

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
ПАРАБАНКІВСЬКИХ ПОСЕРЕДНИКІВ
НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ
В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

МОНОГРАФІЯ

Чернігів 2014

УДК [336.73:336.76]:351.863(477)(0.064)
ББК 65.262.1–983(4УКР)
М55

Схвалено до друку вченою радою Чернігівського національного технологічного університету (протокол № 9 від 27 жовтня 2014 року).

Автори: Шкарлет С.М., Гонта О.І., Маргасова В.Г., Дубина М.В.

Рецензенти:

Лукашенко І.Г., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Національного університету „Києво-Могилянська академія”;

Онишко С.В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансових ринків Національного університету державної податкової служби України;

Ткаченко Н.В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України.

Механізм формування системи парабанківських посередників на фінансовому ринку в контексті забезпечення економічної безпеки України : монографія / С. М. Шкарлет, О. І. Гонта, В. Г. Маргасова, М. В. Дубина. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2014. – 272 с.

ISBN 978-966-7496-62-3

У монографії розглянуто основні теоретичні, методичні та прикладні аспекти формування системи парабанківських посередників як складової фінансового ринку в контексті забезпечення економічної безпеки України. За сучасних реалій дефіциту фінансових ресурсів для подальшого розвитку національної економіки актуальними стають питання дослідження нових джерел акумуляції тимчасово вільних коштів економічних суб'єктів та розроблення відповідних методів та інструментів для залучення цих ресурсів до економічного обігу країни. На відміну від зарубіжних країн, в Україні нерозвинутим залишається функціонування парабанківських посередників на фінансовому ринку (страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок, фінансових компаній, ломбардів, інститутів спільного інвестування), активізація діяльності яких може сприяти зростанню обсягів інвестиційних та кредитних ресурсів для розвитку економіки за допомогою залучення коштів фізичних та юридичних осіб через ці установи, що можуть запропонувати специфічні інструменти акумуляції грошових ресурсів зазначених суб'єктів, які не притаманні іншим фінансовим посередникам. Саме це й обумовило необхідність дослідження та розроблення механізму формування системи парабанківських посередників як цілісної складової фінансового ринку України з метою підвищення рівня економічної безпеки країни з урахуванням важливості, насамперед, через зазначену систему акумулювати фінансові ресурси всередині країни та забезпечувати стійкий розвиток національного господарства.

Книга розрахована на викладачів і студентів економічних ВНЗ, наукових працівників, фахівців парабанківських установ, а також усіх, хто цікавиться проблемами розвитку парабанківських посередників на фінансовому ринку України.

УДК [336.73:336.76]:351.863(477)(0.064)
ББК 65.262.1–983(4УКР)

ISBN 978-966-7496-62-3

© Шкарлет С.М., Гонта О.І.,
Маргасова В.Г., Дубина М.В., 2014
© Чернігівський національний
технологічний університет, 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПАРАБАНКІВСЬКИХ ПОСЕРЕДНИКІВ	9
1.1. Становлення інституту фінансових посередників та еволюція наукових поглядів на процес його розвитку	9
1.2. Історія виникнення парабанківських посередників	38
1.3. Сутність та роль системи парабанківських посередників у забезпеченні ефективного розвитку фінансового ринку	60
1.4. Методологічні підходи до інтегрального оцінювання розвитку системи парабанківських посередників	89
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПАРАБАНКІВСЬКИХ ПОСЕРЕДНИКІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ	99
2.1. Методика аналізу діяльності парабанківських посередників в Україні	99
2.2. Аналіз основних тенденцій у розвитку системи парабанківських посередників	112
2.3. Особливості функціонування регіональних систем парабанківських посередників	140
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПАРАБАНКІВСЬКИХ ПОСЕРЕДНИКІВ	160
3.1. Організаційна структура механізму формування системи парабанківських посередників	160
3.2. Напрями підвищення ефективності діяльності системи парабанківських посередників	172
3.3. Концептуальні засади зміцнення фінансово-економічної безпеки держави за допомогою реалізації механізмів активізації діяльності системи парабанківських посередників	197
ВИСНОВКИ	216
ДОДАТКИ	219
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	251

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ІРСПП – інвестиційний ресурс системи парабанківських посередників

ІСІ – інститут спільного інвестування

НПФ – недержавний пенсійний фонд

ПС – парабанківська система

ПІ – парабанківська інфраструктура

РСПП – регіональна система парабанківських посередників

СПП – система парабанківських посередників

ФБСПП – фінансова безпека системи парабанківських посередників

ВСТУП

Важливим чинником економічного зростання країни є наявність доступних фінансових ресурсів, які, перетворюючись у інвестиції, сприяють піднесенню виробничої активності та загалом комплексному розвитку національної економіки. Досвід розвинутих країн свідчить, що необхідною передумовою достатнього забезпечення галузей і сфер господарства інвестиційними ресурсами стає наявність розвиненого та диверсифікованого фінансового ринку.

На сьогодні результативність функціонування фінансового ринку визначається не тільки діяльністю традиційних банківських, біржових та інших установ, а значною мірою – наявністю розгалуженої системи парабанківських посередників. Саме парабанківські установи є важливою ланкою між власниками грошових ресурсів і інвесторами та стають активними суб'єктами фінансового ринку, створюючи нові інноваційні фінансові технології з перетворення тимчасово вільних коштів фізичних і юридичних осіб у високорентабельні інвестиції, що приводить до прискорення темпів соціально-економічного розвитку країни.

У науковій літературі існують численні розроблення щодо діяльності фінансових посередників на фінансовому ринку України загалом та парабанківських посередників зокрема. Варто відзначити значні здобутки у вивченні різнопланових теоретичних та практичних проблем розвитку фінансових посередників у наукових працях А.М. Білоченка, О.Д. Василика, З.М. Васильченко, Н.І. Версаль, А.С. Гальчинського, С.В. Герасимової, О.І. Гонти, С.М. Еш, В.В. Зимовця, С.П. Зубика, В.П. Ільчука, А.В. Канаєва, В.В. Корнеєва, З.Я. Лапішко, В.Г. Маргасової, С.В. Науменкової, В.М. Опаріна, В.Ю. Прокопенко, Б.І. Пшика, М.І. Савлука, В.Б. Тропіної, В.М. Федосова, В.П. Ходаківської, І.О. Школьник та інших науковців.

Безпосередньо специфіці діяльності парабанківських посередників присвячені праці А.М. Арістової, З.Г. Ватаманюка, О.М. Гладчук, О.Л. Дорош, Л.В. Ільченко-Сюйви, І.С. Каракулової, А.С. Крикля, В.Л. Кротюка, М.Л. Лапішко, Є.Б. Ніколаєва, Г. Партин, Л.С. Співак та інших учених, дослідження яких мають велике теоретичне і практичне значення для підвищення результативності фінансового посередництва в цілому.

Однак за наявності істотного прогресу в розумінні необхідності активізації фінансового ринку України у сучасних наукових дослідженнях досі не сформовано системний підхід до цілеспрямованого

впливу держави на діяльність парабанківських посередників з метою її підпорядкування стратегічним завданням соціально-економічного розвитку країни на основі узгодження інтересів економічних суб'єктів, що і зумовило актуальність обраної теми дослідження, визначило його об'єкт, предмет, мету та завдання.

Метою цієї монографії є обґрунтування теоретико-методичних засад механізму формування системи парабанківських посередників як складової фінансового ринку та розроблення концептуальних засад зміцнення фінансової безпеки держави через впровадження заходів активізації діяльності зазначеної системи.

Відповідно до поставленої мети сукупність основних завдань, вирішення яких спрямоване на її досягнення, може бути сформульоване таким чином:

- систематизувати наукові дослідження щодо сутності та ролі парабанківських посередників у розвитку фінансового ринку;
- охарактеризувати форми впливу системи парабанківських посередників на економічний розвиток країни;
- з'ясувати особливості функціонування, принципи формування та розвитку системи парабанківських посередників;
- розробити методичні підходи щодо оцінювання стану системи парабанківських посередників;
- провести інтегральне оцінювання розвитку системи парабанківських посередників;
- запропонувати інструментарій комплексного оцінювання регіональних особливостей розвитку системи парабанківських посередників;
- розробити механізм формування системи парабанківських посередників;
- визначити напрями вдосконалення функціонування системи парабанківських посередників у межах фінансового ринку України;
- сформулювати концептуальні засади зміцнення фінансово-економічної безпеки держави через впровадження заходів активізації діяльності системи парабанківських посередників.

Монографія складається з трьох розділів.

У *першому розділі* на основі дослідження процесу становлення інституту фінансових посередників та вивченні сучасної історії розвитку парабанківських посередників в Україні виявлені основні особливості розвитку цих установ, досліджено основні погляди вітчизняних науковців на економічну сутність фінансових посередників та

виокремлено наукові підходи до трактування дефініцій “фінансовий посередник” та ”фінансове посередництво”, систематизовано види фінансових посередників за характером їх діяльності, виконано тлумачення термінів “парабанківський посередник”, “парабанківська система”, “парабанківська інфраструктура” та ”система парабанківських посередників”, що дозволило чітко сформулювати об’єкт та предмет наукового дослідження монографії.

Для більш ґрунтовного дослідження особливостей діяльності СПП визначено її структуру, з’ясовано основні елементи зазначеної системи, якими є страхові, кредитні та інвестиційні установи, ідентифіковано зв’язки між ними та описано взаємодію СПП із зовнішнім середовищем, досліджено її територіальну організацію, виокремлено основні фактори, що впливають на її розвиток та систематизовано принципи формування, функціонування та розвитку зазначеної системи. Також визначено вплив СПП на розвиток економіки та запропоновано введення нового поняття “інвестиційний ресурс системи парабанківських посередників”, під яким у роботі розглядається загальний обсяг коштів парабанківських посередників, що спрямовуються ними на видачу кредитів та придбання корпоративних прав, цінних паперів та інших фінансових інструментів.

Враховуючи недостатній рівень розробленості наукових досліджень розвитку СПП та недосконалість сучасних методичних підходів до їх здійснення, але усвідомлюючи практичну важливість такого аналізу, у *другому розділі* монографії авторами запропоновано аналітичний інструментарій щодо оцінювання стану та рівня розвитку системи парабанківських посередників, що дозволяє не лише здійснити всебічний моніторинг та оцінювання сучасного стану, а й виявити основні (організаційно-управлінські, регіональні, економічні та ін.) проблеми функціонування системи та визначити перспективи розвитку окремих її секторів з метою зміцнення системи парабанківських посередників та посилення її ролі у процесах мобілізації тимчасово вільних фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб та їх спрямування у реальний сектор економіки.

Також з метою більш ґрунтовного та вичерпного аналізу СПП авторами запропонована методика оцінювання регіональної асиметрії рівня розвитку такої системи, сутність якої полягає у дослідженні діяльності окремих елементів зазначеної системи, що дозволило ранжувати всі регіони України за рівнем розвитку парабанківських посередників на три групи: з прискореним, помірним й уповільне-

ним розвитком цих установ та визначити регіональні диспропорції у функціонуванні СПП.

У *третьому розділі* монографії з метою вдосконалення діяльності парабанківських посередників розроблено механізм формування СПП, сутність якого полягає в її дослідженні як складової фінансового ринку, що дозволяє розробити певні загальні заходи щодо покращення функціонування зазначеної системи в Україні зокрема: вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності СПП; формування механізмів підвищення взаємної довіри економічних суб'єктів та парабанківських посередників; забезпечення інформаційної прозорості діяльності СПП; удосконалення державного регулювання СПП.

Саме у цьому розділі особливу увагу приділено питанням формування механізмів підвищення взаємної довіри економічних суб'єктів та парабанківських посередників за допомогою створення системи гарантування вкладів членів кредитних спілок; створення фонду гарантування страхових виплат компаній страхування життя; створення фонду виплат недержавних пенсійних фондів; створення системи компенсації вкладів фізичних осіб, що вклали свої кошти до ІСІ; ефективне використання послуг бюро кредитних історій; створення реєстру страхових шахраїв.

У межах зазначеного розділу сформульовано концептуальні засади зміцнення фінансово-економічної безпеки держави через реалізацію механізмів активізації діяльності системи парабанківських посередників. Зокрема, виділено три рівні формування фінансової безпеки системи парабанківських посередників (загальний, секторальний та елементний), визначено кореляційні зв'язки між ними, що дозволило через використання суб'єктно-елементного підходу до дослідження структури фінансової безпеки зазначеної системи визначити її основні компоненти. З урахуванням таких теоретико-методичних засад було систематизовано позитивні та деструктивні потенційні впливи СПП на зміцнення фінансової безпеки держави.

Результатом вирішення комплексу поставлених у монографії завдань є розроблення основ механізму формування системи парабанківських посередників, що, на думку авторів, може мати безпосереднє практичне значення для вдосконалення діяльності парабанківських установ на фінансовому ринку України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПАРАБАНКІВСЬКИХ ПОСЕРЕДНИКІВ

1.1. Становлення інституту фінансових посередників та еволюція наукових поглядів на процес його розвитку

Досвід постіндустріальних країн свідчить, що успішний економічний розвиток не можливий без ефективно діючого фінансового ринку, який має здатність акумулювати тимчасово вільні кошти економічних суб'єктів та перетворювати їх на інвестиційний ресурс національного господарства. Функціонування фінансового ринку забезпечується через діяльність системи фінансових установ, найважливішими з яких є фінансові посередники. Саме такі установи виконують ключову роль у розвитку відносин між фізичними та юридичними особами, опосередковують рух фінансових активів (коштів, цінних паперів тощо) через надання їм відповідних послуг (рис. 1.1). Ефективна діяльність таких установ забезпечує розвиток фінансового ринку як необхідну умову стабільного функціонування національної економіки.

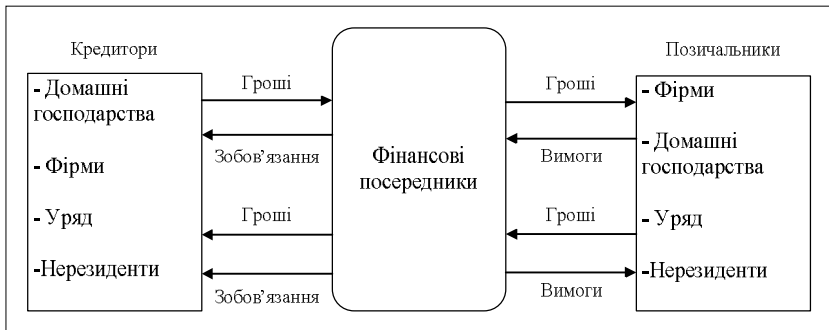

Рис. 1.1. Загальна схема фінансового посередництва [56, с. 439]

Під фінансовими посередниками (рис. 1.1), здебільшого, у науковій літературі прийнято розглядати банки, компанії, що належать до системи парабанківських посередників (СПП): страхові компанії, недержавні пенсійні фонди (НПФ), кредитні спілки, ломбарди, фінансові компанії, інститути спільного інвестування (ІСІ), а також інші небанківські установи (біржі, депозитарії, клірингові організації і т. ін.). На сьогодні в Україні найбільш дина-

мічний розвиток притаманний банкам, що свідчить про їх пріоритетне місце у фінансовій системі України [237; 254]. У сучасних умовах саме банківські установи є основними її кредиторами та інвесторами. Така ситуація склалася в результаті певних чинників політичного, економічного, організаційного та історичного характеру. Однак варто зауважити, що у країні також розвиваються і парабанківські установи, в т. ч. такі, що виконують посередницькі операції. Важливість діяльності парабанківських посередників недооцінюється, що не сприяє результативності їх функціонування, хоча ці установи мають величезний потенціал розвитку та, відповідно, можуть здійснювати позитивний вплив на економіку країни, про що свідчить значна кількість вітчизняних наукових досліджень [18; 31; 49; 139; 146; 173; 183; 218; 225; 226], а також світовий досвід діяльності цих установ, які у розвинутих країнах відіграють ключову роль у розвитку фінансового ринку та національного господарства загалом і є основними інвесторами, створюючи значні обсяги фінансових ресурсів [17; 34; 110; 148].

На нашу думку, одними з головних чинників повільного розвитку парабанківських посередників в Україні є історичні передумови їх діяльності. У радянській економіці існували лише державні банківські установи, а серед парабанківських посередників розвивалися лише страхові компанії та ломбарди [119; 134]. Функціонування інших видів зазначених установ було заборонено. Отже, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, ІСІ, фінансові компанії не існували. Із проголошенням незалежності України такі установи почали лише створюватися, хоча у розвинутих країнах уже функціонували протягом тривалого часу.

Історія свідчить, що діяльність фінансових посередників є важливою частиною соціально-економічного розвитку суспільства, а їх функціонування відіграє позитивну роль у розбудові господарства країни [36; 39; 49; 161; 166; 179; 217; 216]. Дослідження показало, що фінансові посередники вже діяли у державах Стародавнього Сходу, де надавали примітивні фінансові послуги своїм клієнтам [52, с. 298–301; 72, с. 87–89; 73, с. 224; 104; 124; 134].

З урахуванням історичної ретроспективи можна виділити такі особливості розвитку фінансових посередників:

– виникнення фінансових посередників є об'єктивним явищем, яке характерне будь-якому суспільству в процесі його розвитку;

- фінансові посередники виникають у суспільстві під впливом розвитку грошових та кредитних відносин;
- існування фінансових посередників характерне фактично всім розвинутим цивілізаціям;
- діяльність фінансових посередників тісно пов'язана із розвитком національної економіки країни;
- розвиток фінансових посередників обумовлюється потребою людини у матеріальних благах, а для їх отримання потрібні виробничі ресурси, які обмежені як природними факторами, так і фінансовими можливостями.

Проголошення незалежності України привело до зміни соціально-економічного та політичного розвитку суспільства, що стало потужним фактором виникнення фінансових посередників у національній економіці, діяльність яких уже не підлягала тотальній забороні з боку держави. З початку 90-х рр. ХХ ст. у країні відроджуються кредитні спілки, створюються НПФ, виникають інші фінансові посередники. Враховуючи, що банки, страхові компанії та ломбарди мали певний досвід функціонування, то цим установам було набагато легше та швидше адаптуватися до нових економічних умов, ніж іншим фінансовим посередникам, яким необхідно було починати свою діяльність з початку.

Отже, для вітчизняної економічної науки питання розвитку системи парабанківських посередників є відносно новими, що обумовлює недостатню вивченість впливу цих установ на національну економіку. Проте слід зазначити, що взагалі у світовій економічній науці до початку ХІХ ст. були відсутні будь-які ґрунтовні наукові дослідження діяльності фінансових установ, хоча питання їх розвитку частково розглядаються у працях майже всіх відомих учених-економістів різних історичних епох, серед яких варто відзначити Ксенофонта, Арістотеля, Фому Аквінського, Анна Робера Жанна Тюрго, Уільяма Петті, Адама Сміта, Давида Рікардо, Карла Маркса та ін. [238; 3, с. 21, 25, 95-96; 4, с. 35, 40, 57, 122-123, 347-348; 7; 223; 95, с. 113; 112, с. 46, 104-105; 113, с. 197; 117, с. 318; 143]. Із поступовою зміною соціально-економічних умов та підвищенням ролі фінансових посередників у розвитку національного господарства з'являються ґрунтовні наукові дослідження діяльності цих установ. Зокрема, спостеріга-

ється активізація вивчення таких питань, як заощадливість населення, утворення інвестиційних ресурсів фінансовими посередниками, роль цих установ у розвитку національної економіки тощо [66; 267; 164; 123; 255; 274]. Розглянемо більш детально ретроспективу дослідження виникнення та діяльності фінансових посередників у відомих наукових працях та акцентуємо увагу на розвитку кредитних відносин в історії суспільства.

Однією з найдавніших праць, в якій регламентуються питання розвитку кредитних відносин та діяльності лихварів, можна вважати Кодекс законів Хаммурапі (XVII ст. до н. е.). У статті 117 зазначеного документа обмежується боргове рабство, до якого приходиться вдаватися позичальнику в разі неспроможності погасити позику. Так, стаття свідчить, що людина, яка була віддана на оплату позики, повинна знаходитися в борговому рабстві не більше трьох років, після чого вона вважається вільною. Передбачалося також покарання лихварів, якщо вони погано будуть поводитися з боржниками. Так, у статті 116 говориться, якщо син позичальника, що був відданий як плата за борг позикодавцю, помер з вини кредитора, то “якщо це хто-небудь з повноправних людей, то повинні стратити сина позикодавця, а якщо це раб позичальника, то позикодавець повинен зважити 1/3 міни срібла, а все, що він надав як позичку, він втрачає” [90].

Негативне ставлення до лихварства притаманне і священній книзі християн – Біблії, в якій воно засуджується як причина боргового рабства. Старий Заповіт обмежує термін тримання рабів шістьма роками [16, с. 45], регламентує порядок здійснення звільнення рабів-одноплемінників. “Якщо зубожіє у тебе брат твій і буде проданий тобі [у рабство], то не покладай на нього роботи рабської: він повинен бути у тебе як найманець, як поселенець; до ювілейного року нехай працює в тебе, а потім відійде він від тебе, сам та діти його з ним, і повернеться в плем'я своє...” Також у Біблії обмежується застосування застави. Не можна брати в заставу життєво важливі речі: одяг, знаряддя праці, робочу худобу, житло. Земля не може бути відчужена назавжди, а якщо вона передається за борги за межі роду, то мусить бути повернена на 50-й (ювілейний) рік: “Землю не можна продавати назавжди, бо Моя земля: ви прибульці та поселенці у Мене...” [16, с. 123–125; 112, с. 46].

Слід зазначити, що для держав Стародавнього Сходу, а в подальшому і для епохи античності в цілому характерне негативне ставлення до фінансових посередників, які в основному були представлені кредитними та ощадливими установами. Серед видатних учених Стародавньої Греції питання розвитку тодішніх фінансових посередників знайшли своє відображення в роботах Ксенофонта та Арістотеля.

У своїй головній праці “Ойкономія” Ксенофонт найбільшу увагу приділяє веденню сільського господарства. Сама назва твору перекладається як “Про домашнє господарство”. Автор вважає, що заняття сільським господарством є найбільш достойною справою для вільного громадянина: “...для людини благородної найкраще заняття та знання – землеробство, за допомогою якого люди добувають собі все, що необхідно для життя...”, а такі справи, як ремесло та торгівля є недостойними: “...необхідно відкинути так звані ремісничі науки, оскільки вони, на загальну думку, і тілу шкодять, і душу розслабляють...” [9]. Ксенофонт засуджує лихварство, однак рекомендував нагромаджувати гроші як скарб, який необхідно використовувати в разі неврожаїв, війни та інших надзвичайних подій, які призводять до збитків: “...гроші нічого не означають, якщо не умієш користуватися ними ... якщо не умієш користуватися грошима, треба відкласти їх подалі, щоб навіть і не вважати їх майном...” [9].

Отже, у своїй праці “Ойкономія” Ксенофонт є прибічником натурального господарства. Для вченого діяльність лихварів, прототипів фінансових посередників, є неприйнятною, адже кожний господар повинен самостійно забезпечувати себе всім необхідним, а надлишок фінансових ресурсів повинен зберігатися землевласником у господарстві.

Негативне ставлення до лихварства притаманне й Арістотелю. Він, на відміну від решти науковців стародавнього світу, почав детальніше розглядати питання накопичення капіталу, грошового обігу. Так, учений по-своєму виражає думку про перетворення грошей у капітал – гроші, що породжують для власника нові гроші [7, с. 21]. У своїй праці “Політика” Арістотель висунув цікаву ідею поділу всіх видів діяльності на дві групи: власне економіку та хрематистику. Так, до першої групи він відносив землеробство, ремесло, дрібну торгівлю: “...зрозуміло, що

дрібна торгівля не має за природою жодного відношення до мистецтва наживати багатство, тому що спочатку обмін обмежувався виключно предметами першої необхідності...”, тобто ті види діяльності, суть яких полягає в задоволенні потреб людини.

Хрематистика за Арістотелем – “мистецтво наживати статок”, тобто діяльність, направлена на накопичення багатства, особливо у формі грошей [3, с. 25]. Учений вважає: “...що в мистецтві наживати статок ніколи не буває межі в досягненні мети, а метою тут виявляється багатство і володіння грошима. Навпаки, у сфері, що відноситься до домогосподарства, а не до мистецтва наживати статок, межа є, оскільки метою домогосподарства служить не накопичення грошей. У той же час ясно, що будь-яке багатство повинне б мати свою межу, але насправді, ми бачимо, відбувається протилежне: всі, хто займається грошовим обігом, прагнуть збільшити кількість грошей до нескінченності” [7]. До хрематистики Арістотель відносить такі види діяльності, як велику торгівлю, лихварство. Про останнє він говорить: “...з повною підставою викликає ненависть лихварство, оскільки воно робить самі грошові знаки предметом власності, які таким чином втрачають те своє призначення, задля якого вони були створені: адже вони виникли задля мінової торгівлі, стягування ж відсотків веде саме до зростання грошей ... Цей вид наживи виявляється переважно протилежним природі” [7].

Таким чином, Арістотель вперше виділив в окрему групу діяльність щодо створення грошей з грошей, що є головною діяльністю всіх фінансових посередників. Він проаналізував причини виникнення такої діяльності і з’ясував, що першоосновою її є мінова торгівля. В політиці він пише: “...Початковий розвиток мінової торгівлі був обумовлений природними причинами, оскільки люди володіють необхідними для життя предметами, одними – в більшій, а іншими – в меншій кількості... така мінова торгівля і не суперечить природі, і є різновидом мистецтва наживати статки, адже її призначення – забезпечувати звичайні потреби. Однак із вказаної мінової торгівлі розвинулось цілком логічно і мистецтво наживати статки...” [7].

Прихильником натурального господарства також був і Фома Аквінський. Народився вчений у 1225 р. н. е. (більше ніж через 1500 років після народження Арістотеля), однак у його голов-

ній роботі „Сума теологій” чимало є схожих ідей із вченням Арістотеля. Крім прихильності до натурального господарства, Фома Аквінський, як представник церкви, також засуджував лихварство у всіх його проявах, розмірковував про природу та функції грошей, справедливу ціну і т. ін.

Однак протягом життя погляди Фоми Аквінського дещо змінювалися. Так, з початку він засуджував лихварство як “ганебне ремесло”. Учений писав, подібно Арістотелю, що гроші винайдені для обміну товарів, тому користування ними “полягає в їх вживанні або витрачанні”, саме завдяки цьому гроші не можуть створювати нові гроші. Стягнення процента за позику Фома Аквінський порівнював з бажанням продати вино і на додачу – право пити це вино за окрему плату. На думку мислителя, обґрунтування позичкового процента як плати за час, наданий кредитором позичальнику, є незаконним, оскільки час – загальне благо, Божий дар. Тому лихварі обманюють не лише своїх ближніх, але і Бога, за дар якого вимагають винагороду [112, с. 104–105]. Але, на відміну від Арістотеля, Фома Аквінський жив уже в епоху, коли починають бурхливо розвиватися кредитні відносини, створюватися перші фінансові посередники сучасного типу у вигляді банків, що надавали позики, деякі церковні організації починають займатися лихварством (Орден Тамплієрів) і накопичувати великі статки. Все це приводить до того, що з часом учений почав виділяти певні моменти, коли надання позик та стягування відсотків за користування ними було виправданим. Наприклад, якщо позичальник може довести, що через те, що він позичив гроші, він зазнає збитків, буде справедливим, якщо він вимагатиме повернення грошей та деякої належної компенсації за збитки. Позичальник також може очікувати отримання “справедливих відсотків”, якщо через невчасне повернення грошей він був позбавлений шансу зробити щось, що він міг би зробити, маючи ці гроші у своєму розпорядженні [96, с. 113].

Подальша історія поглядів на діяльність фінансових посередників пов’язана з епохою первинного накопичення капіталу, яка охоплює XV–XVII ст. В історії економічної думки вона отримала назву меркантилізму. Для цього періоду характерним є виникнення більшості сучасних фінансових посередників. Причиною їх розвитку є поступовий перехід від феодалних відносин, що були

притаманні періоду середньовіччя, до ринкових відносин, які особливо бурхливо починають розвиватися після великих географічних відкриттів. Головною метою для багатьох у цю епоху стає накопичення капіталів та його примноження за рахунок зовнішньої торгівлі, яка вважалась єдиним способом отримання золота та срібла. Тому і державна політика формувалась на принципах протекціонізму, тобто захисту власного виробника як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Однак головне питання полягало в тому, де взяти кошти для здійснення подорожей для збагачення капіталом. У цьому випадку значну роль почали відігравати лихварі, а особливо банкіри, які вже володіли чималими статками і готові були надавати позики на здійснення подорожей, які були доволі ризиковими, але дуже привабливими для них з погляду прибутковості.

Епоха меркантилізму мала для кожної країни свої особливості, що залежали від розвитку мануфактурного виробництва, політичної ситуації, колоніальних завоювань та інших. Найбільш відомими вченими епохи меркантилізму були: В. Стаффорд, Т. Мен, Ж.Б. Кольбер, А. Монкретьєн, Д. Ло.

Найбільш цікавими з погляду розвитку фінансових посередників є погляди Джона Ло, автора книги “Гроші і торгівля з пропозицією, як забезпечити націю грошима”. Насамперед, науковець звертає увагу на вирішальну роль грошей для розвитку економіки будь-якої країни. На відміну від представників раннього меркантилізму, Джон Ло вбачає розвиток національної економіки не лише в зовнішній торгівлі, але й у внутрішній торгівлі та внутрішньому виробництві, стимулювання яких здійснюється за допомогою збільшення кількості грошей в обігу. Вчений писав: “Внутрішня торгівля є занятість людей і обмін товарів... Внутрішня торгівля залежить від грошей. Більша їх кількість дає занятість більшій частині людей, ніж менша кількість... Гідні закони можуть довести грошовий обіг до тієї повноти, до якої воно спроможне, і направити гроші в ті галузі, які найбільш є вигідними для країни; але ніякі закони... не можуть дати людям роботу, якщо в обігу нема такої кількості грошей, яка б дозволила б сплачувати заробітну плату більшій частині людей” [3, с. 95]. Забезпечення економіки грошима Джон Ло покладав на банк, який буде мати право випускати паперові гроші: “Використання банків –

найкращий спосіб, який до цього часу використовувався для збільшення кількості грошей” [3, с. 96]. Науковець був великим прихильником кредиту, який повинні були надавати центральні банки для розвитку торгівлі та виробництва, тобто проводити політику кредитної експансії. Основною помилкою вченого було не усвідомлення того, що не можна збільшувати кількість грошей в обігу до нескінченності. Саме тому, використавши свою ідею для реформування французької фінансової системи, Джон Ло отримав лише тимчасовий позитивний ефект від збільшення кількості грошей, що в кінцевому підсумку призвело до знецінення грошей, зростання цін та зубожіння населення Франції.

Цікавими щодо розвитку позикового капіталу та діяльності фінансових посередників є погляди французького вченого, політика, представника школи фізіократів Анна Робера Жака Тюрго. Правильність отримання грошового відсотка від надання позики науковець пояснював тим, що замість надання кредиту позикодавець міг придбати земельну ділянку й отримувати дохід у вигляді ренти. Також Тюрго вважає, що дохід від надання грошей у позику повинен бути більшим, ніж дохід у вигляді ренти, адже в першому випадку кредитор йде на ризик втрати свого капіталу. Ціна на гроші, тобто процент, вважає науковець, повинна утворюватися як ціна на будь-який інший товар під впливом попиту та пропозиції, що склалися на ринку. Деякі фізіократи вважали лихварство неприродним. Тюрго, навпаки, доводив правомірність грошового відсотка та заперечував регулювання його величини. Він порівнював гроші з товаром, а відсоток – з ціною. “Позика є взаємним вільним договором між обома сторонами, які вступають у нього лише тому, що він їм вигідний... Сказати, що кредитор, вимагаючи відсоток, зловживає потребою в грошах свого позичальника, – це так само безглуздо, як припустити, начебто пекар, що вимагає гроші за хліб, який він продає, зловживає потребою свого покупця... Гроші, що розглядаються як фізичне тіло, як маса металу, не виробляють нічого; але гроші, що використовуються як аванси на підприємства з оброблення землі, на фабрики, на торгівлю, дають певний прибуток” [96, с. 178].

Питання розвитку фінансових посередників, їх ролі в суспільстві та вплив на економіку країни в цілому знаходимо й у працях представників класичної політичної економії: Уільяма Петті, Адама Сміта та Давида Рікардо.

У своїй роботі “Трактат про податки та збори” Уільям Петті розглядає фінансових посередників як елементи ринкової економіки, як окремий вид діяльності. Його поглядам вже не притаманне негативне ставлення до цих установ. У власній праці він говорить: “...я не бачу основ, щоб соромитися відсотка в тому випадку, коли надаються в позику гроші або інші оцінені у грошах предмети необхідності з обов’язком оплати в той термін і в тому місці, яке вибере позичальник, так що кредитор не зможе отримати свої гроші, коли і де він цього забажає” [4, с. 35]. На думку Уільяма Петті, процент є платою за час, протягом якого кредитор не зможе користуватися грошима, що були надані позичальнику. Також учений розмірковує і над проблемами, з якими зіштовхуються кредитори. Головною з них є проблема оцінювання платоспроможності позичальника. Автор зазначає: “Кредит повсюди, особливо в Лондоні, перетворився у просту здогадку про те, чи є людина кредитоспроможною або ні за відсутності будь-яких даних про його багатство...” [4, с. 40].

У відомій праці “Дослідження про природу і причини багатства народів” “батько” політичної економії Адам Сміт значну увагу приділяє питанням розвитку кредитних відносин, заощаджень, функціонуванню фінансових посередників, зокрема банківських установ. Учений приводить таке пояснення процента: “Він являє собою винагороду, що сплачується позичальником кредиторів за той прибуток, який він має можливість отримати за допомогою цих грошей. Частина цього прибутку, природно, належить позичальникові, який бере на себе ризик і турботи щодо використання капіталу у справі, а частина, природно, належить кредиторів, який надає позичальникові можливість отримати прибуток” [4, с. 122–123; 201].

Адам Сміт детально описує роль банків як фінансових посередників, які займаються випуском кредитних білетів. Він стверджує, що завдяки банківським операціям капітал перетворюється в активний та виробничий. Учений зазначає: “...та частина капіталу, яку комерсант повинен тримати при собі без застосування і в готівковій формі на покриття поточних платежів, являє собою мертвий капітал, який нічого не виробляє ні для його самого, ні для країни, поки залишається в такому стані. Розсудливі банків-

ські операції дозволяють йому перетворювати цей мертвий капітал в активний і виробничий...” [4, с. 347–348].

Особливо у своїй роботі вчений описує діяльність центральних банків по випуску паперових грошей і пояснює чому такий випуск є корисним. “Коли населення якої-небудь країни має таку довіру до стану, чесності й обережності якого-небудь банкіра, який упевнений у тому, що він зможе у будь-який момент сплатити на вимогу ті його кредитні білети, які йому будуть пред’явлені, ці білети набувають такого ж обігу, як і золота та срібна монета, оскільки є упевненість, що в обмін на ці білети у будь-який момент можна отримати такі гроші... банкір позичає своїм клієнтам свої власні кредитні білети на суму в 100 000 фунтів... Хоча частина цих білетів постійно повертається до нього для оплати, інша частина їх продовжує звертатися протягом місяців або цілих років. І тому, хоча у нього постійно знаходиться в обігу білетів на суму в 100 000 фунтів, запасу 20 000 фунтів золотом і сріблом буде сповна вистачати для задоволення вимог, що пред’являються. Таким чином, за допомогою цієї операції 20 000 фунтів золотом і сріблом виконують всі ті функції, які інакше повинні були б виконувати сто тисяч” [238].

Велику увагу функціонуванню банків у своїй роботі “Основи політичної економії та оподаткування” також приділяв і Давид Рікардо. Він пише: “У всіх багатих країнах є люди, що складають так званий грошовий клас. Ці люди самі не займаються будь-якої галуззю промисловості, але живуть на відсотки від своїх грошей... Банкіри також використовують великий капітал на подібні справи” [223]. Учений розглядає банки як посередників між тими, хто має потреби в капіталі, і тими, хто має його надлишок. Особливу роль у своєму дослідженні Давид Рікардо присвятив діяльності Англійського банку та казначейських білетів, що ним випускалися. Також розглядає питання доцільності взяття позики і чи завжди вигідно брати гроші в кредит. У роботі знаходимо такі його судження: “Звернення до банку за позикою грошей залежить від порівняння норми прибутку, яку можна отримати за допомогою цих грошей, та норми відсотка, за якою банк надає свої гроші” [223].

Діяльності фінансових посередників приділяє увагу і Карл Маркс у своїй відомій праці “Капітал”. Учений розглядає діяль-

ність банків як важливих учасників процесу виробництва. Насамперед, для науковця, це пов'язано з роллю, яку банки можуть відігравати для виробників при недостатній кількості в останніх грошей, щоб закупити сировину чи здійснити інші витрати для здійснення подальшого виробництва. Банки – це капіталістичні підприємства, що торгують грошовими засобами у вигляді позичок чи кредиту і через це стають учасникам процесу суспільного відтворення. Вони сприяють прискоренню виробництва, концентрації та централізації капіталу [159, с. 197].

У “Капіталі” К. Маркс описує і посередницьку роль банків у процесі залучення на надання коштів: “З розвитком кредиту відносини первинно авансованого капіталу і капіталізованої додаткової вартості стають ще більше заплутаними. Наприклад, капіталіст А позичає у банкіра С частину виробничого капіталу... Спочатку в нього немає власного капіталу, достатнього для ведення підприємства. Банкір С позичає йому суму, яка складається виключно з доданих вартостей, що були покладені до його банку промисловцями D, E, F і т. ін. ...” [159, с. 318]. Тобто з цього прикладу зрозуміло, що для Маркса роль банків як фінансових посередників є логічно правильною і необхідною для нормального функціонування виробництва. К. Маркс не аналізує вплив фінансових посередників на економіку країни в цілому. Найголовнішу функцію банків він вбачає в наданні кредитів виробникам для задоволення їх потреб у фінансових ресурсах.

Протягом більшої частини історичного процесу вчені не приділяли належної уваги розвитку фінансових посередників. Починаючи з часів античності і до середньовіччя, більшість всіх учених, що займалися дослідженнями економічних явищ у суспільстві, негативно ставилися до діяльності цих фінансових посередників. Натуральний характер виробництва, відсутність трудового класу, не розвинуте виробництво – все це приводило до того, що і самі фінансові посередники розвивалися дуже повільно. Навіть у часи Адама Сміта та Давида Рікардо, коли більшість нині відомих в Україні фінансових посередників уже сформувалися і почали поступово розвиватися, вчені більшу увагу приділяли виробництву, не звертаючи увагу на заощадження як вид інвестиційного ресурсу, як джерело розвитку економіки будь-якої країни.

Нами проаналізовані деякі аспекти, яких торкнулися вчені, як рабовласницької епохи, часів середньовіччя, періоду зародження капіталістичних відносин. Більшість з них розглядали фінансових посередників у контексті розвитку грошової системи, дослідження кредитних відносин, однак мало хто з науковців звертав увагу на інвестиційні можливості цих установ, здатність їх акумулювати величезні обсяги фінансових ресурсів. Звичайно, причинами того були й об'єктивні обставини. Наприклад, відсутність середнього класу в більшості країн, причиною чого могла бути значна соціальна диспропорція між багатими та бідними, а відомо, що саме середній клас є найбільш заощадливим і є потужним джерелом інвестиційних ресурсів. Звичайно, під фінансовими посередниками, передусім, розуміємо ощадні та кредитні, тобто ті установи, що складають основу всієї системи фінансового посередництва.

У кінці XIX ст. поступово економісти почали досліджувати і розвиток фінансових посередників та впливу цих установ на економіку країн. Велику увагу почали приділяти ролі банківських установ у розвитку національних економік, особливо центральним банкам. Значний вплив на розвиток наукових досліджень фінансових посередників становило виникнення маржиналізму або неокласичної теорії в економічній науці. З дослідженням основних потреб суб'єктів господарювання маржиналізм не міг не звернути увагу на питання заощадливості, накопичення збережень та перетворення їх в інвестиції.

Серед найбільш відомих науковців, які досліджували питання розвитку фінансових посередників та середовища їх діяльності, варто відзначити представника неокласичної школи А. Маршалла, який вперше детально проаналізував питання схильності населення до накопичення, спробував виявити основні причини, що спонукають людей здійснювати заощадження. У своїй відомій праці "Принципи економік" автор зазначає: "...причини, що керують накопиченням багатства, дуже різні в різних країнах і в різні епохи... У більшості вони залежать від соціальних та релігійних традицій..." [160, с. 304]. Головною причиною здійснення заощаджень науковець вважав сімейні зв'язки: "...люди працюють і відкладають заощадження головним чином заради своїх сімей, а не для себе. Це підтверджується тим фактом, що після припинення роботи вони рідко витрачають більше, ніж сума їх доходу від збе-

режень, вважаючи за краще залишити накопичене багатство для своєї сім'ї..." [160, с. 307]. А. Маршалл виділив переваги функціонування фінансових посередників, зазначаючи, що їх існування також приводить до зростання заощаджень: "...новітні методи ведення бізнесу відкрили можливості гарантованого розміщення капіталу, які приносять дохід людям, що не здатні займатися бізнесом... Ці нові можливості підштовхнули деяких людей дещо відкладати на старість, хоча за інших умов вони б не ризикували так поступати" [160, с. 306]. Заслугою А. Маршалла є його твердження, що накопичення капіталу може відбуватися не лише за рахунок прибутку. Вчений доводить, що під час виплати заробітної плати частина коштів повертається до економіки у вигляді нагромадженого капіталу. Вирішальну роль при цьому відіграють фінансові посередники: "Зростання кооперативного руху, житлово-будівельних товариств, товариств взаємного страхування, професійних спілок, робітничих ощадних кас тощо показує, що навіть, коли йдеться про безпосереднє накопичення матеріального багатства, ресурси країни не втрачаються повністю (як вважали попередні економісти), коли вони витрачаються на виплату заробітної плати" [140; 259].

Значно поглибив економічну теорію фінансового посередництва А. Маршалла відомий економіст А. Пігу. У своїй роботі "Економічна теорія добробуту" вчений наголошував, що максимізація "національного дивіденду" залежить від оптимального розміщення трудового ресурсу та капіталу. Рух капіталу піддається впливу таких факторів, як невизначеність та очікування. Під невизначеністю А. Пігу розумів ризик інвестування, а очікування трактував як відтермінування процесу використання благ. На думку науковця, індивідуальний інвестор, основною діяльністю якого не є операції на фінансовому ринку, не зможе самостійно ефективно розпорядитися своїм капіталом. Тому необхідно передавати управління інвестиційними ризиками посередникам кредитної системи – професійним суб'єктам фінансового ринку, які зможуть забезпечити більш ефективний розподіл фінансових ресурсів, мінімізувати вплив інвестиційного ризику і, як наслідок, збільшити економічне зростання країни у цілому [217, с. 15].

Велику увагу розвитку фінансових посередників приділяв у своїх дослідженнях австрійський учений Йозеф Алоїз Шумпетер.

У праці “Теорія економічного розвитку” вчений створив теорію інноваційного розвитку і вважав, що рушійною силою економічного прогресу є підприємець зі своїми ідеями щодо вдосконалення використання обмежених ресурсів, засобів виробництва, фінансування. Найбільший вплив на розвиток інновацій, на думку автора, має кредитна система. Науковець вважав, що вона не лише перерозподіляє, але і створює нові гроші та специфічні фінансові інструменти. За словами вченого, “підприємець постійно має потребу в кредиті ... Для того, щоб здійснювати нові комбінації, йому необхідна купівельна спроможність, яка не надається йому автоматично ... Не можна стати підприємцем, не ставши заздалегідь боржником. Він стає боржником у силу внутрішньої необхідності, що властива процесу розвитку... Першою для підприємця є потреба у кредиті. Він потребує купівельної спроможності до того, як у нього виникнуть потреби в благах взагалі” [274, с. 211–212]. Головна функція фінансових посередників, на думку вченого, полягає у фінансуванні підприємців, які здійснюють оптимальне поєднання економічних факторів з метою отримання найбільшого прибутку.

Й. Шумпетер пише про банківські установи: “...банкір є не стільки посередником у торгівлі “купівельною спроможністю”, скільки виробником цього товару ... він замінив приватного капіталіста. Тим самим він сам перетворився в капіталіста. Він стоїть між тими, хто бажає здійснити нові комбінації, і власниками засобів виробництва... Банкір робить можливим здійснення нових комбінацій і, виступаючи від імені народного господарства, видає повноваження на їх здійснення” [274, с. 169].

Питання розвитку фінансових посередників розглядали й українські вчені. Зокрема, М. І. Туган-Барановський у своїй праці “Політична економія” приділяє увагу питанням кредиту, банків, а, особливо, розвитку кооперації. Аналізуючи питання розвитку кредиту в сучасних умовах, учений наголошує, що кредит потрібен усім: “...кредиту потребують не тільки вбогі, але не меншою мірою й багаті. Кожна фабрика, кожний завод чи торговельне підприємство завжди і всюди користуються кредитом...” [255, с. 132], а тому необхідні інституції, які б надавали цей кредит тим, хто його потребує, тобто банки. Науковець детально пояснює функцію банку як посередника між позичальником та влас-

ником коштів. Насамперед, він зазначає, що "...банк трохи кредитує своїм власним капіталом, але головним чином банк кредитує за допомогою капіталу чужого, який він притягує до своїх скарбниць" [255, с. 132]. Учений розрізняє два види банків: комерційні та іпотечні, пояснює між ними різницю, а також описує механізм залучення коштів цими банками.

М.І. Туган-Барановський аргументує важливість розвитку ощадних кас – одного з виду фінансових посередників. Учений зазначає: "Капітал постачають банкам капіталістичні класи, бо банки приймають тільки великі суми, а дуже дрібних вкладок не беруть... капітал нагромаджують не тільки капіталістичні, але й некапіталістичні класи... більшість населення нагромаджує капітал... Для складання таких дрібних заощаджень було створено окремі інституції – так звані ощадні каси" [255, с. 134]. Великої уваги заслуговує дослідження науковця про необхідність та природу кооперативних організацій. У своїй роботі він, зокрема, аналізує види кредитних кооперативів, що виникли історично в Західній Європі, порівнює діяльність позичково-ощадних товариств, засновником яких був Шульце-Деліч, з роботою кредитових товариств, які були утворені за ініціативи Райфайзена [255, с. 223–224]. М.І. Туган-Барановський досліджує наслідки розвитку кредитових кооперативів в Україні, їх вплив на розвиток українського села та робітничого класу.

Значний розвиток теорія фінансового посередництва отримала у працях Дж.М. Кейнса. У своїй відомій роботі "Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей" автор велику увагу, зокрема, приділяє питанням споживання та інвестування. Аналізуючи процес споживання, Дж. М. Кейнс доводить, що "...люди схильні, здебільшого, збільшувати своє споживання з ростом доходу, але не такою самою мірою, в якій зростає дохід. З ростом реального доходу більшою виявляється питома вага тієї частини доходу, яка спрямовується на заощадження" [123, с. 90; 244, с. 212]. Також науковець аналізує способи збереження заощаджень і особливу роль відводить питанням ліквідності та довгостроковим заощадженням. Він наголошує, що люди схильні утримувати свої кошти в більш ліквідній формі: "...сам факт, що кожний індивідуальний інвестор може розраховувати на "ліквідність" своєї участі у справі, заспокоює його нерви і надає йому більшу рішу-

чість йти на ризик...” [244, с. 260–261]. Тобто з тверджень Дж.М. Кейнса стає зрозумілим, що головна функція фінансових посередників на ринках інвестицій полягає у тому, що ці установи повинні стати ланкою в обігу ланцюга “заощадження-інвестиції”, яка б перетворила ліквідні активи клієнтів у капітал для довгострокових інвестицій.

Палкий критик кейнсіанства та засновник монетаристської теорії Мілтон Фрідмен у своїй праці “Кількісна теорія грошей” визначає головні причини створення комерційних банків: “Розвиток комерційних банків був стимульований певною мірою необхідністю прискорення трансакційних операцій, інтенсифікації посередництва між кредиторами та позичальниками, вдосконалення ринку капіталу” [145]. Учений детально розглядає питання диверсифікації інвестиційних ризиків як фінансових посередників, крім банківських установ, аналізує страхові компанії, пенсійні фонди, державні кредитні агентства [160, с. 16].

Питання розвитку заощаджень, інвестицій та функціонування фінансових посередників розглядав і американський економіст, лауреат Нобелівської премії Пол Ентоні Самуельсон. У своїй праці “Економіка” він велику увагу приділяє розвитку банківських установ, виокремлює їх головні функції. Так, на думку науковця, “Перша економічна функція комерційних банків полягає в акумулюванні безстрокових депозитів і оплаті чеків, що виписані на ці банки. Друга важлива функція полягає в наданні кредитів місцевим торговцям, фермерам і промисловцям” [229, с. 265]. Учений наголошує на конкуренції, що притаманна фінансовим ринкам, внаслідок дії якої банки повинні конкурувати з іншими фінансовими посередниками: “...банки в деяких районах країни конкурують з так званими “взаємно ощадливими” банками... майже по всій країні вони конкурують з кооперативними спілками щодо надання позик на будівництво та федеральними ощадливими спілками... банки конкурують з поштовими агентствами і спеціальними компаніями...” [229, с. 265–266].

Вагомий внесок у розвиток теорії фінансового посередництва зробив Реймонд Голдсміт. У своїй праці “Фінансовий розвиток і економічне зростання” вчений досліджує роль фінансових посередників в економічному розвитку країни. На основі аналізу великої кількості статистичних даних по різних країнах автор до-

дить висновку, що економічний розвиток є вищим у тих країнах, де роль фінансових посередників є вагомішою. Крім того, Р. Голдсміт наголошував на більш ефективному непрямому інвестуванні у порівнянні з прямим. На думку вченого, з якою ми погоджуємося, інвестування за допомогою фінансових посередників (вкладання коштів у вторинні зобов'язання) сприяє зростанню кількості інвесторів, мінімізації ризиків та ефективному розміщенню фінансових ресурсів [95, с. 11–13; 113; 217, с. 15–16;].

Американські вчені Дж. Герлі та Є. Шоу стверджували, що зростання добробуту населення відбувається паралельно зі збільшенням його доходів. Власники вільних коштів намагаються не лише зберегти свої заощадження, але і збільшити їх. Вкласти кошти в “первинні зобов'язання” звичайні громадяни не хочуть, оскільки це для них є більш ризиковим і вимагає чимало зусиль та відповідних знань для ефективного інвестування. На думку вчених, для населення більш вигідним буде вкласти свої кошти у “вторинні зобов'язання”, які емітовані відповідними фінансовими інститутами, тобто посередниками фінансового ринку. Свою ідею науковці назвали теорією “фінансових інновацій” і вважали, що головною функцією фінансових посередників повинно стати залучення вільних коштів громадян завдяки випуску “вторинних зобов'язань” та ефективне розміщення цих фінансових ресурсів у “первинні зобов'язання” [95, с. 13–14; 13, с. 69–70]. Теорія “фінансових інновацій” дістала свій подальший розвиток у теорії “фінансових інновацій”, запропонованій У. Зілбером. Концепція Дж. Герлі та Є. Шоу була доповнена ідеями про здатність фінансово-кредитної системи знижувати в умовах невизначеності ризик інвестицій, перерозподіляти тягар ризику поміж економічними агентами [71].

Помітний внесок у розвиток теорії фінансового посередництва зробив американський учений Дж. Тобін, який сформулював важливе положення про те, що суттєвою функцією фінансових посередників є одночасне задоволення портфельних переваг кредиторів та позичальників. Оскільки вимоги тих і інших не збігаються відносно багатьох параметрів кредитних угод, типовою характеристикою діяльності посередників є прийняття на себе зобов'язань, які мають менший кредитний ризик і більш високу ліквідність. Тим самим фінансові посередники мають можливість

здійснювати видову трансформацію зобов'язань позичальників і активів кінцевих кредиторів. Як причини, що обумовлюють таку можливість здійснення подібної трансформації, Дж. Тобін вказує такі: 1) наявність у посередників досвіду кредитування й економія витрат, пов'язаних з його організацією; 2) зниження ризику в результаті об'єднання активів і зобов'язань в пули; 3) державні гарантії внесків, нагляд і регулювання діяльності фінансових посередників [119, с. 114–115].

У своїх наукових працях Росс Левін аналізує вплив діяльності фінансових посередників на розвиток економіки в цілому. Вчений розглядає фінансових посередників не як чинник зростання традиційних галузей економіки, а як фактор структурних зрушень – створення та поширення нових виробництв, видів економічної діяльності і т. ін. [71; 17].

На початку 80-х рр. ХХ ст. у наукових працях Дж. Стігліца та А. Вайса започатковується “нова теорія фінансів”, яка розглядає питання розвитку фінансових посередників дещо по-іншому. У своїх роботах науковці вперше наголошують на необхідності державного регулювання діяльності фінансових посередників, оскільки на той час державний контроль стосувався регулювання тільки банківської сфери. Вчені звернули увагу і на те, що для успішного розвитку фінансових посередників не достатньо регулювати процеси заощадження та інвестування. Певні проблеми виникають і у функціонуванні самих фінансових посередників, які у своїй діяльності стикаються з такими поняттями, як “моральний ризик” (ризик втрати коштів інвесторів у зв'язку з шахрайством) та “асиметричність інформації” (обмеженість інформації інвестора про реальний стан об'єкта інвестування) [95, с. 14].

Отже, із значним розвитком фінансових посередників протягом ХХ ст. спостерігається і зростання наукових досліджень видів, форм та процесів їхньої діяльності. Якщо на початку ХХ ст. об'єктами дослідження, в основному, були питання заощаджень, мотиви їх здійснення та створення інвестицій, то наприкінці ХХ ст. більше вчених почали приділяти увагу організаційно-економічним засадам діяльності самих цих установ, що було обумовлено зростанням їх ролі у розвитку фінансового ринку та національної економіки загалом. З'явилися праці, які присвячені аналізу негативних наслідків діяльності фінансових посередни-

ків. Так, із праць Дж. Стігліца та А. Вайса стало зрозуміло, що діяльність таких важливих складових розвитку фінансового ринку як фінансові посередники обов'язково повинна підлягати державному регулюванню [95, с. 14].

Важливий вплив на теорію розвитку фінансових посередників мали дослідження Г.М. Марковіца, М.Г. Міллера та У.Ф. Шарпа. У своїх роботах головну увагу вчені приділяли розвитку фінансових ринків, особливо питанням інвестування, формування оптимального інвестиційного портфеля, доходності цінних паперів, ризику вкладення коштів [140, с. 9; 235, с. 37; 278]. Г.М. Марковіц створив відому теорію портфельного інвестування. У його статті “Вибір портфелю” розглянуто загальну практику диверсифікації портфелю і показано, як інвестор може знизити ризик портфелю завдяки вибору некорельованих (взаємонепов'язаних) акцій [66, с. 201]. Учений наголошував, що інвестор з врахуванням допустимого рівня ризику намагається здійснити таку комбінацію активів, яка забезпечить максимальний прибуток за умови дотримання показників ліквідності [235, с. 37]. Враховуючи той факт, що більшість фінансових посередників займаються інвестиційною діяльністю і торгівлею цінними паперами, тобто є інвесторами, то ця теорія мала вагомий вплив на подальший розвиток фінансових установ, адже запропонувала один із шляхів зниження інвестиційного ризику. Теорія Г.М. Марковіца була поглиблена та розвинута у працях американського вченого У.Ф. Шарпа, який досліджував питання оцінювання цінних паперів, “раціональної поведінки” інвесторів з метою уникнути ризику, теорії портфеля цінних паперів та інші. Вчений розробив теоретичну основу, на якій ґрунтується сучасна практика підбору портфелів, так звана “модель оцінки ринкової вартості активів” [41; 116, с. 9].

Проблема державного регулювання фінансових посередників є важливою і для України, оскільки відсутність зваженого контролю держави за діяльністю фінансових посередників на початку 90-х рр. ХХ ст. привела до значної кількості зловживань цими установами у процесі надання фінансових послуг. Така ситуація негативно вплинула на рівень довіри економічних суб'єктів до діяльності фінансових посередників та ускладнила подальший їх розвиток.

З активізацією діяльності фінансових посередників у незалежній Україні починає збільшуватися і кількість наукових досліджень

їх діяльності, серед авторів яких необхідно відзначити З.Г. Ватаманюка, В.В. Вірченко, З.М. Васильченко, Н.І. Версаль, С.В. Герасимова, О.М. Гладчук, О.І. Голева, І. Голець, О.Л. Дорош, С.М. Еш, В.В. Зимовця, С.П. Зубика, Л.В. Ільченко-Сюйву, І.С. Каракулову, В.В. Корнеєва, А.С. Крикля, С.В. Міщенко, А.М. Мороз, С.В. Науменкову, В.Ю. Прокопенко, М.І. Савлука, В.П. Ходаківську [28; 29; 32; 36; 39; 42; 45; 46; 47; 51; 56; 68; 84; 109; 120; 140; 145; 168; 214; 232; 260; 268; 273].

Насамперед така увага до функціонування банківських та парабанківських посередників пов'язана із потенціалом розвитку цих установ та їх можливостями щодо подальшого стимулювання національної економіки. На сьогодні залишається чимало дискусійних питань щодо діяльності фінансових посередників. Особливо це стосується теоретичного аспекту дослідження напрямів їх функціонування. Зокрема, невирішеними залишаються питання законодавчого трактування дефініцій “фінансовий посередник” та “фінансове посередництво”, відсутня загальноприйнята наукова класифікація цих установ. Це ускладнює подальше вивчення процесів формування, функціонування та розвитку фінансових посередників в економіці України, зокрема парабанківських установ.

З метою уточнення термінів “фінансовий посередник” та “фінансове посередництво” нами проаналізовані основні підходи до визначення цих дефініцій, що існують у науковій літературі. У додатку А представлено підходи щодо їх тлумачення, що наводяться в законодавчих актах України та наукових роботах вітчизняних учених.

Отже, всі наведені тлумачення термінів “фінансовий посередник” та “фінансове посередництво” (див. додаток А) розподілено на дві групи, враховуючи підхід кожного науковця щодо економічної сутності цих установ та їх ролі в розвитку національної економіки. До першої віднесено ті тлумачення, автори яких розглядають поняття “фінансовий посередник” та “фінансове посередництво” у більш широкому значенні, тобто відносять до цих установ не лише фінансових посередників, що виконують функцію посередництва в акумулюванні коштів і надання їх позичальникам, але і ті установи, які виконують виключно інфраструктурні функції, тобто надають розрахункові, депозитарні, торгівельні та інші послуги на фінансовому ринку. До другої групи було віднесено тлумачення,

автори яких під терміном “фінансовий посередник” розуміють установи, головною функцією яких є залучення (через отримання депозитів, страхових платежів, випуску цінних паперів тощо) та розміщення (через кредитування та інвестування) фінансових активів і не відносять до фінансових посередників установи, що надають виключно інфраструктурні функції.

Варто зазначити, що виконати розподіл усіх наведених тлумачень доволі складно, враховуючи всю багатогранність та складність діяльності фінансових посередників на фінансовому ринку. Наприклад, важко дати однозначну відповідь на запитання: “Чи є фондова біржа фінансовим посередником?” Окремі вчені вважають, що біржа є фінансовим посередником [81; 157], інші науковці дотримуються протилежної думки, аргументуючи це тим, що ця установа сама по собі не залучає фінансових ресурсів юридичних та фізичних осіб і в подальшому не здійснює їх розміщення від свого імені [45; 168]. Однак, на нашу думку, фондова біржа є фінансовим посередником, оскільки виконує функцію посередництва між продавцями та покупцями фінансових активів, тобто цінних паперів, проте її роль у цих операціях має дещо інший зміст, хоча ця установа все одно здійснює опосередковану роль у русі фінансових активів.

Взагалі існує незначна кількість наукових досліджень, які б чітко розмежували фінансові установи, які є фінансовими посередниками, і фінансові установи, які такими не є. Деякі дослідження допускають, що всі фінансові установи, які діють на фінансовому ринку, є фінансовими посередниками. Такий погляд теж заслуговує на увагу, оскільки згідно з пп. 1 п. 1 ст. 1 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” [209] фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг та внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом. Фінансовими послугами згідно з п. 1 ст. 4 цього Закону є такі послуги: випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків; довірче управління фінансовими активами; діяльність з обміну валют; залучення фінансових активів із зобов’язанням щодо наступного їх повернення; фінансовий лізинг; надання коштів у позику, у тому числі і на умовах фінансо-

вого кредиту; надання гарантій та поручництв; переказ грошей; послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення; торгівля цінними паперами; факторинг. Виходячи з такого тлумачення фінансового посередника, важко знайти фінансову установу, яка б надавала одну з перерахованих послуг і не виступала при цьому посередником [209].

Якщо взяти до уваги, наприклад, Класифікацію інституційних секторів економіки України Державної служби статистики України, то у документі фінансове посередництво описується як один із різновидів фінансових послуг. Однак у ньому розглядається питання вторинної діяльності фінансових посередників: надання послуг, що мають допоміжний характер для фінансового посередництва, може здійснюватись у формі вторинної діяльності фінансових посередників або виконуватись спеціалізованими агентствами чи брокерами. До останніх входять, наприклад, брокери з операцій з цінними паперами, компанії щодо розташування, посередники з кредитів тощо. Тобто згідно з документом поняття “фінансовий посередник” розглядається в більш широкому розумінні, хоча і виділяються дві групи цих установ, які групують саме за основною діяльністю, що ті виконують. Також згідно з Класифікацією інституційних секторів економіки України всі фінансові корпорації мають два рівні поділу на підсектори [126]. На першому рівні вони групуються на такі підсектори:

- S.121. Національний банк України;
- S.122. Інші депозитні корпорації;
- S.123. Інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій та недержавних пенсійних фондів;
- S.124. Допоміжні фінансові організації;
- S.125. Страхові корпорації та недержавні пенсійні фонди [126].

На другому рівні фінансові корпорації (крім НБУ) підрозділяються відповідно до того, чи є вони об’єктом державного, приватного або іноземного контролю, а саме:

- S.12201, S.12301, S.12401, S.12501 – державні фінансові корпорації;
- S.12202, S.12302, S.12402, S.12502 – приватні фінансові корпорації;

– S.12203, S.12303, S.12403, S.12503 – фінансові корпорації під іноземним контролем [126].

Тобто перший рівень являє собою певну класифікацію фінансових посередників, але цікавим є той факт, що до підсектору S.124 Допоміжні фінансові організації згідно з документом відносять усі корпорації, які займаються переважно діяльністю, пов'язаною з фінансовим посередництвом, але самі не виконують функцій посередника. До цієї групи також включаються корпорації, основною функцією яких є надання гарантій завдяки індосаменту векселів чи подібних інструментів, призначених для обліку чи рефінансування фінансовими корпораціями, а також корпорації, що спеціалізуються на інструментах хеджування. До цього підсектору відносяться валютні, товарні та фондові біржі тощо [126].

Отже, враховуючи вищенаведене, вважаємо, що найбільш доцільним є таке визначення терміна “фінансовий посередник” – фінансова установа, що здійснює опосередковану діяльність у процесі руху фінансових активів (коштів, цінних паперів, боргових зобов'язань) з метою отримання прибутку або задоволення потреб суб'єктів фінансового ринку у відповідних фінансових послугах. Тобто, на нашу думку, найбільш правильним є розгляд поняття “фінансовий посередник” у більш широкому значенні. Якщо дати визначення терміна “фінансова установа” згідно з пп. 1 п. 1 ст. 1 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, то отримаємо, відповідно: фінансовий посередник – юридична особа, яка надає одну чи декілька фінансових послуг та внесена до відповідного реєстру в порядку, встановленому законом, яка здійснює опосередковану діяльність у процесі руху фінансових активів (коштів, цінних паперів, боргових зобов'язань) з метою отримання прибутку або задоволення потреб суб'єктів фінансового ринку у відповідних фінансових послугах. Відповідно, фінансове посередництво – професійна діяльність фінансових посередників на фінансовому ринку [209].

Варто зазначити, що важливим аспектом удосконалення терміна “фінансовий посередник” є уточнення основної мети діяльності цих установ. На нашу думку, варто зазначити, що на відміну від інших трактувань цієї дефініції, не всі фінансові посередники діють з метою отримання прибутку, як стверджує більшість науковців, окремі з цих установ функціонують і для надання фінансових

послуг своїм клієнтам, що є головною метою їх діяльності згідно з чинним законодавством. Наприклад, кредитні спілки не здійснюють прибуткової діяльності, оскільки відповідно до Закону України “Про кредитні спілки”: «кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об’єднаних грошових внесків членів кредитної спілки» [203]. Неприбутковими згідно з законодавством є і недержавні пенсійні фонди, оскільки згідно із Законом України “Про недержавне пенсійне забезпечення” недержавний пенсійний фонд – юридична особа, створена відповідно до Закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному цим Законом порядку [205].

Дискусійним на сьогодні залишається питання класифікації фінансових посередників. У науковій літературі наведена велика кількість класифікацій цих установ, але всі вони мають певні недоліки. Зокрема, одні розглядають питання класифікації фінансових посередників у контексті функціонування кредитної системи, але найчастіше науковцями наводиться так звана американська класифікація, згідно з якою всі фінансові посередники поділяють на депозитні, договірні ощадні, інвестиційні інститути. Така класифікація фінансових посередників, на нашу думку, заслуговує на увагу, однак необхідно зазначити, що в цій класифікації поняття “фінансовий посередник” розглядається в більш вузькому значенні, що, на нашу думку, не є правильним і не відображає всіх аспектів діяльності цих установ. Використовуючи більш широкий підхід до трактування терміна “фінансовий посередник”, на рис. 1.2 наведена систематизація фінансових посередників за сукупністю визначених ознак, що лежать в її основі.

Особливо важливим у наведеній класифікації (рис. 1.2) є розподіл усіх фінансових посередників за характером їх діяльності, що відображає складність функціонування відповідних установ як окремих суб’єктів фінансового ринку. За цією ознакою виділено дві групи фінансових установ.

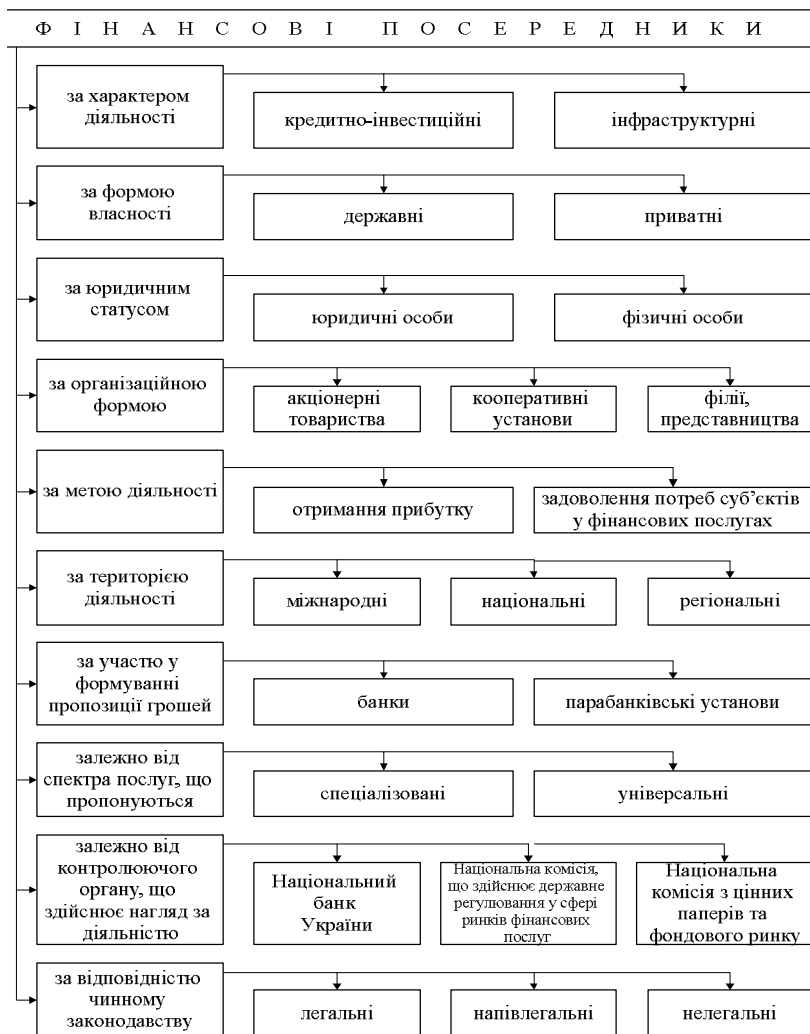

Рис. 1.2. Класифікація видів фінансових посередників, що діють на фінансовому ринку України

Джерело: складено на основі [80; 84, с. 79; 131, с. 78–80].

До першої віднесено фінансових посередників, що являють собою посередницьку ланку між кредиторами та позичальниками у процесі надання кредитних та здійснення інвестиційних послуг. Саме тому вони отримали назву кредитно-інвестиційні. До другої

групи віднесено всіх допоміжних фінансових посередників, які надають різноманітні послуги кредитно-інвестиційним посередникам та іншим суб'єктам фінансового ринку в процесі руху фінансових активів, а для них самих кредитна та інвестиційна діяльність не є основною, на відміну від фінансових посередників першої групи. Ці посередники пропонують розрахункові, депозитарні та інші послуги й отримали назву інфраструктурні.

На основі класифікації видів фінансових посередників (рис. 1.2) проведено систематизацію фінансових посередників за характером їх діяльності на фінансовому ринку України (рис. 1.3), що дозволило виділити в окремі групи фінансових посередників, які безпосередньо акумулюють тимчасово вільні кошти економічних суб'єктів та управляють ними на свій власний розсуд, та фінансових посередників, що лише надають послуги у процесі руху фінансових активів від одних фізичних та юридичних осіб до інших.

Комерційні банки в Україні мають право здійснювати як кредитну діяльність, у вигляді надання позик фізичним та юридичним особам, так й інвестиційну діяльність, пов'язану з купівлею акцій різноманітних підприємств і установ та інших цінних паперів. Варто зазначити, що комерційні банки можуть надавати також послуги, що притаманні інфраструктурним фінансовим посередникам, до яких можна віднести депозитарну діяльність, андеррайтинг, обмін валют тощо (рис. 1.3).

Найбільш складним питанням є систематизація парабанківських посередників за характером їх діяльності. Це пов'язано з тим, що більшість науковців не виокремлюють серед парабанківських посередників окремі групи фінансових установ. На нашу думку, найдоцільніше цю групу фінансових посередників поділити на три складові: страхові, кредитні та інвестиційні установи, що обумовлено специфікою їх діяльності.

Варто також зазначити, що деякі науковці, досліджуючи питання розвитку кредитної системи, відносять усі парабанківські установи до суб'єктів кредитної системи [108]. Але це, на наш погляд, є не зовсім правильним, оскільки не доцільно включати до парабанківської групи кредитних установ страхові компанії, пенсійні фонди, ІСІ, оскільки ці установи не займаються кредитними операціями.

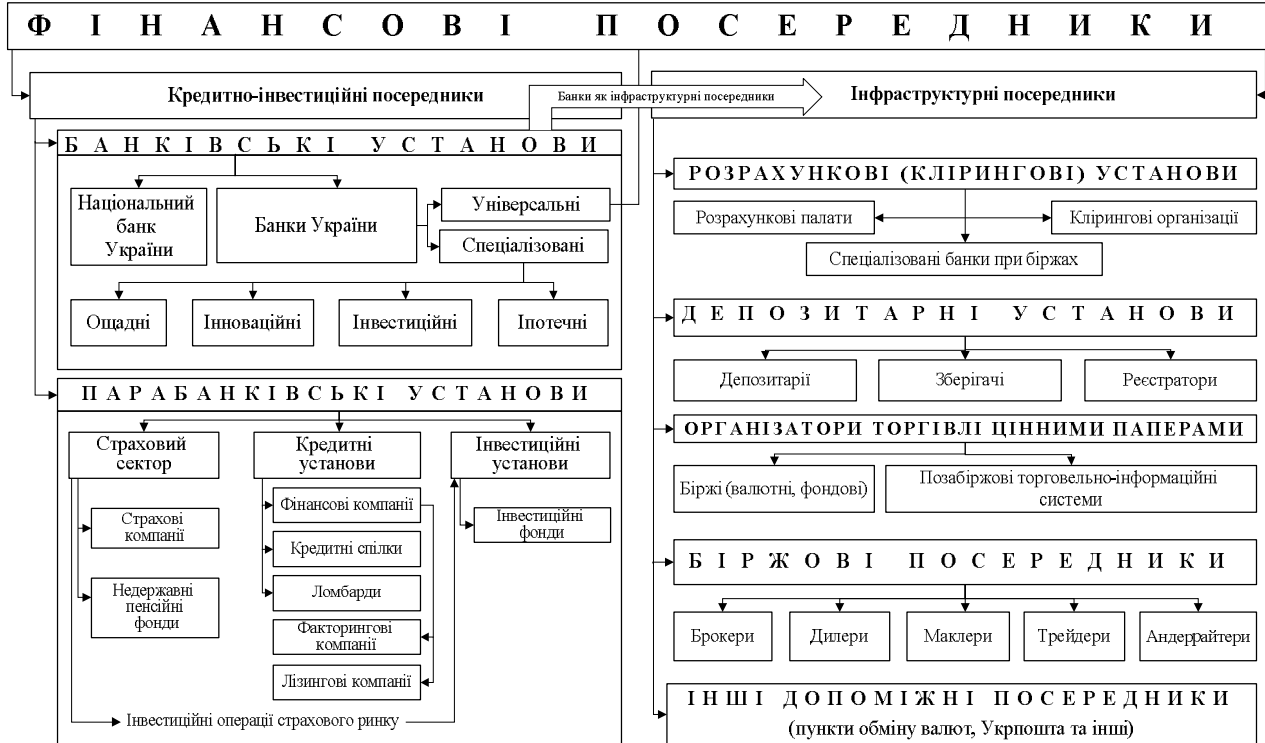

Рис. 1.3. Систематизація фінансових посередників за характером їх діяльності на фінансовому ринку України

Тому в розробленій нами систематизації виділено страхові компанії разом з пенсійними фондами в окрему групу, оскільки їхня діяльність дуже схожа (особливо за способом акумуляції тимчасово вільних коштів економічних суб'єктів). Згідно зі статтею 2 Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення” суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення є як недержавні пенсійні фонди, так і страхові організації, що уклали договори страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті [205].

До другої підгрупи парабанківських посередників віднесені всі кредитні установи, основна діяльність яких пов'язана з наданням кредитів, а саме: кредитні спілки, ломбарди, фінансові компанії (у тому числі лізингові та факторингові компанії). Необхідно зазначити, що фінансові компанії як фінансові посередники в Україні, здебільшого, надають кредитні операції, хоча в зарубіжних країнах ці установи здійснюють величезний спектр різноманітних фінансових послуг, не обмежуючись лише депозитними та кредитними [74, с. 92]. До третьої підгрупи парабанківських установ віднесені інвестиційні фонди. Частково до цієї підгрупи можна віднести страхові компанії і недержавні пенсійні фонди (рис. 1.3), які теж здійснюють інвестиційну діяльність, однак відрізняються від інвестиційних фондів механізмом залучення фінансових ресурсів економічних суб'єктів.

Всі інфраструктурні посередники були поділені на такі групи: розрахункові (клірингові), депозитарні установи, організатори торгівлі цінними паперами, біржові посередники в управлінні фінансовими активами, інші допоміжні посередники. Перелік інфраструктурних посередників може бути розширений. Також ця систематизація відображає лише тих фінансових посередників, які на сьогодні функціонують в Україні, і не містить установ, діяльність яких притаманна іноземним державам і які в нашій країні ще не набули розвитку.

Отже, проведене ґрунтовне дослідження розвитку наукової думки щодо діяльності фінансових посередників дало змогу поглибити теоретичні основи функціонування фінансових посередників, з'ясувати їх роль у національній економіці. Це дозволяє здійснювати подальше вивчення процесів формування, функціонування та розвитку фінансових установ, зокрема, парабанківських посередників на фінансовому ринку України.

1.2. Історія виникнення парабанківських посередників

Історія виникнення парабанківських посередників заслуговує особливої уваги, адже в науковій літературі на сьогодні немає будь-яких досліджень комплексного вивчення цього питання. Більшість науковців розглядають історію формування, становлення та розвитку лише окремих видів парабанківських посередників (наприклад, страхових компаній), не приділяючи уваги дослідженню історії їх виникнення загалом.

Важливість дослідження історії парабанківських посередників обумовлена необхідністю з'ясування причин виникнення цих установ, вивчення економічних умов їх становлення та чинників, що забезпечують найбільш ефективний їх розвиток. Аналіз причин виникнення парабанківських посередників закладає ґрунтовні теоретичні основи розуміння принципів економічного розвитку суспільства, за якого діяльність цих установ є дуже необхідною, або, на противагу, абсолютно непотрібною і неважливою. Дослідження економічних умов становлення парабанківських посередників дає можливість з'ясувати ті економічні формації, за яких зазначені установи можуть ефективно розвиватися.

Важливим компонентом ґрунтового та вичерпного дослідження історії виникнення парабанківських посередників є необхідність вивчення історії фінансових установ у цілому. Насамперед, така необхідність обумовлена відсутністю сучасних парабанківських посередників до XII ст. н. е. Однак, на нашу думку, важливою складовою дослідження є також аналіз виникнення їх прототипів, тобто установ, що існували і до XII ст. н.е. і виконували подібні до парабанківських функції. Таким чином, актуальним на сьогодні стає питання періодизації історії фінансових посередників загалом та парабанківських посередників зокрема. На наше переконання, історію розвитку зазначених установ варто розподілити на два періоди (рис. 1.4) [73]:

1) прєдїсторїя – перїод, який охоплює епоху вїд появи перших прототипів фїнансових посередникїв у Стародавнїй Месопотамїї до XII ст. нашої ери, коли виникають фїнансовї посередники бїльш сучасного типу, якї за своєю дїяльнїстю нагадують сучаснї банківськї установи;

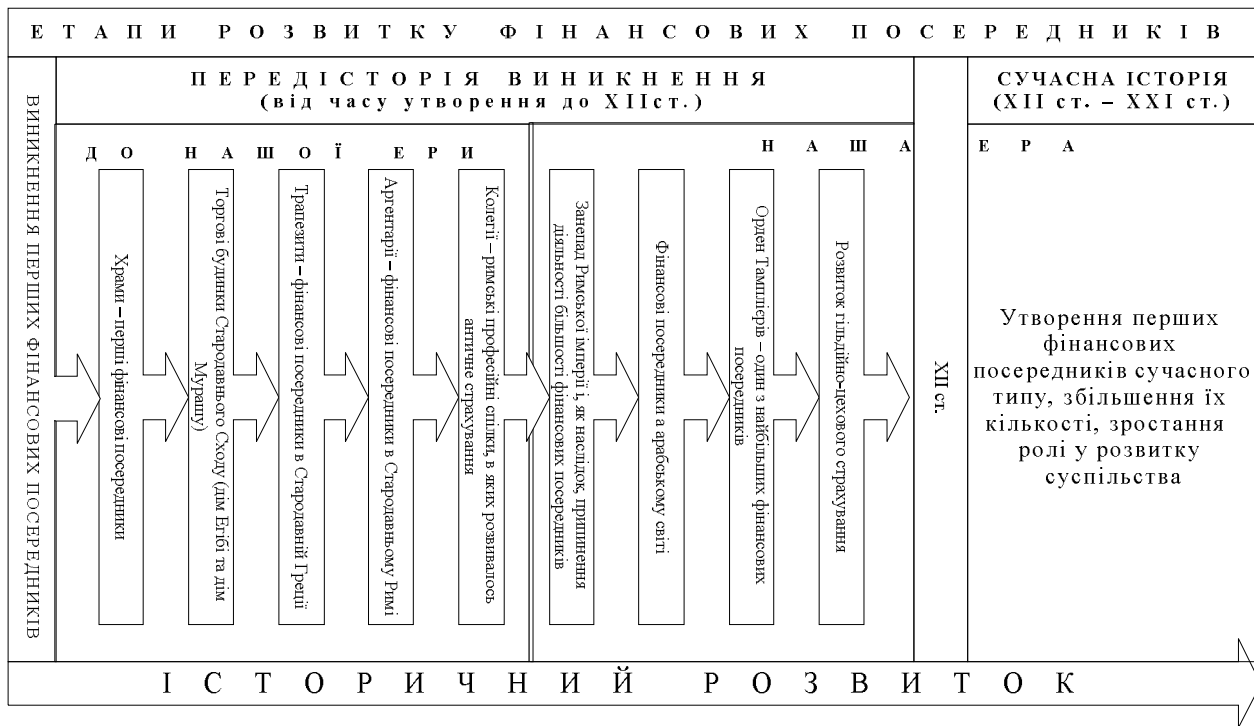

Рис. 1.4. Передісторія виникнення фінансових посередників

Джерело: складено авторами.

2) сучасна історія – виникнення та розвиток фінансових посередників сучасного типу; цей період розпочався в XII ст. і триває досі. Характерним для цього періоду є процес динамічного виникнення різноманітних форм фінансових посередників, що є наслідком економічних трансформацій суспільства протягом історичного процесу його розвитку. Саме в цьому періоді виникає більшість парабанківських посередників, які відіграють сьогодні ключову роль у розвитку фінансового ринку та національної економіки загалом.

В основу класифікації історії виникнення фінансових посередників нами покладений єдиний принцип розподілу всієї історії на два періоди залежно від форми існування фінансових посередників. Звичайно, кожний із зазначених періодів можна розподілити на окремі підперіоди, поклавши в основу періодизації різноманітні ознаки, які характеризують різнобічні аспекти економічного розвитку суспільства в той або інший історичний період.

Період передісторії виникнення фінансових посередників можна розподілити на такі підперіоди:

- 1) зародження перших фінансових установ, храми у ролі фінансових посередників;
- 2) фінансові посередники в державах Стародавнього Сходу;
- 3) трапезити як прототипи фінансових посередників Стародавньої Греції;
- 4) фінансові установи Стародавнього Риму;
- 5) відродження фінансових установ після розпаду Римської імперії;
- 6) фінансові посередники в часи середньовіччя.

Сучасну історію фінансових посередників доволі складно розподілити на певні етапи. Це, насамперед, пов'язано з тим, що для кожної країни притаманні свої певні історичні особливості, що визначали подальший розвиток зазначених установ. Формування трудового класу, фінансової системи, політичного устрою в різних країнах відбувалось по-різному. Прихід радянської влади у Росії, Велика депресія 1929–1933 рр., Друга світова війна, розвиток глобалізаційних процесів у світі – все це мало значний вплив на виникнення та розвиток фінансових посередників.

Розглянемо детальніше кожний із зазначених періодів.

На сьогодні доволі важко відповісти, де саме виникли перші фінансові установи. Але більшість учених схиляються до думки, що колискою зародження фінансово-кредитних відносин є Месопотамія. Необхідно зазначити, що після розпаду родового ладу та утворення інституту сім'ї, а згодом і формування перших держав, наприклад, кредитні відносини існували завжди у вигляді звичайного лихварства. Лихварями виступали, здебільшого, окремі особи. Однак стверджувати про утворення фінансово-кредитних інститутів у цей час ще не можна.

Першими фінансовими посередниками, що ефективно функціонували в стародавніх цивілізаціях, були храми. Вони виконували операції, які в сучасному суспільстві становлять основу банківської діяльності: зберігання, обліку, розрахунку, обміну. Поряд з цими операціями здійснювалися операції щодо платного зберігання товарів, надавалися кредити. Розширення кредитних операцій дозволило храмам виконувати операції із земельними ділянками (купівля, продаж, обмін), займатися управлінням державного майна [72].

Здійснювали храми вже і примітивні безготівкові розрахунки. Кредитор та дебітор виконували безготівковий розрахунок по рахунках, що знаходилися у храмах, де кожний з них мав свій особистий рахунок. Кожен громадянин, який вносив свій вклад зерна в колективне сховище храму, отримував черепок, на якому вказувалась кількість і дата приймання вкладу. Потім він міг його використовувати, щоб купити інші товари. Ці квитанції слугували валютою обміну. Але ці квитанції втрачали вартість з часом. Тому селянин, що поклав у храм десять мішків зерна, отримував усього дев'ять мішків через шість місяців, а різниця компенсувала витрати на зберігання і втрати [185]. Відомо, що не лише громадяни держав Стародавнього Сходу довіряли своє майно храмам та культовим спорудам, ця традиція існувала й у Стародавній Греції та Стародавньому Римі. Найбільш відомими храмами, що займались грошово-кредитними операціями, були: Дельфійський, Делоський, Самоський та інші.

Зростаючий суспільний поділ праці, відокремлення ремесла від сільського господарства збільшувало кількість торгових угод і платежів. За наявності комерційних ризиків необхідна була концентрація грошових запасів. Вона стала можливою під час ство-

рення торгових будинків у Стародавньому Сході, які в нововавилонський період виходять на сцену кредитних операцій і які можна віднести до перших комерційних прототипів фінансових посередників. Найбільш відомими торговими домами, що здійснювали свою діяльність у Стародавньому Сході, були дома Егібі та Мурашу, які існували в VII–V ст. до н. е. Вони надавали своїм клієнтам великий спектр різноманітних послуг, а саме: комісійні операції з купівлі-продажу; надання позик під заставу та розписку; продаж та платежі за рахунок клієнта; участь у ролі інвестора в різноманітних торгових справах; комісійні операції від посередницької діяльності під час укладання різноманітних актів, угод, договорів.

Дім Егібі займався продажем, купівлею, обміном будинків, полів, рабів і т. ін. Він приймав на зберігання вклади, надавав і отримував векселя, надавав позики, сплачував борги своїх клієнтів, фінансував торгівлю і брав участь в організації товариств купців. Велика була роль дому Егібі й у міжнародній торгівлі.

Торговий дім Мурашу займався торговими та лихварськими операціями. Він брав в оренду наділи, що належали персидським вельможам, чиновникам і військовим колоністам, платив їх власникам орендну плату і вносив за них у державну скарбницю грошові та натуральні податки. Орендовану землю дім Мурашу здавав у суборенду, надавав орендарям домашню худобу, насіння, засоби виробництва, а також забезпечував водою для зрошення. На відміну від дому Егібі, Мурашу не відігравав великої ролі в міжнародній торгівлі. Всі продукти, що надходили до них, продавалися на внутрішньому ринку [184; 185; 187].

Держава теж не стояла осторонь від здійснення грошово-кредитних операцій. Поряд з комерційною діяльністю приватних фінансових установ в особі торгових будинків існували і державні торгові агенти. Вони називалися тамкарами. До операцій, які вони пропонували своїм клієнтам, можна віднести такі: приймання грошових вкладів, продаж, купівля обмін грошей у вигляді металічних злитків, торгівля ними з іншими країнами. Розрахункові операції дозволяли тамкарам проявляти самостійність при постійній підзвітності перед державою. Вони могли одночасно займатися комерційними справами як за рахунок держави, так і за свій власний кошт. З часом великі тамкари створили свої торгові дома. З допо-

могою помічників, які не мали власних грошових засобів, тамкари виконували багато операцій, включаючи кредитні, тим самим включаючись у міжнародну торгівлю та кредитування [185].

Необхідно зауважити, що серед фінансових посередників розвивалися не лише установи банківського типу, розвивалися також інші види, зокрема прототипи страхових компаній.

Учені відносять початок історії страхування до IV тис. до н. е. Колиску розвитку також вбачають у Месопотамії. Страхування було пов'язане з розвитком торгівлі. У шумерів вже у III тис. до н. е. торговцям видавали суми грошей у формі позики або створювали “спільну касу” для захисту їхніх інтересів на випадок втрати вантажу під час перевезення. Існувала і така операція, коли один із позикодавців надавав купцю позику, до того ж забезпеченням цієї позики був сам купець, його сім'я та власність. Якщо подорож закінчувалась успішно, то тоді поверталось 100 % суми позики плюс деякий прибуток. Якщо купець був пограбований, то тоді поверталось 50 % суми. Проблема була в тому, як повернути ці 50 %. Тому пізніше під час настання страхового випадку відбувалось повне звільнення від сплати боргу і відсотків [125; 116; 156].

Відомі перші колективні угоди фінікійських купців – власників торгових суден – про колективну компенсацію збитків у разі втрати або ушкодження судна.

У X ст. до н. е. єгипетськими робітниками, які займалися спорудженням пірамід, були засновані так звані каси взаємодопомоги на випадок каліцтва або смерті працівників, пов'язаної з виконанням будівельних робіт. З часом страхування починають використовувати у сфері ремесла.

У Стародавній Греції, як і в державах Стародавнього Сходу, на ранніх стадіях розвитку провідну роль відіграють храми та культові споруди, які приймали вклади населення, видавали позики. Вони функціонували як державні органи і були по суті державним резервним фондом. Вклади у храмах були закритими і в обігу не використовувались. Храми мали відділення в полісах і надавали довготермінові кредити під невисокі відсотки.

У період античності вирішальний вплив на розвиток фінансового посередництва мав розвиток торгівлі і, як наслідок, грошових відносин. У Стародавній Греції більше тисячі міст карбували власну монету, тобто випускали гроші. Звичайно, така ситуація

не сприяла ефективному розвитку торгівлі між містами-полісами, яка відігравала важливу роль у житті грецького суспільства. Торговцям, які привозили товари з інших міст, потрібно було обмінювати власні монети на місцеві гроші. Це приводило до того, що крім продажу привезеного товару, торговець повинен був ще займатися обміном монет, а це вимагало відповідних знань у грошовій сфері: необхідно було знати курси обміну, вміст металів у монетах, визначати ступінь зношеності монет і т. ін. [72].

З часом виникають так звані “мінjali” – люди, які займалися обміном одних грошей на інші. Вони дістали назву трапезитів. Термін “трапезит” походить від грецького слова “трапеза” – стіл. Саме за столами у стародавніх грецьких містах-полісах сиділи мінjali, які перевіряли й обмінювали за визначеним курсом монети, що випускали різні міста. Перша літературна згадка про трапезитів датується 520 р. до н. е. З часом трапезити з різних міст, які добре знали один одного, почали здійснювати прості фінансові операції. Так, наприклад, якщо клієнту необхідні були гроші в Афінах, а він знаходився у Коринфі і мав гроші цього міста, то мінjali перераховували певну суму з рахунку в Коринфі на рахунок у Афінах і при цьому не потрібно було перевозити гроші з одного міста в інше. Таким чином, зростала ймовірність клієнта отримати свої гроші і зменшувалась можливість бути пограбованим у дорозі.

З історичних джерел відомо, що в Афінах у IV ст. до н. е. існувало не менше 26 трапезитів, а по всій Греції вони існували у 33 містах. Саме трапезити і стали прообразами перших фінансових посередників у Стародавній Греції, діяльність яких була більш схожа на діяльність банківських установ. Акумулювавши певний обсяг заощаджень, трапезити почали надавати кредити, з початку за свій рахунок, а поступово і за рахунок вкладів клієнтів. З кінця V ст. до н. е. в афінських трапезитів спостерігається вже деяка спеціалізація за окремими видами угод. Так, трапезити займались переважно прийманням вкладів і здійсненням платежів за рахунок клієнта. У свою чергу, від них відділився клас спеціалістів – мінjali (аргіраймоси), що стали експертами щодо визначення достовірності і ціни багаточисельних видів монет. Перевірка монет була не простою справою і вимагала високої кваліфікації. Необхідно було знати вміст металу в монетах, курс

різних монет і окремих полісів, визначати ступінь зношеності монет, передбачати можливість перевипуску або взагалі появи фальшивих грошей. За обмін бралась певна плата [158].

Також траpezити здійснювали видачу невеликих позик під заставу. Кредитували в основному торгівлю та підприємницьку діяльність. Позики надавали під заставу землі, міських будинків, іншого майна та поруку третіх осіб. Процент становив до 15 %. Особливо вигідно було надавати позики на морську торгівлю. Здебільшого, відсоток за такими угодами був дуже високий (до 30 %), що пояснювалось розміром ризику, на який йшов позикодавець, оскільки він міг втратити всі надані в позичку гроші у разі смерті позичальника під час торговельної експедиції. Іноді траpezити надавали позики містам, в яких вони проживали [158]. Крім перевірки монет, кредитування, приймання вкладів та здійснення платежів, приватні траpezити виконували й інші функції: займалися посередницькою діяльністю під час підписання угод, виступали у ролі свідків, поручителів, хранителів документів і різноманітних цінностей.

З початку професія траpezитів не користувалась великою пошаною. Багато громадян, особливо аристократи, вважали це ремесло недостойним. Саме тому першими траpezитами були раби, багато яких з часом отримали свободу. З III ст. до н. е. діяльність траpezитів стає почесною. Їхня діяльність у Стародавній Греції не завжди була чесною і прибутковою. Всі претензії та спори, які виникали між траpezитами та їх клієнтами, вирішувалися в судах, де слухання тривали, переважно, не більше одного місяця. Як і сучасним кредитним установам, так і траpezитам у Стародавній Греції також були притаманні банкрутства. Так, відомо, що в 377 та 371 рр. до н. е. одночасно збанкрутіли декілька траpezитів. Найважче в таких ситуаціях було власникам траpezитів: одні з них тікали з міста, а інші повинні були віддати все своє майно, щоб сплатити борги перед своїми клієнтами. Вже у Стародавній Греції громадяни використовували метод диверсифікації для зменшення ризику втрати заощаджень, свої кошти вони надавали в розпорядження декільком траpezитам.

На ранніх стадіях розвитку римської цивілізації притаманне, як і Стародавній Греції, існування кредитних відносин, в яких позикодавцем з початку були звичайні громадяни, тобто фізичні особи (лихварі). Фінансово-кредитні установи історично ще не сформу-

вались. У період зародження Римської держави вже спостерігається протистояння між плебеями та патриціями, яке було не лише боротьбою між великими землевласниками і селянами за общинні землі, але і боротьбою між лихварями і боржниками [184].

У Стародавньому Римі перші фінансові посередники виникли теж унаслідок розвитку грошового обігу і почали відігравати важливу роль у суспільстві. Вони також розвинулися з обмінних установ і мали інтенсивніший розвиток, ніж трапезити у Стародавній Греції. Найбільший вплив на функціонування фінансових посередників у Стародавньому Римі мало правове регулювання їхньої діяльності, яке забезпечувалося римським правом та приватною власністю.

Римські банки називалися аргентаріями. Тривалий час, аналогічно діяльності трапезитів у Стародавній Греції, професія аргентарія вважалася непрестижною і банківськими послугами в Римі займалися особи грецького походження. Пізніше до цієї справи почали долучатися громадяни інших країн і самі римляни. Банківська діяльність, що виникла з обміну грошей, поступово ускладнювалась. З'явилися операції прийому вкладів, їх збереження, переказ та надання кредитів.

Гроші зберігалися таким чином. Після перевірки монет їх складали в ємність (мішечки, гаманці) й опечатували у присутності свідків. Свідки також прикладали свої печатки. Контролер робив замітку про перевірку – спеціальний знак, який прикріплювали до ємності. Цим він брав на себе відповідальність за вміст. Закриті внески зберігалися в бочках, корзинах, сумках, глиняних та металевих сосудах [158]. Посередницькі операції аргентаріїв полягали у кредитуванні промисловців, купців грошима, які вони отримували як вклади римської знаті, що привозила їх із завойовницьких походів, але не бажала самостійно вкладати у промисловість та торгівлю.

У Римській імперії аргентаріями створювалися асоціації, в яких підприємницький ризик розподілявся на всіх учасників. Одночасно асоціації брали на себе зобов'язання збору державних податків. Вони активно брали участь у продажу товарів з публічних торгів, а отримані гроші записувалися в кредит довірителя. Асоціації здійснювали спадкові справи, їх учасники були свідками під час укладання шлюбів. Чисельність грошових місць визначалась

кількістю аргентаріїв – учасників асоціації. Спеціалісти, що займалися обміном грошей, не мали права займатися кредитними операціями. Тобто, як і в Стародавній Греції, в Стародавньому Римі спостерігається розподілення аргентаріїв за спеціальністю [185]. За історичними даними в Римі існувало приблизно 50 великих асоціацій і близько 800 лихварських та обмінних установ, які також надавали невеликі за обсягом кредити, і в цій галузі конкурували з аргентаріями.

Цікавою є система збору податків у Римській імперії. У країні не було чиновницького апарату, який би централізовано займався збором податків з усіх провінцій і завойованих територій. Податки на цих територіях здавалися на відкуп компаніям римських громадян. Вони вносили в державну скарбницю необхідну суму, а потім безконтрольно обирали населення провінцій, а інколи повністю розорювали міста та округи. Відкупні компанії також можна віднести до фінансових посередників, адже крім збору податків із підвітних їм територій, вони приймали на збереження гроші і сплачували за ними відсотки, займалися іншими операціями. Капітали відкупних компаній поділялись на паї – прототипи акцій, ці паї продавались та купувались. На римському форумі діяла біржа. Там за столами сиділи банкіри, продавали і купували паї, обмінювали монети різних країн, надавали позики [184].

Римські заможні громадяни вважали, що найкраще зберегти свої кошти в банку. Так, відомо, що статок полководця Креса налічував 7–8 тисяч талантів, убивця Цезаря Брут мав у своєму розпорядженні 40 мільйонів сестерціїв, а у Сенеки, вчителя Нерона, налічувалось аж 300 мільйонів сестерціїв.

Для громадян Стародавнього Риму характерними рисами є заощадливість та можливість збільшувати свої статки. Маючи певну суму грошей, всі римляни намагались отримати ще більше. Спочатку позики були безвідсотковими, але пізніше всі кредити надавались завжди під певні проценти, навіть для друзів і родичів. Позики намагались брати в аргентаріїв, хоча кредити у лихварів теж користувались популярністю. Стратегія щодо кредитування в аргентаріїв була різноманітною. Одні надавали позики в борг невеликими частинами і багатьом боржникам, чим зменшували кредитний ризик неповернення позики, інші – значні суми декільком, чим економили витрати на здійснення кредитних операцій.

Знали римські банкіри і важкі часи. У період республіки від банкірів і лихварів вимагали використовувати капітал на купівлю маєтків. У результаті це призвело до банкрутств і грошової кризи. Ще однією причиною конфронтації банків та вкладників є зниження державними адміністраціями відсоткових ставок. А вони були досить значними – 6, 12, 24, 48 і навіть 60 % у різні часи. Це привело до того, що кредитори почали вимагати терміново повернути позики. У результаті дебітори втратили застави, а їх землі були конфісковані [158].

В античну добу розвивалися не лише фінансові посередники банківського типу, а існували також і посередники у страховій діяльності. Найбільш яскраво античне страхування представлене у Стародавньому Римі, де існували професійні і релігійні приватні спілки. Такі установи в достатній кількості існували не тільки в Римі, але й по всій Італії, навіть у її провінціях. Особливої уваги заслуговують римські професійні спілки – колегії, які склалися переважно із ремісників і робітників різних професій. Основним завданням колегії було надання допомоги кожному її члену в разі захворювання, каліцтва або надання допомоги родині в разі утрати годувальника. Члени цих спілок сплачували вступний внесок і щомісячні внески. Існував перелік випадків, за якими втрачалася можливість отримання страхової суми. Це самогубство і несплата на момент смерті щомісячних платежів [116; 125].

Після розпаду в 476 році Римської імперії більшість прототипів фінансово-кредитних посередників припинила свою діяльність. Насамперед, це було пов'язано із занепадом торгівлі, порушенням грошового обігу, ще більшою натуралізацією сільського господарства, утворенням нового класу феодалів, власників землі, які почали контролювати всі сфери господарської діяльності селян, що проживали на їх території.

Лише в VI ст. спостерігається незначне відновлення товарно-грошових відносин. Центром розвитку фінансових посередників став Аравійський півострів, де в VII ст. виник іслам і почалися арабо-мусульманські завоювання. До IX ст. в арабському світі з'явилася мережа фінансових посередників. У літературних джерелах згадуються банки з головними конторами в Багдаді і філіалами в інших містах. Вони вели справи в основному, використовуючи чеки, гарантовані боргові записки. Таким чином, можна

було виписати чек у Багдаді, а отримати гроші по ньому, наприклад, у Марокко. Більшість банкірів у мусульманських країнах були християнами або іудеями, оскільки Коран забороняє брати відсотки за позиками.

Перші європейські операції банків можна датувати 808 роком, коли європейські торговці в Північній Італії об'єдналися для створення примітивного банку, в якому можна було зберігати на депозиті готівкові гроші. Більш-менш сучасні банки з'явилися у Венеції в кінці XII ст., коли морська держава обклала податками громадян, щоб оплатити витрати на війну, яку вела одночасно і зі Сходом, і із Заходом. За грошима наглядала спеціальна комісія, яка згодом перетворилася у правління банку [187].

У 1119 році в Європі виникає Орден Тамплієрів, який був надзвичайно заможним і володів власним флотом та банківськими конторами. Головним джерелом багатства Ордену було лихварство, яке члени Ордену поставили на недосяжний для свого часу рівень. Храмовники, як називали членів Ордену, придумали безготівковий переказ грошей, який за своєю суттю нагадував переказ коштів між містами-полісами в Стародавній Греції, коли золото не перевозилось, а переказувалось з рахунку на рахунок за листами скарбників. Храмовники видавали грошові суми, здебільшого, під заставу. Роль застави не завжди відігравали будинки або земля. Відомо, що також заставою були у свій час королівські коштовності, державні документи, велика королівська печатка Англії і навіть корона англійських королів, яка зберігалась у тамплієрів десять років.

Крім безготівкового переказу грошей, члени Ордену придумали багато інших банківських новинок. Вони винайшли систему банківських представництв, розмежували власне банківську справу та торгівлю, придумали систему чеків та акредитивів. Поступово Орден тамплієрів став найбільшим лихварем своєї епохи. Прибуткова торгівля, банківська та вексельна справа постійно збільшували багатство Ордену, яке зберігалось, переважно, в його головному банку – паризькому Тампле. У другій половині XIII ст. щорічний дохід храмовників досягав 54 мільйонів франків [184].

Орден створив свій банк. Підприємці, торговці клали на зберігання золото та інші цінності, а отримували векселя. Також

банк приймав на зберігання скарби монархів, сеньйорів та єпископів. Золото храмів надавали під високі проценти королям, феодалам, єпископам, купцям, містам.

Розвивалась у період середньовіччя і страхова справа. Для цієї епохи характерне гільдійно-цехове страхування, яке на ранніх стадіях свого розвитку нагадувало колегіальне страхування в Стародавньому Римі. Перші гільдії виникають в Англії у X ст. У гільдіях найрозвинутішою була функція взаємодопомоги від нещасних випадків. Страхові внески спочатку не проводились. Згодом ситуація змінилась і середньовічне страхування почало передбачати різноманітні страхові випадки, які безпосередньо стосувалися особистості та майна членів гільдії, тобто почало зароджуватися особисте і майнове страхування [116; 125].

Сучасна історія розвитку фінансових посередників розпочалась з XII ст. Якщо до цього часу людство знало серед усіх різновидів фінансових посередників лише прототипи банківських установ та страхових компаній, то поступово після XII ст. спостерігається розвиток і інших видів фінансових посередників (рис. 1.5). Найбільшу увагу в цій роботі приділено виникненню банківських та парабанківських (ломбарди, страхові компанії, факторингові компанії, інститути спільного інвестування, ощадні каси, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди, лізингові компанії) установ.

Сучасна історія фінансових установ розпочинається зі створення перших комерційних банків у містах Італії. Головною причиною виникнення банківських установ є, насамперед, бурхливий розвиток грошових та торгових відносин.

У XII ст. Італія відігравала значну роль у торговельній діяльності всієї Європи. Насамперед, це було пов'язано з тим, що ця територія знаходилася на перетині торговельних шляхів, що поєднували Європу з Африкою, Азією, Близьким Сходом та іншими країнами світу. Вигідне географічне положення сприяло розвитку міст Італії, які почали карбувати власні монети. Наявність великої кількості різноманітних монет зумовило необхідність відродження професії міняли. З часом, як і в Стародавній Греції, міняли почали займатися не лише обміном грошей, але і надавати кошти в кредит та приймати вклади. Саме це і зумовило виникнення перших банків у містах Італії у XII ст.

ВИНИКНЕННЯ БАНКІВСЬКИХ ТА
ПАРАБАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

СУЧАСНА ІСТОРІЯ (XIII ст. – XXI ст.)

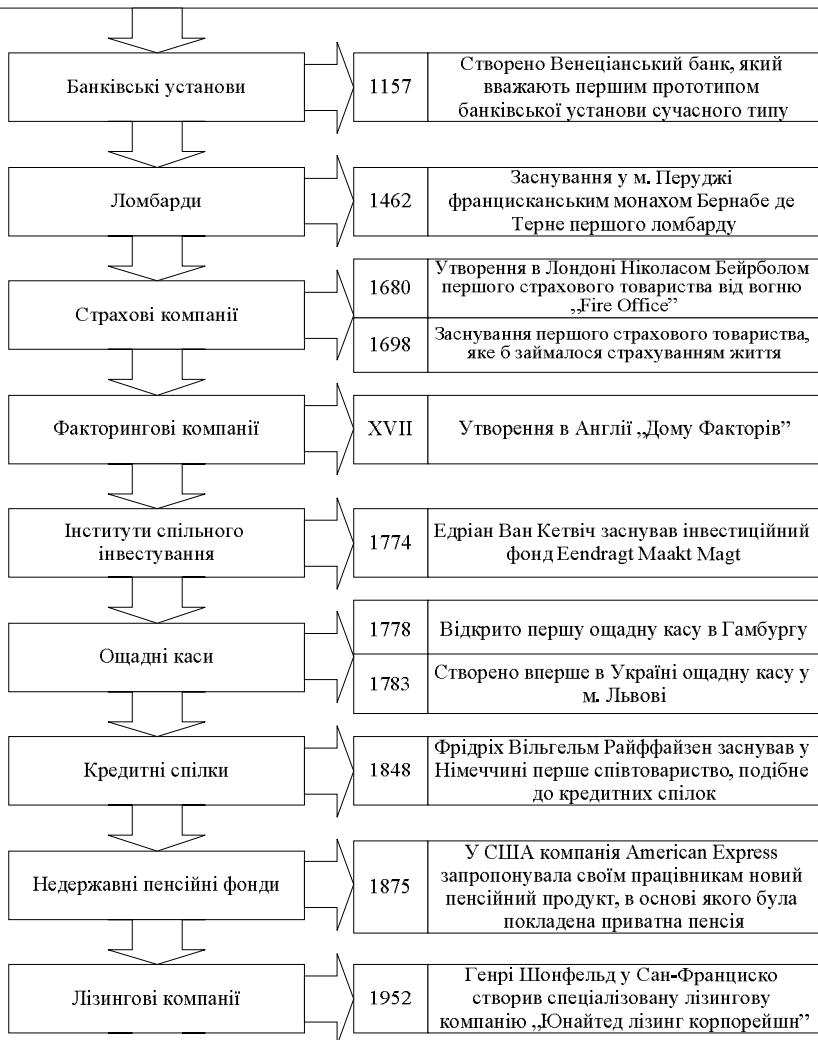

Рис. 1.5. Сучасна історія виникнення банківських та парабанківських установ
Джерело: складено авторами.

На думку багатьох учених, історія сучасного банку розпочинається із заснування у 1157 р. Венеціанського банку [141, с. 34]. Пізніше почалися відкриватися банківські установи по всій Італії, зокрема, у XIII ст. відкривається банк у Сієні, у XIV ст. створюється банк у Флоренції, у 1407 р. – у Генуї [134].

Також банківські установи відкриваються у Мілані, Римі, Пізі та інших містах Італії. Згодом банківська справа почала поширюватися і в Європі. У 1401 р. створений банк у Барселоні, у 1609 р. заснований Амстердамський банк, у 1619 р. – Гамбурзький, у 1694 р. – Англійський, у 1765 р. – Німецький, у 1776 р. – Французький, у 1703–1706 рр. – Австро-Угорський та інші [175].

Важливу роль у становленні та розвитку банківської справи в Європі відіграли відомі банківські родини. В Італії такими були Барді, Перуцці, Фріскобальді, Гвальтеротті, Медичі, Стоцці та інші [142]. У Німеччині найбільш відомими династіями, що займалися банківською справою, були Фугери.

Подальший розвиток фінансових посередників пов'язаний з виникненням та розвитком ломбардів, які поступово почали становити конкуренцію банкам на кредитному ринку. Термін “ломбард” походить від назви області в Північній Італії – Ломбардії, мешканці якої заснували у Франції та інших країнах Дома Ломбардів [108; 98]. Слід зазначити, що надання кредитів під заставу характерне і більш раннім епохам розвитку людства, однак говорити про створення в той час фінансових установ, які б спеціалізувалися саме на наданні цієї фінансової послуги, не можна.

Перша кредитна установа, що спеціалізувалась на видачі позик під заставу, виникла в Італії у 1462 р. у м. Перуджі. Саме з цього часу починається історія розвитку ломбардів. Засновником цієї установи був францисканський монах Бернабе де Терне, який запропонував провести збір на створення банку благодійного характеру. На зібрані кошти була створена банківська контора для видачі невеликих позик без відсотків, яка отримала назву “Mont de Piete”. Завдяки старанням монастирів аналогічні установи для надання невеликих безвідсоткових позик відкрились у Савойї, Мантуї та Флоренції. Через 30 років у 1493 р. францисканськими монахами були засновані mont de piete в різних місцях Італії, але вже позики видавали не безкоштовно, а під 6 % річних, кошти,

що отримували від сплати відсотків, направлялись на покриття витрат функціонування самих установ [33].

У Німеччині перший ломбард заснований у Нюрберзі в 1498 р. У Франції лише в 1777 р. був створений парижський *mont de piete*, що нині має 24 відділення. У 1708 р. уряд Англії також дозволив створити ломбард. В Іспанії в 1702 р. заснований Мадридський *monte de piedad*, що нині нараховує 12 відділень [83]. Перші державні ломбардні установи починають виникати в Англії та Бельгії у XVII ст.

Після виникнення банківських установ та ломбардів в історії людства з'являються перші сучасні страхові компанії (рис. 1.5). Однак ще до виникнення зазначених установ у світі вже існувало взаємне страхування. Ці осередки ще не можна назвати страховими компаніями сучасного типу, адже вони діяли на неприбутковій основі.

Перше товариство взаємного страхування було засновано у XII ст. в Ісландії. Заможні селяни об'єдналися в спілки для взаємного захисту від втрат на випадок вогню або загибелі худоби. У разі страхового випадку частину збитків потерпілим відшкодовували грішми, частину – матеріалами чи працею. Першими організаціями взаємного транспортного страхування були флорентійські, венеціанські купці, а також купці з Генуї, які активно займалися морською торгівлею [81].

Перші акціонерні страхові компанії виникають в Європі на початку XVII ст. Починаючи з цього часу спостерігається активний розвиток комерційного страхування, тобто діяльність страхових компаній починає набувати рис підприємницької діяльності, головною метою якої стає отримання прибутку. Першими акціонерними страховими компаніями були Голландське-Ост-Індське товариство, створене в 1602 р.; 1613 р. – Англо-Ост-Індське товариство; 1629 р. – голландське товариство; 1668 р. – французьке товариство. Ці товариства займалися переважно морським страхуванням та страхуванням від пожеж [81].

Особливого поширення морське страхування зазнало в кінці XV ст. Внаслідок великих географічних відкриттів значно активніше почало розвиватися судноплавство і міжнародна торгівля, які були пов'язані з новими небезпеками та ризиками. Перший морський поліс (договір про страхування за плату) був виданий у

1347 р. для перевезення вантажу з Генуї на острів Майорка на судні “Санта Клара” [106; 125, с. 11].

З часом у кінці XVII ст. – першій половині XVIII ст. виникають перші страхові товариства в галузі морського страхування. У 1686 р. – у Франції *Chambre generale d'assurances*, у 1720 р. – в Англії *London Assurance Corporation* і *Royal Exchange Assurance Corporation*, у 1741 р. – у Генуї, у 1746 р. – у Данії, у 1750 р. – у Швеції та інші [116, с. 57; 26].

Активний розвиток страхування від пожеж, насамперед, пов’язаний з умовами життя. У великих містах XVII ст. більшість будинків була дерев’яною, а оскільки вогонь використовували для приготування їжі, опалення приміщення, освітлення будинків, тому ризик виникнення пожежі був надзвичайно високим. Таким чином, час від часу в містах та селах виникали пожежі, наслідки яких приводили до втрати всього майна.

Однією з найбільших пожеж була Лондонська пожежа 1666 р., коли згоріло близько 13200 різноманітних будівель, що займали 436 акрів, і загинуло 72 тис. людей. Після цих подій житель Лондона Ніколас Барбон заснував у 1680 р. першу страхову компанію Англії, яка спеціалізувалась на страхуванні від вогню. В інших країнах також починають виникати такі товариства (у 1677 р. – у Гамбургу, у 1701 р. – у Берліні, у 1752 р. – у США) [23; 116, с. 59; 106].

З початку XVII ст. починає розвиватися і страхування життя. 18 липня 1683 р. у Лондоні був зафіксований перший у світі задокументований випадок страхування життя, а у 1698 р. у цьому місті виникло перше товариство, що займалося страхуванням життя. Пізніше страхові товариства зазначеного виду виникають і в інших країнах (1827 р. – Німеччина, 1829 р. – Франція, 1830 р. – США та інші) [118]. У Росії перше товариство, що почало надавати послуги страхування життя, виникло в 1827 р. і називалося “Саламандра”. Значним поштовхом до розвитку страхування життя стало винайдення Д. Граунтом актуарних розрахунків, які і сьогодні використовуються страховими компаніями у своїй діяльності. Д. Граунт першим зробив таблицю смертності, яка лежить в основі розроблення тарифів щодо страхування життя [56].

Наступним видом парабанківських посередників, що історично виникли після банківських установ, ломбардів та страхових ком-

паній, є факторингові компанії (рис. 1.5). Фінансові послуги, що за своїм змістом нагадують факторингові, відомі людству здавна. Однак спеціалізовані установи, які б надавали ці послуги на комерційній основі, виникли лише в період пізнього середньовіччя в Європі.

Факторинг (від англ. factor – посередник) – фінансова комісійна операція, за якою клієнт поступається дебіторською заборгованістю факторинговій компанії з метою негайного одержання більшої частини платежу та гарантії повного погашення заборгованості й зниження витрат із ведення рахунків [264, с. 410].

Першою компанією, яка почала займатися факторинговими операціями, вважається “Дім факторів”, що була заснована в Англії у XVII ст. [100; 105]. Головною причиною створення компанії була необхідність збуту товарів, що були вироблені у Великобританії, в її колоніях. Тобто в тій ситуації, коли виробник і споживач були відокремленими великою відстанню, виробник повинен був самостійно вирішувати питання транспортування товару, його зберігання, пошуку покупців, збирання виручки і т. ін. Натомість цими питаннями почали займатися факторингові компанії, що дало змогу виробникам сконцентрувати увагу лише на процесі виробництва і не перейматися такими проблемами, як платоспроможність покупців, політична ситуація у країнах споживачів і т. ін. До того ж факторингові компанії почали надавати додаткові послуги виробникам товарів: ведення розрахунків з покупцями, надання кредитів, вчасна оплата відвантажених товарів. Пізніше факторингові операції стрімко почали розвиватися в США, насамперед, під час надання відповідних послуг у текстильній промисловості, а дещо пізніше – в меблевій та паперовій промисловостях.

У кінці XVIII ст. – на поч. XIX ст. у світі виникають інститути спільного інвестування. Досить важко відповісти на запитання – де і коли виникли установи спільного інвестування. Серед науковців існує декілька поглядів щодо розвитку цих установ (рис. 1.6).

Більшість дослідників вважають батьківщиною інвестиційних фондів Сполучені Штати Америки, пов’язуючи дату їх виникнення зі створенням у 1924 р. першого американського пайового фонду – Massachusetts Investory Trust [115; 139, с. 80–81], який був створений трьома керівниками із Бостона. Всього за рік кіль-

кість пайовиків цього фонду збільшилась з 3 до 200 чоловік, а сума активів – з 50 000 до 392 000 доларів [133].

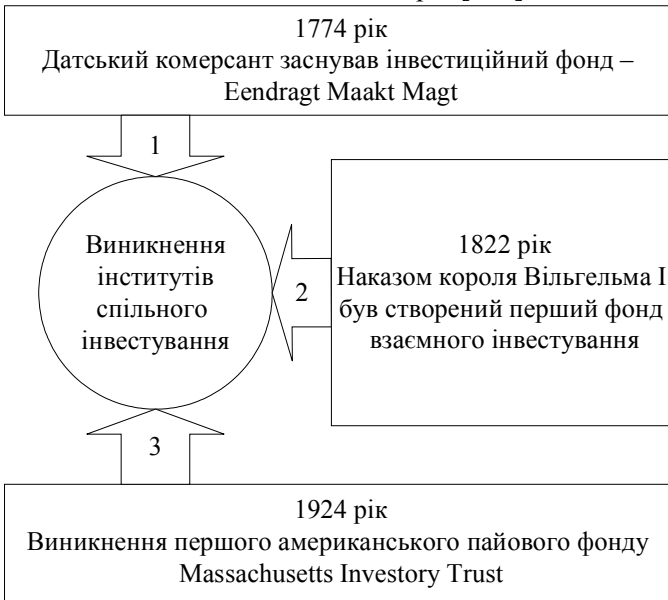

Рис. 1.6. Погляди щодо виникнення інститутів спільного інвестування
Джерело: складено авторами на основі [254].

Згідно з другою концепцією історія інститутів спільного інвестування розпочалася значно раніше, ще у XIX ст. у Нідерландах, коли наказом короля Вільгельма I у 1822 р. був створений перший фонд взаємного інвестування [115; 101]. Однак масштабності таке інвестування почало набувати із виникненням інвестиційних трастових компаній, створених в Англії в середині XIX ст. Вони випускали фіксовану кількість акцій, що підлягали вільному обігу на вторинному ринку цінних паперів і погашалися після закінчення терміну діяльності компанії. Ці компанії мали всі ознаки сучасних закритих інститутів спільного інвестування [242].

Прихильники третього погляду вважають автором концепції спільного інвестування датського комерсанта Едріана ван Кетвіча, який стверджував, що диверсифікація активів збільшує привабливість інвестування для людей з малим початковим капіталом. У 1774 р. Едріан ван Кетвіч заснував інвестиційний фонд Eendragt Maakt Magt, що перекладається, як “консолідація створює прибу-

ток”. Саме цей фонд став прототипом усіх інших європейських (а потім і американських) фондів спільного інвестування. Поворотним моментом в історії становлення пайових фондів став 1928 р., коли був створений Vanguard Wellington Fund – перший фонд спільного інвестування, що вклав 100 % коштів в акції та облигації (раніше фонди віддавали перевагу прямому інвестуванню в бізнес-проекти і торгівлю) [115].

Ще одним видом фінансових посередників, які виникли в кінці XVII ст. і почали активно розвиватися, були ощадні каси. На сьогодні в Україні цей вид парабанківських посередників не існує. Однак історія показує, що його діяльність мала величезний вплив на розвиток фінансового ринку майже всіх країн.

Ощадна каса – організація, створена на неприбуткових засадах з метою акумуляції заощаджень населення та надання кредитів під невеликий відсоток і забезпечення у порівнянні з банківськими установами [264].

Першу ощадкасу було відкрито в Гамбурзі у 1778 р. Батьківщиною поширення ощадної справи стала Англія, в якій розпочалася промислова революція, а разом із нею все більшого значення набували грошові відносини. Перший у світі закон про ощадкаси був прийнятий Англійським парламентом у 1817 р. [37, с. 10].

Ощадні каси виникли в Росії в першій половині XIX ст. при Петербурзькій і Московській казни і були відкриті 1841 року. До 1 січня 1916 р. загальна кількість ощадних кас досягла майже 10 тисяч. Серед центральних ощадкас при казначействах знаходилося майже 1869, а з 8748 відділень і приписаних кас 6657 були організовані при поштово-телеграфних установах [37, с. 11].

В Україні перші ощадкаси виникли майже одночасно із західноєвропейськими. У 1783 р. у Львівському губернаторстві було засновано 18 державних ощадкас. У Східній Україні ощадна справа почала розвиватися значно пізніше. Першу ощадну касу було створено в Одесі 1842 р. У 1857 р. у восьми губерніях Східної України діяло 373 допоміжні каси з оборотом капіталу 1,25 млн р. [37, с. 11–12; 247, с. 23–24].

Кредитні спілки – такий вид парабанківських посередників, що з’явилися у процесі історичного розвитку людства і зайняли своє місце на фінансовому ринку.

Перші кредитні спілки утворилися в Німеччині. Піонером кооперативного руху прийнято вважати Фрідріха Вільгельма Райффайзена, який у 1848 р. заснував у Німеччині перше співтовариство, подібне з нинішніми кредитними спілками (рис. 1.4, 1.7). У 1864 р. Райффайзен організував нове «Хеддесдорфське товариство добробуту», у 1876 р. ним був створений Рейнський банк сільського кредиту, а у книжці “Позикові каси – допомога в лиху селянам і робітникам” ним були обґрунтовані ідеї руху, який незабаром поширився по всій Європі, а потім і в Америці [102].

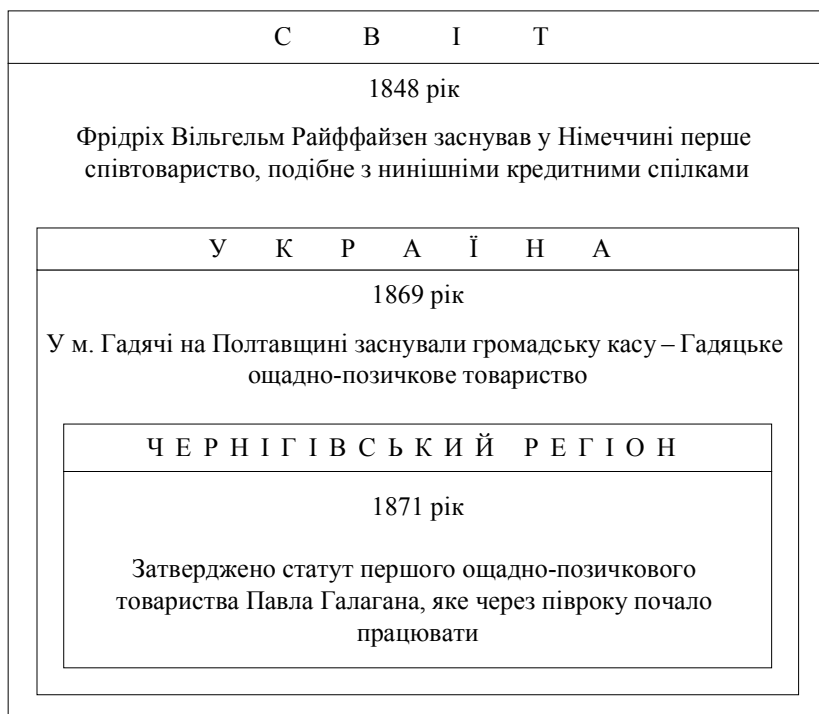

Рис. 1.7. Історія виникнення перших кредитних спілок

Перший кредитний кооператив у Російській імперії був створений у 1865 р. Його засновниками вважають братів Лугіних, які організували кредитно-ощадне товариство в селі Дороватово Рождественської волості Костромської губернії [144].

В Україні кредитний рух зародився в другій пол. XIX ст. Прийнято вважати, що один із перших українських кредитних

кооперативів виник у Гадячі на Полтавщині. У цьому містечку були громадські сіножаті, що їх здавали в оренду. За оренду 1869 р. зібрали аж 1492 рублів. І тоді вирішили заснувати громадську касу – Гадяцьке ощадно-позичкове товариство. До Товариства відразу записалися 28 ремісників та купців [114].

На Чернігівщині першим було створене ощадно-позичкове товариство Павла Галагана, статут якого був затверджений у жовтні 1871 р., а з 20 січня 1872 р. товариство почало працювати. У 1873 р. утворюються такі ощадно-позичкові товариства: Волинське, Лавське, Савинське Сосницького повіту. Пізніше були створені Менське (Сосницький повіт), Коропське (Кролевецький повіт), Семенівське (Новозибківський повіт), Ніжинське та ін. Період з 1872 по 1881 роки був часом найактивнішого розвитку кредитної кооперації в Чернігівській губернії [162, с. 88–90].

Недержавний пенсійний фонд – парабанківський посередник, що надає на професійних засадах можливість участі у програмах особистого пенсійного планування у сукупності з особистими заощадженнями людини за пенсійними виплатами, передбаченими програмами соціального пенсійного забезпечення країни [264].

Відповіді на запитання – коли ж був створений перший недержавний пенсійний фонд – складно. Одні дослідники вважають, що перший пенсійний фонд, організований за принципом «зароби собі на пенсію сам», був створений в Англії [88], інші стверджують, що перший недержавний пенсійний фонд було засновано в 1875 р. у США. У цьому році компанія American Express вирішила запропонувати своїм працівникам новий пенсійний план – додаткове пенсійне забезпечення, в основі якого була покладена приватна пенсія [264, с. 266; 127].

Однак відомо, що першим офіційно увів солідарну державну пенсію для всіх працюючих Отто фон Бісмарк, канцлер Німеччини. Це сталося в 1889 р. через двадцять років естафету підхопили Великобританія та Австралія, а Сполучені Штати Америки прийшли до державної пенсійної системи в 30-і роки ХХ ст., коли Франклін Рузвельт підписав Закон про соціальне забезпечення (Social Security Act) [88; 127; 219].

У 1897 р. в Україні успішно функціонували прообрази нинішніх недержавних пенсійних фондів – понад 200 емеритальних і страхових кас і участь у них була досить масовою [250].

З бурхливим розвитком фінансових послуг у ХХ ст. починають розвиватися лізингові компанії. Однак, як показують дані істориків, перша згадка (документальна) про лізингову угоду датується ще 1066 р., коли Вільгельм Завойовник орендував у норманських судновласників кораблі для вторгнення на Британські острови [111; 176].

Введення терміна “лізинг” пов’язують з операціями телефонної компанії “Белл”, керівництво якої в 1877 р. прийняло рішення здавати в оренду, а не продавати, свої телефонні апарати [104; 176].

Перша у світі лізингова компанія – “Бірінгем Вагон компані” – була зареєстрована 20 березня 1855 р. у Великобританії. Вона спеціалізувалась спочатку на здаванні в лізинг залізодорожних вагонів для перевезення вугілля й інших мінеральних ресурсів, а потім – машин і обладнання. Перше акціонерне лізингове товариство утворене в 1952 р. у Сан-Франциско (США) Генрі Шонфельдом для однієї конкретної лізингової угоди, але пізніше було перетворене в спеціалізовану лізингову компанію “Юнайтед лізинг корпорейшн”, яка відкрила свої філіали в багатьох країнах світу [104; 176].

Таким чином, у цій частині монографії проаналізований історичний процес розвитку фінансових посередників, окреслений еволюційний шлях виникнення цих установ. З’ясовано, що найпершими фінансовими посередниками були банківські установи та страхові компанії. Виявлено, що більша кількість цих установ сучасного типу виникла в період пізнього середньовіччя в Європі. В цей час виникають перші банки, ломбарди, страхові компанії, дещо пізніше факторингові компанії, інститути спільного інвестування та ощадні каси, далі виникли кредитні товариства, недержавні пенсійні фонди та лізингові компанії.

1.3. Сутність та роль системи парабанківських посередників у забезпеченні ефективного розвитку фінансового ринку

Питання розвитку фінансових посередників в Україні нині є дуже актуальними, враховуючи той потенціал, який мають ці установи для розвитку національної економіки. На сьогодні зрозуміло, що фінансові можливості держави щодо виконання модернізації, оновлення виробництва, здійснення глибоких економічних реформ

є обмеженими. Тому в провідних країнах світу провідну роль у фінансуванні галузей національного господарства відіграють фінансові посередники. Серед усіх фінансових посередників найбільш потужними в нашій країні є банки, але з кожним роком діяльність парабанківських установ теж зростає, збільшується обсяг фінансових активів, якими володіють ці установи, розширюється перелік послуг, які вони пропонують своїм клієнтам.

Діяльність парабанківських посередників на фінансовому ринку України стає важливою та необхідною. Саме тому питання вдосконалення функціонування цих установ вимагають нових теоретичних та практичних підходів щодо їх подальшого ефективного розвитку. Важливою складовою теоретичного дослідження парабанківських посередників є визначення суті таких понять, як “парабанківський посередник”, “парабанківська система”, “парабанківська інфраструктура” та “система парабанківських посередників”.

Термін “парабанківський посередник” за своєю економічною сутністю виходить з визначення “фінансовий посередник”, яке було обґрунтовано у п.1.1. У науковій літературі, здебільшого, всі установи, що відносять до парабанківських, прийнято називати небанківськими фінансово-кредитними посередниками. У цьому дослідженні ці два твердження розглядаються як синонімічні [45], однак, на нашу думку, назва “небанківські фінансово-кредитні посередники” є не зовсім коректною.

По-перше, якщо розглядати кредитні операції будь-яких суб’єктів фінансового ринку, то такі операції завжди будуть фінансовими, оскільки кредитна система є частиною фінансової системи країни. Саме це дає підстави стверджувати, що термін “фінансово-кредитний” є тавтологічним.

По-друге, не всіх посередників, що відносять до парабанківських, можна називати “фінансово-кредитними”, оскільки, наприклад, страхові компанії не здійснюють кредитних операцій. Тому більш правильним, на наш погляд, може бути використання терміна “небанківські фінансові установи”. Однак цей термін охоплює практично всі фінансові установи, які не є банками, що теж нівелює його суть. Саме тому в цій науковій роботі авторами використовується термін “парабанківські посередники”. З метою більш ґрунтовного дослідження цієї дефініції у табл. 1.1 наведено тлумачення синонімічного терміна “небанківські фінансово-кредитні

посередники”, який активно використовується у науковій літературі, проте, як зазначалося вище, не є логічним за своєю назвою. Дослідження цієї дефініції дозволить більш ґрунтовано та правильно визначити сутність терміна “парабанківські посередники”.

Отже, на сьогодні в науковій літературі немає вичерпного визначення терміна “небанківські фінансово-кредитні посередники” (табл. 1.1). Враховуючи представлені тлумачення, під терміном “парабанківський посередник” у монографії розглядається фінансовий посередник, що функціонує згідно з чинним законодавством, акумулює тимчасово вільні кошти фізичних та юридичних осіб і розміщує їх з метою отримання прибутку або надання фінансових послуг певним суб’єктам фінансового ринку і не підконтрольний Національному банку України.

Таблиця 1.1

*Тлумачення дефініції
“небанківські фінансово-кредитні посередники”*

№ п/п	Визначення	Автор, джерело
1	Небанківські фінансові посередники – установи, які акумулюють грошові кошти економічних суб’єктів, спеціалізуючись на виконанні кількох операцій або обслуговуючи обмежене коло клієнтури, і підпорядковуються різним регулюючим органам	Версаль Н.І., Дорошенко Т.В. Теорія кредиту: навч. посіб. – К.: Києво-Могилянська академія, 2007. – 483 с. [34]
2	Небанківські фінансові установи – фінансові посередники, що є важливими елементами фінансової інфраструктури будь-якої країни	Ільченко-Сюйва Л.В. Нейбанківські фінансові установи: досвід Європейського Союзу та можливості України // Економіка та держава. – 2008. – № 11. – С. 76–78 [109]
3	Небанківські фінансово-кредитні установи є фінансовими посередниками грошового ринку, які і здійснюють акумуляцію заощаджень та розміщення їх у дохідні активи: у цінні папери та кредити (переважно довгострокові)	Савлук М.І., Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф. Гроші та кредит. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с. [56]
4	Небанківські фінансово-кредитні інститути – фінансові посередники, що представлені лізинговими, факторинговими компаніями, кредитними спілками, касами взаємодопомоги	Еш С.М. Фінансовий ринок: навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 528 с. [84]

Згідно зі своїм призначенням у розвитку національного господарства парабанківські посередники повинні виконувати такі функції:

- акумулювання фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб;
- трансформація заощаджень в інвестиції завдяки перерозподілу акумульованих ресурсів у більш привабливі, з погляду прибутковості, проекти, галузі;
- диверсифікація та уникнення ризиків інвестування;
- забезпечення клієнтів надійною та якісною інформацією про розвиток фінансового ринку загалом та окремих його складових;
- надання різноманітних позик своїм клієнтам, що сприяє зростанню доходів населення;
- часткове задоволення підприємницького потенціалу громадян через надання мікрокредитів на розвиток власної справи;
- надання можливості клієнтам уникнути певних ризиків у майбутньому в результаті їх страхування;
- надання можливості клієнтам акумулювати заощадження з поступовою їх виплатою в майбутньому через певний час (пенсійне страхування, страхування життя) [135; 134; 150; 236; 237].

У науковій літературі значна кількість праць приділяється аналізу та оцінюванню функціонування окремих парабанківських посередників, однак досліджень, які б ґрунтовно вивчали діяльність зазначених установ у цілому, майже немає. На нашу думку, для більш повного вивчення парабанківських посередників необхідно застосувати системний метод дослідження їх діяльності, який полягає у вивченні функціонування не окремих парабанківських посередників, а їх сукупності загалом. Саме тому важливіми постають питання трактування економічної сутності таких дефініцій, як “парабанківська система” та “система парабанківських посередників”. Для цього спочатку з’ясуємо суть терміна “система”. Наведемо декілька визначень цієї дефініції:

1) система – це множина об’єктів разом з відносинами між об’єктами та між їх атрибутами (властивостями) [122, с. 37];

2) під системою розуміють сукупність об’єктів, що розглядаються як єдине ціле. Саме в такому сенсі говорять про систему виробництва, систему управління економікою, торговельну сис-

тему, систему кровообігу, обчислювальну систему, систему математичних рівнянь тощо [268, с. 10];

3) система – це кінцева множина функціональних елементів і відносин між ними, яка виокремлена із середовища з певною метою в межах визначеного часового інтервалу [5, с. 6];

4) система – це об’єкт, який характеризується складом елементів, структурою їх зв’язків, параметрами і має хоча б один вхід та один вихід, які забезпечують зв’язок із зовнішнім середовищем, що характеризується законами поведінки і змінює поведінку під час надходження впливів, які керують [131, с. 11–12].

У науковому дослідженні під поняттям “система” розглядається сукупність об’єктів і відносин між ними, які взаємодіють із зовнішнім середовищем та мають спільну мету, що дозволяє розглядати їх як окремий об’єкт.

Виходячи з наведених вище тлумачень термінів “парабанківський посередник” та “система”, можна надати визначення дефініції “парабанківська система” та “система парабанківських посередників”. Варто зазначити, що, на думку авторів, “парабанківська система” є більш широким поняттям, ніж “система парабанківських посередників” (рис. 1.8), оскільки, крім парабанківських посередників, включає також і парабанківську інфраструктуру.

Враховуючи відмінності між парабанківською системою та системою парабанківських посередників, у монографії під терміном “парабанківська система” розглядається сукупність парабанківських посередників, парабанківської інфраструктури, взаємозв’язків між ними та із зовнішнім середовищем. Виходячи з цього визначення, “система парабанківських посередників” (СПП) – це сукупність парабанківських посередників та зв’язків між ними, що взаємодіє із зовнішнім середовищем та має єдину мету діяльності, яка полягає в акумулюванні тимчасово вільних коштів економічних суб’єктів та перетворенні їх в інвестиційний ресурс.

Термін “парабанківська інфраструктура”, на нашу думку, можна представити як сукупність різнорідних суб’єктів фінансового ринку, що сприяють розвитку виключно парабанківських посередників. До таких установ нами віднесені компанії з управління активами та адміністратори пенсійних фондів. Варто наголосити, що у діяльності СПП також беруть участь інші інфраструктурні посередники, серед яких можна виділити біржі, позабіржові тор-

говельно-інформаційні системи, депозитарії, зберігачі тощо. Однак ці установи нами не віднесені до парабанківських, тому що вони надають послуги й іншим суб'єктам фінансового ринку.

Рис. 1.8. Схема співвідношення категорій “парабанківська система” та “система парабанківських посередників”

Так, згідно зі статтею 63 Закону України “Про інститути спільного інвестування” компанія з управління активами здійснює управління активами інституту спільного інвестування. Компанія з управління активами – господарське товариство, створене відповідно до законодавства у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, яке провадить професійну діяльність з управління активами інституційних інвесторів на підставі ліцензії, що видається відповідним уповноваженим державним органом влади. Поєднання діяльності з управління активами з іншими видами професійної діяльності на фондовому ринку забороняється, крім випадків, передбачених законом [202].

Згідно з нормами Закону України “Про недержавне пенсійне забезпечення” адміністратор недержавного пенсійного фонду –

юридична особа, що здійснює адміністрування недержавних пенсійних фондів відповідно до законодавства [205]. Тобто з норм наведених законів можна стверджувати, що компанії з управління активами й адміністратори недержавних пенсійних фондів надають свої послуги виключно парабанківським посередникам.

На рис. 1.9 схематично представлена СПП, яка, на нашу думку, складається з таких підсистем:

- 1) сукупність страхових установ, що діють на фінансовому ринку України;
- 2) сукупність кредитних установ, що діють на фінансовому ринку України;
- 3) сукупність інвестиційних установ, що діють на фінансовому ринку України.

У свою чергу, кожна із зазначених підсистем складається з окремих елементів. Головною умовою існування страхового сектору є акумуляування вільних коштів економічних суб'єктів певної території завдяки збору страхових внесків і платежів та перетворення їх на інвестиційний ресурс.

До складу цієї підсистеми включено такі елементи:

- 1) сукупність страхових компаній, що діють на фінансовому ринку України;
- 2) сукупність недержавних пенсійних фондів, що діють на фінансовому ринку України.

Під час глибшого аналізу зазначені елементи теж можна розглядати як окремі підсистеми, що складаються з відповідних елементів і зв'язків між ними та мають спільну мету. Тобто це підсистеми другого рівня [75, с. 9].

До підсистеми другого рівня “страхові компанії” слід віднести такі елементи:

- сукупність ризикових страхових компаній, що діють на фінансовому ринку України;
- сукупність компаній страхування життя, що діють на фінансовому ринку України.

З О В Н І Ш Н Є С Е Р Е Д О В И Щ Е

Рис. 1.9. Система парабанківських посередників

Наступною підсистемою СПП є “кредитні установи”. Цю підсистему теж можна розглядати як підсистему першого рівня, яка включає такі складові (підсистеми другого рівня) (рис. 1.9):

1) сукупність кредитних спілок, що діють на фінансовому ринку України;

2) сукупність ломбардів, що діють на фінансовому ринку України;

3) сукупність фінансових компаній, що діють на фінансовому ринку України (згідно з Положенням про внесення інформації щодо фінансових компаній до Державного реєстру фінансових установ та встановлення вимог до облікової та реєструючої системи фінансових компаній фінансовими компаніями слід вважати фінансові установи, які надають фінансові послуги, державне регулювання яких відповідно до чинного законодавства віднесено до компетенції Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, крім тих установ, які надають послуги у страховій діяльності, діяльності з надання послуг накопичувального пенсійного забезпечення, а також фінансових установ – юридичних осіб публічного права, кредитних установ, у тому числі кредитних спілок та ломбардів [193]);

4) сукупність інших кредитних установ, що діють на фінансовому ринку України (кредитна установа – фінансова установа, яка відповідно до Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик [209]);

5) сукупність фінансових установ – юридичних осіб публічного права, що діють на фінансовому ринку України (згідно з Положенням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, “Про порядок унесення інформації про фінансові установи – юридичні особи публічного права до Державного реєстру фінансових установ”, фінансова установа – юридична особа публічного права – фінансова установа, яка створюється розпорядчим актом Президента України, органом державної влади, органом влади автономної Республіки Крим або органом влади місцевого самоврядування й уповноважена надавати фінансові послуги [194].

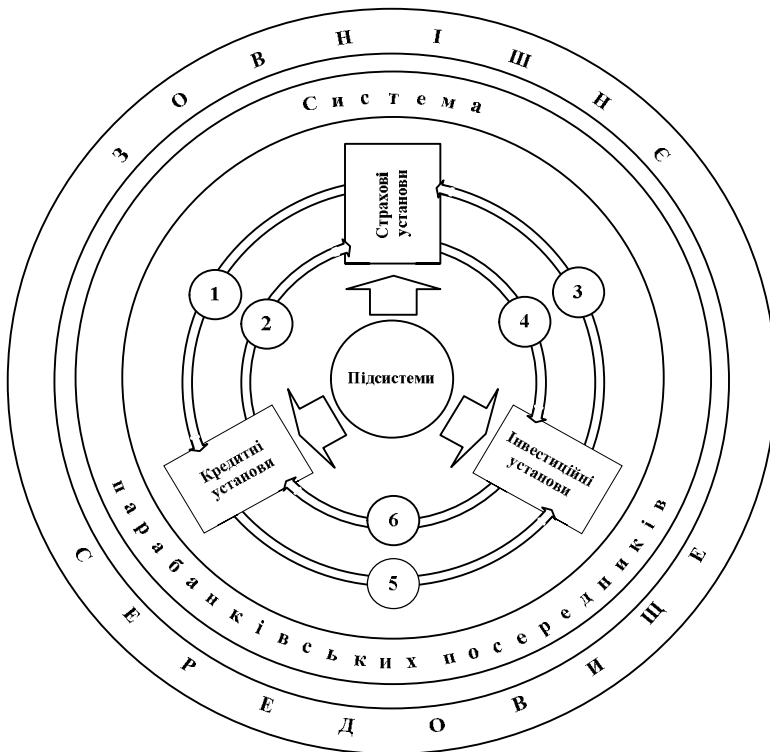
Підсистема “інвестиційні установи” представлена виключно корпоративними та пайовими інвестиційними фондами. В Украї-

ні також існували інвестиційні компанії, що діяли як елементи вітчизняної кредитної системи відповідно до Положення про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії, затвердженого Указом Президента України “Про інвестиційні фонди та інвестиційні компанії”. На 1 січня 2001 р. в Україні функціонувало 79 інвестиційних фондів та 117 взаємних фондів інвестиційних компаній. Основними функціями цих фінансових посередників у період з 1994 по 2000 рр. було акумулювання коштів переважно дрібних інвесторів та їх подальшого інвестування здебільшого через центри сертифікатних аукціонів в акції акціонерних товариств, створених у процесі приватизації та управління інвестиційним портфелем [42; 67; 169; 186]. З прийняттям Закону України “Про інститути спільного інвестування” інвестиційні компанії залежно від свого виду мали реорганізуватися або ліквідуватися у встановлений законом термін [264, с. 180].

У СПП між зазначеними вище підсистемами існують зв'язки, які є невід'ємною складовою цілісної системи. На рис. 1.10 зв'язки між підсистемами СПП показані цифрами 1-6. Змістовне наповнення зв'язків між підсистемами СПП розкрито в табл. 1.2.

Варто зазначити, що в цьому науковому дослідженні СПП нами розглядається, передусім, як неорганізована система, що обумовлено відсутністю міцних та постійних зв'язків між окремими її елементами, оскільки в сучасних умовах спостерігається слабкий зв'язок між страховими, кредитними та інвестиційними установами. Такий підхід дозволяє частково нівелювати одну з основних вимог класичного підходу до визначення системи – стійкого зв'язку між її елементами. Однак у такому випадку виникає питання щодо правильності та можливості досліджувати СПП як окрему систему. У цій ситуації ми повністю погоджуємося з поглядом Ю.П. Сурміна, що будь-які сукупності завжди є системами, оскільки неорганізовані сукупності складаються з елементів, які певним чином між собою пов'язані і цей зв'язок об'єднує елементи в сукупність визначеної форми [246]. У цьому випадку всі парабанківські посередники пов'язані між собою такими системоутворюючими факторами:

- 1) однаковим характером діяльності – надання фінансових послуг;
- 2) непідпорядкованість Національному банку України;
- 3) залучення та розпорядження фінансовими ресурсами на свій ризик та від свого імені.

- 1 – вплив страхових установ на діяльність кредитних установ;
- 2 – вплив кредитних установ на страхові установи;
- 3 – вплив кредитних установ на інвестиційні установи;
- 4 – вплив інвестиційних установ на діяльність кредитних установ;
- 5 – вплив інвестиційних установ на страхові установи;
- 6 – вплив страхових установ на інвестиційні установи

Рис. 1.10. Взаємозв'язки між підсистемами СПП

Також під час побудови СПП нами був застосований конструктивний підхід, суть якого полягає у використанні функціонально-цільового підходу, за яким описується спочатку мета побудови системи, визначаються її функції та створюється структура, що дозволяє їх виконувати [246]. Таким чином, під час побудови СПП ми намагалися поєднати в одне ціле фінансові установи, що відмінні від банків і залучають кошти фізичних та юридичних осіб, які у процесі діяльності цих установ стають їх власністю та перетворюються на інвестиційний ресурс СПП.

Таблиця 1.2

Ідентифікація зв'язків між підсистемами СПП

Вид зв'язку	Зміст зв'язків
1. Страхові установи – кредитні установи	– страхування об'єктів кредитування; – страхування кредитів; – страхування автомобільного парку кредитних установ; – страхування працівників кредитних установ; – розміщення коштів на депозитні рахунки кредитних установ; – надання кредитів страховим компаніям
2. Кредитні установи – страхові установи	– надання кредитів на придбання страхового поліса; – продаж страхових полісів під час укладання кредитних договорів; – надання кредитів працівникам страхових установ
3. Кредитні установи – інвестиційні установи	– участь в акціонуванні під час створення страхових компаній; – надання можливості працівникам страхових компаній отримувати дохід від операцій з цінними паперами; – виступають клієнтами для страхових компаній; – надання корисної інформації про стан ринків цінних паперів страховим компаніям
4. Інвестиційні установи – кредитні установи	– страхування інвестиційних ризиків; – страхування майна інвестиційних компаній; – страхування працівників інвестиційних компаній; – постачання інвестиційних ресурсів для інвестиційних компаній; – розміщення тимчасово вільних ресурсів у інвестиційних установах
5. Інвестиційні установи – страхові установи	– придбання акцій лізингових та факторингових компаній; – залучення вільних ресурсів кредитних установ для інвестиційної діяльності; – надання кредитів інвестиційним установам (за необхідності); – надання кредитів працівникам інвестиційних установ
6. Страхові установи – інвестиційні установи	– надання можливості оптимізувати дохід для кредитних установ від інвестиційної діяльності; – постачання вільних коштів кредитним установам; – участь в акціонуванні під час створення кредитних компаній; – надання посередницьких послуг працівникам кредитних установ для отримання доходу від операцій з цінними паперами

Для повнішого дослідження властивостей СПП з'ясуємо її зв'язки із зовнішнім середовищем. На рис. 1.10 зовнішнє середовище представлено п'ятьма елементами, які впливають на діяльність парабанківських посередників:

- 1) державні органи влади;
- 2) економічні суб'єкти (юридичні та фізичні особи – клієнти);

- 3) саморегульовані організації та асоціації;
- 4) суб'єкти фінансового ринку та ін.

Розглянемо поетапно кожний із зазначених елементів:

1. Вплив органів державної влади на СПП є дуже важливим і визначає правила діяльності цих установ. Держава може впливати на СПП за допомогою таких чинників: формування законодавчої бази діяльності цих установ; надання ліцензій на здійснення фінансової діяльності цим установам; отримання встановлених звітів щодо господарської діяльності парабанківських посередників; створення парабанківських посередників місцевою та центральною владою; вирішення господарських суперечностей за допомогою судової влади; здійснення перевірок діяльності парабанківських посередників і т. ін. У свою чергу, СПП також впливає на державу: надає свої послуги державним установам; надає свої пропозиції щодо вдосконалення законодавчої бази діяльності парабанківських посередників; надає до державних органів різноманітні звіти, що дає змогу аналізувати діяльність цих установ; сплачує податки та інші платежі до місцевого і державного бюджетів.

2. Особливу роль у діяльності парабанківських посередників відіграють економічні суб'єкти, тобто клієнти, яким ці установи надають свої послуги. Фізичні та юридичні особи впливають на розвиток СПП завдяки формуванню ресурсної бази їхньої діяльності і є власниками тимчасово вільних коштів, які акумулюються у цих установах. У свою чергу, СПП впливає на економічні суб'єкти через надання їм різноманітних кредитних та інвестиційних ресурсів.

3. Певний вплив на вказану систему мають і саморегульовані організації та асоціації. У Законі України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” [209] саморегульованими організаціями вважаються неприбуткові об'єднання фінансових установ, створених з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг та яким делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг. Законами України з питань регулювання ринків фінансових послуг можуть бути передбачені додаткові повноваження, які можуть делегуватися саморегульованим організаціям [209]. Перелік основ-

них саморегульованих організацій та асоціацій, що діють в Україні і взаємодіють з парабанківськими посередниками, наведений у додатку Б [221]. Таким чином, ці установи впливають на розвиток парабанківських посередників через надання державним органам влади різноманітних рекомендацій щодо реформування СПП, проведення різноманітних заходів щодо покращення її діяльності, здійснення лобіювання інтересів окремих груп парабанківських посередників, опротестування у суді різноманітних рішень державної влади щодо регулювання фінансових ринків і т. ін. У свою чергу, парабанківські посередники теж впливають на діяльність саморегульованих організацій та асоціацій, насамперед, виступаючи засновниками цих об'єднань, що дає їм змогу визначати мету та формулювати завдання діяльності цих організацій, делегувати своїх представників для участі в їхній діяльності.

4. Існує взаємозв'язок між парабанківськими посередниками та суб'єктами фінансового ринку. Безумовно, самі ці установи та їхні клієнти також виступають суб'єктами фінансового ринку, але існують взаємозв'язки між парабанківськими посередниками та іншими фінансовими посередниками, до яких у цій роботі відносять банківські установи, компанії з управління активами, біржі, біржових посередників, позабіржових посередників, депозитаріїв, клірингові установи, реєстраторів, рейтингові агентства тощо, які також впливають на діяльність парабанківських посередників через надання їм своїх послуг та виступають іноді одночасно і їхніми клієнтами. Парабанківські посередники взаємодіють з іншими фінансовими посередниками, виступаючи клієнтами цих установ, та надають їм змогу отримувати додатковий прибуток на їх обслуговуванні.

Крім зазначених установ, парабанківські установи взаємодіють і з іншими організаціями, а саме: вищими навчальними закладами, громадськими організаціями, засобами масової інформації, іноземними фінансовими установами тощо. Зв'язок між цими установами, здебільшого, є опосередкованим.

Важливим аспектом розвитку СПП є її територіальна організація. Взагалі, територіальна організація продуктивних сил – науково обґрунтоване розміщення взаємопов'язаних виробництв, сфери обслуговування та населення, яке забезпечує економічний та соціальний ефект внаслідок їх раціонального комплектування на певній території [128, с. 721]. Відповідно, під територіальною органі-

зацією СПП розуміється розміщення взаємопов'язаних парабанківських посередників, виробництв та населення на певній території, яке забезпечує економічний та соціальний ефект внаслідок раціонального використання тимчасово вільних коштів економічних суб'єктів та отримання ними якісних фінансових послуг.

За територіальною організацією СПП складається з регіональних систем парабанківських посередників (РСПП), які, у свою чергу, включають місцеві системи парабанківських посередників (рис. 1.11).

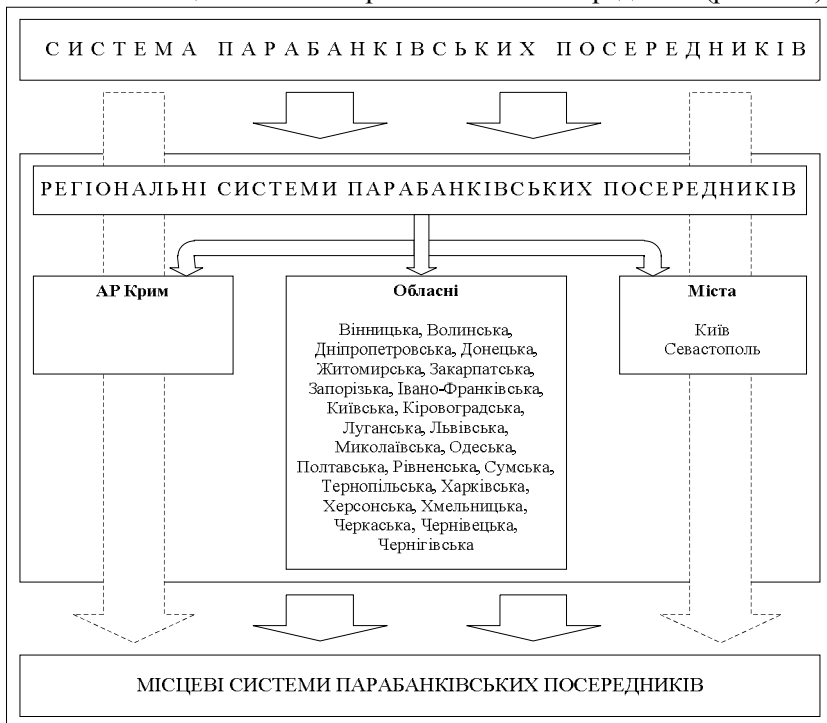

Рис. 1.11. Територіальна організація СПП

Правомірно стверджувати, що розвиток СПП залежить від розвитку її регіональних підсистем (рис. 1.11). Слід підкреслити, що у багатьох наукових працях, автори яких частково досліджують діяльність парабанківських посередників у регіонах України, в основному, розглядається або регіональна діяльність окремих видів цих установ, або вивчається їх розвиток у контексті дослідження інших об'єктів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Дослідження парабанківських посередників у регіоні

Автор, джерело	Короткий зміст
Гонта О.І. Політика транснаціоналізації економіки регіонів: теорія, методологія, практика: монографія. – Чернігів: Чернігівський ЦНТЕІ, 2008. – 496 с. [49]	У процесі проведення оцінювання рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх джерел інвестування в роботі проаналізовано регіональний розвиток ІСІ
Бутко М.П., Зеленська О.О., Зеленський С.М. та ін. Регіональне управління: інноваційний підхід. – К.: Знання України, 2006. – 560 с. [220]	Розглянуто питання діяльності регіональних небанківських фінансових посередників та їх роль у реформуванні пенсійної системи
Бачо Р.Й. Проблеми розвитку страхового підприємництва в Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://intkonf.org/bacho-ry-problemi-rozvitku-strahovogo-pidpriemnitstva-v-zakarpatskiy-oblasti/ [12]	Розглянуто питання діяльності страхових компаній у Закарпатському регіоні, виокремлено проблеми розвитку регіональних страхових ринків; проаналізовано за допомогою статистичних даних страховий ринок Закарпатського регіону
Бессонова С.И. Влияние небанковских финансовых учреждений на развитие экономики Донецкого региона // Вісник СХУ ім. В. Даля. – 2004. – № 10 (80), ч. 1. – С. 25–30 [14]	Розглянуто питання розвитку небанківських фінансових посередників у Донецькому регіоні з погляду їх ролі у процесі фінансування промислових підприємств цієї території
Майдаченко І.В. Інвестиційна діяльність страхових компаній – шлях до економічного зростання // НТІ. – 2006. – № 3. – С. 41–44 [157]	Визначено проблеми розвитку страхового ринку в регіонах країни та його вплив на інвестиційну діяльність територій
Севка В.Г. Страхування діяльності торговельних підприємств: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.07.05 “Економіка торгівлі та послуг” / В.Г. Севка. – Донецьк: Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2002. – 246 с. [234]	Проаналізовано ефективність діяльності страхового ринку Донецької області, проведено рейтинг страхових компаній цього регіону
Іоненко К.В. Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / К.В. Іоненко. – К.: Іститут економіки та прогнозування Національної академії наук України, 2007. – 196 с. [110]	Досліджено питання створення регіональних лізингових компаній на базі регіонального банківського капіталу
Беленький П.Ю., Шевченко-Марсель В.І., Другов О.О. Інфраструктура фінансового ринку в системі соціально-економічного розвитку регіону. – Львів, 2004. – 121 с. [15]	Проаналізовано діяльність фінансових посередників у Львівській області, сформульовано шляхи вдосконалення фінансової інфраструктури

Отже, у науковій літературі існують дослідження регіонального розвитку окремих видів парабанківських посередників (табл. 1.3), проте немає наукових праць, які б цілісно вивчали функціонування регіональних СПП. Саме тому актуальною стає необхідність трактування терміна “регіональна система парабанківських посередників”. Для визначення цієї дефініції необхідно дослідити, насамперед, сутність категорії “регіон”. У науковому дослідженні під терміном “регіон” розглядається визначення, яке було запропоновано в статті 1 Проекту Закону України “Про засади державної регіональної політики” Міністерством регіонального розвитку та будівництва, згідно з яким, регіон – визначене законодавством територіальне утворення субнаціонального рівня з системою органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (Автономна Республіка Крим, області, міста Київ та Севастополь) [199].

Виходячи із зазначеного, під дефініцією “регіональна система парабанківських посередників” розглядається сукупність парабанківських посередників та зв’язків між ними, яка діє у межах територіального утворення субнаціонального рівня, взаємодіє із зовнішнім середовищем та має єдину мету діяльності, яка полягає в акумулюванні тимчасово вільних коштів економічних суб’єктів та перетворенні їх у інвестиційний ресурс.

СПП розвивається під впливом багатьох факторів. Безумовно, деякі з факторів впливають лише на розвиток окремих її складових, але існує значна кількість факторів, які здійснюють вплив на систему у цілому, оскільки опосередковують розвиток кожної її підсистеми (рис. 1.12) [1, с. 152–153; 57; 76, с. 106; 124, с. 77–78]. Всі фактори, що впливають на розвиток системи у цілому, були поділені нами на дві великі групи. До першої віднесено фактори, що здійснюють вплив на загальнонаціональному рівні незалежно від регіональної специфіки, до другої – фактори, які мають регіональні та місцеві особливості та впливають на розвиток СПП окремих територій (рис. 1.12).

У кожній групі правомірно виділити певні підгрупи за характером впливу факторів на СПП. Зокрема, фактори загальнонаціональної дії поділені на три основні підгрупи: макроекономічні, правові та інформаційні.

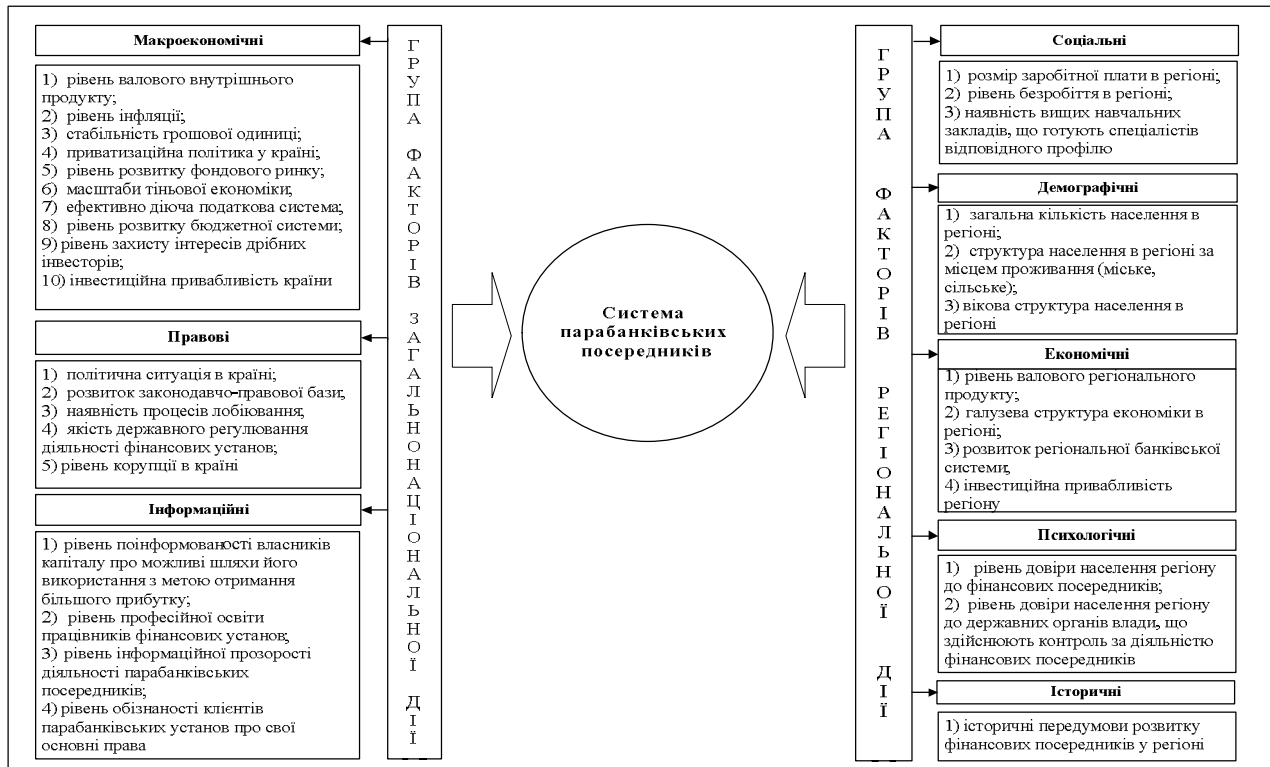

Рис. 1.12. Загальнонаціональні та регіональні фактори впливу на формування СПП

До підгрупи макроекономічних факторів включені параметри, які впливають на діяльність усіх суб'єктів фінансового ринку однаково (рис. 1.12). Ці фактори пов'язані з розвитком економіки і їх перелік можна розширювати. У цій науковій роботі наведені лише основні. До підгрупи політичних були віднесені фактори, які пов'язані з політичною стабільністю в країні.

Друга група факторів, що впливають на розвиток СПП, має регіональну дію і їх вплив залежить від специфіки окремого регіону, в якому працюють ці установи. Відповідно, фактори цієї групи були поділені на п'ять основних підгруп: демографічні, економічні, соціальні, психологічні та історичні. Перша підгрупа характеризує демографічні процеси у регіоні. Економічна ситуація у різних регіонах характеризується асиметрією: є регіони з розвинутою економікою, а є депресивні регіони.

Підгрупа соціальних факторів також має значний вплив на розвиток СПП. До психологічних факторів віднесені ті, що стримують розвиток парабанківських посередників внаслідок недовіри суспільства до їх діяльності. Історичні фактори полягають у формуванні передумов розвитку окремих видів парабанківських посередників. Найбільш важливими факторами, на нашу думку, слід вважати політичні та макроекономічні, від яких залежить існування СПП як складової фінансового ринку.

Важливість розвитку СПП для економіки обумовлена, насамперед, потенціалом формування інвестиційного ресурсу цією системою, який утворюється за допомогою акумулювання парабанківськими установами тимчасово вільних фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб, і спрямування цих коштів економічним суб'єктам, які мають у них потребу. Саме тому важливими стають питання вивчення процесів формування та використання інвестиційного ресурсу СПП.

Насамперед, необхідним є визначення терміна “інвестиційний ресурс СПП”. Це потребує звернення до змісту таких дефініцій, як “інвестиція” та “фінансові інвестиції”. Згідно із Законом України “Про інвестиційну діяльність” інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [201]. У фінансовій енциклопедії за редакцією О.П. Орлюка дефініцію “інвестиція” розглядають як “вкладення коштів у різноманітні об'єкти (активи) з

метою одержання доходу від володіння таким об'єктом (активом) та/або від зростання його вартості у майбутньому” [226]. Проте, враховуючи специфіку діяльності СПП, які надають в основному фінансові послуги, доцільно з'ясувати зміст категорії “фінансові інвестиції”. Зокрема, О.Д. Данілов, Г.М. Івашина, О.Г. Чумаченко розглядають під фінансовими інвестиціями вкладення коштів у різноманітні фінансові інструменти, серед яких значну частку представляють цінні папери [63]. Аналогічне визначення наводить і О.І. Бланк [19, с. 380]. А.А. Пересада, О.Г. Шевченко, Ю.М. Коваленко, С.В. Урванцева під фінансовою інвестицією розуміють господарську операцію з придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів. Інвестування вільних коштів у фінансові інструменти передбачає різні цілі, головними з яких є: одержання в майбутньому доходу, перетворення вільних заощаджень на високоліквідні цінні папери, контроль над підприємством-емітентом тощо [195, с. 5].

У науковій роботі дефініцією “інвестиційний ресурс СПП” ми пропонуємо трактувати як загальний обсяг коштів парабанківських посередників, що спрямовується на видачу кредитів та придбання корпоративних прав, цінних паперів та інших фінансових інструментів. Тобто, на відміну від вищенаведених тлумачень, автори розглядають під цим терміном не лише обсяг коштів, що були вкладені у цінні папери, але й обсяг кредитів, який був наданий парабанківськими посередниками (кредитними спілками, ломбардами, фінансовими установами) економічним суб'єктам. На рис. 1.13 наведена модель формування інвестиційного ресурсу СПП, яка дозволяє простежити процеси створення тимчасово вільних коштів у економічних суб'єктів з урахуванням специфіки діяльності та перетворення їх на інвестиційний ресурс СПП [69].

Отже, можна стверджувати, що джерелами формування інвестиційного ресурсу СПП є фінансові ресурси домогосподарств, підприємств та організацій, центральних та місцевих органів влади, фінансового ринку та інших установ. Процес формування інвестиційного ресурсу СПП правомірно умовно розподілити на три етапи:

- 1) формування тимчасово вільних коштів у економічних суб'єктів;
- 2) акумулювання тимчасово вільних коштів елементами СПП;
- 3) перетворення парабанківськими посередниками в інвестиційний ресурс отриманих раніше коштів.

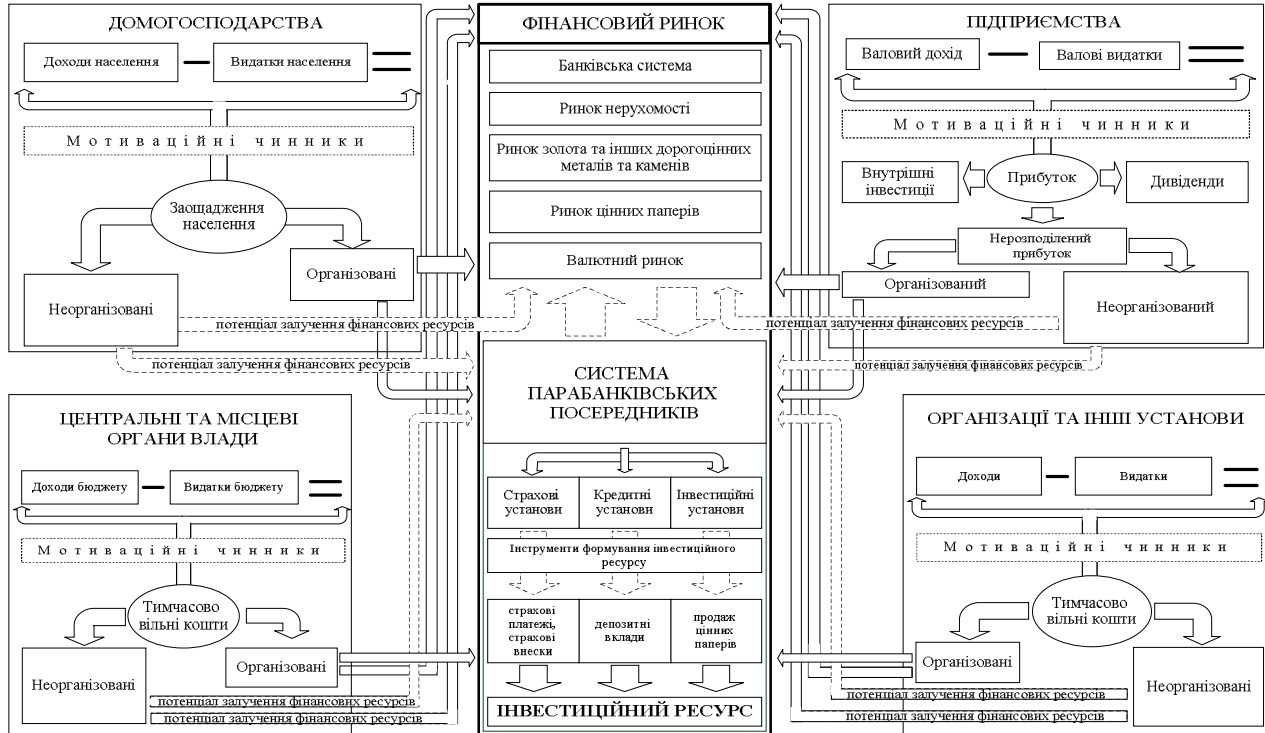

Рис. 1.13. Модель формування інвестиційного ресурсу СПП

1. На першому етапі тимчасово в економічних суб'єктів формуються кошти завдяки перевищенню доходів над видатками (рис. 1.13). Однак для фізичних та юридичних осіб цей процес має певні особливості. Так, у домогосподарств формування тимчасово вільних коштів відбувається у разі перевищення надходжень над видатками. У цьому випадку утворюється певний невикористаний дохід, тобто заощадження, які з часом можна поділити на дві групи: організовані та неорганізовані. Перша група являє собою кошти, що були направлені фізичними особами до банківських установ та парабанківських посередників.

Проте значна частина населення у нашій країні не довіряє свої заощадження фінансовому ринку і тримає їх у межах домогосподарств, що і формує другу групу заощаджень домогосподарств – неорганізовані, що складають потенціал залучення фінансових ресурсів, частина якого може бути використана банківськими установами, а інша складова є потенціалом залучення фінансових ресурсів для парабанківських посередників.

Підприємства та організації отримують прибуток як результат своєї діяльності у процесі перевищення валових доходів над валовими витратами. Однак процес формування тимчасово вільних ресурсів цих економічних агентів дещо складніший, ніж у домогосподарствах. По-перше, частина прибутку може бути використана для внутрішніх інвестицій, також можуть бути виплачені дивіденди засновникам підприємства чи організації. Лише потім частина прибутку залишиться нерозподіленою, якщо не буде повністю використана. Відповідно, нерозподілений прибуток підприємств та організацій може бути організованим, тобто тимчасово вільні кошти вже направлені на фінансовий ринок з метою отримання додаткового доходу, та неорганізованим, тобто знаходиться у вигляді грошових коштів на поточних рахунках у банку. І хоча кошти фактично потрапляють до банківських установ, однак бути використаними у повному обсязі цими установами не можуть, оскільки підприємства та організації можуть їх вилучити у будь-який момент часу, що не дає змоги банківським установам отримувати значний прибуток від розміщення на фінансовому ринку.

Отже, для банківських та парабанківських установ обсяг значених коштів також є потенціалом залучення фінансових ресурсів, реалізація якого для банків полягає у переведенні коштів з

поточних рахунків на депозитні, а для парабанківських установ, відповідно, – надання своїх послуг цим суб'єктам (залучення депозитів, продаж страхових полісів, продаж цінних паперів тощо).

Центральні та місцеві органи влади теж можуть формувати інвестиційний ресурс для парабанківських посередників. Організовані кошти являють собою кошти, що вже залучені до фінансового ринку, у т. ч. парабанківськими посередниками.

Однак варто зазначити, що формування інвестиційного ресурсу центральними та місцевими органами влади має свої особливості. Згідно зі статтею 16 Бюджетного кодексу України керівник місцевого фінансового органу має право за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради в межах поточного бюджетного періоду здійснювати на конкурсних засадах розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на депозитах [26]. Порядок здійснення операцій, передбачених зазначеною статтею, визначається Кабінетом Міністрів України. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України “Порядок розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках” [196], такі кошти можуть розміщуватися лише на банківських рахунках. Саме тому серед парабанківських посередників залучати тимчасово вільні кошти кредитні установи та інститути спільного інвестування не можуть.

Проте, враховуючи таку ситуацію, на нашу думку, не можна стверджувати, що місцеві органи влади не беруть участі у формуванні інвестиційного ресурсу СПП, оскільки страхові компанії все одно надають послуги державним установам. Наприклад, згідно із Законом України “Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів” [206] повинно здійснюватися відповідне страхування й осіб, що працюють у державних установах на наземних транспортних засобах. Винятків у цьому Законі для державних установ не передбачено. Також згідно із Законом України “Про страхування”, в якому наведено обов’язкові види страхування, зазначено, що до таких відноситься страхування медичних та інших працівників державних і комунальних закладів охорони здоров’я та державних наукових установ (крім тих, які працюють в установах і організаціях, що фінансуються з Державного бюджету України) на випадок захворювання на інфекційні хвороби, пов’язаного з виконанням ними професійних обов’яз-

ків в умовах підвищеного ризику зараження збудниками інфекційних хвороб [208]. Однак фінансування комунальних закладів охорони здоров'я відбувається за рахунок місцевих бюджетів. Таким чином, зазначені працівники підлягають обов'язковому страхуванню.

Фінансовий ринок є також джерелом утворення інвестиційного ресурсу СПП. Складність формування такого інвестиційного ресурсу в межах фінансового ринку полягає, насамперед, у тому, що парабанківські посередники можуть залучати тимчасово вільні кошти як самих парабанківських посередників, так і інших суб'єктів фінансового ринку. Детальніше процес формування інвестиційного ресурсу СПП на фінансовому ринку показано на рис. 1.14.

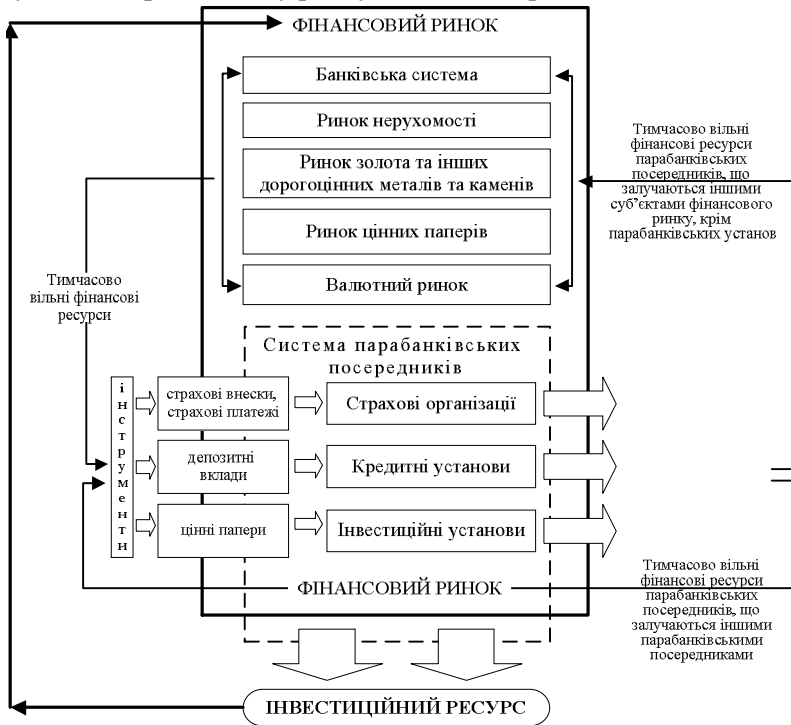

Рис. 1.14. Модель формування інвестиційного ресурсу СПП на фінансовому ринку

Тимчасово вільні кошти економічних суб'єктів, що здійснюють свою діяльність на фінансовому ринку, можуть бути акумульованими парабанківськими посередниками, що і становить потенціал залучення фінансових ресурсів цих установ. Варто

зазначити, що у підсумку господарської діяльності у парабанківських установах (здійснення інвестиційної, кредитної та інших видів діяльності) можуть утворюватися тимчасово вільні кошти у результаті перевищення доходів над видатками. Відповідно, частина таких коштів (крім тих, що знаходяться на поточних рахунках у банках) може бути використана для отримання додаткового прибутку. Це досягається завдяки вкладанню коштів у цінні папери, розміщення депозитів у банківській сфері (тобто надання коштів у тимчасове володіння іншим суб'єктам фінансового ринку). Крім того, частина фінансових ресурсів парабанківських установ може бути розміщена серед парабанківських посередників (рис. 1.14), що становить потенціал залучення фінансових ресурсів цих установ та підтверджує їх здатність частково самостійно формувати інвестиційний ресурс СПП.

2. Акумуляція тимчасово вільних коштів усіх економічних суб'єктів парабанківськими посередниками може відбуватися за рахунок таких інструментів (рис. 1.14):

- сплата страхових платежів та страхових внесків економічними суб'єктами під час укладання договору страхування зі страховими компаніями та недержавними пенсійними фондами;
- надання депозитних послуг фізичним та юридичним особам кредитними спілками, фінансовими установами;
- продаж цінних паперів корпоративних та пайових інвестиційних фондів як фізичним, так і юридичним особам;
- залучення додаткових ресурсів парабанківськими посередниками за допомогою інструментів, відмінних від вищеперелічених.

Отже, за допомогою вищезазначених інструментів тимчасово вільні кошти, що утворюються у фізичних та юридичних осіб, можуть надходити до парабанківських посередників, де перетворюються на інвестиційний ресурс СПП.

3. Третій етап полягає у здійсненні парабанківськими посередниками своєї безпосередньої діяльності, тобто надання фінансових послуг економічним агентам за допомогою раніше сформованих фондів грошових коштів. Залежно від специфіки діяльності парабанківських посередників інвестиційний ресурс може бути спрямований у розвиток різних сфер та галузей національного господарства (рис. 1.15). Відповідно, всі кошти, що надійшли до СПП, перерозподіляються між тими ж суб'єктами фінансового ринку.

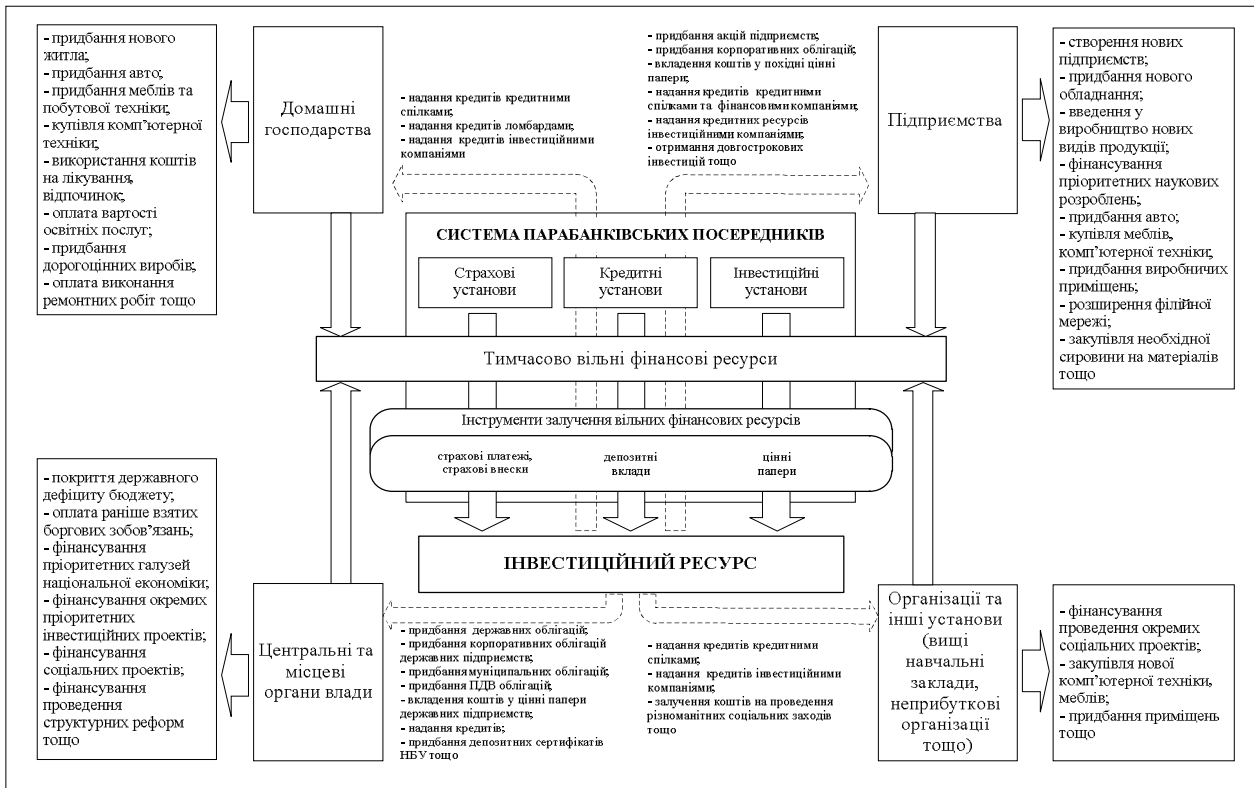

Рис. 1.15. Модель використання інвестиційного ресурсу СФП

Варто зазначити, що позитивний вплив СПП на розвиток економіки країни не обмежуються лише створенням інвестиційного ресурсу цієї системи. На нашу думку, хоча це і є головним інструментом її впливу, однак проведені дослідження показали, що існує також і опосередкований вплив. Така ситуація підвищує важливу роль СПП у майбутньому розвитку країни. Опосередкований вплив СПП проявляється у трьох основних аспектах: економічному, організаційному та операційному.

Суть економічного аспекту опосередкованого впливу СПП на розвиток економіки полягає у наступному:

1) створення додаткового доходу фізичним та юридичним особам – окремі парабанківські посередники (кредитні спілки, компанії страхування життя, ІСІ та інші) акумулюють тимчасово вільні кошти економічних агентів на основі принципу платності, суть якого полягає у поверненні раніше залучених коштів з визначеним прибутком, що підвищує рівень доходів економічних суб'єктів, збільшує рівень платоспроможного попиту та позитивно впливає на розвиток фінансового ринку;

2) частина прибутку парабанківських посередників, отриманого від здійснення діяльності цими установами, також спрямовується на виплату дивідендів засновникам, що, у свою чергу, приводить до зростання доходів громадян, якщо засновниками виступали фізичні особи, або збільшенню інвестицій, які надійшли до підприємств, організацій та інших установ, якщо засновниками є юридичні особи. У свою чергу, зростання доходів громадян приводить до збільшення їхньої купівельної спроможності і, як наслідок, до підвищення рівня споживання. Збільшення тимчасово вільних ресурсів підприємств, установ та організацій приводить до зростання їх прибутку, що може бути основою розвитку самого підприємства і збільшення обсягів виробництва. Крім того, виплачений у вигляді дивідендів своїм клієнтам або створений інвестиційний ресурс може бути використаний для спрямування коштів на фінансовий ринок;

3) частина прибутку парабанківських посередників використовується для розвитку бізнесу завдяки розбудові власної філійної мережі та збільшення кількості надаваних послуг, що приводить до зростання кількості робочих місць, відрахувань до бюджетів усіх рівнів і т. ін. (рис. 1.16).

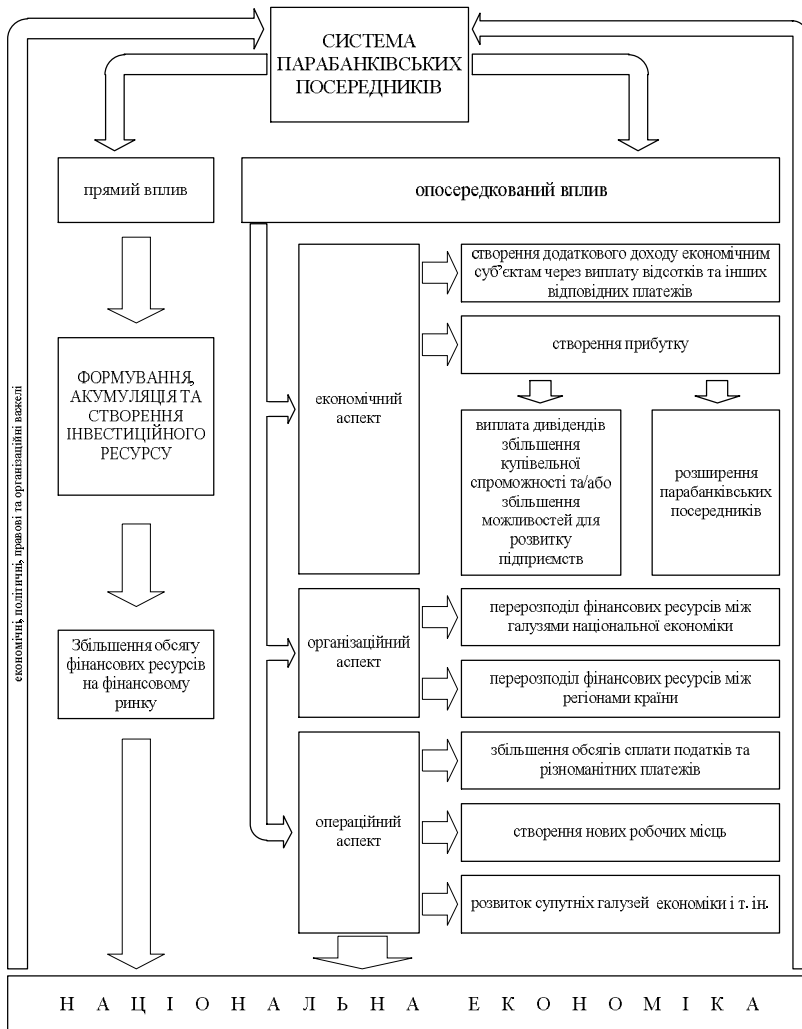

Рис. 1.16. Комплексний вплив СІІ на розвиток економіки

Суть організаційного аспекту опосередкованого впливу СІІ на розвиток економіки проявляється у наступному (рис. 1.16):

1) здатності СІІ здійснювати перерозподіл фінансових ресурсів між різними галузями та секторами економіки та спрямовувати їх у ті сфери, де їх використання найбільш ефективно;

2) здійсненні перерозподілу фінансових ресурсів між різними регіонами країни, що дає змогу використовувати відповідні кошти більш ефективно та раціонально.

Операційний аспект опосередкованого впливу СПП на розвиток економіки полягає у здійсненні цими установами безпосередньо своєї діяльності і проявляється у наступному:

1) збільшенні обсягів сплати податків та зборів до державного та місцевих бюджетів;

2) збільшенні обсягів відрахувань до соціальних фондів;

3) надходженні коштів від оплати ліцензій та різноманітних дозволів на здійснення окремих видів операцій, що збільшують надходження до державного бюджету;

4) створенні нових робочих місць і, як наслідок, зменшенні рівня безробіття;

5) підтримці та фінансуванні різних соціальних акцій та проєктів;

6) здійсненні підготовки та перепідготовки кадрів з метою збільшення рівня освіти своїх працівників;

7) впливу на розвиток інших галузей та сфер національної економіки через придбання необхідних для ведення бізнесу товарів та послуг (купівля меблів, комп'ютерної техніки, канцелярських товарів і т. ін.; оренда приміщень, виготовлення рекламної продукції тощо).

Отже, опис структури СПП із зазначенням її елементів та зв'язків між ними, дослідження територіальної організації, виявлення основних факторів, що впливають на її діяльність, дозволяє сформулювати теоретичну основу функціонування зазначеної системи.

Проведений теоретичний аналіз показав, що вплив СПП на розвиток економіки є багатограним та складним, що підтверджується проведеним дослідженням. Парабанківські установи формують передумови для створення нових товарів, робіт та послуг іншими економічними суб'єктами, що, безумовно, сприяє зростанню валового внутрішнього продукту. Все це дає змогу здійснювати подальші дослідження СПП з метою визначення її ролі у розвитку фінансового ринку та національної економіки загалом.

1.4. Методологічні підходи до інтегрального оцінювання розвитку системи парабанківських посередників

Діяльність СПП є важливою складовою розвитку фінансового ринку України, враховуючи значний потенціал парабанківських посередників. На сучасному етапі роль зазначених установ у розвитку економіки країни є незначною. Саме тому актуальними стають питання дослідження особливостей діяльності цих установ, вивчення їх сучасного стану та визначення рівня розвитку в Україні. Для цього необхідно спочатку визначити методологічні аспекти діяльності СПП, які ґрунтуються на відповідних принципах та передбачають методи оцінювання розвитку зазначеної системи.

Функціонування будь-якої системи базується на сукупності визначених принципів, які є основою її діяльності та дотримання яких буде гарантувати її ефективний, якісний та динамічний розвиток. Термін “принцип” у перекладі з латинської мови означає основу, засаду. При цьому під принципом розуміють основне, початкове положення якої-небудь теорії, вчення [40, с. 174; 231; 243, с. 80, 267]. У цій монографії термін “принцип” трактується, як база, правило, що лежить в основі будь-якого положення, теорії, науки тощо. Діяльність СПП полягає у проходженні трьох етапів: формування, функціонування та розвитку, кожний з яких має свої особливості та вимагає розроблення та використання сукупності принципів [228, с. 38–40; 227, с. 51–53; 269, с. 43–47; 270, с. 49–53].

Принципи формування відображають загальні умови створення СПП як окремого об’єкта дослідження (рис. 1.17).

Принцип системності – вивчення сукупності всіх парабанківських посередників, що діють у країні, як цілісної системи, що складається з елементів, які взаємопов’язані між собою, та взаємодіє із зовнішнім середовищем.

Принцип цілеполягання – полягає у визначенні економічних, соціальних, організаційних та інших цілей діяльності системи парабанківських посередників та формуванні стратегії розвитку зазначеної системи.

Принцип ресурсного забезпечення – діяльність системи парабанківських посередників повинна бути забезпечена необхідними ресурсами, а саме: трудовими, фінансовими, інформаційними та іншими.

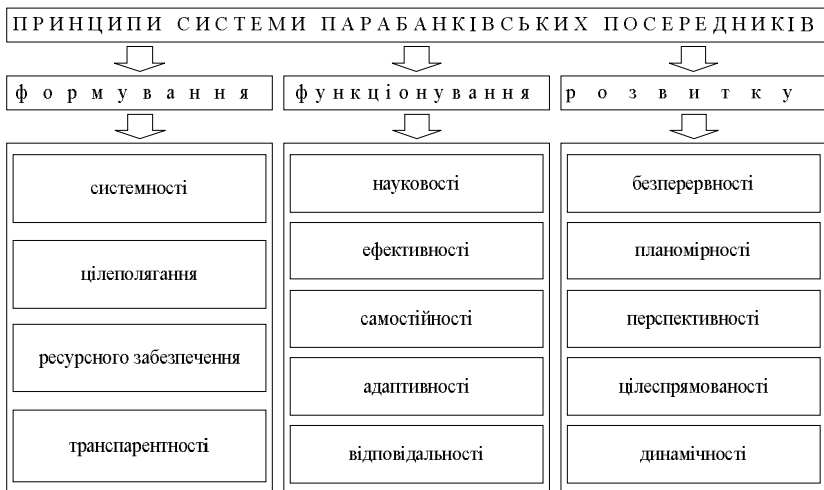

Рис. 1.17. Систематизація принципів формування, функціонування та розвитку СПП

Принцип транспарентності має три аспекти прояву: забезпечення діяльності парабанківських посередників необхідною інформацією щодо системи державного регулювання; надання повної та вичерпної інформації парабанківськими посередниками економічним суб'єктам про фінансові послуги, що ними надаються; встановлення прозорих правил діяльності парабанківських посередників, які б гарантували безпеку збереження коштів клієнтів зазначених установ та їх безпечну діяльність загалом.

На етапі функціонування СПП відбувається процес надання фінансових послуг економічним суб'єктам, забезпечуються їх потреби у додаткових фінансових ресурсах та пропонується можливість отримати додатковий дохід від розміщення тимчасово вільних коштів. Відповідно зазначений процес повинен відповідати таким принципам.

Принцип науковості – функціонування СПП повинно здійснюватися з урахуванням останніх досягнень у науці щодо її діяльності, що передбачає використання науково обґрунтованих методів оцінювання розвитку зазначеної системи, аналізу сучасного стану та прогнозування її розвитку.

Принцип ефективності – діяльність СПП повинна бути максимально ефективною, що полягає у двох аспектах: отриманні

максимального прибутку від діяльності парабанківських посередників; надання якісних послуг своїм клієнтам при мінімальних витратах.

Принцип самостійності – полягає у здійсненні самостійного управління діяльністю парабанківських посередників їх власниками, які визначають перспективи функціонування цих установ на основі власного бачення їх майбутнього розвитку.

Принцип адаптивності – передбачає швидке реагування СПП на зміни, що відбуваються на фінансовому ринку країни та проявляються у наступному: запровадження нових фінансових послуг, зміни вартості вже наявних, зміни умов надання фінансових послуг тощо.

Принцип відповідальності виявляється в таких аспектах: виконанні зобов'язань парабанківськими посередниками перед своїми клієнтами вчасно та у повному обсязі, особливо це стосується установ, що залучають тимчасово вільні кошти економічних суб'єктів; виконанні клієнтами зазначених установ взятих на себе зобов'язань.

Принципи розвитку розглядаються як основні орієнтири побудови майбутньої діяльності СПП. До їх числа можна віднести такі.

Принцип безперервності означає, що процес розвитку СПП повинен бути безупинним, що полягає у постійному дослідженні різнобічних факторів, що впливають на діяльність зазначених установ та коригуванні стратегічних та тактичних планів розвитку цієї системи.

Принцип планованості – проведення у сфері планування та прогнозування виваженої політики щодо формування, функціонування та розвитку СПП, яка б враховувала інтереси економічних суб'єктів, держави та парабанківських посередників.

Принцип перспективності полягає у використанні значного потенціалу розвитку парабанківських посередників у майбутньому з метою досягнення стратегічних цілей розвитку фінансового ринку та суспільства загалом.

Принцип цілеспрямованості – діяльність СПП повинна підпорядковуватися визначеним цілям стратегічного розвитку фінансового ринку, що надає процесу розвитку зазначеної системи векторного спрямування і забезпечує більш ефективне функціонування парабанківських посередників.

Принцип динамічності – кожний окремий елемент СПП динамічно розвивається під дією значної кількості різнобічних факторів чим і впливає на загальний стан зазначеної системи.

Важливим аспектом дослідження СПП є аналіз її розвитку, який пропонується виконувати за допомогою визначення інтегрального показника.

Враховуючи, що СПП є складним об'єктом дослідження та складається із підсистем, які містять окремі елементи, у ролі яких виступають парабанківські посередники, то найбільш прийнятним способом визначення інтегрального показника розвитку зазначеної системи, на нашу думку, є використання індексного методу до визначення оцінювання розвитку окремих елементів СПП. Методика оцінювання інтегрального показника розвитку СПП представлена на рис. 1.18.

Рис. 1.18. Методика оцінювання інтегрального індексу розвитку СПП

Використовуючи наведену методику (рис. 1.18), можна розрахувати інтегральну оцінку розвитку СПП за окремі роки та, порівнюючи їх між собою, визначити характер розвитку зазначеної системи та з'ясувати основні тенденції її функціонування.

Розглянемо детальніше кожний етап. Насамперед, важливо зазначити, що СПП складається з трьох секторів: страхового, кредитного та інвестиційного. Саме тому інтегральне оцінювання розвитку зазначеної системи буде формуватися з інтегрального оцінювання розвитку цих секторів, які будуть розраховуватися на основі інтегрального оцінювання розвитку окремих елементів СПП (рис. 1.19).

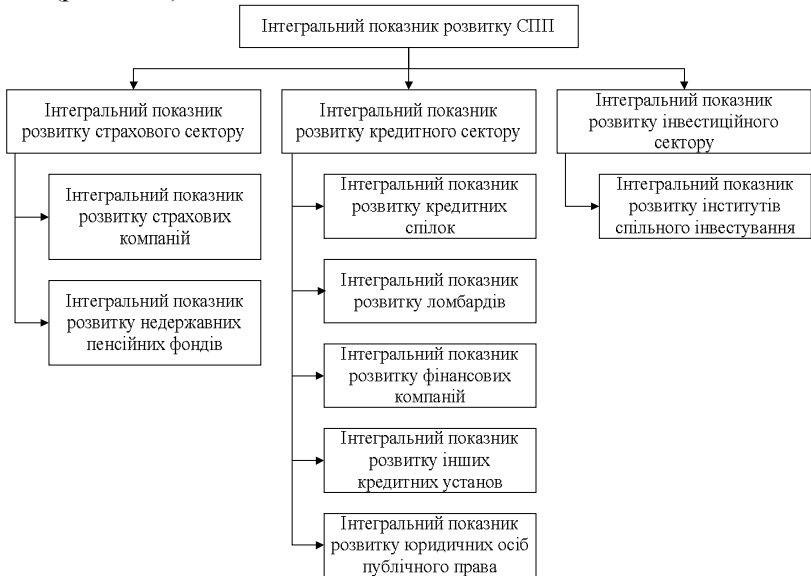

Рис. 1.19. Порядок визначення інтегрального показника розвитку СПП

Таким чином, важливим аспектом оцінювання інтегрального показника розвитку СПП (рис. 1.19) є визначення показників, за якими буде виконуватися аналіз розвитку кожного елементу зазначеної системи. Під час визначення таких показників необхідним є врахування наявної статистичної інформації щодо розвитку окремих елементів, що дасть можливість у майбутньому провести оцінювання інтегральних показників їх розвитку. У табл. 1.4 наведено основні показники, які, на нашу думку, необхідно використовувати під час визначення інтегрального показника розвитку СПП.

Таблиця 1.4

Основні показники для визначення інтегрального індексу розвитку СПП

Сектори	Елементи	Показники розвитку
Страхові установи	Страхові компанії	1) темп росту загальної кількості страхових компаній ($I K_{с.к.}$)
		2) темп росту валових страхових премій ($I ВСП$)
		3) темп росту валових страхових виплат ($I СВ$)
		4) темп росту активів страхових компаній ($I A_{с.о.}$)
	Недержавні пенсійні фонди (НПФ)	1) темп росту загальної кількості НПФ ($I K_{н.п.ф.}$)
		2) темп росту пенсійних внесків ($I ПВ$)
		3) темп росту пенсійних виплат ($I ПВЛ$)
		4) темп росту активів НПФ ($I A_{н.п.ф.}$)
Кредитні установи	Кредитні спілки	1) темп росту загальної кількості кредитних спілок ($I K_{к.с.}$)
		2) темп росту активів кредитних спілок ($I A_{к.с.}$)
		3) темп росту капіталу кредитних спілок ($I K_{кап}^{к.с.}$)
		4) темп росту обсягу виданих кредитів ($I КР_{к.с.}$)
	Ломбарди	1) темп росту загальної кількості ломбардів ($I K_{л.}$)
		2) темп росту активів ломбардів ($I A_{л.}$)
		3) темп росту капіталу ломбардів ($I K_{кап}^{л.}$)
		4) темп росту обсягу виданих кредитів ($I КР_{л.}$)
	Фінансові компанії	1) темп росту загальної кількості фінансових компаній ($I K_{ф.к.}$)
		2) темп росту активів фінансових компаній ($I A_{ф.к.}$)
		3) темп росту обсягу фінансових послуг ($I ФП_{ф.к.}$)
		4) темп росту обсягу залучених коштів ($I ЗР_{ф.к.}$)
	Юридичні особи публічного права	1) темп росту загальної кількості юридичних осіб публічного права ($I K_{ю.о.п.п.}$)
		2) темп росту активів ($I A_{ю.о.п.п.}$)
		3) темп росту капіталу ($I K_{кап}^{ю.о.п.п.}$)
		4) темп росту обсягу виданих кредитів ($I КР_{ю.о.п.п.}$)
	Інші кредитні установи	1) темп росту загальної кількості інших кредитних установ ($I K_{і.к.у.}$)
		2) темп росту активів ($I A_{і.к.у.}$)
		3) темп росту капіталу ($I K_{кап}^{і.к.у.}$)
		4) темп росту обсягу виданих кредитів ($I КР_{і.к.у.}$)
Інвестиційні установи	Інститути спільного інвестування	1) темп росту загальної кількості інвестиційних установ ($I K_{і.у.}$)
		2) темп росту активів ($I A_{і.у.}$)
		3) темп росту чистих активів ($I ЧA_{і.у.}$)

Отже, використовуючи наведені показники, необхідно розрахувати спочатку індекси розвитку окремих елементів, потім секторів та інтегральний показник розвитку СПП. Варто зазначити, що в методиці пропонується використовувати середні індекси, що пов'язано з простотою виконання такого аналізу та більш логічними результатами, що отримуються у результаті його проведення.

Інтегральний індекс розвитку страхових установ необхідно визначити на основі інтегральних індексів розвитку страхових компаній та недержавних пенсійних фондів за такою формулою

$$I_{c.o.} = \sqrt[2]{I_{c.k.} \cdot I_{n.p.f.}} \quad (1.1)$$

де $I_{c.k.}$ – інтегральний індекс розвитку страхових компаній, який можна розрахувати за допомогою окремих показників розвитку страхових компаній в Україні таким чином

$$I_{c.k.} = \sqrt[4]{IK_{c.k.} \cdot IBCП \cdot ICB \cdot IA_{c.o.}} \quad (1.2)$$

Слід зазначити, що при розрахунку цього інтегрального індексу використовуються загальні значення активів страхових установ, а не активи, що визначені ст. 31 Закону України “Про страхування”.

Також варто зазначити, що показники розвитку страхових компаній є агрегованими, оскільки під час їх обчислення використовувалися дані функціонування як ризикових страхових компаній, так і компаній страхування життя. За необхідності можливо розрахувати також інтегральні індекси розвитку цих секторів страхового ринку окремо.

$I_{n.p.f.}$ – інтегральний індекс розвитку недержавних пенсійних фондів, який можна визначити за формулою

$$I_{n.p.f.} = \sqrt[4]{IK_{n.p.f.} \cdot ППВ \cdot ППВЛ \cdot IA_{n.p.f.}} \quad (1.3)$$

Таким чином, розгорнуту формулу розрахунку інтегрального індексу розвитку страхових компаній можна записати у такому вигляді:

$$I_{c.y.} = \sqrt[2]{\sqrt[4]{IK_{c.k.} \cdot IBCП \cdot ICB \cdot IA_{c.o.}} \cdot \sqrt[4]{IK_{n.p.f.} \cdot ППВ \cdot ППВЛ \cdot IA_{n.p.f.}}} \quad (1.4)$$

Використовуючи алгебраїчні властивості коренів

$$\sqrt[n]{a \cdot b} = \sqrt[n]{a} \cdot \sqrt[n]{b} \quad (1.5)$$

та

$$\sqrt[n]{\sqrt[m]{a}} = \sqrt[n \cdot m]{a}. \quad (1.6)$$

скоротимо отриманий вираз:

$$I_{c.y.} = \sqrt[8]{IK_{c.k.} \cdot IBCП \cdot ICB \cdot IA_{c.o.} \cdot IK_{n.n.f.} \cdot ППВ \cdot ППВЛ \cdot IA_{n.n.f.}}. \quad (1.7)$$

Інтегральний індекс розвитку кредитних установ необхідно визначати, використовуючи індекси розвитку окремих елементів СПП, а саме: кредитних спілок, ломбардів, фінансових компаній, юридичних осіб публічного права, інших кредитних установ. Розрахунок можна виконати, використовуючи таку формулу

$$I_{к.у.} = \sqrt[5]{I_{к.с.} \cdot I_{л.} \cdot I_{ф.к.} \cdot I_{ю.о.п.п.} \cdot I_{і.к.у.}}. \quad (1.8)$$

$I_{к.с.}$ – індекс розвитку кредитних спілок, який визначається за формулою

$$I_{к.с.} = \sqrt[4]{IK_{к.с.} \cdot IA_{к.с.} \cdot IK_{кан.}^{к.с.} \cdot IKP_{к.с.}}. \quad (1.9)$$

$I_{л.}$ – інтегральний індекс розвитку ломбардів, який можна обчислити таким чином

$$I_{л.} = \sqrt[4]{IK_{л.} \cdot IA_{л.} \cdot IK_{кан.}^{л.} \cdot IKP_{л.}}. \quad (1.10)$$

$I_{ф.к.}$ – інтегральний індекс розвитку фінансових компаній, який можна визначити за формулою

$$I_{ф.к.} = \sqrt[4]{IK_{ф.к.} \cdot IA_{ф.к.} \cdot IФП_{ф.к.} \cdot IЗР_{ф.к.}}. \quad (1.11)$$

$I_{ю.о.п.п.}$ – інтегральний індекс розвитку юридичних осіб публічного права, який визначається за формулою

$$I_{ю.о.п.п.} = \sqrt[4]{IK_{ю.о.п.п.} \cdot IA_{ю.о.п.п.} \cdot IK_{кан.}^{ю.о.п.п.} \cdot IKP_{ю.о.п.п.}}. \quad (1.12)$$

$I_{і.к.у.}$ – інтегральний індекс розвитку інших кредитних установ, який можна визначити за формулою

$$I_{і.к.у.} = \sqrt[4]{IK_{і.к.у.} \cdot IA_{і.к.у.} \cdot IK_{кан.}^{і.к.у.} \cdot IKP_{і.к.у.}}. \quad (1.13)$$

Таким чином, розгорнуту формулу розрахунку інтегрального індексу розвитку кредитних установ можна записати у такому вигляді

$$I_{к.у.} = \sqrt[5]{\sqrt[4]{IK_{к.с.} \cdot IA_{к.с.} \cdot IK_{кап.}^{к.с.} \cdot IKP_{к.с.}} \cdot \sqrt[4]{IK_{л.} \cdot IA_{л.} \cdot IK_{кап.}^{л.} \cdot IKP_{л.}} \times \sqrt[4]{IK_{ф.к.} \cdot IA_{ф.к.} \cdot I\Phi\Pi_{ф.к.} \cdot IЗР_{ф.к.}} \times \sqrt[4]{IK_{ю.о.п.п.} \cdot IA_{ю.о.п.п.} \cdot IK_{кап.}^{ю.о.п.п.} \cdot IKP_{ю.о.п.п.}} \times \sqrt[4]{IK_{і.к.у.} \cdot IA_{і.к.у.} \cdot IK_{кап.}^{і.к.у.} \cdot IKP_{і.к.у.}}} \quad (1.14)$$

Використовуючи алгебраїчні властивості коренів, спростимо формулу (1.14).

$$I_{к.у.} = \sqrt[20]{IK_{к.с.} \cdot IA_{к.с.} \cdot IK_{кап.}^{к.с.} \cdot IKP_{к.с.} \cdot IK_{л.} \cdot IA_{л.} \cdot IK_{кап.}^{л.} \cdot IKP_{л.} \times IK_{ф.к.} \cdot IA_{ф.к.} \cdot IЗР_{ф.к.} \cdot I\Phi\Pi_{ф.к.} \cdot IK_{ю.о.п.п.} \cdot IA_{ю.о.п.п.} \times IK_{ю.о.п.п.}^{ю.о.п.п.} \cdot IKP_{ю.о.п.п.} \cdot IK_{і.к.у.} \cdot IA_{і.к.у.} \cdot IK_{кап.}^{і.к.у.} \cdot IKP_{і.к.у.}}} \quad (1.15)$$

Інтегральний індекс розвитку інвестиційних установ необхід-но визначати, використовуючи таку формулу

$$I_{і.у.} = \sqrt[3]{IK_{і.у.} \cdot IA_{і.у.} \cdot I\mathcal{C}A_{і.у.}} \quad (1.16)$$

Варто зазначити, що під час обчислення інтегральних індек-сів розвитку окремих елементів за необхідності перелік показни-ків може бути збільшений. У цій науковій роботі нами обрані найбільш суттєві та важливі показники, що, на нашу думку, най-краще характеризують діяльність парабанківських посередників у визначений момент часу.

Таким чином, визначивши індекси розвитку страхових, кре-дитних та інвестиційних установ, можна розрахувати інтеграль-ний індекс розвитку СПП, використовуючи таку формулу

$$I_{СПП} = \sqrt[3]{I_{с.у.} \cdot I_{к.у.} \cdot I_{і.у.}} \quad (1.17)$$

де $I_{СПП}$ – інтегральний індекс розвитку системи парабанківських посередників;

$I_{с.у.}$ – індекс розвитку страхових установ на фінансовому ри-нку України;

$I_{к.у.}$ – індекс розвитку парабанківських кредитних установ на фінансовому ринку України;

$I_{i,y}$ – індекс розвитку інститутів спільного інвестування на фінансовому ринку України.

Також формулу розрахунку $I_{СПП}$ можна записати у такому вигляді:

$$I_{СПП} = \sqrt[3]{\left(\sqrt[8]{IK_{с.к.} \cdot IBSP \cdot ICB \cdot IA_{с.о.} \cdot IK_{н.л.ф.} \cdot ИПВ \cdot ИПВЛ \cdot IA_{н.л.ф.}} \right) \times \left(\sqrt[20]{IK_{к.с.} \cdot IA_{к.с.} \cdot IK_{кан.}^{к.с.} \cdot IKP_{к.с.} \cdot IK_{л.} \cdot IA_{л.} \cdot IK_{кан.}^{л.} \cdot IKP_{л.} \times IK_{ф.к.} \cdot IA_{ф.к.} \cdot IZP_{ф.к.} \cdot I\Phi П_{ф.к.} \cdot IK_{ю.о.л.п.} \cdot IA_{ю.о.л.п.} \times IK_{кан.}^{ю.о.л.п.} \cdot IKP_{ю.о.л.п.} \cdot IK_{i.к.у.} \cdot IA_{i.к.у.} \cdot IK_{кан.}^{i.к.у.} \cdot IKP_{i.к.у.}} \right) \times \left(\sqrt[3]{IK_{i,y} \cdot IA_{i,y} \cdot I\mathcal{C}A_{i,y}} \right) \right) \times (1.18)$$

Обчислення інтегрального індексу СПП дає можливість оцінити загальний розвиток парабанківських посередників у країні. Також, визначаючи зазначений показник за окремими роками, можна отримати загальне уявлення про темпи зростання парабанківських посередників. Використання індексного методу в обрахунках дозволяє з'ясувати вплив окремих секторів СПП на її розвиток у цілому.

Таким чином, з'ясувавши основні принципи діяльності СПП та визначивши методику оцінювання розвитку зазначеної системи за допомогою інтегрального індексу, важливим стає детальне дослідження сучасного стану СПП в Україні, що виконано у наступному розділі нашого наукового дослідження.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПАРАБАНКІВСЬКИХ ПОСЕРЕДНИКІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Методика аналізу діяльності парабанківських посередників в Україні

Питання функціонування СПП є складними та вимагають нових методичних підходів, які дозволять з'ясувати основні тенденції розвитку цих установ. У п. 1.2 монографії нами були сформульовані теоретичні аспекти функціонування зазначеної системи. Однак для більш ґрунтовного її вивчення необхідно виконати аналіз сучасного стану системи, що дозволить:

- 1) з'ясувати особливості розвитку СПП в Україні;
- 2) виконати посеCTORний аналіз стану СПП;
- 3) провести поелементний аналіз стану СПП;
- 4) обчислити сукупний обсяг залучених фінансових коштів СПП та розрахувати загальний обсяг створеного цією системою інвестиційного ресурсу.

Інформаційною базою для дослідження СПП слугували:

- 1) річні звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;
- 2) річні звіти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- 3) інформація Державної служби статистики України;
- 4) статистична інформація Національного банку України;
- 5) інформація саморегульованих організацій та асоціацій щодо розвитку СПП та окремих її складових;
- 6) аналітичні статті у періодичних наукових журналах, інтернет-видання та інші джерела інформації щодо розвитку фінансового ринку України.

Варто зазначити, що напрацювання щодо аналізу стану СПП вже існують у науковій літературі. Однак у таких розробленнях є певні недоліки, оскільки не пропонуються загальні положення методики оцінювання цілісного стану СПП. Так, В.Л. Кротюк, А.С. Криклій та І.С. Каракулова пропонують методи оцінювання соціально-економічної ефективності діяльності небанківських

фінансових інститутів на мікро-, мезо- та макрорівні [120, с. 139–150; 147]. Проте значна частина цієї методики стосується ефективності діяльності окремих парабанківських посередників як суб'єктів фінансового ринку. Відповідно, методика оцінювання ефективності цих установ на макрорівні взагалі є неповною і дещо розмитою. До того ж окремі запропоновані показники для оцінювання ефективності діяльності цих установ дуже складно обчислити з урахуванням наявної статистичної інформації. Також під час розроблення зазначеної методики був застосований підхід, який полягав у розгляді соціально-економічної ефективності діяльності небанківських фінансових інститутів з погляду діяльності самих цих установ, тоді як в основу методики, яку ми пропонуємо, покладено комплексний підхід щодо дослідження СПП як складової фінансового ринку (рис. 2.1).

Таким чином, методика дослідження сучасного стану СПП складається з двох етапів (рис. 2.1). На першому етапі проводиться аналіз окремих секторів зазначеної системи, якими є страхові, кредитні та інвестиційні установи. Другий етап полягає у дослідженні СПП за допомогою сукупності загальних показників. Кожний із зазначених етапів є важливим і буде доповнювати результати дослідження іншого для більш ґрунтовного вивчення загального сучасного стану СПП.

В основу методики здійснення посекторного аналізу пропонуємо покласти коефіцієнтний аналіз. Досліджувати кожний сектор СПП запропоновано за допомогою сукупності показників, що характеризують стан об'єкта на певний період (рис. 2.1). Однак кожний сектор зазначеної системи складається з окремих елементів, що впливають на його стан. Саме тому важливим стає дослідження не лише секторів СПП як окремих об'єктів, але також і їх елементів. Отже, для повного та розгорнутого аналізу сучасного стану СПП необхідно здійснити дослідження таких складових: 1) страхові компанії; 2) недержавні пенсійні фонди; 3) кредитні спілки та інші кредитні установи; 4) ломбарди; 5) фінансові компанії; 6) інвестиційні установи.

Така ситуація вимагає створення методики посекторного аналізу розвитку СПП, яка б містила дослідження кожного сектору та окремих його елементів (табл. 2.1).

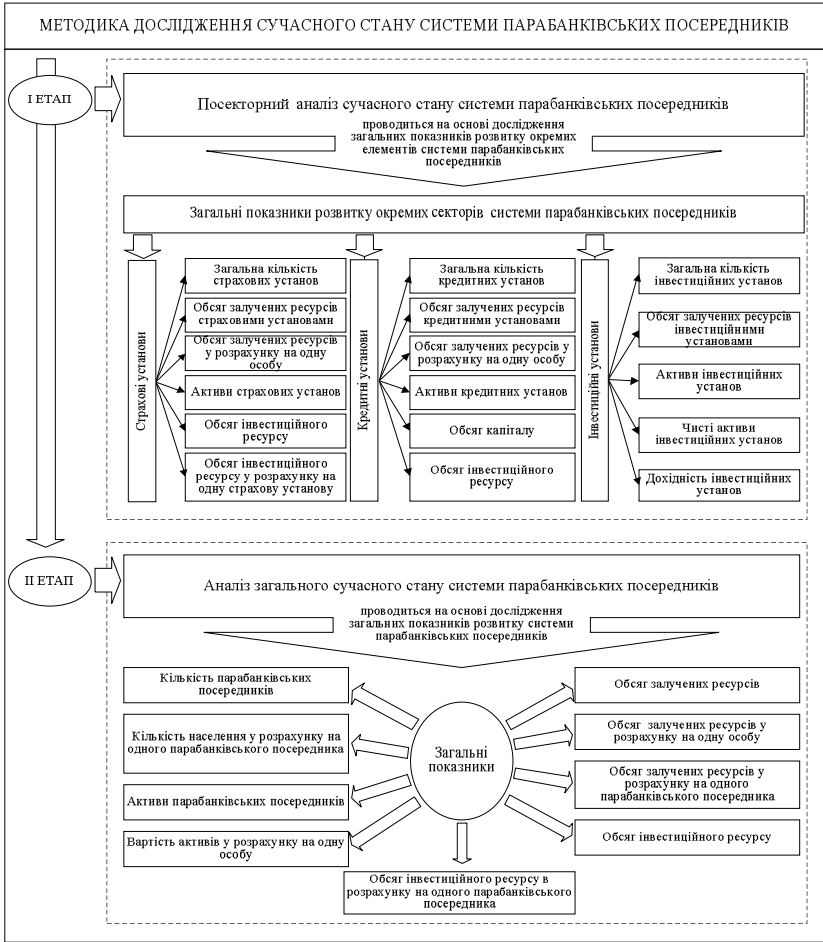

Рис. 2.1. Методика дослідження сучасного розвитку СПП

Таблиця 2.1

Основні показники стану сектору страхових установ СПП

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	Умовні позначення
1	2	3	4
1	Загальна кількість страхових установ	од.	К ^{с.о.}
2	Кількість договорів страхування, укладених протягом певного періоду	од.	К ^{д.} _{с.о.}
3	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	ЗР ^{с.о.}

Закінчення табл. 2.1

1	2	3	4
4	Обсяг залучених ресурсів на одну особу	грн	$ZP_{c.o.}^{1 oc.}$
5	Активи страхових установ	млн грн	$A^{c.o.}$
6	Обсяг інвестиційного ресурсу	млн грн	$IP^{c.o.}$
7	Обсяг інвестиційного ресурсу на одну страхову установу	грн	$IP_{c.o.}^{1 c.o.}$

Таким чином, виконувати дослідження сектору страхових установ пропонується за сімома основними показниками (табл. 2.1), які були обрані з урахуванням доступної статистичної інформації та важливості для здійснення аналізу. Зазначені показники пропонуємо розраховувати за формулами, що наведені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Розрахунок основних показників розвитку сектору страхових установ СПП

№ п/п	Назва показника	Формула розрахунку
1	2	3
1	Загальна кількість страхових установ	$K^{c.o.} = K^{c.k.} + K^{н.п.ф.},$ де $K^{c.o.}$ – загальна кількість страхових установ; $K^{c.k.}$ – кількість страхових компаній; $K^{н.п.ф.}$ – кількість недержавних пенсійних фондів
2	Кількість договорів страхування, укладених протягом певного періоду	$K_{c.o.}^д. = K_{c.k.}^д. + K_{н.п.ф.}^д.,$ де $K_{c.k.}^д.$ – кількість договорів, укладених страховими компаніями; $K_{н.п.ф.}^д.$ – кількість договорів, укладених недержавними пенсійними фондами
3	Обсяг залучених ресурсів	$ZR^{c.o.} = СП^{c.o.} + ПВ^{н.п.ф.},$ де $СП^{c.o.}$ – страхові премії страхових установ; $ПВ^{н.п.ф.}$ – пенсійні внески недержавних пенсійних фондів
4	Обсяг залучених ресурсів на одну особу	$ZR_{c.o.}^{1 oc.} = \frac{ZR^{c.o.}}{H},$ де H – кількість населення
5	Активи страхових установ	$A^{c.o.} = A^{c.k.} + A_{н.п.ф.}^{н.п.ф.},$ де $A^{c.k.}$ – загальні активи страхових компаній за балансом; $A_{н.п.ф.}^{н.п.ф.}$ – загальні активи недержавних пенсійних фондів

Закінчення табл. 2.2

1	2	3
6	Обсяг інвестиційного ресурсу	$IP^{c.o.} = A_{\text{закон}}^{c.k.} - A^{k/p, \text{каса}} + IA_{\text{н.п.ф.}}$ <p>де $A_{\text{закон}}^{c.k.}$ – активи страхових компаній, визначені ст. 31 Закону України “Про страхування” [208]; $A^{k/p, \text{каса}}$ – активи страхових компаній, що представлені у вигляді коштів на кореспондентських рахунках у банках та у вигляді готівки, що знаходиться у касі, які за своєю суттю не є інвестиційними ресурсами; $IA_{\text{н.п.ф.}}$ – інвестовані активи</p>
7	Обсяг інвестиційного ресурсу на одну страхову установу	$IP_{c.o.}^1 = \frac{IP^{c.o.}}{K^{c.o.}}$

Отже, обчислення наведених показників (табл. 2.2) дає змогу оцінити стан розвитку сектору страхових установ СПП. Варто зазначити, що важливою складовою дослідження цього сектору є аналіз стану кожного з його елементів: страхових компаній, недержавних пенсійних фондів. Для дослідження стану цих об’єктів необхідно скористатися сукупністю показників (табл. 2.3), що наводяться у статистичній інформації, яка надається Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [68; 206; 191].

Таблиця 2.3

Основні показники розвитку окремих елементів сектору страхових установ СПП

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	Умовні позначення
1	2	3	4
Основні показники розвитку страхових компаній			
1	Загальна кількість страхових компаній	од.	$K^{c.k.}$
	у т. ч. ризикові страхові компанії	од.	$K_{\text{риз.}}^{c.k.}$
	компанії страхування життя	од.	$K_{\text{с.ж.}}^{c.k.}$
2	Кількість договорів, укладених страховими компаніями	од.	$K_{\text{с.к.}}^{\text{д.}}$
	у т. ч. ризикові страхові компанії	од.	$K_{\text{с.к./риз.}}^{\text{д.}}$
	компанії страхування життя	од.	$K_{\text{с.к./с.ж.}}^{\text{д.}}$

Закінчення табл. 2.3

1	2	3	4
3	Валові страхові премії	млн грн	ВСП
	у т. ч. ризикові страхові компанії	млн грн	СП _{риз.}
	компанії страхування життя	млн грн	СП _{с.ж.}
4	Валові страхові виплати	млн грн	СВ
	у т. ч. ризикові страхові компанії	млн грн	СВ _{риз.}
	компанії страхування життя	млн грн	СВ _{с.ж.}
5	Рівень страхових виплат	%	РСВ
	у т. ч. ризикові страхові компанії	%	РСВ _{риз.}
	компанії страхування життя	%	РСВ _{с.ж.}
6	Активи страхових компаній	млн грн	A ^{с.о.} _{с.к.}
	у т. ч. ризикові страхові компанії	млн грн	A ^{с.к.} _{риз.}
	компанії страхування життя	млн грн	A ^{с.к.} _{с.ж.}
7	Активи, визначені ст. 31 Закону України "Про страхування"	млн грн	A ^{с.о.} _{с.к.} (закон)
Основні показники розвитку недержавних пенсійних фондів			
1	Загальна кількість НПФ	од.	K ^{н.п.ф.}
2	Загальна кількість укладених пенсійних контрактів	од.	K ^{д.} _{н.п.ф.}
3	Пенсійні внески	млн грн	ПВ
4	Пенсійні виплати	млн грн	ПВЛ
5	Загальні активи НПФ	млн грн	A ^{с.о.} _{н.п.ф.}
6	Інвестовані активи	млн грн	ІА ^{н.п.ф.}
7	Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами	тис. осіб	у ^{п.к.}

Джерело: складено на основі статистичної інформації Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [189; 190].

Таким чином, статистична інформація за показниками, що наведені вище (табл. 2.3), дає можливість здійснити комплексний аналіз сектору страхових установ. Нами пропонується виконувати аналіз розвитку страхових компаній та недержавних пенсійних фондів за сімома основними показниками, дослідження яких дає можливість вивчення діяльності зазначених установ в Україні. Варто зазначити, що за необхідності перелік зазначених показників може бути змінений.

Важливим також є розроблення методики оцінювання стану кредитних установ СПП. Для загального дослідження цього сектору нами пропонується знову використовувати коефіцієнтний аналіз, суть якого полягає у розрахунку сукупності показників, що наведені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Основні показники аналізу сектору кредитних установ СПП

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	Умовні позначення
1	Загальна кількість кредитних установ	од.	$K^{к.у.}$
2	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	$ЗР^{к.у.}$
3	Обсяг залучених ресурсів на одну особу	млн грн	$ЗР_{1\text{ ос.}}^{к.у.}$
4	Загальні активи	млн грн	$ЗА^{к.у.}$
5	Обсяг капіталу	млн грн	$K_{\text{кап.}}^{к.у.}$
6	Обсяг інвестиційного ресурсу	млн грн	$ІР^{к.у.}$

Отже, дослідження сектору кредитних установ пропонується проводити на основі аналізу основних шести показників (табл. 2.4). Відповідно, кожний із них є комплексним і розраховується за формулою, що наведена у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Розрахунок основних показників розвитку сектору кредитних установ СПП

№ п/п	Назва показника	Формула розрахунку
1	2	3
1	Загальна кількість кредитних установ	$K^{к.у.} = K^{к.с.} + K^{л.} + K^{ф.к.} + K^{ю.о.п.п.} + K^{і.к.у.},$ <p>де $K^{к.с.}$ – кількість кредитних спілок; $K^{л.}$ – кількість ломбардів; $K^{ф.к.}$ – кількість фінансових компаній; $K^{ю.о.п.п.}$ – кількість юридичних осіб публічного права, що надають послуги кредитування; $K^{і.к.у.}$ – кількість інших кредитних установ</p>
2	Обсяг залучених ресурсів	$ЗР^{к.у.} = Д^{к.с.} + ЗР^{л.} + ЗР^{ФФБ} + ЗР^{ФОН} + ЗР^{ліз.} + ЗР^{факт.к.},$ <p>де $Д^{к.с.}$ – депозити кредитних спілок;</p>

Закінчення табл. 2.5

1	2	3
		<p>ЗР^{л.} – обсяг залучених ресурсів ломбардами; ЗР^{ФФБ} – залучення коштів від довіритель ФФБ; ЗР^{ФОН} – залучені ресурси фондів операцій з нерухомості; ЗР^{ліз.} – залучені ресурси лізинговими компаніями та юридичними особами лізингодавцями; ЗР^{факт.к.} – залучені ресурси факторинговими компаніями</p>
3	Обсяг залучених ресурсів на одну особу	$\text{ЗР}_{\text{к.у.}}^{\text{і.о.с.}} = \frac{\text{ЗР}^{\text{к.у.}}}{\text{Н}}$
4	Загальні активи	$\text{ЗА}^{\text{к.у.}} = \text{А}^{\text{к.с.}} + \text{А}^{\text{л.}} + \text{А}^{\text{ф.к.}} + \text{А}^{\text{ю.о.п.п.}} + \text{А}^{\text{і.к.у.}}$ <p>де А^{к.с.} – активи кредитних спілок; А^{л.} – активи ломбардів; А^{ф.к.} – активи фінансових компаній; А^{ю.о.п.п.} – активи юридичних осіб публічного права; А^{і.к.у.} – активи інших кредитних установ</p>
5	Обсяг капіталу	$\text{К}_{\text{кап.}}^{\text{к.у.}} = \text{К}_{\text{кап.}}^{\text{к.с.}} + \text{К}_{\text{кап.}}^{\text{л.}} + \text{К}_{\text{кап.}}^{\text{ф.к.}} + \text{К}_{\text{кап.}}^{\text{ю.о.п.п.}} + \text{К}_{\text{кап.}}^{\text{і.к.у.}}$ <p>де К^{к.с.}_{кап.} – капітал кредитних спілок; К^{л.}_{кап.} – капітал ломбардів; К^{ф.к.}_{кап.} – капітал фінансових компаній; К^{ю.о.п.п.}_{кап.} – капітал юридичних осіб публічного права; К^{і.к.у.}_{кап.} – капітал інших кредитних установ</p>
6	Обсяг інвестиційного ресурсу	$\text{ІР}^{\text{к.у.}} = \text{КР}^{\text{к.с.}} + \text{КР}^{\text{л.}} + \text{КР}^{\text{ф.к.}} + \text{КР}^{\text{ю.о.п.п.}} + \text{КР}^{\text{і.к.у.}}$ <p>де КР^{к.с.} – кредити, видані кредитними спілками; КР^{л.} – кредити ломбардів; КР^{ф.к.} – послуги, надані фінансовими компаніями; КР^{ю.о.п.п.} – кредити, надані юридичними особами публічного права; КР^{і.к.у.} – кредити інших кредитних установ</p>

Отже, дослідження розвитку сектору кредитних установ СПП пропонується виконувати за допомогою аналізу шести основних показників (табл. 2.5), які розраховуються на основі статистичної інформації щодо діяльності окремих елементів цього сектору

(кредитних спілок, ломбардів, фінансових компаній, юридичних осіб публічного права, інших кредитних установ), яка надається Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

*Основні показники аналізу окремих елементів сектору
кредитних установ СПП*

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	Умовні позначення
1	2	3	4
Основні показники розвитку кредитних спілок			
1	Загальна кількість кредитних спілок	од.	$K^{к.с.}$
2	Кількість членів кредитних спілок	чол.	$K^{чл.}_{к.с.}$
3	Активи кредитних спілок	млн грн	$A^{к.с.}$
4	Капітал кредитних спілок	млн грн	$K^{к.с.}_{кап.}$
5	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	$ЗР^{к.с.}$
6	Обсяг виданих кредитів	млн грн	$КР^{к.с.}$
Основні показники розвитку ломбардів			
7	Загальна кількість ломбардів	од.	$K^{л.}$
8	Активи ломбардів	млн грн	$A^{л.}$
9	Капітал ломбардів	млн грн	$K^{л.}_{кап.}$
10	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	$ЗР^{л.}$
11	Обсяг виданих кредитів	млн грн	$КР^{л.}$
12	Кількість виданих кредитів	од.	$K^{кр.}_{л.}$
13	Середня вартість одного виданого кредиту	грн	$\frac{1}{СВ^{л.}_{кр.}}$
Основні показники розвитку фінансових компаній			
14	Загальна кількість фінансових компаній	од.	$K^{ф.к.}$
	у т. ч. лізингові компанії	од.	$K^{ф.к.}_{ліз.к.}$
	факторингові компанії	од.	$K^{ф.к.}_{фак.к.}$
	юридичні особи-лізингодавці	од.	$K^{ф.к.}_{ю.о.л.}$
15	Активи фінансових компаній	млн грн	$A^{ф.к.}$
	у т. ч. лізингові компанії	млн грн	$A^{ф.к.}_{ліз.к.}$
	факторингові компанії	млн грн	$A^{ф.к.}_{фак.к.}$
	юридичні особи-лізингодавці	млн грн	$A^{ф.к.}_{ю.о.л.}$

Закінчення табл. 2.6

1	2	3	4
16	Капітал фінансових компаній	млн грн	К ^{ф.к. кап.}
	у т. ч. лізингові компанії	млн грн	К ^{ф.к. кап. ліз.к.}
	факторингові компанії	млн грн	К ^{ф.к. кап. фак.к.}
	юридичні особи лізингодавці	млн грн	К ^{ф.к. кап. ю.о.л.}
17	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	ЗР ^{ф.к.}
	у т. ч. лізингові компанії та юридичні особи-лізингодавці	млн грн	ЗР ^{ліз.}
	факторингові компанії	млн грн	ЗР ^{ф.к. фак. к.}
18	Обсяг фінансових послуг	млн грн	ФП ^{ф.к.}
	у т. ч. лізингові компанії	млн грн	ФП ^{ф.к. ліз.к.}
	факторингові компанії	млн грн	ФП ^{ф.к. фак. к.}
	юридичні особи-лізингодавці	млн грн	ФП ^{ф.к. ю.о.л.}
Основні показники розвитку юридичних осіб публічного права			
19	Загальна кількість установ	од.	К ^{ю.о.п.п.}
20	Активи установ	млн грн	А ^{ю.о.п.п.}
21	Капітал установ	млн грн	К ^{ю.о.п.п. кап.}
22	Обсяг виданих кредитів	млн грн	КР ^{ю.о.п.п.}
Основні показники розвитку інших кредитних установ			
23	Загальна кількість інших кредитних установ	од.	К ^{і.к.у.}
24	Активи установ	млн грн	А ^{і.к.у.}
25	Капітал установ	млн грн	К ^{і.к.у. кап.}
26	Обсяг виданих кредитів	млн грн	КР ^{і.к.у.}

Джерело: складено на основі статистичної інформації Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [65; 207; 93; 94; 91].

Отже, статистична інформація за показниками, що наведені вище у табл. 2.6, дає можливість здійснити комплексний аналіз стану сектору кредитних установ. Варто зазначити, що у науковому дослідженні обсяг інвестиційного ресурсу фінансових компаній розраховується як сума вартості укладених цими установами договорів з надання таких фінансових послуг: 1) послуги факторингу; 2) надання позик; 3) надання фінансових кредитів за

рахунок власних коштів; 4) надання порук (поручництв); 5) фінансовий лізинг; 6) надання гарантій.

Для дослідження сектору інвестиційних установ необхідно проаналізувати показники, які наведені у табл. 2.7. Враховуючи, що серед усіх інвестиційних установ згідно із законодавством України можуть існувати лише інститути спільного інвестування [91], то, відповідно, аналіз стану цього сектору СПП пропонуємо здійснювати на основі дослідження діяльності виключно інститутів спільного інвестування.

Аналіз розвитку сектору інвестиційних установ виконуватимемо на основі дослідження п'яти основних показників його діяльності (табл. 2.7), які надаються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку й Українською асоціацією інвестиційного бізнесу.

Таблиця 2.7

Основні показники аналізу розвитку сектору інвестиційних установ СПП

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	Умовні позначення
1	Загальна кількість інвестиційних установ	од.	К ^{1.у.}
2	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	ЗР ^{1.у.}
3	Активи інвестиційних установ	млн грн	А ^{1.у.}
4	Чисті активи інвестиційних установ	млн грн	ЧА ^{1.у.}
5	Доходність інвестиційних установ	%	Д ^{1.у.}

Джерело: складено на основі статистичної інформації Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку й аналітичних матеріалів Української асоціації інвестиційного бізнесу [2; 94; 91].

Використовуючи наведену методика дослідження окремих секторів СПП, маємо можливість виконати аналіз діяльності основних її елементів, що дає змогу зрозуміти основні тенденції розвитку страхових, кредитних та інвестиційних установ, визначити найбільш розвинуті елементи зазначеної системи та виокремити ті, що найбільш динамічно розвиваються на сучасному етапі функціонування фінансового ринку України.

Важливою складовою оцінювання сучасного розвитку СПП є, крім аналізу окремих її складових, дослідження діяльності як єдиного елементу фінансового ринку (див. рис. 2.1). Такий аналіз вимагає цілісного підходу до вивчення зазначеної системи, сут-

ність якого полягає у дослідженні загальних показників її розвитку, що наведені у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Загальні показники розвитку СПП

№ п/п	Назва	Одиниці виміру	Умовні позначення
1	Кількість парабанківських посередників	од.	$K^{п.п.}$
2	Кількість населення на одного парабанківського посередника	чол./од.	$K^{1 ос.}$
3	Кількість укладених договорів	од.	$K^д.$
4	Кількість укладених договорів на одного парабанківського посередника	од.	$K_{1 п.п.}^д.$
5	Кількість укладених договорів на одну людину	од.	$K_{1 ос.}^д.$
6	Активи парабанківських посередників	млн грн	$A^{п.п.}$
7	Вартість активів на одного парабанківського посередника	грн	$A^{1 п.п.}$
8	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	ZP
9	Обсяг залучених ресурсів на одну особу	грн	$ZP^{1 ос.}$
10	Обсяг залучених ресурсів на одного парабанківського посередника	млн грн	$ZP^{1 п.п.}$
11	Обсяг інвестиційного ресурсу	млн грн	IP
12	Обсяг інвестиційного ресурсу на одного парабанківського посередника	млн грн	$IP^{1 п.п.}$

Дослідження загального стану СПП пропонуємо проводити за сукупністю комплексних показників (табл. 2.8), які визначалися з урахуванням наявної статистичної інформації для їх обчислення та важливості у процесі здійснення аналізу розвитку зазначеної системи. Всі наведені показники пропонуємо розраховувати за формулами, що представлені у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Розрахунок загальних показників розвитку СПП

№ п/п	Назва показника	Формула розрахунку
1	2	3
1	Кількість парабанківських посередників	$K^{п.п.} = K^{с.о.} + K^{к.у.} + K^{і.у.},$ <p>де $K^{с.о.}$ – кількість страхових установ; $K^{к.у.}$ – кількість кредитних установ; $K^{і.у.}$ – кількість інвестиційних установ</p>

Продовження табл. 2.9

1	2	3
2	Кількість населення на одного парабанківського посередника	$K^{1 \text{ oc.}} = \frac{H}{K^{\text{п.п.}}}$
3	Кількість укладених договорів	$K^{\text{д.}} = K_{\text{с.о.}}^{\text{д.}} + K_{\text{к.у.}}^{\text{д.}} + K_{\text{i.у.}}^{\text{д.}}$
4	Кількість укладених договорів на одного парабанківського посередника	$K_{1\text{п.п.}}^{\text{д.}} = \frac{K^{\text{д.}}}{K^{\text{п.п.}}}$
5	Кількість укладених договорів на одну людину	$K_{1 \text{ oc.}}^{\text{д.}} = \frac{K^{\text{д.}}}{H}$
6	Активи парабанківських посередників	$A^{\text{п.п.}} = A^{\text{с.о.}} + A^{\text{к.у.}} + A^{\text{i.у.}},$ <p>де $A^{\text{с.о.}}$ – активи страхових установ [190]; $A^{\text{к.у.}}$ – активи кредитних установ; $A^{\text{i.у.}}$ – активи інвестиційних установ</p>
7	Вартість активів на одного парабанківського посередника	$A_{1\text{п.п.}}^{\text{п.п.}} = \frac{A^{\text{п.п.}}}{K^{\text{п.п.}}}$
8	Обсяг залучених ресурсів	$ЗР = ЗР^{\text{с.о.}} + ЗР^{\text{к.у.}} + ЗР^{\text{i.у.}},$ <p>де $ЗР$ – обсяг залучених ресурсів парабанківськими посередниками; $ЗР^{\text{с.о.}}$ – обсяг залучених ресурсів страховими установами; $ЗР^{\text{к.у.}}$ – обсяг залучених ресурсів кредитними установами; $ЗР^{\text{i.у.}}$ – обсяг залучення ресурсів інвестиційними установами.</p> $ЗР^{\text{i.у.}} = A^{\text{ІСІ}},$ <p>де $A^{\text{ІСІ}}$ – вартість активів інститутів спільного інвестування.</p> $ЗР = СП^{\text{с.к.}} + ПВ^{\text{п.п.ф.}} + Д^{\text{к.с.}} + ЗР^{\text{п.}} +$ $+ ЗР^{\text{ФФБ}} + ЗР^{\text{ФОН}} + ЗР^{\text{ліз.}} + ЗР^{\text{факт.к.}} + A^{\text{ІСІ}}$
9	Обсяг залучених ресурсів на одну особу	$ЗР^{1 \text{ oc.}} = \frac{ЗР}{H}$

Закінчення табл. 2.9

1	2	3
10	Обсяг залучених ресурсів на одного парабанківського посередника	$3P^{1\text{ п.п.}} = \frac{3P}{K^{\text{п.п.}}}$
11	Обсяг інвестиційного ресурсу	$IP = IP^{\text{с.о.}} + IP^{\text{к.у.}} + IP^{\text{i.у.}},$ <p>де IP – інвестиційний ресурс системи парабанківських посередників; $IP^{\text{с.о.}}$ – інвестиційний ресурс страхових установ; $IP^{\text{к.у.}}$ – інвестиційний ресурс кредитних установ; $IP^{\text{i.у.}}$ – інвестиційний ресурс інвестиційних установ.</p> $IP^{\text{i.у.}} = A^{\text{ICI}}$ $IP = A_{\text{закон}}^{\text{с.к.}} - A^{\text{к/р, каса}} + IA^{\text{н.п.ф.}} + KP^{\text{к.с.}} +$ $+ KP^{\text{л.}} + KP^{\text{ф.к.}} + KP^{\text{ю.о.п.п.}} + KP^{\text{i.к.у.}} + A^{\text{ICI}}$
12	Обсяг інвестиційного ресурсу на одного парабанківського посередника	$IP^{1\text{п.п.}} = \frac{IP}{K^{\text{п.п.}}}$

Для дослідження діяльності СПП визначено дванадцять основних показників (табл. 2.9). На нашу думку, аналіз саме цих показників дає можливість ґрунтовно дослідити стан СПП як складової фінансового ринку.

Таким чином, виконавши аналіз посеCTORного розвитку СПП та її загального стану за допомогою коефіцієнтного аналізу на основі статистичної інформації, маємо змогу охарактеризувати основні проблеми розвитку зазначеної системи, виокремити найбільш розвинуті її елементи та визначити напрями вдосконалення діяльності парабанківських посередників. Наведені етапи оцінювання розвитку СПП відповідають тим вимогам, які ми поставили до аналітичного дослідження. Переходимо до викладання результатів аналізу стану СПП на фінансовому ринку України.

2.2. Аналіз основних тенденцій у розвитку системи парабанківських посередників

Використовуючи запропоновану в попередньому пункті методику, нами було проаналізовано сучасний стан СПП в Україні. Для здійснення дослідження ми використовували статистичну інфор-

мацію, що представлена у додатку В монографії. Відповідно до методики (див. рис. 2.1) аналіз проводився у два етапи. Спочатку було досліджено діяльність окремих секторів СПП, а потім виконано аналіз її розвитку за сукупністю загальних показників.

Таким чином, на першому етапі дослідження проаналізовано діяльність страхових установ в Україні. Використовуючи статистичну інформацію таблиць В.1 та В.2 додатка В, розраховано показники, що характеризують розвиток цього сектору СПП (табл. 2.10) за 2007–2013 роки. Результати обчислення наведено у табл. 2.10.

Отже, у 2013 році в Україні діяло 488 страхових установ, 407 з яких являли собою страхові компанії, а 81 – недержавні пенсійні фонди. У порівнянні з 2005 роком кількість зазначених установ зросла на 36 одиниць або на 7,96 %, серед яких спостерігалось збільшення кількості недержавних пенсійних фондів з 54 установ у 2005 році до 81 установи у 2013 році (темп росту становив 150,00 %). Серед страхових компаній найбільшу питому вагу в 2013 році за кількістю установ займали компанії, що займаються ризиковими видами страхування (табл. В.1 додатка В) – 84,77 % [190].

Найбільш важливими показниками розвитку страхового сектору СПП є обсяги залученого та інвестиційного ресурсу. На кінець 2013 року страховими установами було акумульовано 30 млрд грн, що на 134,68 % більше показника 2005 року (табл. 2.10). Найбільшу питому вагу в залучених фінансових ресурсах займали страхові компанії, які на 2013 рік отримали близько 29 млрд грн страхових платежів, що на 122,29 % більше аналогічного показника 2005 року. Недержавні пенсійні фонди акумулювали 1587,5 млн грн, що на 1551,0 млн грн більше показника 2005 року (рис. 2.2) [170; 226; 252; 266]. Серед страхових компаній найбільше фінансових ресурсів залучили ризикові компанії – приблизно 26 млрд грн, що на 108,94 % більше аналогічного показника 2005 року. Обсяг страхових премій, що був залучений компаніями страхування життя у 2013 році, становив 2,48 млрд грн.

Таблиця 2.10

Основні показники розвитку сектору страхових установ СПП

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміна, 2013/2005	
												в абс. один.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Загальна кількість страхових установ	од.	452	490	542	579	558	557	538	508	488	36,00	107,96
	у т.ч. страхові компанії	од.	398	411	446	469	450	456	442	414	407	9,00	102,26
	недержавні пенсійні фонди	од.	54	79	96	110	108	101	96	94	81	27,00	150,00
2	Кількість договорів страхування, укладених протягом певного періоду	од.	336854596	554620388	599822930	676059815	575034692	619181753	618067544	178218200	185341900	-151512696,00	55,02
	у т.ч. страхові компанії	од.	336824000	554578861	599766992	675997558	574972217	619112012	617992500	178156800	185280500	-151543500,00	55,01
	недержавні пенсійні фонди	од.	30596	41527	55938	62257	62475	69741	75044	61400	61400	30804,00	200,68
3	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	12889,9	13944,3	18242,6	24591,5	21196,7	24007,1	23795,5	22821,9	30249,4	17359,50	234,68
	у т.ч. страхові компанії	млн грн	12853,5	13829,9	18008,2	24008,6	20442,1	23081,7	22693,5	21508,2	28661,9	15808,40	222,99
	недержавні пенсійні фонди	млн грн	36,4	119	234,4	582,9	754,6	925,4	1102,0	1313,7	1587,5	1551,10	4361,26
4	Обсяг залучених ресурсів на одну особу	грн	272,62	297,13	391,09	530,30	461,17	524,42	519,80	500,11	664,05	391,42	243,58
	у т.ч. страхові компанії	грн	271,85	294,70	386,06	517,73	444,75	504,20	495,72	471,32	629,20	357,34	231,45
	недержавні пенсійні фонди	грн	0,77	2,42	4,96	12,33	15,96	19,57	23,31	27,79	33,58	32,81	4361,26

Закінчення табл. 2.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
5	Активи	млн грн	20966,10	24136,60	32493,70	42542,70	42828,00	46378,90	49509,6	57884,8	68477,3	26068,64	322,47
	у т.ч. страхові компанії	млн грн	20920,00	23995,00	32213,00	41930,50	41970,10	45234,6	48122,7	56224,7	66387,5	24039,51	305,88
	недержавні пенсійні фонди	млн грн	46,00	142,00	280,70	612,20	857,90	1144,3	1386,9	1660,1	2089,8	2029,13	5004,83
6	Обсяг інвестиційного ресурсу	млн грн	11718,06	16831,96	18172,22	22566,39	22984,3	27015,1	27875,9	48578,5	37786,7	47511,20	326,61
	у т.ч. страхові компанії	млн грн	11676,69	16700,99	17900,9	21967,4	22150,3	25906,5	26526,1	46927,7	35716,2	45467,40	317,34
	недержавні пенсійні фонди	млн грн	41,37	130,97	271,32	598,99	834,00	1108,6	1349,8	1650,8	2070,5	2043,80	4543,04
7	Обсяг інвестиційного ресурсу на одну установу	тис. грн	25,92	34,35	33,53	38,97	41,19	48,50	51,81	95,63	77,43	51,51	298,68
	у т.ч. страхові компанії	тис. грн	29,34	40,64	40,14	46,84	49,22	56,81	60,01	113,35	87,75	58,42	299,11
	недержавні пенсійні фонди	тис. грн	0,77	1,66	2,83	5,45	7,72	10,98	14,06	17,56	25,56	24,80	3336,56

Отже, дані рис. 2.2 свідчать, що протягом 2005–2013 років основними джерелами формування залучених ресурсів сектором страхових установ СПП були страхові компанії, хоча обсяги пенсійних внесків недержавних пенсійних фондів збільшувалися швидкими темпами.

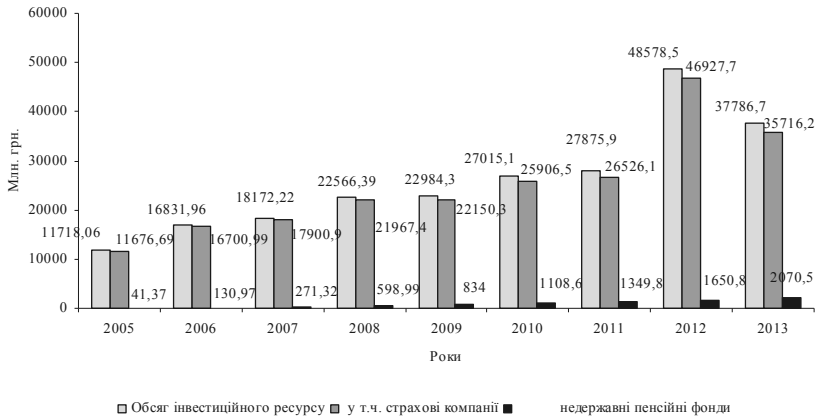

Рис. 2.2. Обсяг залучених фінансових ресурсів сектором страхових установ СПП

Відповідно, у результаті значного зростання кількості залучених ресурсів сектором страхових установ збільшується і загальний обсяг інвестиційного ресурсу, що створений цими установами, який у 2005 році становив 11,7 млрд грн, а у 2013 – 37,78 млрд грн (темп зростання становив 326,61 %). Варто зазначити, що характерною особливістю розвитку сектору страхових установ СПП є значне перевищення обсягу інвестиційних ресурсів над обсягом залучених ресурсів, що свідчить про залучення до діяльності власних коштів зазначених парабанківських посередників (рис. 2.3).

Отже, страховий сектор СПП у 2005–2013 роках продемонстрував динамічний рівень розвитку на фінансовому ринку України (рис. 2.2, рис. 2.3). За основними показниками діяльності страхових посередників спостерігалось значне зростання. Однак лише у 2013 році вдалося досягти докризових обсягів за обсягами залучених ресурсів.

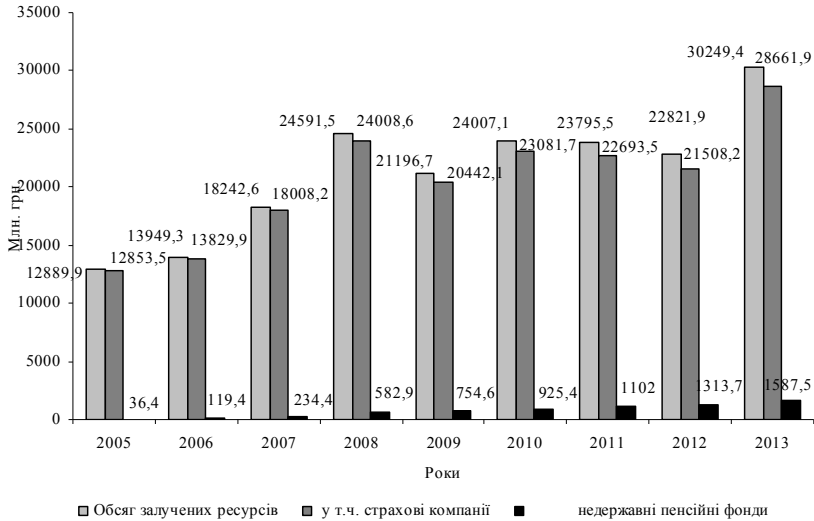

Рис. 2.3. Обсяг інвестиційного ресурсу сектору страхових установ СШ

Слід зазначити, що незважаючи на досить динамічні темпи підвищення обсягів діяльності страхових установ у 2005–2013 роках, у порівнянні із зарубіжними країнами, загальний їх розвиток залишається на досить низькому рівні, про що свідчать дані табл. 2.11.

Таблиця 2.11
Показники розвитку страхових компаній в інших країнах у 2012 році

№ п/п	Країна	Кількість страхових компаній	Загальний обсяг страхових премій, млн дол США	Обсяг страхових премій, млн дол США	
				life	non-life
1	2	3	4	5	6
1	Австралія	110	85862	46059	39803
2	Австрія	47	–	– ²	–
3	Бельгія	90	41954	27152	14802
4	Великобританія	446	366582	278868	87714
5	Греція	53	5783	2498	3285
6	Данія	132	32758	22498	10260
7	Естонія	12	384	87	297
8	Ізраїль	23	12470	6602	5868
9	Ірландія	285 ¹	46301	36818	9483
10	Ісландія	13	403	29	374

Закінчення табл. 2.11

1	2	3	4	5	6
11	Іспанія	268	72911	33835	39076
12	Італія	135	138292	91898	46394
13	Канада	134	97055	31154	65901
14	Люксембург	312	25179	23507	1672
15	Нідерланди	214	51289	24402	26887
16	Німеччина	376	302871	107471	195400
17	Норвегія	73	25759	14057	11702
18	Південна Африка	184	51452	40746	10706
19	Південна Корея	40	163143	96241	66902
20	Польща	59	19258	11186	8072
21	Португалія	42	13547	8568	4979
22	Словацька Республіка	18	2773	1493	1280
23	Словенія	17	2817	624	2193
24	США	4582	2279817	919547	1360270
25	Росія ¹	573	21970	1777	20193
26	Туреччина	57	11424	1762	9662
27	Україна	414	1987,96	18,09	1969,87
28	Угорщина	35	3381	1792	1589
29	Фінляндія	55	9357	4788	4569
30	Франція	339	258753	160688	98065
31	Чеська Республіка	35	7862	3688	4174
32	Швейцарія	161	70190	33587	36603
33	Швеція	172	24691	13323	11368
34	Японія	- ²	575431	465339	110092 ¹

Примітки: ¹ інформація наведена за 2011 рік; ² даних немає.

Джерело: складено авторами на основі [181].

Наведені показники дають змогу стверджувати, що за кількістю страхових компаній Україна є одним з лідерів серед зазначених зарубіжних країн (табл. 2.11). Для можливості зіставлення показників розвитку страхового ринку України та зарубіжних країн було розраховано співвідношення загального обсягу страхових премій до кількості населення кожної держави. Результати відображено на рис. 2.4.

Таким чином, незважаючи на найбільшу кількість компаній на страховому ринку України, обсяги їх діяльності у порівнянні з аналогічними установами зарубіжних країн залишаються незначними (рис. 2.4). Навіть у порівнянні з розвитком страхового ринку сусідніх країн (Угорщини, Польщі та Туреччини), функціонування вітчизняних страхових компаній залишається на досить

низькому рівні, що свідчить про їх значний потенціал акумулювати тимчасово вільні кошти фізичних та юридичних осіб і перетворювати їх на інвестиційний ресурс, який є основою розвитку фінансового ринку.

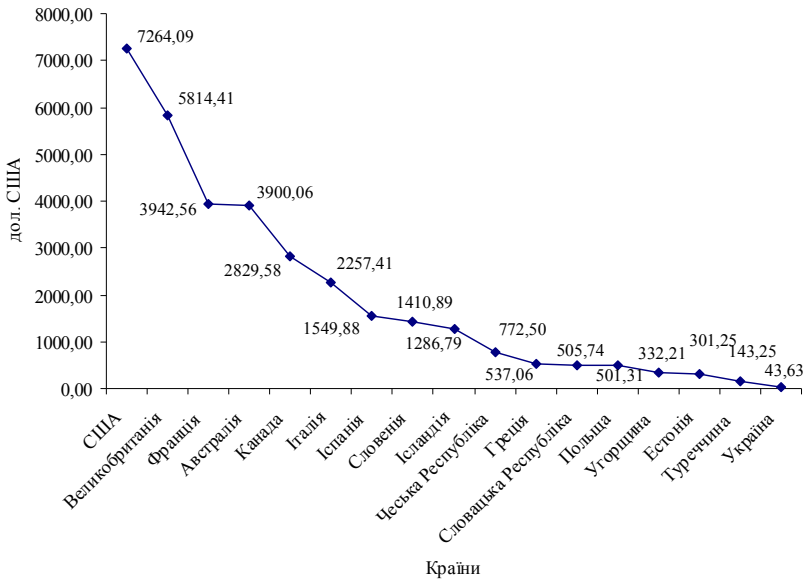

Рис. 2.4. Загальний обсяг премій страхових компаній у розрахунку на 1 особу

Аналізуючи діяльність НПФ в Україні за 2005–2013 роки, варто зазначити, що протягом вказаного періоду зазначені установи продемонстрували динамічне зростання за всіма основними показниками розвитку (див. табл. 2.10), незважаючи навіть на фінансово-економічну кризу, що мала великий вплив на функціонування фінансового ринку України.

Протягом 2005–2013 років загальна кількість НПФ зросла у 2 рази з 54 од. у 2005 році до 101 од. у 2010 році й поступово почала зменшуватися протягом 2011–2013 років, що обумовлено досить складними умовами функціонування фінансового ринку України та фондового зокрема. Спостерігається збільшення обсягів залучених ресурсів та інвестиційного ресурсу цих установ (рис. 2.5).

НПФ демонструють в Україні значні темпи зростання (рис. 2.5), однак порівняльний аналіз розвитку цих установ з іншими видами парабанківських установ (наприклад, страховими компаніями, ІСІ) дає підстави стверджувати про нерозвиненість НПФ в Україні та непопулярність послуг цих установ серед населення країни, про що свідчать дані табл. В.2 додатка В, за якими у 2013 році послугами НПФ скористувалися лише 840,6 тис. громадян. Така ситуація привела до виникнення нереалізованого потенціалу діяльності НПФ, що негативно впливає на розвиток фінансового ринку України та національної економіки загалом, оскільки світовий досвід свідчить, що саме ці установи формують довгострокові інвестиційні кошти, які є основою стабільного та динамічного розвитку економіки країни.

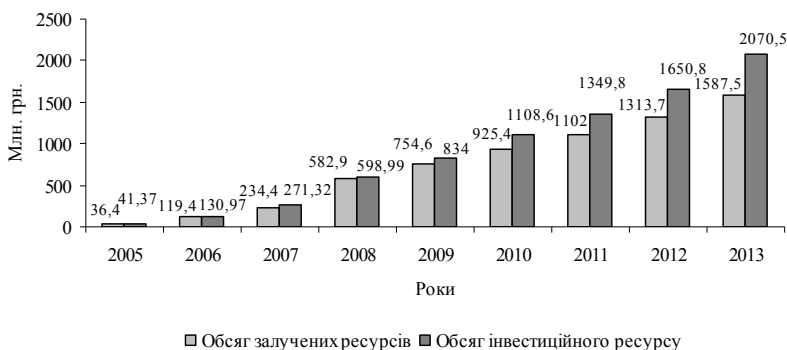

Рис. 2.5. Обсяг залучених ресурсів та обсяг інвестиційного ресурсу НПФ

Отже, сектор страхових установ протягом 2005–2010 років продемонстрував значний темп зростання. Однак така ситуація не змінила стабільну тенденцію низького розвитку страхових компаній та недержавних пенсійних фондів в Україні. Відповідно, таке становище не сприяє формуванню стабільних довгострокових внутрішніх інвестицій у межах України, попит на які завжди перевищує пропозицію у нашій країні, що впливає на зростання цін за користування такими ресурсами та стримує розвиток промислового виробництва.

До основних причин, що гальмують діяльність страхових установ в Україні, на нашу думку, можна віднести такі:

- 1) недосконале державне регулювання діяльності зазначених установ;
- 2) недостатній захист інтересів споживачів страхових послуг;
- 3) недовіра економічних суб'єктів (юридичних та фізичних осіб) до діяльності страхових установ;
- 4) відсутність механізмів мінімізації шахрайства на страховому ринку;
- 5) відсутність гарантій повернення коштів, що акумулюються компаніями страхування життя та НПФ;
- 6) низька обізнаність населення про послуги, що надаються страховими компаніями та НПФ;
- 7) недостатній рівень доходів громадян;
- 8) відсутність ефективно проведених пенсійної та медичної реформ, які повинні дати імпульс розвитку компаній страхування життя та НПФ [213];
- 9) низька активність страхових установ щодо залучення нових клієнтів та просування відповідних послуг та ін.

Зазначені причини гальмування діяльності страхових установ СПП в Україні потребують розроблення комплексних заходів щодо їх подальшого розвитку, які будуть запропоновані у третьому розділі монографії.

Методику аналізу кредитного сектору СПП ми виконували, аналізуючи діяльність кредитних спілок, ломбардів, фінансових компаній, юридичних осіб публічного права, інших кредитних установ. У табл. 2.12 з урахуванням статистичної інформації таблиць В.3–В.6 додатка В розраховані основні показники розвитку зазначених установ [188; 189; 191].

Варто зазначити, що складність аналізу кредитного сектору СПП полягає у відсутності статистичних даних щодо розвитку окремих його елементів: юридичних осіб публічного права, інших кредитних установ та фінансових компаній (табл. 2.12). Отже, на кінець 2013 року в Україні було зареєстровано 1792 кредитні парабанківські установи. У порівнянні з 2005 роком їх кількість збільшилася на 59,86 % або 671 одиницю. Найбільшу питому вагу в загальній кількості цих установ займають кредитні спілки. У 2010 році їх питома частка становила 34,82 %, у 2005 році цей показник становив 64,5 %, що свідчить про поступове зростання кількості інших кредитних установ (рис. 2.6).

Закінчення табл. 2.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
4	Загальні активи	млн грн	4102,91	8381,16	11973,3	19125,4	12442,2	13249,7	13003	13207,2	16701,1	12598,19	407,05
	у т. ч. кредитні спілки	млн грн	1940,00	3241,20	5261,00	6064,90	4218,00	3432,20	2386,5	2656,9	2598,8	658,8	133,96
	ломбарди	млн грн	291,71	315,36	367,70	525,30	618,90	888,20	1203,8	1558,4	1518,6	1226,89	520,59
	фінансові компанії	млн грн	1871,20	4824,60	3274,60	6011,80	-	-	0,00	0	0	-1871,2	0,00
	юридичні особи публ. права	млн грн	0,00	0,00	1931,10	3269,90	4513,20	6430,40	5509,1	4552,9	4445,9	4445,9	-
	інші кредитні установи	млн грн	0,00	0,00	1138,90	3253,50	3092,10	2498,90	3903,6	4439	8137,8	8137,8	-
5	Обсяг капіталу	млн грн	741,52	1187,68	1946,2	2565,18	2329,9	5071	5797,5	5346,3	5743,1	5001,58	774,50
	у т. ч. кредитні спілки	млн грн	669	1097,9	1552	1714	765,8	1117,3	942,9	1088,7	1055,6	386,6	157,79
	ломбарди	млн грн	72,52	89,78	106,2	222,28	349,9	627,5	842,6	1035,2	995,3	922,78	1372,45
	фінансові компанії	млн грн	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	-
	юридичні особи публ. права	млн грн	0	0	262,8	460,2	494,8	2482,7	2570,3	1386,8	1257,8	1257,8	-
	інші кредитні установи	млн грн	0	0	25,2	168,7	719,4	843,5	1441,7	1835,6	2434,4	2434,4	-
6	Обсяг інвестиційного ресурсу	млн грн	4093,2	7951,4	21831,6	23001,93	15805,8	24895,8	34168,7	55789	67203,2	63110	1641,83
	у т. ч. кредитні спілки	млн грн	1442	2596,7	4512,3	5572,8	3907,3	3349,5	2237,4	2531	2349,1	907,1	162,91
	ломбарди	млн грн	1438,6	1560	1955,2	2126,8	3505	5503,1	7325,1	8945,4	8368,2	6929,6	581,69
	фінансові компанії	млн грн	1212,6	3794,7	12347,2	9503,13	4026,4	12213,4	19425	39148,8	49771,9	48559,3	4104,56
	юридичні особи публічного права	млн грн	0	0	1865,4	2898,2	2561,7	2421,4	3116,3	3275,8	2732,2	2732,2	-
	інші кредитні установи	млн грн	0	0	1151,5	2901	1805,4	1408,4	2064,9	1888	3981,8	3981,8	-

Важливою тенденцією останніх років є збільшення кількості фінансових компаній кредитного сектору СПП (рис. 2.6). Темп зростання у 2013 році кількості зазначених установ становив 775,68 % (з 74 одиниць у 2005 до 574 одиниць у 2013 році). Помітним також є поступовий розвиток юридичних осіб публічного права та інших кредитних установ. Серед фінансових компаній найбільше зареєстровано лізингових та факторингових компаній. Їх кількість у 2013 році становила 157 та 163 одиниці відповідно.

Вплив фінансово-економічної кризи на діяльність сектору кредитних установ СПП був неоднозначним. Кількість кредитних спілок зменшувалася фактично з 2008 року аж до 2011 року. Лише у 2012 році зафіксоване незначне зростання кількості зазначених установ, а у 2013 році їх налічувалося 624 одиниці. Така ситуація, на нашу думку, обумовлена незбалансованою політикою формування фінансових ресурсів, дуже низькою якістю сформованих кредитних портфелів зазначених установ, шахрайством окремих керівників кредитних спілок та деякими іншими проблемами.

Слід зазначити, що у 2013 році спостерігається суттєве зростання певних видів кредитних установ СПП. Кількість ломбардів зростає на 6 одиниць, фінансових компаній на 70 одиниць та інших кредитних установ на 24 одиниці, що пояснюється досить складною ситуацією на кредитному ринку України у 2009–2013 роках, оскільки банківські установи майже не видавали кредити фізичним особам у 2009 році, а у 2010–2013 роках кредити надавалися на більш складних умовах (підвищена відсоткова ставка у порівнянні з 2008 роком, більш жорсткі вимоги до позичальників). Така ситуація змусила економічних суб'єктів шукати інші джерела отримання коштів.

На кінець 2013 року сектором кредитних установ СПП залучено фінансових ресурсів на загальну суму 45,44 млрд грн, що на 42,45 млрд грн більше показника 2005 року. Головним джерелом залучення коштів виступали фінансові компанії, серед яких найбільше фінансових ресурсів залучили управляючі фондів фінансування будівництва (на кінець 2013 року сума залучених ними фінансових ресурсів становила 9,9 млрд грн, що більше 2005 року на 6,34 млрд грн) та факторингові компанії (на кінець 2013 року сума залучених ними фінансових ресурсів становила 10,04 млрд грн, що більше 2005 року на 9,98 млрд грн) (табл. В.6 додатка В).

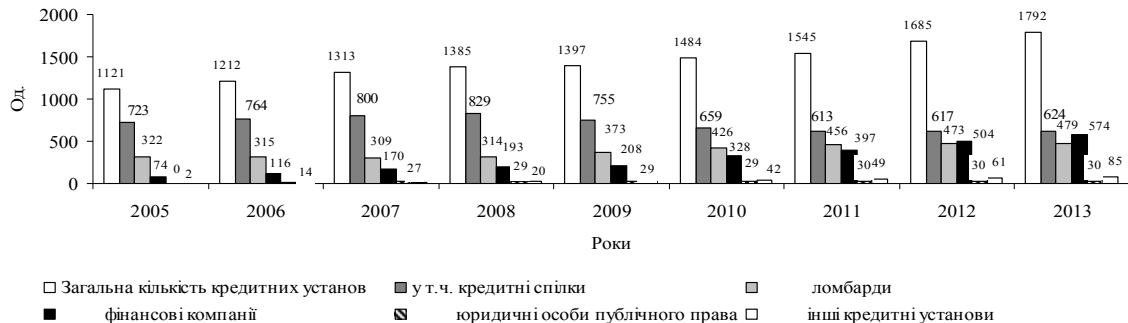

Рис. 2.6. Загальна кількість кредитних установ СПП

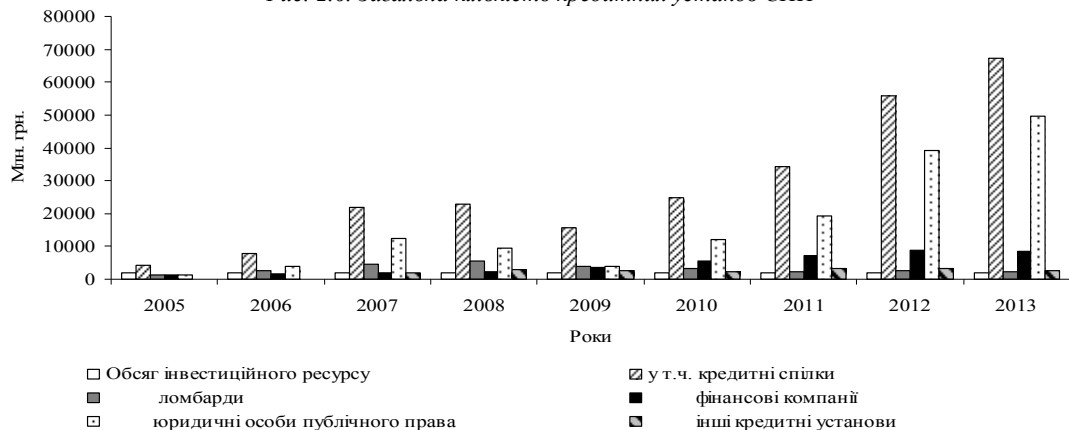

Рис. 2.7. Обсяг інвестиційного ресурсу сектору кредитних установ СПП у 2005–2013 рр.

У 2013 році факторингові компанії продовжили користуватися ситуацією, що склалася на кредитному ринку України та пропонували послуги щодо викупу дебіторської заборгованості та кредитних портфелів комерційних банків та кредитних спілок. Це дозволило факторинговим компаніям отримати додатковий дохід від своєї діяльності.

Обсяг інвестиційного ресурсу сектору кредитних установ СПП у 2013 році у порівнянні з 2005 роком збільшився більше ніж у 16 разів. Якщо порівнювати цей показник з аналогічним за 2008 рік – рік початку фінансово-економічної кризи в Україні, то варто зазначити, що у 2013 році обсяг інвестиційного ресурсу сектору кредитних установ вже перевищив докризисний рівень на 44,2 млрд грн (рис. 2.7).

Отже, значне зростання обсягу інвестиційного ресурсу сектору кредитних установ у 2013 році у порівнянні з 2012 та 2011 роками обумовлено, насамперед, збільшенням інвестиційного ресурсу фінансових компаній у 2013 році в порівнянні з 2012 роком на більше ніж 10,0 млрд грн, та інших кредитних установ – на 2,09 млрд грн (рис. 2.7). Таким чином, сектор кредитних установ СПП у цілому протягом 2005–2013 років продемонстрував динамічний розвиток, хоча фінансово-економічна криза мала значний негативний вплив на діяльність окремих його елементів.

Важливою складовою дослідження кредитного сектору СПП є аналіз діяльності цих установ у зарубіжних країнах. З цією метою нами було проведене дослідження розвитку кредитних спілок у європейських країнах, основні показники якого представлені у табл. 2.13. Враховуючи кількісні показники функціонування кредитних спілок у зарубіжних країнах, можна стверджувати, що найбільший розвиток цих установ спостерігається в таких країнах, як Австралія, Бразилія, Ірландія, Канада та США (табл. 2.13).

Порівнюючи розвиток кредитних спілок в Україні, наприклад, з Польщею, слід зазначити, що при значно меншій кількості зазначених установ у Польщі показники обсягу акумульованих депозитів, обсягу виданих кредитів та обсягу сформованих активів значно перевищують аналогічні показники в Україні, хоча кількість населення в нашій країні є більшою [276]. Це свідчить про більш динамічну діяльність кредитних спілок у Польщі та про значний потенціал розвитку цих установ в Україні. Подібна ситуація спостеріга-

ється також і при порівнянні розвитку кредитних спілок Білорусі та України, враховуючи що у Білорусі послугами кредитних спілок користується лише 2,5 тисячі громадян. Все це свідчить про невикористаний потенціал діяльності кредитних спілок в Україні та парабанківських кредитних посередників загалом.

Таблиця 2.13

Основні кількісні показники розвитку кредитних спілок у зарубіжних країнах у 2012 році

№ п/п	Країна	Кількість кредитних спілок, од.	Кількість членів кредитних спілок, тис. чол.	Обсяг депозитів, млн дол.	Обсяг кредитів, млн дол.	Обсяг активів, млн дол.
1	Австралія	247	5142	72465,43	73502,76	90999,34
2	Білорусь	20	2,538	0,806	0,849	1,031
3	Бразилія	641	4683	22435,33	18839,43	32021,28
4	Великобританія	397	1025	1305,11	1013,72	1579,55
5	Естонія	21	4,060	10973,2	12704,97	18090,64
6	Ірландія	487	3200	15210,18	6369,51	17919,21
7	Канада	771	10229,74	136199,87	245778,37	296852,21
8	Латвія	31	26,00	22,45	19,81	26,415
9	Литва	63	135,92	605,23	358,36	646,26
10	Нова Зеландія	19	197,59	544,8	426,92	673,51
11	Польща	55	2590	5017,77	3588,87	5472,94
12	Росія	250	298,46	188,42	288,15	379,31
13	Румунія	19	58,31	40,07	32,09	46,96
14	США	6960	95059,57	889579,46	605270,93	1034863,67
15	Україна	617	1095,88	171,93	314,78	330,05

Джерело: складено за інформацією Міжнародної Ради кредитних спілок [180].

Проведене дослідження показало, що основними проблемами розвитку сектору кредитних установ СПП в Україні є:

1) недосконалість законодавчої бази (відсутні закони про функціонування ломбардів, фінансових компаній);

2) відсутність фонду гарантування вкладів фізичних осіб кредитних спілок, що зменшує конкурентоспроможність цих установ на депозитному ринку у порівнянні з банківськими установами;

3) недосконалість збору, оброблення та оприлюднення статистичної інформації щодо діяльності кредитних установ СПП, особливо фінансових компаній, юридичних осіб публічного права, інших кредитних установ;

4) відсутність механізмів швидкого отримання ліквідних коштів кредитними установами;

5) недостатнє державне регулювання діяльності парабанківських кредитних установ;

6) значні зловживання у процесі діяльності кредитних парабанківських посередників і т. ін.

Таким чином, подальший розвиток сектору кредитних установ СПП вимагає розроблення певних заходів щодо вдосконалення їх діяльності, що буде виконано у третьому розділі монографії.

Дослідження сектору інвестиційних установ СПП виконувалось нами згідно із запропонованою у п. 2.1 методикою, за якою аналіз проводився за сукупністю показників, що представлені у табл. 2.14 та з урахуванням статистичної інформації, що наведена у табл. В.7 додатка В. Дослідження інвестиційних установ полягало у вивченні розвитку інститутів спільного інвестування (ІСІ), оскільки існування інших інвестиційних компаній в Україні згідно із Законом України „Про інститути спільного інвестування” заборонено [202].

На кінець 2013 року в Україні було зареєстровано 1250 ІСІ, що на 966 одиниць більше показника 2005 року. Піковими щодо реєстрації нових ІСІ були 2006 та 2007 роки (було створено 235 та 315 зазначених установ відповідно). Важливим показником діяльності сектору інвестиційних установ є обсяг активів, що ними сформовані. У 2013 році загальні активи ІСІ становили 177,52 млрд грн, що більше показника 2005 року на 170,62 млрд грн та свідчить про стрімкий розвиток зазначених установ протягом останніх років.

Найбільшу частку серед усіх активів займають активи венчурних фондів (94,7 %), які вважаються найприбутковішими та найбільш ризиковими серед усіх видів ІСІ. Згідно з чинним законодавством до 2009 року в Україні учасниками венчурних фондів могли бути лише юридичні особи. У 2009 році були внесені зміни, згідно з якими фізичні особи також можуть бути учасниками венчурних фондів виключно за умови придбання цінних паперів такого фонду на суму не менше ніж 1500 мінімальних заробітних плат [202].

Під чистими активами ІСІ розуміють загальні активи, зменшені на їх зобов'язання (табл. 2.14). Враховуючи, що загальна вартість активів зазначених установ протягом 5 років лише зростала, то, відповідно, спостерігається збільшення і вартості чистих активів. У 2013 році у порівнянні з 2005 роком зростання становило 153,53 млрд грн.

Таблиця 2.14

Основні показники розвитку сектору інвестиційних установ СІПІ

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміна 2010/2005	
												у абсол. відн.	%
1	Загальна кількість інвестиційних установ	од.	284	519	834	888	985	1095	1125	1222	1250	966	440,14
2	Вартість активів інвестиційних установ	млн грн	6903,82	17145,2	40780,4	63265,1	82540,9	108126,47	126790	157201	177523	170619,18	2571,37
	у т. ч. відкриті	млн грн	–	62,04	571,93	593,31	240,72	286,07	230,08	163,16	104,15	–	–
	інтервальні	млн грн	–	37,78	294,65	185,05	256,19	252,53	186,19	163,9	126,82	–	–
	закриті	млн грн	–	1273,5	3292,76	3785,99	6015,8	8351,82	9471,92	10961,77	9108,64	–	–
	усі (невенчурні)	млн грн	–	1373,41	4328,4	4564,35	6512,71	8890,41	9888,19	11288,83	9339,61	–	–
	венчурні	млн грн	–	15771,8	36452	58694,0	76028,2	99236,05	116901,41	145912,29	168183,38	–	–
3	Вартість чистих активів інститутів спільного інвестування	млн грн	4898,04	13926,3	–	54611,1	72574,2	96454,11	112691,07	139260,58	158424,47	153526,43	3234,45
	у т. ч. відкриті	млн грн	27,96	61,96	463,18	517,35	234,35	281,35	227,01	160,54	103,2	75,24	369,10
	інтервальні	млн грн	31,26	37,07	241,82	182,09	247,95	245,22	181,85	156	122,38	91,12	391,49
	закриті	млн грн	341,05	1077,82	2414,9	3354,59	5429,78	7775,72	8625,3	9445,63	8318,15	7977,1	2438,98
	усі (невенчурні)	млн грн	400,27	1176,82	3119,9	4054,03	5912,08	2390,2	9034,16	9763,16	8543,63	8143,36	2134,47
		венчурні	млн грн	4497,76	12743,7	–	50557	66662,1	88151,82	103656,91	129498,42	149880,84	145383,08
4	Дохідність												
	у т. ч. відкриті	%	38,55	23,8	66,2	-30,33	18,09	12,7	-21,5	-12,63%	0,006	-38,54	0,02
	інтервальні	%	19,34	14,96	52,3	-35,15	34,18	14,8	-18,7	-12,13%	0,07	-19,27	0,36
	закриті	%	35,54	36,99	83,99	-5,46	99,9	32,5	-8,3	-2,84%	0,16	-35,38	0,46
	венчурні	%	62,11	40,36	100,32	22,98	42,74	61,9	–	–	–	–	–

Джерело: складено за даними Української асоціації інвестиційного бізнесу.

Важливою складовою розвитку ІСІ є дохідність їх цінних паперів. Дані табл. 2.14 свідчать про негативний вплив фінансово-економічної кризи на динаміку цього показника. За результатами 2008 року в порівнянні з 2007 роком спостерігається абсолютне зниження дохідності за всіма цінними паперами. Більш того, крім венчурних фондів, решта ІСІ продемонстрували від'ємну дохідність, що свідчить про збитковість операцій зазначених установ для тих клієнтів, які хотіли продати цінні папери ІСІ у цей період.

Однак після складного для ІСІ 2008 року, в якому вартість цінних паперів усіх національних підприємств знизилася, у 2009–2010 роках спостерігалось покращення ситуації на фондовому ринку. Фондові індекси у 2009 році показали одні з найвищих у Європі темпи зростання після кризи, що дозволило ІСІ отримати значний дохід [25, с. 4]. Однак у 2011–2012 роках спостерігаємо різке зниження рівнів дохідності фактично всіх інвестиційних фондів, що відбувалося на фоні зниження інвестиційної привабливості нашої країни як напрямку вкладання коштів та пов'язано з певними економічними та політичними передумовами. У 2013 році найбільшу дохідність показали закриті фонди – 0,16 %, найменшу – відкриті (0,006 %), що свідчить фактично про номінальну рентабельність вкладених ресурсів зазначених установ і робить такий фінансовий інструмент досить непривабливим для власників тимчасово вільних коштів у порівнянні, наприклад, з банківськими депозитами.

Дослідження діяльності ІСІ в Україні засвідчило такі проблеми розвитку цих установ [254, с. 25–26]:

1) значне превалювання активів венчурних фондів серед загального обсягу активів ІСІ, що свідчить про незначну роль фізичних осіб у формуванні ресурсів цих установ;

2) використання коштів венчурних фондів для мінімізації податкових зобов'язань завдяки використанню тіншових схем вивезення коштів за кордон з повторним їх вкладенням як іноземних інвестицій у венчурні фонди в Україні;

3) відсутність розуміння фізичними особами принципів та цілей діяльності ІСІ;

4) відсутність механізмів гарантування вкладів фізичних осіб, що розмістили свої кошти у зазначені установи;

5) відсутність інформаційної прозорості про діяльність ІСІ, особливо венчурних фондів та ін.

Таким чином, аналіз сектору інвестиційних установ СПП засвідчив динамічний розвиток цих установ протягом останніх 7 років. Збільшується кількість ІСІ, зростає загальний обсяг їх активів, зростає дохідність цінних паперів зазначених установ. Фінансова криза мала негативний вплив на діяльність усіх ІСІ, однак аналіз показників розвитку цих установ у 2013 році дає можливість стверджувати про поступове покращення ситуації на фондовому ринку загалом та діяльності ІСІ зокрема.

Виконавши, відповідно до методики п. 2.1, посекторний аналіз СПП, ми виконали дослідження цієї системи. Для цього скористалися сукупністю загальних показників відповідно до запропонованої методики (табл. 2.9).

Таким чином, на кінець 2013 року в Україні було зареєстровано 3530 парабанківських посередників. У порівнянні з аналогічним показником 2005 року їх кількість зросла на 64,19 % або 1192 одиниці (рис. 2.8) [78, с. 53].

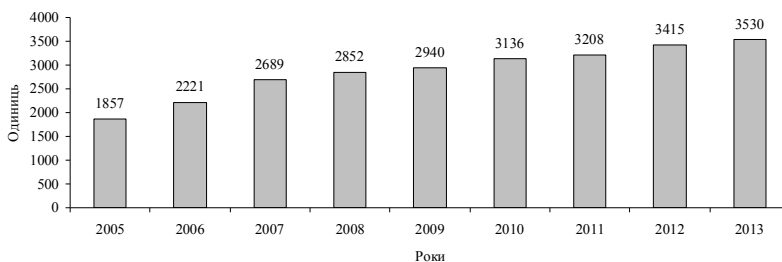

Рис. 2.8. Загальна кількість парабанківських посередників в Україні

Найбільшу питому вагу серед парабанківських посередників у 2013 році займали кредитні установи, однак їх питома частка поступово зменшилася з 60,37 % у 2005 році до 39,58 % у 2013 році. Протягом 2005–2013 років спостерігається поступове зменшення частки страхових установ у загальній кількості парабанківських установ з 24,34 % у 2005 році до 15,57 % у 2013 році (табл. 2.15). Відповідно, збільшилася питома вага інвестиційних установ з 15,29 % до 35,41 % [78, с. 53–54].

Основні показники розвитку СПП

№ п/п	Назва	Одиниці виміру	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Зміна 2013/2005 рр.	
												у абсол. відн.	%
1	Кількість парабанківських посередників	од.	1857	2221	2689	2852	2940	3049	3208	3415	3530	1673,00	190,09
	питома вага страхових установ	%	24,34	22,06	20,16	20,30	18,98	18,27	17,58	16,25	15,57	-8,77	63,95
	питома вага кредитних установ	%	60,37	54,57	48,83	48,56	47,52	45,82	43,55	40,91	39,58	-20,79	65,56
	питома вага інвестиційних установ	%	15,29	23,37	31,02	31,14	33,50	35,91	35,07	35,78	35,41	20,12	231,54
2	Кількість населення на одного парабанківського посередника	осіб/од.	25460,85	21129,90	17346,97	16259,71	15633,64	14656,54	14270,11	13362,69	12904,53	-12556,32	50,68
3	Активи парабанківських посередників	млрд грн	31,97	49,66	85,25	124,93	137,81	167,76	189,3	228,29	262,70	230728,57	821,64
4	Вартість активів на одного парабанківського посередника	млн грн	17,22	22,36	31,7	43,81	46,87	55,02	59,009	668,50	744,2	57,2	432,23
5	Обсяг залучених ресурсів	млрд грн	22,78	35,91	69,04	108,5	118,03	151,67	175,28	213,03	253,21	230431,93	1111,52
6	Обсяг залучених ресурсів на одну особу	грн	481,82	765,19	1480,02	2339,76	2567,86	3313,12	382,9	466,82	555,86	5076,82	1153,68
7	Обсяг залучених ресурсів на одного парабанківського посередника	млн грн	12,27	16,17	25,67	38,04	40,14	49,74	54,64	62,38	71,73	59,46	584,73
8	Обсяг інвестиційного ресурсу	млрд грн	22,72	41,93	80,78	108,83	121,33	160,04	188,83	261,57	282,51	259797,82	1243,72
9	Обсяг інвестиційного ресурсу на одного парабанківського посередника	млн грн	12,23	18,88	30,04	38,16	41,27	52,49	58,86	76,59	80,03	67,80	654,28

На кінець 2013 року загальні активи парабанківських посередників становили 262,7 млрд грн, що на 721,64 % більше аналогічного показника 2005 року. Найбільший вплив на зростання активів здійснив інвестиційний сектор СПП, питома вага якого у загальних активах у 2013 році становила майже 67,58 %.

Ключовими показниками з погляду розвитку фінансового ринку України є загальний обсяг залучених фінансових ресурсів СПП та обсяг її інвестиційного ресурсу (рис. 2.9).

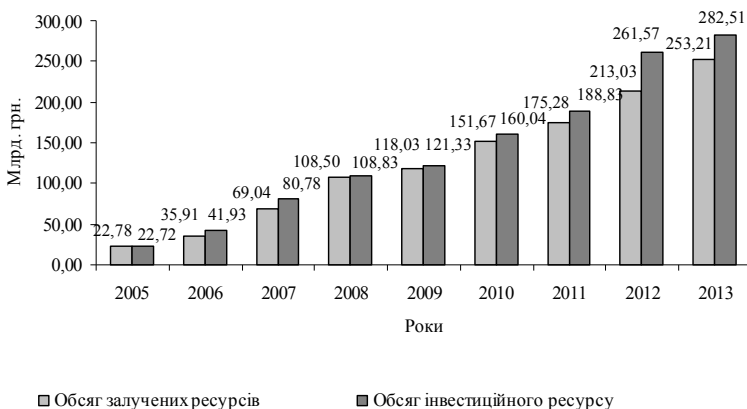

Рис. 2.9. Обсяг залучених та інвестиційних ресурсів СПП

Протягом 2005–2013 років обсяг інвестиційного ресурсу зазначеної системи постійно перевищував обсяг її залучених коштів (рис. 2.9). Це свідчить про додаткові джерела формування у парабанківських посередників, до яких можна віднести такі:

- 1) випуск корпоративних цінних паперів з метою залучення додаткових коштів для розвитку діяльності;
- 2) отримання позик від інших кредитних установ;
- 3) збільшення власних коштів парабанківських посередників у результаті поповнення статутного фонду та інших фондів.

На кінець 2013 року загальний обсяг залучених парабанківськими установами ресурсів становив 253,21 млрд грн, що на 230,43 млрд грн більше показника 2005 року. Найбільшими темпами цей показник зростав у 2007, 2008 та 2012 роках. Однак внаслідок фінансово-економічної кризи у 2009 році темп зростання залучених ресурсів значно знизився. У розрахунку на одну особу на сьогодні приходить 5558,64 грн залучених ресурсів

СПП, що на 5076,82 грн більше 2005 року, коли аналогічний показник становив 481,82 грн.

Проте, порівнюючи дані щодо обсягів залучених ресурсів парабанківськими посередниками з обсягами депозитів банківських установ, слід зазначити значне перевищення останніх. Так, на кінець 2013 року зобов'язання банківських установ перед фізичними та юридичними особами становили 1085,5 млрд грн або 23829,3 грн у розрахунку на одну особу [179].

Обсяг інвестиційних ресурсів СПП протягом 2005–2013 років продовжував зростати і на кінець 2013 року становив 282,49 млрд грн, що на 259,8 млрд грн більше показника 2005 року. На рис. 2.10 наведена схема утворення парабанківськими посередниками інвестиційного ресурсу СПП у 2013 році та у додатку Г (рис. Г.1, рис. Г.2 та рис. Г.3) наведено відповідні дані за 2010–2012 роки. Найбільшу питому вагу у складі загальних інвестиційних ресурсів займають інвестиційні установи – 62,83 %, страховий та кредитний сектори – 13,38 та 23,79 % відповідно (рис. 2.10). У 2013 році банківськими установами було надано кредитів на загальну суму 911,4 млрд грн, з них 167,77 млрд грн фізичним особам, що у перерахунку на одну особу становило 3682,96 грн [179].

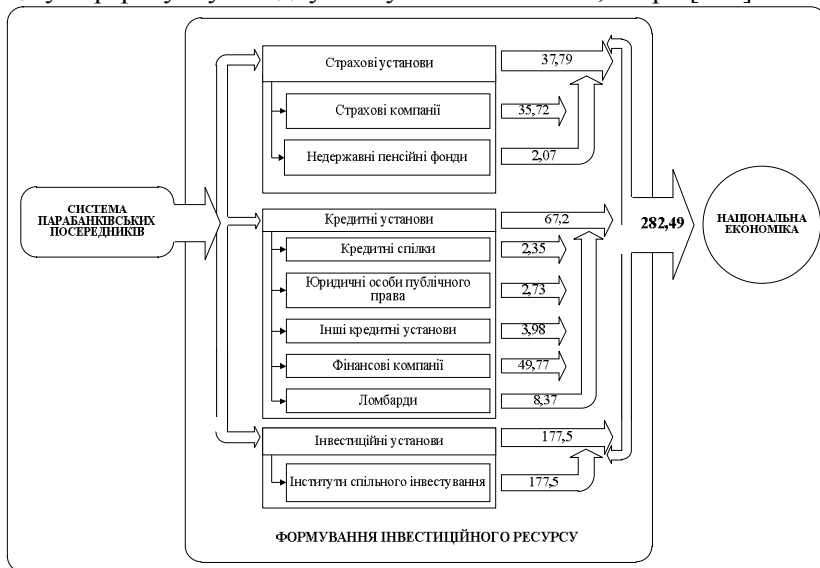

Рис. 2.10. Формування інвестиційного ресурсу СПП у 2013 році, млрд грн

Наведені дані залучення та використання фінансових ресурсів банківськими установами свідчать про значний потенціал розвитку парабанківських посередників, оскільки поки що у ситуації непослідовної та законодавчо невизначеної діяльності зазначених установ, фізичні та частково юридичні особи надають перевагу вкласти свої тимчасово вільні кошти саме до банківських установ, діяльність яких є більш стабільною та прозорою. Саме тому існує необхідність розвитку парабанківських посередників в Україні, оскільки зазначені установи, на відміну від банків, мають змогу залучати кошти суб'єктів, надаючи фінансові послуги різнобічного характеру. Зрозуміло, що не всі громадяни ведуть заощадливий спосіб життя і мають свої заощадження, однак саме послуги парабанківських посередників можуть зацікавити їх зберігати частину своїх доходів з метою використання у майбутньому. До таких послуг можна віднести страхування власного життя та своєї родини, здійснення накопичень для отримання підвищеної пенсії і т. ін.

Важливою складовою аналізу розвитку СПП є дослідження не лише абсолютних показників діяльності парабанківських посередників, але й оцінювання відносних показників. З цією метою в науковій роботі розроблена методика визначення інтегрального показника розвитку зазначеної системи (п. 1.3 монографії), який розраховується на основі інтегральних індексів розвитку окремих секторів СПП, що обчислюються за допомогою визначення індексів розвитку окремих їх елементів.

Визначати інтегральний індекс розвитку СПП можна двома способами:

1) за допомогою універсальної формули визначення цього показника, що була виведена у п. 1.3 (формула (1.18));

2) за допомогою поступового знаходження індексів розвитку окремих елементів, окремих секторів та визначення на цій основі інтегрального індексу розвитку СПП загалом.

Нами використано другий спосіб, оскільки цікавим є не лише, як змінюється розвиток СПП протягом певного періоду, актуальною також є інформація і про розвиток окремих складових зазначеної системи. Саме тому спочатку визначили інтегральні індекси розвитку окремих елементів та секторів СПП.

Таким чином, згідно з методикою необхідно розрахувати темпи росту окремих показників, що визначені у табл. 1.4 п. 1.3 монографії. Аналіз будемо виконувати за 2006–2013 роки.

Використовуючи статистичну інформацію щодо розвитку парабанківських посередників в Україні, нами було визначено темпи росту показників, що наведені у додатку Д (табл. Д.1–Д.8). За допомогою цих даних обчислимо інтегральні індекси розвитку окремих елементів СПП та отримані результати представимо у табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Інтегральні індекси розвитку окремих елементів СПП

№ п/п	Елементи СПП	Значення інтегральних індексів розвитку							
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Страхові компанії	1,15	1,32	1,32	0,94	1,03	0,95	1,03	1,08
2	Недержавні пенсійні фонди	2,41	1,83	2,08	1,55	1,28	1,16	1,14	1,12
3	Кредитні спілки	1,51	1,43	1,13	0,67	0,97	0,78	1,10	0,97
4	Ломбарди	1,09	1,14	1,35	1,38	1,47	1,27	1,19	0,97
5	Фінансові компанії	2,13	1,61	1,35	0,76	1,12	2,91	1,71	1,19
6	Юридичні особи публічного права	–	–	1,49	1,07	1,61	1,04	0,83	0,93
7	Інші кредитні установи	–	–	3,43	1,42	0,99	1,46	1,13	1,63
8	Інститути спільного інвестування	2,34	2,11	1,38	1,24	1,25	1,12	1,19	1,10

Таким чином, аналізуючи розвиток парабанківських посередників в Україні, варто відзначити негативний вплив фінансово-економічної кризи на загальну діяльність зазначених установ. Страхові компанії, фінансові компанії, недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування у 2009 році зменшили темпи свого розвитку (табл. 2.16). Однак, наприклад, для ломбардів фінансово-економічна криза стала поштовхом до розвитку, й інтегральний показник розвитку цих установ продовжував зростати до 2011 року.

Доцільно зазначити, що значна кількість парабанківських посередників за інтегральним показником розвитку найбільш динамічно здійснювали свою діяльність у 2006 році (кредитні спілки, НПФ, фінансові компанії, ІСІ).

У 2010 році спостерігалось поступове відновлення діяльності зазначених установ після кризового 2009 року. За винятком ломбардів та юридичних осіб публічного права, жодний із парабанківських посередників у цьому році за інтегральним показником розвитку не досяг рівня 2008 року. Позитивним у функціонуванні

цих установ є поступове зростання зазначеного індексу в 2010 році у порівнянні з аналогічним показником 2009 року, що свідчить про вихід парабанківських посередників з кризи та відновлення їх діяльності. 2011–2013 роки варто охарактеризувати як роки перманентного розвитку парабанківських посередників. Одні види зазначених установ розвивалися досить динамічно, інші не надто швидкими темпами і не досить тривалий час. Зокрема, темп росту фінансових компаній у 2012–2013 роках свідчить про значне поживлення зазначених установ на фінансовому ринку, однак уже у 2013 році спостерігаємо різке зниження темпів росту зазначених установ. Доречно також зазначити, що у 2013 році намітилася тенденція до досить вагомого гальмування розвитку значної кількості парабанківських посередників, про що свідчать дані табл. 2.16.

Наступним кроком у визначенні інтегрального показника розвитку СПП є обчислення інтегральних показників розвитку окремих секторів зазначеної системи.

Спочатку розрахуємо інтегральний показник сектору страхових установ. Для цього скористаємося даними табл. 2.1 та формулою (1.1), що наведена у п. 1.3 монографії.

$$I_{2006}^{c.o.} = \sqrt[2]{1,15 \cdot 2,41} = 1,66;$$

$$I_{2007}^{c.o.} = \sqrt[2]{1,32 \cdot 1,83} = 1,56;$$

$$I_{2008}^{c.o.} = \sqrt[2]{1,32 \cdot 2,08} = 1,66;$$

$$I_{2009}^{c.o.} = \sqrt[2]{0,94 \cdot 1,55} = 1,21;$$

$$I_{2010}^{c.o.} = \sqrt[2]{1,03 \cdot 1,28} = 1,15;$$

$$I_{2011}^{c.o.} = \sqrt[2]{0,95 \cdot 1,16} = 1,05;$$

$$I_{2012}^{c.o.} = \sqrt[2]{1,03 \cdot 1,14} = 1,08;$$

$$I_{2013}^{c.o.} = \sqrt[2]{1,08 \cdot 1,12} = 1,10.$$

Інтегральний показник розвитку кредитних установ необхідно розраховувати за допомогою формули (1.8), що наведена у п. 1.3 монографії. Таким чином отримуємо.

$$I_{2006}^{k.y.} = \sqrt[3]{1,51 \cdot 1,09 \cdot 2,13} = 1,52;$$

$$I_{2007}^{к.у.} = \sqrt[3]{1,43 \cdot 1,14 \cdot 1,61} = 1,38;$$

$$I_{2008}^{к.у.} = \sqrt[5]{1,13 \cdot 1,35 \cdot 1,35 \cdot 1,49 \cdot 3,43} = 1,6;$$

$$I_{2009}^{к.у.} = \sqrt[5]{0,67 \cdot 1,38 \cdot 0,76 \cdot 1,07 \cdot 1,42} = 1,01;$$

$$I_{2010}^{к.у.} = \sqrt[5]{0,97 \cdot 1,47 \cdot 1,12 \cdot 1,61 \cdot 0,99} = 1,2;$$

$$I_{2011}^{к.у.} = \sqrt[5]{0,78 \cdot 1,27 \cdot 2,91 \cdot 1,04 \cdot 1,46} = 1,34;$$

$$I_{2012}^{к.у.} = \sqrt[5]{1,1 \cdot 1,19 \cdot 1,71 \cdot 0,83 \cdot 1,13} = 1,16;$$

$$I_{2013}^{к.у.} = \sqrt[5]{0,97 \cdot 0,97 \cdot 1,19 \cdot 0,93 \cdot 1,63} = 1,11.$$

Розраховані індекси розвитку сектору кредитних установ свідчать, що найбільшого функціонування кредитні парабанківські посередники досягли у 2008 році. На початку 2008 року – року фінансово-економічної кризи – інтегральний індекс розвитку зазначеного сектору почав знижуватися (до 1,01 у 2009 році). З поживаленням у 2010 році в Україні економічного розвитку спостерігається зростання інтегрального показника розвитку кредитного сектору СПП, що свідчить про активізацію діяльності цих установ на кредитному ринку України. Однак останніми роками через складну економічну ситуацію в країні темпи зростання зазначених установ знову почали знижуватися.

Треба також зазначити, що фінансово-економічна криза сприяла створенню сприятливих умов для роботи таких кредитних парабанківських установ, як ломбарди, факторингові компанії, частково юридичні особи публічного права, що відбулося у результаті значного зниження пропозиції кредитних ресурсів на фінансовому ринку України внаслідок припинення банківськими установами видачі кредитів та великою непогашеною заборгованістю економічних суб'єктів перед цими установами.

Таким чином, обчисливши інтегральні показники розвитку окремих секторів СПП за запропонованою методикою, можна визначити інтегральні показники розвитку зазначеної системи загалом. Для цього використаємо формулу (1.17) п. 1.3 монографії.

$$I_{2006}^{СПП} = \sqrt[3]{1,66 \cdot 1,52 \cdot 2,34} = 1,81;$$

$$I_{2007}^{СПП} = \sqrt[3]{1,56 \cdot 1,38 \cdot 2,11} = 1,65;$$

$$I_{2008}^{СПП} = \sqrt[3]{1,66 \cdot 1,6 \cdot 1,38} = 1,54;$$

$$I_{2009}^{СПП} = \sqrt[3]{1,21 \cdot 1,01 \cdot 1,24} = 1,15;$$

$$I_{2010}^{СПП} = \sqrt[3]{1,15 \cdot 1,2 \cdot 1,25} = 1,2;$$

$$I_{2011}^{СПП} = \sqrt[3]{1,05 \cdot 1,34 \cdot 1,12} = 1,16;$$

$$I_{2012}^{СПП} = \sqrt[3]{1,08 \cdot 1,16 \cdot 1,19} = 1,14;$$

$$I_{2013}^{СПП} = \sqrt[3]{1,1 \cdot 1,11 \cdot 1,1} = 1,1.$$

Представимо отримані дані у графічному вигляді (рис. 2.11).

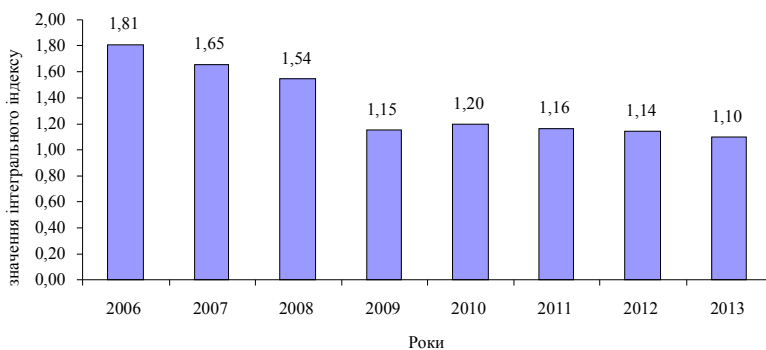

Рис. 2.11. Значення інтегрального індексу розвитку СПП у 2006–2013 роках

Таким чином, обчисливши загальні інтегральні індекси розвитку СПП, необхідно зазначити, що найбільш динамічний розвиток зазначеної системи спостерігався у 2006 році, а найменший – у 2013 році. У 2010 році спостерігається поступове відновлення діяльності парабанківських посередників в Україні після фінансово-економічної кризи, яка мала значний вплив на діяльність цих установ, але, починаючи з 2011 року, знову відбувається поступове зниження темпів розвитку, хоча і не такими значними темпами, як це спостерігалось після 2008 року.

Важливою складовою аналізу розвитку СПП є дослідження її територіальної організації, оскільки зрозуміло, що за своєю природою парабанківські посередники не можуть розвиватися рівномірно в межах усїєї країни. У п. 1.2 монографії описані фактори, що впливають на розвиток зазначеної системи. Частково вплив загальних факторів був проаналізований у процесі виконання до-

слідження діяльності парабанківських посередників, однак необхідним залишається вивчення впливу регіональних факторів на розвиток СПП та аналіз регіональних СПП.

2.3. Особливості функціонування регіональних систем парабанківських посередників

Важливою складовою аналізу розвитку СПП є дослідження сучасного стану регіональних систем парабанківських посередників (РСПП). У науковій літературі практично немає прийомів дослідження їх діяльності. Саме тому актуальним стає питання створення методики, в основу якої ми пропонуємо покласти коефіцієнтний аналіз, що передбачає оцінювання розвитку окремих елементів зазначеної системи за сукупністю показників, які визначаються на основі статистичної інформації, яку надають Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, про діяльність парабанківських посередників у регіонах України (рис. 2.12).

Таким чином, для початку здійснення методики необхідно проаналізувати всю доступну інформацію про діяльність парабанківських посередників у регіонах України. Для цього, насамперед, необхідно дослідити інформацію, що представлена на офіційних сайтах Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Такий аналіз дозволяє сформулювати сукупність показників, за якими буде проводитися аналіз кожного елементу РСПП та визначатися загальне оцінювання її розвитку (рис. 2.12). У додатку Е наведено дані про діяльність парабанківських посередників у регіонах України. Зазначимо, що з урахуванням того, що починаючи з 2009 року державні органи влади не оприлюднюють інформацію про територіальний розвиток парабанківських посередників, то сформована методика буде апробована з урахуванням доступних статистичних даних. Однак сама методика є універсальною і може бути застосована для оцінювання регіонального розвитку парабанківських посередників протягом будь-якого часового лагу.

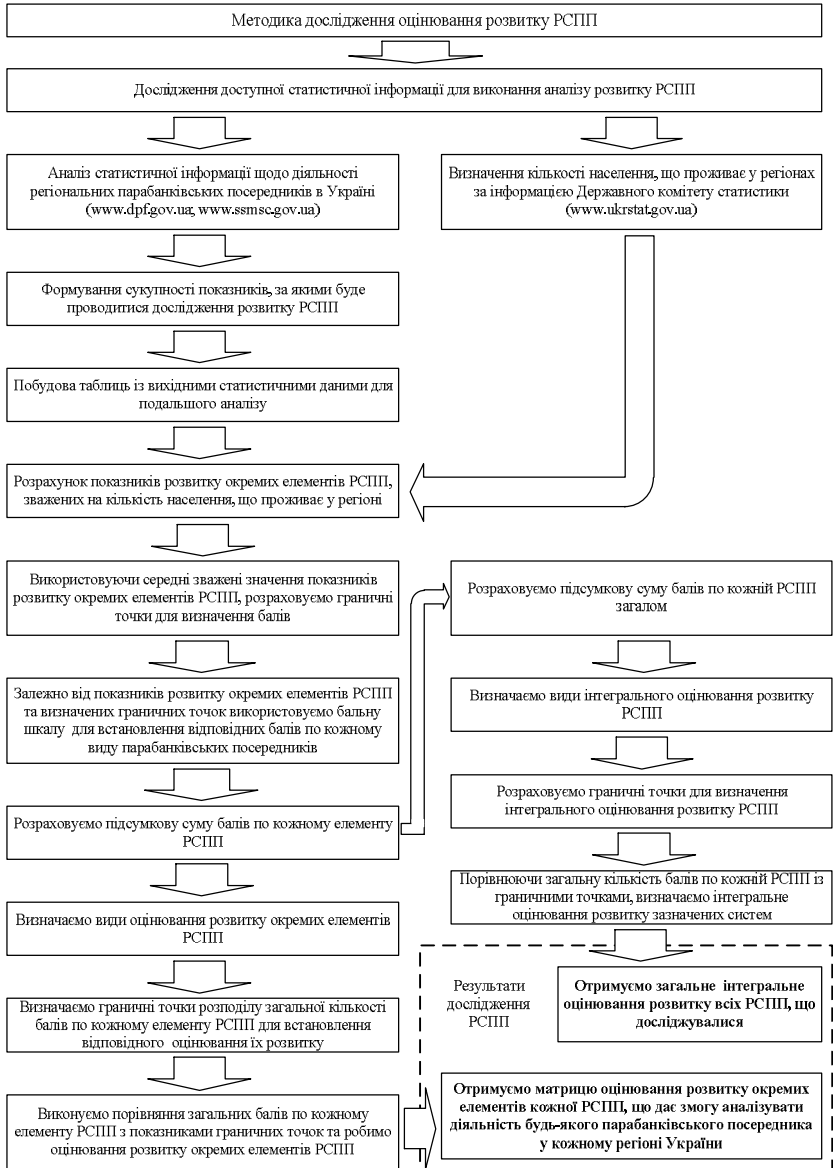

Рис. 2.12. Алгоритм використання методики оцінювання розвитку РСПП

Доречно зазначити, що за окремими видами парабанківських посередників (ломбардам, фінансовим компаніям) немає інформа-

ції щодо їх регіонального розвитку, що не дає змоги виконати вичерпний аналіз за всіма елементами РСПП. Однак, враховуючи той факт, що діяльність цих установ в Україні є незначною, то відсутність зазначеної інформації не матиме реального впливу на кінцевий результат оцінювання розвитку цієї системи. Також необхідно зауважити, що серед усіх показників, які наведені у додатку Е, ми обрали найбільш вагомими для вивчення РСПП. Аналіз можна проводити і за всіма показниками, але у результаті цього зростає громіздкість виконуваного дослідження, а кінцевий результат, на нашу думку, значно не зміниться. У табл. 2.17 наведені основні показники розвитку окремих елементів РСПП, за якими ми пропонуємо виконувати дослідження її сучасного стану [75].

Таблиця 2.17

Основні показники розвитку окремих елементів РСПП

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	Умовні позначення
1	2	3	4
1	Ризикові регіональні страхові компанії:		
	2) валові страхові платежі;	млн грн	СП ^{рег.} _{риз.}
	3) валові страхові виплати	млн грн	СВ ^{рег.} _{риз.}
2	Регіональні компанії страхування життя:		
	1) валові страхові платежі;	млн грн	СП ^{рег.} _{с.ж.}
	2) валові страхові виплати;	млн грн	СВ ^{рег.} _{с.ж.}
	3) страхові резерви	млн грн	СР ^{рег.} _{с.ж.}
3	Структурні підрозділи страхових компаній у регіоні:		
	1) кількість страхових підрозділів;	од.	К ^{с.п.с.к.} _{рег.}
	2) валові страхові платежі (премії, внески);	млн грн	СП ^{рег.} _{с.п.с.к.}
	3) валові страхові виплати	млн грн	СВ ^{рег.} _{с.п.с.к.}
4	Недержавні пенсійні фонди у регіоні:		
	1) пенсійні внески;	млн грн	ПВ ^{рег.} _{н.п.ф.}
	2) пенсійні виплати;	млн грн	ПВЛ ^{рег.} _{н.п.ф.}
	3) загальні активи	млн грн	А ^{рег.} _{н.п.ф.}

Закінчення табл. 2.17

1	2	3	4
5	Кредитні спілки у регіоні:		
	1) кількість членів кредитних спілок;	осіб	$K_{к.с.}^{чл./пер.}$
	2) обсяг виданих кредитів;	млн грн	$KP_{пер.}^{к.с.}$
	3) обсяг залучених ресурсів	млн грн	$ZP_{пер.}^{к.с.}$
6	Інститути спільного інвестування у регіоні:		
	1) кількість інститутів спільного інвестування;	од.	$K_{пер.}^{i.y.}$
	2) вартість активів інститутів спільного інвестування	млн грн	$A_{пер.}^{i.y.}$

Таким чином, методика оцінювання розвитку РСПП пропонуємо проводити за показниками діяльності таких елементів: ризикові регіональні страхові компанії, регіональні компанії страхування життя [79], структурні підрозділи страхових компаній у регіоні, кредитні спілки у регіоні, недержавні пенсійні фонди у регіоні, інститути спільного інвестування у регіоні (табл. 2.17). Аналіз основних показників функціонування цих установ дає можливість об'єктивно визначити оцінку розвитку СПП у кожному регіоні країни.

З метою зведення всіх зазначених показників до однієї основи, що дасть змогу виконувати порівняння РСПП між собою, пропонуємо всі показники зважувати на кількість громадян, які проживають у регіоні, оскільки закономірно, що парабанківські посередники надають послуги у значних обсягах фізичним особам. Саме тому в регіонах з великою кількістю населення абсолютні значення показників будуть більшими, ніж у регіонах, де проживає менша чисельність громадян.

Після визначення основних показників стану РСПП важливим є їх порівняння із середніми значеннями аналогічних показників по країні, які визначаються на основі статистичної інформації щодо розвитку парабанківських посередників у регіонах України. У цьому науковому дослідженні процес порівняння показників стану окремих елементів РСПП із середніми значеннями по країні проводиться з використанням бальної шкали. У процесі зіставлення зазначених показників встановлюються відповідні бали залежно від діапазону, в який потрапляє показник. Граничні значення діапазонів ми пропонуємо розраховувати таким чином:

1) за статистичною інформацією визначаємо середнє значення показника стану окремого елемента РСПП по країні;

2) знаходимо на основі цього показника три діапазони, в які можуть потрапити показники. Для цього визначаємо дві граничні точки показника

$$\min = \frac{2\bar{\Pi}}{3}, \quad (2.1)$$

$$\max = \frac{4\bar{\Pi}}{3}, \quad (2.2)$$

де \min – нижня точка середнього значення показника;

\max – верхня точка середнього значення показника;

$\bar{\Pi}$ – середнє значення показника для порівняння.

Таким чином, порівнюючи показники, що наведені у табл. 2.18 із значеннями \max та \min , встановлюємо відповідні бали по кожному елементу РСПП таким чином:

1) $\Pi < \min$ – 1 бал;

2) $\min \leq \Pi \leq \max$ – 2 бали;

3) $\Pi \geq \max$ – 3 бали,

де Π – значення показника розвитку окремого елемента РСПП.

Для зручності виконання розрахунків та здійснення порівняння скористаємось табл. 2.18.

Таблиця 2.18

Бальне оцінювання показників розвитку окремих елементів РСПП

№ п/п	Назва показника	Бали			Кількість балів по кожному показнику
		1	2	3	
		Граничні значення			
		min	max		
1	2	3	4	5	
1	Ризикові регіональні страхові компанії:				
	1) валові страхові платежі;				
	2) валові страхові виплати				
	Загальна кількість балів				
2	Регіональні компанії страхування життя:				
	1) валові страхові платежі;				
	2) валові страхові виплати;				
	3) страхові резерви				
	Загальна кількість балів				

Закінчення табл. 2.18

1	2	3	4	5
3	Структурні підрозділи страхових компаній у регіонах:			
	1) кількість страхових підрозділів;			
	2) валові страхові платежі (премії, внески);			
	3) валові страхові виплати			
	Загальна кількість балів			
4	Недержавні пенсійні фонди в регіоні:			
	1) пенсійні внески;			
	2) пенсійні виплати;			
	3) загальні активи			
	Загальна кількість балів			
5	Кредитні спілки в регіонах:			
	1) кількість членів кредитних спілок;			
	2) обсяг виданих кредитів;			
	3) обсяг залучених ресурсів			
	Загальна кількість балів			
6	Інститути спільного інвестування в регіонах:			
	1) кількість інститутів спільного інвестування;			
	2) вартість активів інститутів спільного інвестування			
	Загальна кількість балів			

Використовуючи формули (2.1) та (2.2), розраховуємо по кожному показнику граничні значення для порівняння та записуємо їх до табл. 2.18. Далі, користуючись інформацією табл. 2.17, порівнюємо ці показники із граничними значеннями та виставляємо відповідні бали по кожному показнику окремого елемента РСПП. Обчислюємо суму балів у межах кожного елемента та загальну суму балів, що отримані у процесі порівняння показників розвитку окремих елементів РСПП із середніми значеннями.

Тепер необхідно отримані бали перевести в оцінки розвитку окремих елементів РСПП. Для цього у цьому науковому дослідженні пропонується виділити три види оцінок, суть яких розкрита у табл. 2.19.

Ранжування отриманих балів на три рівні (табл. 2.19) дозволяє у процесі обчислення та аналізу значних обсягів статистичної інформації більш ґрунтовно зрозуміти основні закономірності розвитку окремих елементів РСПП та загального стану зазначеної системи у цілому.

Таблиця 2.19

Оцінки розвитку окремих елементів РСПП

№ п/п	Оцінка	Зміст оцінки
1	А	Розвиток відповідного елемента регіональної системи парабанківських посередників у регіоні є ефективним та динамічним у порівнянні з іншими елементами цієї системи, а діяльність цього елемента має значний вплив на регіональну економіку
2	В	Елемент регіональної системи парабанківських посередників є розвинутим, однак його діяльність не здійснює надто помітного впливу на економіку регіону
3	С	Розвиток елемента регіональної системи парабанківських посередників є слабким. Існує невелика кількість подібних парабанківських посередників у регіоні. Обсяг залучених ними ресурсів незначний

Для визначення оцінок розвитку окремих елементів РСПП необхідно розподілити отримані бали (табл. 2.18) на три категорії. Для цього потрібно знову визначити дві граничні точки (max та min)

$$\max = 2\text{ХКП}, \quad (2.3)$$

де КП – кількість показників, за якими виставлялися бали (табл. 2.17).

$$\min = \text{КП}. \quad (2.4)$$

Таким чином, розв'язуючи такі нерівності, ми визначаємо оцінку розвитку окремих елементів РСПП:

- 1) якщо $\text{КБ} < \min$ – “С”;
- 2) якщо $\min \leq \text{КБ} \leq \max$ – “В”;
- 3) якщо $\text{КБ} \geq \max$ – “А”;

де КБ – кількість балів, що отримав окремий елемент РСПП.

Для зручності розрахунків пропонуємо використовувати табл. 2.20.

У результаті заповнення табл. 2.20 ми отримуємо оцінку розвитку кожного елемента РСПП. Відповідно, така оцінка може бути розрахована по будь-якому регіону країни. Варто зазначити, що визначення оцінки розвитку окремих елементів зазначеної системи також дає можливість зрозуміти основні тенденції її розвитку загалом, оскільки з отриманих результатів одразу можна зробити висновки про найбільш розвинуті елементи РСПП та викремити ті з них, для яких характерний слабкий розвиток.

Таблиця 2.20

Оцінки розвитку окремих елементів РСПП

№ п/п	Підсистеми	Загальна кількість балів (КБ)	Оцінки			Оцінка розвитку (ОР)
			С	В	А	
			Граничні значення			
			min	max		
1	Ризикові регіональні страхові компанії					
2	Регіональні компанії страхування життя					
3	Регіональні структурні підрозділи страхових компаній					
4	Недержавні пенсійні фонди					
5	Кредитні спілки в регіоні					
6	Інвестиційні установи регіону					

Важливою складовою дослідження РСПП є також розрахунок інтегральної оцінки її розвитку. Для цього необхідно підсумувати загальну кількість балів (табл. 2.18) за всіма елементами зазначеної системи та скористатися даними табл. 2.21.

Таблиця 2.21

Визначення інтегральної оцінки розвитку регіональної системи парабанківських посередників

Кількість балів	Вид інтегральної оцінки
КБ < 16	Слабкий розвиток
16 ≤ КБ ≤ 32	Помірний розвиток
КБ > 32	Значний розвиток

Відповідно, якщо загальна сума балів за всіма елементами менша 16 балів, то для цієї системи характерний слабкий розвиток, якщо сумарна кількість балів більша 32 – значний розвиток (табл. 2.21). У випадку, якщо кількість балів потрапляє у межі від 16 до 32 балів, то для РСПП притаманний помірний розвиток. Ранжування проводилося із такого розрахунку: якщо за всіма показниками, за якими оцінювалася РСПП (16 показників), було присвоєно найбільшу суму балів, то максимально загальна кількість балів становитиме 48. Отже, розподіливши це число на 3, ми отримали граничні значення для визначення оцінки розвитку РСПП.

Запропонована методика визначення інтегральної оцінки розвитку РСПП дає змогу з'ясувати загальні тенденції її функціонування, порівняти РСПП різних територій між собою, визначити спільні риси розвитку зазначеної системи в окремих регіонах країни та виявити напрями вдосконалення діяльності окремих регіональних парабанківських посередників.

Використовуючи запропоновану вище методику оцінювання розвитку РСПП та статистичну інформацію, що наведена у додатку Е та додатку Ж, нами здійснено розрахунок інтегральних оцінок розвитку РСПП в Україні у 2009 році. Слід зазначити, що під час використання зазначеної методики не були враховані статистичні дані по м. Києву. Це пов'язано з тим, що РСПП столиці є найбільш розвинутою серед інших подібних систем. Відповідно, статистичні дані про діяльність парабанківських посередників зазначеної системи при розрахунку підвищують середні значення показників розвитку окремих елементів РСПП по країні, що не дає змоги виконувати їх порівняння з аналогічними даними по окремих регіонах.

Відповідно до методики, що вище нами описана, для визначення оцінок розвитку РСПП необхідно спочатку врахувати різну кількість населення, що проживає у регіонах. Для цього з додатка Е виділили показники, що наведені у табл. 2.17, та розділили їх на кількість населення кожного регіону (додаток Ж). Результати розрахунку представлено у додатку К. Також при цьому було отримано середні значення показників розвитку окремих елементів РСПП (табл. 2.22).

Таблиця 2.22

Середні значення показників розвитку окремих елементів РСП у 2009 році

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	На одну особу
1	2	3	4
1	Ризикові регіональні страхові компанії:		
	1) страхові платежі;	грн	167,79
	2) страхові виплати	грн	64,33
2	Регіональні компанії страхування життя:		
	1) страхові платежі;	грн	0,82
	2) страхові виплати;	грн	0,08
	3) страхові резерви	грн	1,86

Закінчення табл. 2.22

1	2	3	4
3	Структурні підрозділи страхових компаній у регіонах:		
	1) кількість страхових підрозділів;	од./тис. осіб	0,06
	2) страхові платежі (премії, внески);	грн	59,04
	3) страхові виплати	грн	22,88
4	Недержавні пенсійні фонди в регіоні:		
	1) пенсійні внески;	грн	4,68
	2) пенсійні виплати;	грн	0,69
	3) загальні активи	грн	4,90
5	Кредитні спілки в регіонах:		
	1) кількість членів кредитних спілок;	осіб	4,38
	2) обсяг виданих кредитів;	грн	66,29
	3) обсяг залучених ресурсів	грн	54,49
6	Інститути спільного інвестування в регіонах:		
	1) кількість інститутів спільного інвестування;	од./ млн осіб	9,36
	2) вартість активів інститутів спільного інвестування	грн	777,23

Далі за методикою, використовуючи середні показники (табл. 2.22), було розраховано за формулами (2.1) та (2.2) граничні значення для визначення балів розвитку окремих елементів РСПП. Результати представлені у табл. 2.23.

Таблиця 2.23

Граничні значення для визначення балів розвитку окремих елементів РСПП

№ п/п	Назва показника	Бали		
		1	2	3
		Граничні дані		
		min		max
1	2	3	4	
1	Ризикові регіональні страхові компанії:			
	1) страхові платежі;	111,86	223,72	
	2) страхові виплати	42,92	85,85	
2	Регіональні компанії страхування життя:			
	1) страхові платежі;	0,55	1,09	
	2) страхові виплати;	0,05	0,11	
	3) страхові резерви	1,24	2,48	
3	Структурні підрозділи страхових компаній у регіонах:			
	1) кількість страхових підрозділів;	0,04	0,08	
	2) страхові платежі (премії, внески);	39,36	78,72	
	3) страхові виплати	15,25	30,51	

Закінчення табл. 2.23

1	2	3	4
4	Недержавні пенсійні фонди в регіоні:		
	2) пенсійні внески;	3,12	6,25
	3) пенсійні виплати;	0,46	0,93
	4) загальні активи	3,26	6,53
5	Кредитні спілки в регіонах:		
	1) кількість членів кредитних спілок;	2,92	5,84
	2) обсяг виданих кредитів;	44,19	88,38
	3) обсяг залучених ресурсів	36,33	72,65
6	Інститути спільного інвестування в регіонах:		
	1) кількість інститутів спільного інвестування;	6,24	12,47
	2) вартість активів інститутів спільного інвестування	518,15	1036,31

Отримавши граничні значення для виставлення балів, нами було виконано порівняння показників, що представлені у додатку К, із даними табл. 2.23 та, відповідно, визначено бали по кожному парабанківському посереднику (див. додаток Л). Згідно з алгоритмом запропонованої методики для здійснення подальшого аналізу було знайдено суму отриманих балів по кожному окремому елементу РСПП (табл. 2.24).

Таблиця 2.24

Загальна кількість балів по окремим елементам РСПП

Регіон	Ризикові страхові компанії	Компанії страхування життя	Структурні підрозділи страхових компаній	НПФ	КС	ІСІ	Всього
1	2	3	4	5	6	7	8
Вінницька обл.	0,00	0,00	6,00	0,00	6,00	0,00	12,00
Волинська обл.	0,00	0,00	7,00	0,00	3,00	1,00	11,00
Дніпропетровська обл.	7,00	3,00	8,00	4,00	3,00	6,00	31,00
Донецька обл.	7,00	3,00	6,00	9,00	6,00	3,00	34,00
Житомирська обл.	2,00	0,00	6,00	0,00	3,00	1,00	12,00
Закарпатська обл.	0,00	0,00	6,00	0,00	9,00	0,00	15,00
Запорізька обл.	7,00	7,00	8,00	2,00	6,00	4,00	34,00
Івано-Франківська обл.	2,00	0,00	5,00	3,00	6,00	3,00	19,00
Київська обл.	6,00	3,00	6,00	9,00	3,00	6,00	33,00
Кіровоградська обл.	0,00	0,00	7,00	0,00	5,00	2,00	14,00
Луганська обл.	2,00	0,00	6,00	0,00	6,00	0,00	14,00
Львівська обл.	2,00	0,00	8,00	3,00	6,00	3,00	22,00

Закінчення табл. 2.24

1	2	3	4	5	6	7	8
Миколаївська обл.	5,00	7,00	6,00	0,00	5,00	2,00	25,00
Одеська обл.	3,00	0,00	8,00	2,00	9,00	3,00	25,00
Полтавська обл.	2,00	0,00	6,00	0,00	3,00	3,00	14,00
Рівненська обл.	2,00	6,00	5,00	0,00	3,00	0,00	16,00
Сумська обл.	2,00	0,00	5,00	0,00	3,00	0,00	10,00
Тернопільська обл.	0,00	0,00	5,00	0,00	7,00	0,00	12,00
Харківська обл.	9,00	9,00	6,00	3,00	6,00	6,00	39,00
Херсонська обл.	0,00	0,00	7,00	3,00	5,00	3,00	18,00
Хмельницька обл.	0,00	0,00	5,00	0,00	4,00	0,00	9,00
Черкаська обл.	2,00	0,00	6,00	0,00	9,00	2,00	19,00
Чернівецька обл.	0,00	0,00	5,00	0,00	5,00	0,00	10,00
Чернігівська обл.	2,00	0,00	7,00	0,00	6,00	2,00	17,00
АР Крим	2,00	0,00	7,00	4,00	4,00	2,00	19,00
м. Севастополь	2,00	0,00	9,00	4,00	8,00	4,00	27,00

Отже, у табл. 2.24 наведені сумарні бали по окремих видах парабанківських посередників та по РСПП загалом. Дані табл. 2.24 свідчать, що найбільше балів отримали РСПП Харківської, Донецької, Запорізької, Київської та Дніпропетровської областей, що дає підстави стверджувати про значний розвиток зазначених систем у цих регіонах. Помітним також є те, що у регіонах надто повільно розвиваються установи, які повинні створювати, насамперед, довгостроковий інвестиційний ресурс. До них варто віднести компанії страхування життя, недержавні пенсійні фонди та інститути спільного інвестування. У більшості регіонів головні офіси цих установ взагалі відсутні.

Для визначення оцінки рівня розвитку окремого елементу РСПП необхідно перевести отримані бали в оцінки. З цією метою за допомогою формул (2.3) та (2.4) нами було розраховано граничні значення цієї оцінки розвитку. Результати наведені у табл. 2.25.

Таблиця 2.25

Граничні значення для визначення оцінки розвитку окремих елементів РСПП

№ п/п	Підсистеми	Оцінки		
		С	В	А
		Граничні значення		
		min	max	
1	2	3	4	
1	Ризикові регіональні страхові компанії	2	4	
2	Регіональні компанії страхування життя	3	6	

Закінчення табл. 2.25

1	2	3	4
3	Регіональні структурні підрозділи страхових компаній	3	6
4	Недержавні пенсійні фонди	3	6
5	Кредитні спілки в регіоні	3	6
6	Інвестиційні установи регіону	2	4

Таким чином, отримавши відповідні граничні значення (табл. 2.25) та маючи загальну кількість балів по кожному із елементів РСІІІ (табл. 2.24), ми визначили матрицю їх оцінки розвитку у всіх регіонах України (табл. 2.26).

Таблиця 2.26

Матриця оцінок розвитку окремих елементів РСІІІ

Регіон	Ризикові страхові компанії	Компанії страхування життя	Структурні підрозділи страхових компаній	НПФ	КС	ІСІ
Вінницька обл.	-	-	В	-	В	-
Волинська обл.	-	-	А	-	В	С
Дніпропетровська обл.	А	В	А	В	В	А
Донецька обл.	А	В	В	А	В	В
Житомирська обл.	В	-	В	-	В	С
Закарпатська обл.	-	-	В	-	А	-
Запорізька обл.	А	А	А	С	В	В
Івано-Франківська обл.	В	-	В	В	В	В
Київська обл.	А	В	В	А	В	А
Кіровоградська обл.	-	-	А	-	В	В
Луганська обл.	В	-	В	-	В	-
Львівська обл.	В	-	А	В	В	В
Миколаївська обл.	А	А	В	-	В	В
Одеська обл.	В	-	А	С	А	В
Полтавська обл.	В	-	В	-	В	В
Рівненська обл.	В	В	В	-	В	-
Сумська обл.	В	-	В	-	В	-
Тернопільська обл.	-	-	В	-	А	-
Харківська обл.	А	А	В	В	В	А
Херсонська обл.	-	-	А	В	В	В
Хмельницька обл.	-	-	В	-	В	-
Черкаська обл.	В	-	В	-	А	В
Чернівецька обл.	-	-	В	-	В	-
Чернігівська обл.	В	-	А	-	В	В
АР Крим	В	-	А	В	В	В
м. Севастополь	В	-	А	В	А	В

Отже, у результаті проведеного дослідження територіальної діяльності окремих видів парабанківських посередників ми отрима-

ли матрицю їх оцінок розвитку (табл. 2.26), яка дозволяє робити висновки про функціонування парабанківських посередників у кожному регіоні України незалежно від кількості населення, що проживає у ньому. Побудова такої матриці дає змогу отримувати інформацію про діяльність парабанківських посередників у будь-якому регіоні України та характеризує рівень розвитку цих установ.

Необхідною складовою аналізу РСПП є визначення їх інтегральних оцінок розвитку, які за методикою розраховуються на основі загальної кількості балів, що були ними отримані. Таким чином, використовуючи дані табл. 2.24 та 2.26, нами визначено інтегральні оцінки розвитку РСПП, які представлені у табл. 2.27 та на рис. 2.13.

Таблиця 2.27

Інтегральна оцінка розвитку РСПП

№ п/п	Регіон	Всього	Тип розвитку
1	Харківська обл.	39,00	прискорений
2	Донецька обл.	34,00	прискорений
3	Запорізька обл.	34,00	прискорений
4	Київська обл.	33,00	прискорений
5	Дніпропетровська обл.	31,00	помірний
6	м. Севастополь	27,00	помірний
7	Одеська обл.	25,00	помірний
8	Миколаївська обл.	25,00	помірний
9	Львівська обл.	22,00	помірний
10	Івано-Франківська обл.	19,00	помірний
11	АР Крим	19,00	помірний
12	Черкаська обл.	19,00	помірний
13	Херсонська обл.	18,00	помірний
14	Чернігівська обл.	17,00	помірний
15	Рівненська обл.	16,00	помірний
16	Закарпатська обл.	15,00	уповільнений
17	Кіровоградська обл.	14,00	уповільнений
18	Луганська обл.	14,00	уповільнений
19	Полтавська обл.	14,00	уповільнений
20	Вінницька обл.	12,00	уповільнений
21	Житомирська обл.	12,00	уповільнений
22	Тернопільська обл.	12,00	уповільнений
23	Волинська обл.	11,00	уповільнений
24	Сумська обл.	10,00	уповільнений
25	Чернівецька обл.	10,00	уповільнений
26	Хмельницька обл.	9,00	уповільнений

Рис. 2.13. Розподіл регіонів України за інтегральною оцінкою розвитку РСПП

Отже, серед двадцяти семи РСПП (аналіз зазначеної системи м. Києва буде проаналізований нижче) лише чотири мають прискорений тип розвитку (Харківська, Донецька, Запорізька, Київська) (рис. 2.13, додаток М). Однак це не означає, що діяльність парабанківських посередників у цих регіонах досягла свого максимуму, оскільки максимальну суму балів (48) у процесі аналізу не отримав жодний регіон (табл. 2.26). Це свідчить про надзвичайно високий потенціал розвитку РСПП в Україні, що також підтверджується уповільненим розвитком зазначеної системи в одинадцяти регіонах країни.

Також важливою складовою аналізу РСПП є дослідження розвитку цієї системи у м. Києві. Як вже зазначалося вище, з метою зменшення впливу показників діяльності парабанківських посередників, що працюють у столиці, при розрахунку середніх значень показників розвитку окремих елементів РСПП нами було виділено м. Київ у окрему групу аналізу.

Отже, результати проведеного дослідження свідчать, що РСПП м. Києва залишається найбільш розвинутою серед інших подібних систем в Україні. У табл. 2.28 наведені основні показники її розвитку за 2009 рік.

Таблиця 2.28

Основні показники розвитку РСПП м. Києва у 2009 році

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	На одну особу
1	2	3	4
1	Ризикові регіональні страхові компанії:		
	1) страхові платежі;	млн грн	11903,09
	2) страхові виплати	млн грн	3777,81
2	Регіональні компанії страхування життя:		
	1) страхові платежі;	млн грн	789,73
	2) страхові виплати;	млн грн	59,84
	3) страхові резерви	млн грн	1703,55
3	Структурні підрозділи страхових компаній у регіонах:		
	1) кількість страхових підрозділів;	од./тис. осіб	171
	2) страхові платежі (премії, внески);	млн грн	1470,93
	3) страхові виплати	млн грн	808,04
4	Недержавні пенсійні фонди в регіоні:		
	1) пенсійні внески;	млн грн	539,22
	2) пенсійні виплати;	млн грн	58,96
	3) загальні активи	млн грн	629,63

Закінчення табл. 2.28

1	2	3	4
5	Кредитні спілки в регіонах:		
	1) кількість членів кредитних спілок;	осіб	179 799
	2) обсяг виданих кредитів;	млн грн	800,15
	3) обсяг залучених ресурсів	млн грн	427,15
6	Інститути спільного інвестування в регіонах:		
	1) кількість інститутів спільного інвестування;	од./ млн осіб	554,00
	2) вартість активів інститутів спільного інвестування	млн грн	46817,22

У м. Києві у 2009 році парабанківськими посередниками було залучено 61945,8 млн грн (табл. 2.28), що становить 52,48 % від загального обсягу залучених ресурсів СПП. Серед загальної суми залучених ресурсів найбільшу питому вагу займають ресурси інститутів спільного інвестування – 75,58 %, найменшу – 0,69 % – залучені депозитні вклади кредитних спілок. Доречно зазначити, що 60 % усіх премій ризикових страхових компаній, що зібрані в Україні, залучені у м. Києві, а питома вага зібраних премій компаніями страхування життя становить взагалі 95 %. Більше 95 % страхових резервів структурних підрозділів страхових компаній та 71,47 % пенсійних внесків недержавних пенсійних фондів також сформовані у столиці України.

Аналіз розвитку РСПП у цілому за 2009 рік дає підстави стверджувати про наступне:

1) прискорений розвиток РССП притаманний, переважно, промислово розвинутим регіонам України. Функціонування зазначеної системи у Харківській та Запорізькій областях обумовлене, насамперед, діяльністю страхових компаній. Також у Запорізькому регіоні спостерігається найдинамічніший розвиток страхового сектору серед усіх регіонів країни;

2) найбільш значний розвиток ІСІ також притаманний промисловим регіонам країни. Прискорений розвиток спостерігається у Дніпропетровській, Київській та Харківській областях. Це обумовлено, насамперед, тим, що більша частина ІСІ представлена венчурними фондами, учасниками яких згідно з чинним законодавством до 2009 року могли бути виключно юридичні особи;

3) найбільш рівномірно по регіонах з усіх парабанківських посередників розвиваються кредитні спілки та структурні підроз-

діли страхових компаній. Для цих установ притаманний лише помірний та прискорений розвиток у всіх регіонах України;

4) найскладніша ситуація спостерігається у розвитку компанії страхування життя. Головні офіси таких установ зареєстровані лише у семи регіонах країни. Цікавим є той факт, що у Миколаївській області спостерігається прискорений розвиток цих установ, а у Одеській та Львівській областях, де проживає більше 1 млн громадян, відсутні зареєстровані головні офіси компаній зі страхування життя, а діють лише структурні підрозділи компаній з інших регіонів;

5) основні тенденції розвитку ризикових страхових компаній подібні діяльності інститутів спільного інвестування. Головні офіси зазначених парабанківських установ відсутні у восьми регіонах країни.

Отже, в Україні спостерігається значна асиметрія розвитку парабанківських посередників, яка полягає у наявності окремих видів цих установ в одних регіонах країни та відсутності їх в інших. Так, досить неочікуваним виявився аналіз РСПП у Луганській області, яка за інтегральною оцінкою потрапила до групи із уповільненим розвитком, хоча у сусідніх областях (Харківській та Донецькій) спостерігається прискорений розвиток зазначеної системи. Несподіваними є також дані аналізу про РСПП у Полтавській та Кіровоградській областях, у яких виявлений уповільнений розвиток парабанківських посередників, враховуючи, що, наприклад, у суміжній з ними Черкаській області визначений помірний розвиток зазначених установ. Подібна ситуація спостерігається і при порівнянні діяльності парабанківських посередників сусідніх Волинської та Рівненської областей. Так, у Рівненській області визначений помірний розвиток РСПП, тоді як у Волинській – уповільнений. Наведені висновки підтверджують наші припущення про значний вплив на розвиток РСПП регіональних чинників, що були визначені у першому розділі монографії.

Проведений аналіз СПП, що був виконаний у пп. 2.2 та 2.3, дає можливість виокремити спільні основні проблеми розвитку зазначеної системи. Враховуючи, що кожному із видів парабанківських посередників притаманні окремі проблеми, що залежать від специфіки їх діяльності, нами виокремлено саме спільні проблеми, вирішення яких сприяло б покращенню функціонування

парабанківських посередників та зростанню їх ролі у розвитку національної економіки. Таким чином, до найгостріших проблем, на нашу думку, можна віднести такі:

1. Недосконала нормативно-правова база діяльності СПП. У сучасних умовах у жодному нормативно-правовому документі не наведено визначення термінів “парабанківський посередник”, “система парабанківських посередників”. У більшості наявних нормативних документів СПП не розглядається як окремий єдиний елемент національної економіки у порівнянні з банківською системою. Також законодавчо не визначений перелік фінансових посередників, які є парабанківськими, що приводить до використання різноманітних підходів під час дослідження цих установ.

2. Відсутність довіри населення України до діяльності парабанківських посередників. Дослідження сучасного стану СПП свідчить про значний потенціал її розвитку за умови залучення тимчасово вільних коштів саме громадян України. Порівняння розвитку парабанківських посередників із діяльністю банківських установ дає змогу стверджувати про наявність значних фінансових ресурсів у населення нашої країни, а можливість СПП запропонувати більший спектр фінансових послуг, ніж банки, для залучення цих коштів підтверджує думку про перспективність розвитку парабанківських установ.

3. Відсутність вичерпної інформації про діяльність СПП як окремого об’єкта національної економіки. У процесі дослідження розвитку СПП було виявлено відсутність повної інформації про діяльність окремих видів парабанківських посередників (кредитних установ, ІСІ, фінансових компаній). Особливо це стосується регіонального розвитку парабанківських посередників (регіональна діяльність ломбардів, фінансових компаній, ІСІ). Також є недоліки щодо оприлюднення наявної статистичної інформації та загальних даних про діяльність парабанківських посередників, що полягає у можливості ознайомитися з подібною інформацією лише на сайтах уповноважених органів.

4. Недосконале державне регулювання розвитку парабанківських посередників, що обумовлено підпорядкуванням діяльності парабанківських посередників одразу декільком державним органам виконавчої влади, до яких можна віднести Національний банк України, Національну комісію з цінних паперів та фондово-

го ринку і Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, серед яких регулювання діяльності СПП безпосередньо здійснюють останні два уповноважені органи. Така ситуація не дозволяє виконувати ефективне регулювання діяльністю парабанківських посередників та аналізувати їх вплив на розвиток національної економіки, оскільки Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку і Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, аналізують та контролюють виключно ті парабанківські установи, що їм підпорядковуються, не враховуючи діяльність інших, що приводить до відсутності консолідованих даних щодо діяльності СПП у межах національної економіки. Також спостерігається дублювання завдань зазначених установ під час аналізу діяльності НПФ.

Представлені проблеми діяльності СПП вимагають розроблення збалансованих заходів щодо поступового їх вирішення, оскільки це сприятиме розвитку парабанківських посередників у майбутньому та підвищить їх роль у національному господарстві України.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПАРАБАНКІВСЬКИХ ПОСЕРЕДНИКІВ

3.1. Організаційна структура механізму формування системи парабанківських посередників

Функціонування парабанківських посередників на фінансовому ринку України є важливою складовою його розвитку, оскільки ці установи мають значний потенціал щодо створення інвестиційних та кредитних ресурсів. В Україні склалася банкоцентрична модель розвитку національної економіки, однак досвід зарубіжних країн, для яких теж характерний високий рівень функціонування банківського сектору, свідчить про необхідність розвивати також діяльність парабанківських посередників, оскільки банківські установи можуть надавати лише обмежене коло фінансових послуг, на відміну від парабанківських.

Важливим аспектом подальшого розвитку парабанківських установ є дослідження їх функціонування як окремої системи, яку ці установи утворюють. На сучасному етапі розвитку фінансового ринку в наукових роботах доволі часто використовується термін “банківська система”, під яким розуміється сукупність усіх банківських установ, що діють у країні. Системний підхід, що використовується до дослідження діяльності банківських установ, дозволяє виявляти загальні проблеми, які характерні для зазначеної системи, та розробляти заходи щодо їх усунення. Аналогічним чином, на нашу думку, необхідно також підходити до дослідження діяльності парабанківських установ. У науковій літературі доволі часто використовується термін “парабанківська система”, однак, як уже зазначалося в п. 1.2, вичерпне трактування цієї дефініції відсутнє, немає також і науково обґрунтованої структури цієї системи тощо. Таким чином, можна стверджувати, що на сучасному етапі парабанківська система, а, відповідно, і система парабанківських посередників як окремі складові фінансового ринку не сформовані. Більшість науковців, досліджуючи функціонування парабанківських посередників, у своїх роботах найчастіше розглядають діяльність зазначених установ окремо,

не вивчаючи систему парабанківських посередників як окремий об'єкт дослідження.

Однак ми впевнені, що під час вивчення системи парабанківських посередників, як і банківської системи, необхідно застосовувати системний підхід. Звичайно, система парабанківських посередників за своєю структурою є більш складним об'єктом на відміну від банківської системи, оскільки містить фінансові установи різнобічного характеру. Така ситуація ускладнює її дослідження, однак і дає можливість виявити загальні, спільні проблеми, що притаманні зазначеній системі.

Значною перевагою вивчення системи парабанківських посередників як цілісного елементу є можливість дослідити у цілому роль та місце парабанківських посередників на фінансовому ринку та визначити загальні заходи, впровадження яких матиме позитивний ефект взагалі для всієї системи, а не окремих видів парабанківських посередників.

На відміну від банківської діяльності, подальший розвиток системи парабанківських посередників вимагає більш складного підходу щодо її реформування, що пояснюється складнішою структурою цієї системи. Так, важливим є запровадження як загальних заходів щодо розвитку зазначеної системи у цілому, так і розроблення та втілення заходів, що необхідні для розвитку окремих її елементів.

У цій монографії найбільша увага приділяється саме виявленню загальних проблем функціонування парабанківських посередників та розробленню заходів щодо їх вирішення.

Однак важливою складовою дослідження системи парабанківських посередників є створення механізму її формування, оскільки, як уже зазначалося, у науковій літературі часто використовується термін “система парабанківських посередників”, але відсутні наукові розроблення щодо її формування.

Формування – це процес зародження, створення нового. Відповідно, в Україні склалася ситуація, коли парабанківські посередники функціонують на фінансовому ринку двадцять років, проте говорити про існування системи парабанківських посередників не можна. Саме тому актуальним є питання створення такої системи. Будь-який процес відбувається, здебільшого, за допомогою певного механізму.

До категорії “механізм” сьогодні звертаються всі науковці, коли йдеться про складні соціально-економічні явища і треба обґрунтувати шляхи вирішення певних проблем, оскільки завжди постає логічне запитання – як це зробити і за допомогою чого? Механізм, завдяки своїй природі й об’ємності змісту, може дати відповідь на ці запитання.

У науковій літературі під терміном “механізм” прийнято розглядати сукупність форм, методів, підходів, прийомів, які використовуються для досягнення певної мети. У “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” поняття “механізм” визначається як внутрішня будова, система чого-небудь, сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище...” [33, с. 665]. Тлумачний словник С.І. Ожегова визначає термін “механізм” як систему, що з’ясовує порядок якого-небудь виду діяльності [253]. А. Соколова, аналізуючи організаційно-економічний механізм функціонування кооперативів в Україні, дає таке визначення цієї дефініції – цілеспрямована та керована відкрита система організаційних, економічних, правових, управлінських і регулювальних дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок здійснення кооперативної діяльності в економіці України, що сприятиме досягненню очікуваних економічних, соціальних, екологічних та інших результатів [239, с. 89]. Отже, в цьому науковому дослідженні під терміном “механізм” ми схильні розглядати сукупність політичних, економічних та організаційних методів, інструментів та важелів, що визначає порядок здійснення певного процесу.

Таким чином, під терміном “механізм формування СПП” розглядається сукупність різнобічних політичних, економічних, організаційних, інформаційних інструментів, важелів що визначають порядок створення системи парабанківських посередників як складової фінансового ринку (рис. 3.1).

Для створення та наукового обґрунтування механізму формування СПП, насамперед, необхідно визначити основні принципи, на яких він буде формуватися. Як уже зазначалося, під терміном “принцип” розглядається база, правило, що лежить в основі будь-якого положення, теорії, науки тощо.

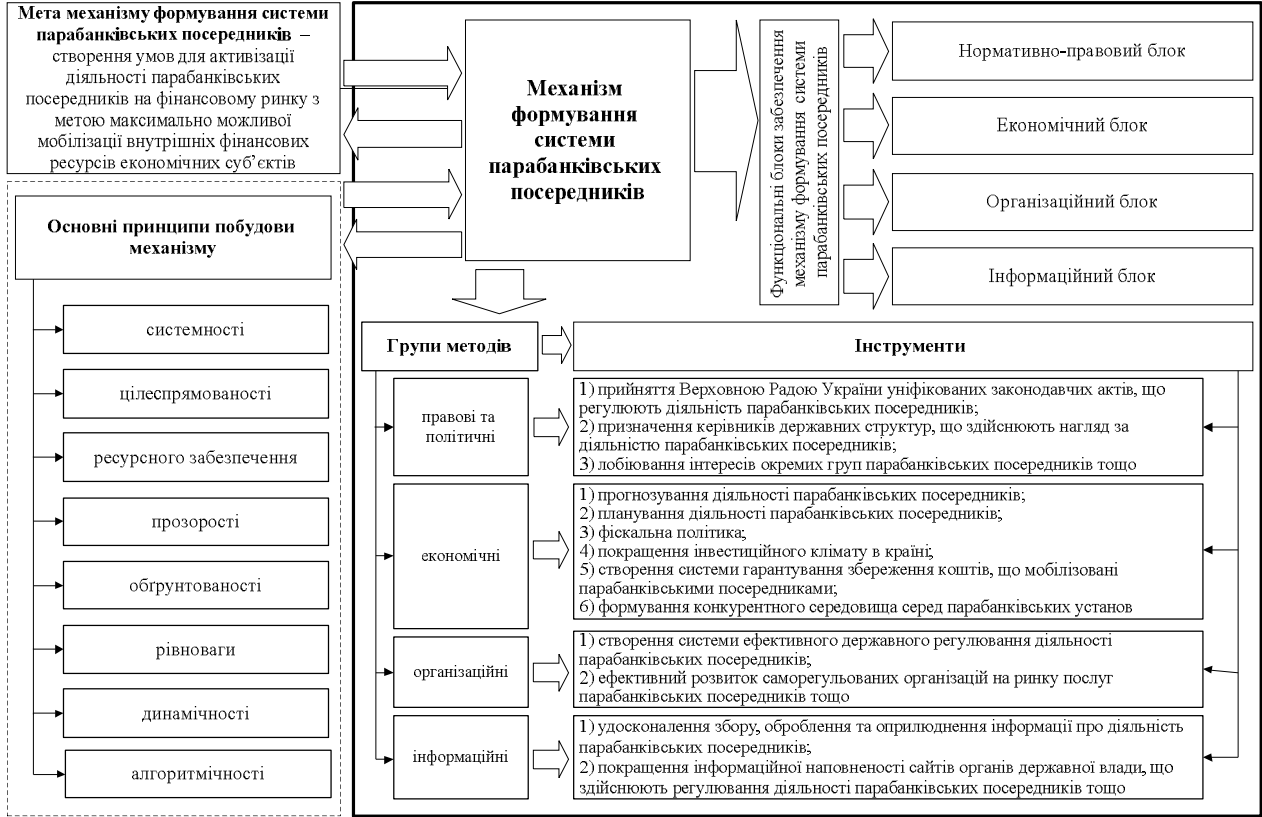

Рис. 3.1. Механізм формування системи парабанківських посередників

Отже, до основних, на нашу думку, принципів побудови механізму формування СПП варто віднести такі.

Принцип системності – полягає у використанні системного підходу до вивчення діяльності парабанківських посередників у країні, суть якого полягає у групуванні зазначених установ на окремі групи, які є елементами СПП, що формується.

Принцип цілеспрямованості – під час створення механізму формування СПП варто чітко окреслити основні цілі, які повинні бути досягнутими під час його створення, і які переваги надасть це для виконання подальшого дослідження зазначеної системи.

Принцип ресурсного забезпечення – суть цього принципу передбачає обов'язкове нормативне, інформаційне, фінансове, організаційне, управлінське забезпечення всіх етапів побудови механізму формування СПП.

Принцип прозорості – чіткість виконання всіх процедур та завдань щодо побудови механізму формування СПП, що здійснюються відкрито та демократично.

Принцип обґрунтованості – створення механізму формування СПП повинно бути чітко обґрунтовано з наукового погляду, всі дискусійні питання повинні бути зведені до мінімуму та обов'язково аргументовані з позиції авторів.

Принцип рівноваги – у процесі створення механізму повинен зберігатися баланс між метою, цілями та засобами їх досягнення. Насамперед, увагу необхідно звернути на важливість здійснення певних заходів та можливим отриманням якісного результату від їх впровадження та рівнем його значущості для розвитку СПП загалом.

Принцип динамічності – суть принципу полягає у необхідності врахування під час побудови механізму формування СПП інформації про розвиток парабанківських посередників в Україні та оперативному прийнятті необхідних рішень у разі зміни умов функціонування зазначених установ.

Принцип алгоритмічності – передбачає сукупність етапів, які необхідно виконати, щоб побудувати механізм формування СПП. Ці етапи повинні виконуватися за певною логічною послідовністю відповідно до визначеного алгоритму дій.

Основне призначення механізму формування СПП реалізовується, насамперед, через сукупність функцій, які він виконує. На рис. 3.2 представлені основні функції механізму формування СПП.

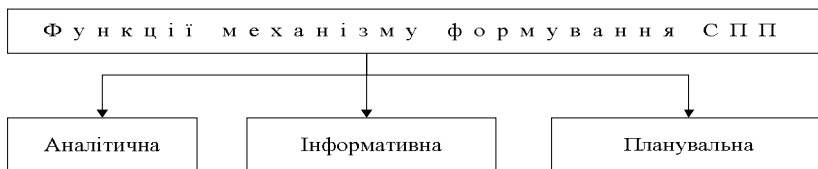

Рис. 3.2. Функції механізму формування СПП

Таким чином, механізм формування СПП виконує три найважливіші функції (рис. 3.2).

Аналітична – дає можливість аналізувати діяльність парабанківських посередників загалом як цілісної складової, а не окремих видів зазначених установ, дослідити їх вплив на розвиток економіки України через визначення кореляційних зв'язків між основними макроекономічними показниками та показниками їх функціонування.

Інформативна – забезпечує цілісною інформацією про розвиток СПП та окремих її складових, надає статистичний матеріал для проведення різнобічних аналітичних досліджень.

Планувальна – дає змогу виконувати прогнозування та планування розвитку СПП у майбутньому, враховуючи реалізацію різнобічних напрямів удосконалення діяльності парабанківських посередників. Також дозволяє виконувати макроекономічне планування розвитку СПП у контексті планування розвитку фінансового ринку зокрема та національної економіки загалом.

Побудова будь-якої системи, що відбувається на основі механізму її формування, полягає у створенні функціональних блоків зазначеного механізму, які визначатимуть основні складові його побудови та реалізації і сприятимуть ефективному функціонуванню та розвитку системи загалом.

На рис. 3.1 нами виокремлено чотири функціональні блоки забезпечення механізму формування СПП. До них віднесено: нормативно-правовий, економічний, організаційний та інформаційний.

Нормативно-правовий блок повинен забезпечувати функціонування СПП необхідною правовою базою для нормального функціонування парабанківських посередників. Саме через прийняття нормативних документів визначаються основні правила функціонування парабанківських посередників у країні, а саме: вимоги щодо створення зазначених установ, звітності, відповідності різно-

бічним нормативам діяльності, формується сучасна модель державного контролю та регулювання за діяльністю парабанківських посередників тощо. На сучасному етапі до нормативно-правових документів можна віднести Конституцію України, закони Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, розпорядження, накази міністерств, відомств, різноманітні інструкції, нормативи, норми та положення.

Економічний блок, насамперед, полягає у створенні сприятливої економічної кон'юнктури розвитку парабанківських посередників в Україні, що забезпечується проведенням фіскальної, монетарної, грошово-кредитної політик. Забезпечення добросовісної конкуренції у діяльності парабанківських посередників також сприятиме формуванню ефективно діючої СПП.

Організаційний блок забезпечення механізму формування СПП повинен створити умови для запровадження ефективного державного регулювання діяльності парабанківських посередників, створення передумов для функціонування саморегульованих організацій на фінансовому ринку України, діяльність яких буде не лише декларативною, а реально діючою.

Інформаційний блок повинен забезпечити інформаційну обізнаність усіх учасників процесу формування та розвитку СПП в Україні необхідною та вичерпною інформацією щодо функціонування парабанківських посередників.

Важливою передумовою побудови механізму формування СПП є розуміння важливості здійснення цього процесу та усвідомлення, що цілісний підхід до дослідження діяльності парабанківських посередників дозволяє виявити макроекономічні проблеми функціонування цих посередників, вирішення яких сприятиме діяльності зазначених установ та сприятиме розвитку фінансового ринку зокрема та економіки країни загалом через виникнення ефектів від удосконалення умов діяльності парабанківських посередників (рис. 3.3). Таким чином, поступове вдосконалення діяльності СПП через використання механізму її формування матиме позитивний вплив на розвиток фінансового ринку країни загалом (рис. 3.3).

Необхідним елементом формування СПП є постійний моніторинг процесу її розвитку протягом визначеного періоду. У другому розділі монографії запропоновано методики здійснення оцінювання як розвитку зазначеної системи, так і її стану, однак

важливим також є усвідомлення правильності дій щодо створення умов для діяльності парабанківських посередників, тобто оцінити, наскільки впроваджені заходи мали позитивний вплив на функціонування цих установ.

Рис. 3.3. Ефекти від діяльності СПП

У цьому науковому дослідженні для оцінювання ефективності впровадження заходів щодо вдосконалення функціонування СПП пропонується використовувати двокомпонентний підхід, суть якого полягає у дослідженні спочатку зміни середовища діяльності СПП у результаті впровадження необхідних заходів та аналізу кількісних показників розвитку зазначеної системи.

Оцінювати зміни, що відбулися у середовищі діяльності парабанківських посередників, пропонуємо за допомогою факторно-

критеріальної моделі (табл. 3.1), суть якої полягає у визначенні інтегральної оцінки якісної зміни середовища діяльності зазначених установ за допомогою методу експертного оцінювання.

Таблиця 3.1

Факторно-критеріальна модель оцінювання зміни середовища діяльності СПП

Фактори, що оцінюються	Вагомість фактора	Критерій оцінювання в межах фактора	Вагомість критерію	Коефіцієнт прояву фактора	Бал за критерієм	Оцінка фактора
1	2	3	4	5	6	7
1. Законодавче середовище	0,3	1. Оцінювання якості здійснених законодавчих змін у діяльності парабанківських посередників	0,3	0,09		
		2. Оцінювання якості роботи уповноважених державних органів щодо вдосконалення законодавчої бази діяльності парабанківських посередників	0,3	0,09		
		3. Оцінювання рівня лобювання інтересів парабанківських посередників	0,2	0,06		
		4. Оцінювання якості роботи саморегульованих організацій щодо покращення законодавчого середовища діяльності парабанківських посередників	0,2	0,06		
			1	0,3		
2. Середовище державного регулювання	0,2	1. Оцінювання якості державного регулювання діяльністю парабанківських посередників	0,3	0,06		
		2. Оцінювання ефективності використання уповноваженими органами бюджетних коштів	0,1	0,02		
		3. Оцінювання якості отримання ліцензій та дозволів з метою надання фінансових послуг	0,1	0,02		
		4. Оцінювання якості реформування державного регулювання розвитком парабанківських посередників	0,3	0,06		
		5. Оцінювання якості процесів прогнозування та планування розвитку системи парабанківських посередників	0,2	0,04		
	1	0,2				

Закінчення табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7
3. Інформаційне середовище	0,3	1. Оцінювання якості проведення процесу інформування суспільства про діяльність парабанківських посередників	0,2	0,06		
		2. Оцінювання якості та вчасності надання уповноваженими органами інформації про діяльність парабанківських посередників	0,1	0,03		
		3. Оцінювання якості надання відповідей на запити ЗМІ	0,1	0,03		
		4. Оцінювання якості інформування суспільства про розвиток парабанківських посередників саморегульованими організаціями	0,1	0,03		
		5. Оцінювання достовірності статистичних даних щодо розвитку парабанківських посередників	0,1	0,03		
		6. Оцінювання якості функціонування офіційних сайтів уповноважених органів щодо інформування громадян про діяльність парабанківських посередників	0,2	0,06		
		7. Оцінювання якості збору, опрацювання та оприлюднення статистичної інформації щодо розвитку парабанківських посередників	0,1	0,03		
		8. Оцінювання рівня наукових досліджень діяльності парабанківськими посередниками	0,1	0,03		
				1	0,3	
4. Економічне середовище	0,2	1. Оцінювання покращення інвестиційного клімату у країні	0,2	0,04		
		2. Оцінювання якості здійснення грошово-кредитної політики	0,2	0,04		
		3. Оцінювання конкурентного середовища на фінансовому ринку країни	0,2	0,04		
		4. Оцінювання зміни доходів громадян	0,2	0,04		
		5. Оцінювання рівня розвитку інфраструктури фінансового ринку	0,2	0,04		
			1	0,2		
Загальна оцінка (ЗО)	1			1		

Джерело: розроблено на основі [49, с. 462; 50].

У результаті використання запропонованої моделі можна розрахувати загальну інтегральну оцінку зміни середовища діяльно-

сті СПП у результаті реалізації запропонованих заходів щодо вдосконалення функціонування парабанківських посередників, яка визначається знаходженням суми оцінок по кожному із факторів. Відповідно, якщо:

1) $0,00 < 3O \leq 0,50$ – рівень застосування механізму формування на зміну середовища діяльності парабанківських посередників низький і необхідно переглянути методи та інструменти, які використовувалися при застосуванні цього механізму;

2) $0,50 < P_{\text{заг}} = 0,75$ – рівень застосування механізму формування на зміну середовища діяльності парабанківських посередників допустимий, однак потрібно проаналізувати методи управління та з'ясувати, які з них не дали очікуваних результатів, та вдосконалити їх застосування;

3) $0,75 < P_{\text{заг}} = 1$ – рівень застосування механізму формування на зміну середовища діяльності парабанківських посередників оптимальний, що вимагає збереження такої ситуації і постійного моніторингу його дії.

Вагомість факторів та окремих критеріїв в оцінюванні факторів визначається за допомогою методу експертного оцінювання [49, с. 462]. Експертами, на нашу думку, можуть бути:

1) керівники та головні бухгалтери парабанківських посередників;

2) представники ЗМІ, які займаються вивченням питань розвитку парабанківських посередників;

3) представники саморегульованих організацій;

4) провідні вітчизняні вчені, що досліджують питання діяльності парабанківських посередників;

5) представники зарубіжних структур, що вивчають діяльність парабанківських посередників в Україні і т. ін.

Слід зауважити, що запропонована модель є базовою. Вагомість факторів та критеріїв визначена авторами самостійно з урахуванням власного бачення розвитку СПП. Відповідно, кількість, перелік, вагомість факторів та критеріїв може бути змінена у процесі використання моделі.

Аналіз кількісних показників функціонування СПП після запровадження заходів щодо вдосконалення її діяльності пропонуємо виконувати за допомогою кількісних показників, що представлені у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Кількісні показники оцінювання дії механізму формування СПП

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	Позначення
1	Темп приросту кількості парабанківських посередників, що почали діяти у країні, на одну особу	од.	$\Delta K_{1 \text{ ос.}}^{\text{п.п.}}$
2	Темп приросту кількості осіб, що скористалися послугами парабанківських посередників	осіб	$\Delta K^{\text{осіб}}$
3	Темп приросту обсягу інвестиційного ресурсу на одну особу	млн грн	$\Delta IP^1 \text{ ос.}$
4	Темп приросту обсягу інвестиційного ресурсу на одного парабанківського посередника	млн грн	$\Delta IP^1 \text{ п.п.}$
5	Темп приросту обсягу залучених ресурсів на одну особу	млн грн	$\Delta ZP^1 \text{ ос.}$
6	Темп приросту обсягу залучених ресурсів на одного парабанківського посередника	млн грн	$\Delta ZP^1 \text{ п.п.}$
7	Темп приросту обсягу активів на одну особу	млн грн	$\Delta A^1 \text{ ос.}$
8	Темп приросту обсягу активів на одного парабанківського посередника	млн грн	$\Delta A^1 \text{ п.п.}$
9	Зміна питомої ваги інвестиційного ресурсу в загальному обсязі капітальних інвестицій	%	$\Delta K_{1 \text{ ос.}}^{\text{п.п.}}$
10	Відношення загального обсягу інвестиційного ресурсу до валового внутрішнього продукту	грн	IP/ВВП
11	Зміна відношення загального обсягу інвестиційного ресурсу до валового внутрішнього продукту	грн	$\Delta IP/\text{ВВП}$
12	Коефіцієнт порівняння обсягу інвестиційного ресурсу з обсягом прямих іноземних інвестицій	грн	IP/ПІІ

Таким чином, використовуючи показники табл. 3.2, можна зробити висновки про кількісні зміни, що відбулися у розвитку СПП внаслідок реалізації сукупності заходів щодо покращення функціонування парабанківських посередників.

Відповідно, після визначення, наскільки ефективно були запроваджені заходи, необхідно приймати рішення щодо подальшого розвитку СПП. Якщо отримали позитивні ефекти від діяльності парабанківських посередників, то потрібно і в майбутньому дотримуватися тих методів та інструментів, які використовувалися. Якщо ж у процесі реалізації заходів удосконалення не отримані позитивні ефекти від розвитку СПП, не створені передумови для ефективної діяльності парабанківських посередників, то необхідно провести дослідження процесу реалізації заходів та виявити локальні місця, що не дозволили впровадити заплановані заходи.

Отже, виконане дослідження СПП показало, що важливою передумовою функціонування парабанківських посередників на сучасному етапі їх розвитку є створення механізму формування СПП, оскільки на сьогодні зазначені установи потрібно досліджувати окремо, однак комплексний підхід до їх вивчення дає можливість тінзувати загальні проблеми їх розвитку та розробити відповідні заходи щодо їх усунення. Варто зазначити також, що автори не зменшують важливості здійснення реформування й окремих парабанківських посередників через запровадження сукупності заходів щодо вирішення проблем, які притаманні саме певним видам парабанківських посередників. Це теж дозволить у цілому пришвидшити діяльність парабанківських посередників та дасть імпульс до розвитку фінансового ринку та національної економіки загалом.

Важливою складовою механізму формування СПП є визначення основних напрямів удосконалення діяльності зазначеної системи, реалізація яких матиме значний позитивний вплив на розвиток усіх парабанківських посередників. У цьому науковому дослідженні нами, насамперед, формуються та досліджуються загальні проблеми розвитку парабанківських посередників, що притаманні загалом усім видам цих установ, які діють в Україні.

3.2. Напрями підвищення ефективності діяльності системи парабанківських посередників

У наукових роботах вітчизняних та зарубіжних науковців наводиться значна кількість різноманітних заходів щодо вдосконалення діяльності СПП. Однак у більшості з них спостерігається відокремлений підхід, суть якого полягає у розробленні заходів щодо вдосконалення діяльності окремих видів парабанківських посередників, або у вирішенні однієї певної проблеми розвитку СПП. На наш погляд, важливою передумовою подальшого розвитку зазначеної системи та управління нею є саме, як вже зазначалося, цілісний підхід до її реформування, сутність якого полягає у розробленні загальних заходів, реалізація яких, насамперед, привела б до покращення діяльності СПП у цілому, а не лише її окремих складових.

Враховуючи вищезазначений підхід, розроблено загальні напрями розвитку СПП, до яких ми віднесли такі (рис. 3.4):

- 1) удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності СПП;
- 2) формування механізмів підвищення взаємної довіри економічних суб'єктів та парабанківських посередників;
- 3) забезпечення інформаційної прозорості діяльності СПП;
- 4) удосконалення державного регулювання СПП.

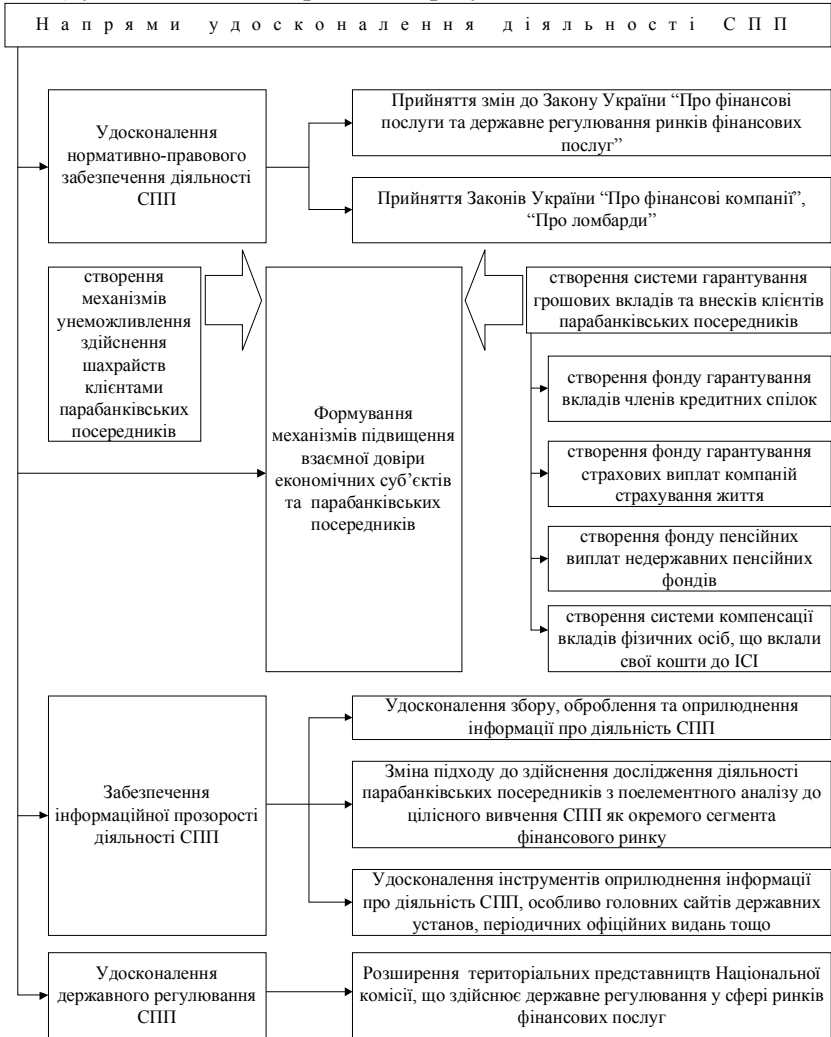

Рис. 3.4. Основні напрями покращення діяльності СПП

Удосконалення нормативно-правового забезпечення є важливим елементом покращення функціонування СПП. Так, питання законодавчого регулювання діяльності парабанківських посередників детально досліджували такі вчені, як А.М. Арістова, О.Л. Дорош, І.С. Каракулова, О. Картамишева, А.С. Криклій, Н. Славова та ін. [8; 121; 145; 147; 237]. На нашу думку, поліпшення нормативно-правового забезпечення може відбуватися двома способами:

1) удосконалення законодавства щодо функціонування діяльності СПП як складової фінансового ринку. У цьому випадку нами пропонується внести зміни до Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” та визначити у цьому документі таке поняття, як “фінансовий посередник”, надати класифікацію фінансових посередників, визначити законодавчо зміст таких категорій, як “парабанківський посередник”, “система парабанківських посередників”. Внесення наведених змін дозволить виконувати дослідження СПП як складової фінансового ринку;

2) удосконалення законодавства щодо розвитку окремих елементів СПП. Доречно зазначити, що у сучасних умовах діяльність майже всіх парабанківських посередників урегульована законодавчими актами. Винятком є лише ломбарди, факторингові компанії та фінансові компанії загалом (табл. 3.3).

Необхідність прийняття Закону України “Про фінансові компанії” обумовлена важливістю подальшого розвитку цих установ та формування теоретичної бази їх діяльності. На сьогодні до фінансових компаній прийнято відносити різноманітні фінансові установи, які здійснюють широкий спектр різноманітних послуг, що обумовлює складність дослідження функціонування цих фінансових посередників. Так, до фінансових компаній Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, відносить установи, які надають фінансові послуги, державне регулювання яких відповідно до чинного законодавства віднесено до її компетенції, крім тих установ, які надають послуги у страховій діяльності, діяльності з надання послуг накопичувального пенсійного забезпечення, а також фінансових установ – юридичних осіб публічного права, кредитних установ, у тому числі кредитних спілок та ломбардів [193].

На нашу думку, у новому Законі України “Про фінансові компанії”, який необхідно прийняти, має бути чітке визначення поняття “фінансова компанія”, наведений її статус, форма організації та перелік послуг, які фінансова установа може здійснювати на території країни. Також у законі необхідно визначити умови реєстрації та ліцензування фінансових компаній, принципи їх діяльності та специфічні ознаки, що будуть відрізняти цей вид фінансового посередництва від інших парабанківських установ [78]. Особливо уваги вимагає вивчення класифікації як фінансових компаній, так і послуг, що ними надаються. На думку авторів, в основу класифікації можна покласти принцип формування інвестиційних ресурсів фінансовими компаніями. Відповідно всі фінансові компанії необхідно поділити на дві групи: ті, що надають послуги, пов’язані з залученням та спрямуванням фінансових ресурсів, та ті, що надають послуги більш обслуговуючого характеру (обмін валют, переказ коштів). Особливо важливе значення класифікації фінансових компаній для збору статистичних даних та аналізу їх діяльності.

Прийняття закону з чіткою регламентацією діяльності фінансових компаній приведе до підвищення рівня довіри до них з боку інвесторів як у країні (зокрема, з боку населення), так і за її межами, що сприятиме збільшенню інвестицій в економіку. Крім цього, закордонних інвесторів не може не привабити більш проста, у порівнянні з банками, процедура створення фінансових компаній, що може у майбутньому привести до залучення іноземних інвестицій саме до цієї галузі. Так, з погляду універсалізації діяльності фінансові компанії подібні до банків, але мають певні переваги:

- незарегульованість з боку контролюючого органу, оскільки діяльність банківської системи суворо контролюється з боку НБУ;
- кращі умови входження на ринок, де поки що немає жорстких нормативів щодо розміру статутного капіталу;
- можливість більш ефективно працювати в таких сегментах, як мікрокредитування фізичних осіб та підприємців, оскільки фінансові компанії, як і кредитні спілки та ломбарди, можуть надавати кредити оперативніше, за спрощеною процедурою і за нижчими ставками;
- можливість фінансувати довгострокові інвестиційні проекти на відміну від банківських структур, які, переважно, залучають

кошти на порівняно короткий термін (депозити строком більш як на один рік нині майже не залучаються);

– більш спрощена система бухгалтерського обліку та фінансової звітності, яка формується на підставі загальних для всіх суб'єктів ринку стандартів бухгалтерського обліку та звітності (банківська система має більш деталізовану та громіздку систему організації бухгалтерського обліку, статистичної і фінансової звітності) [120, с. 92]. Прийняття Закону України “Про фінансові компанії” сприятиме формуванню додаткового інвестиційного ресурсу СПП, який збільшить її можливості щодо здійснення впливу на розвиток фінансового ринку [80, с. 144; 147].

Важливою складовою подальшого розвитку СПП є не просто створення необхідних законодавчих актів, які стимулюватимуть розвиток цих установ, але й прийняття їх вчасно і належної якості, оскільки величезна кількість різноманітних поправок, доповнень та змін, що приймаються після вступу в дію закону, не сприяє стабільному розвитку парабанківських посередників. Прийняття ж законів вчасно в умовах політичної ситуації нашої країни є складним процесом і вже поступово стає об'єктивним фактором, який не піддається прогнозуванню.

У науковій літературі значна увага приділяється розвитку законодавчої бази діяльності системи парабанківських посередників як основного інструменту вдосконалення її функціонування. Однак проведені дослідження показали, що її функціонування важливе лише на початковій стадії зародження парабанківських посередників. Але подальший їх розвиток, насамперед, пов'язаний із впровадженням сукупності заходів економічного характеру. Так, дані табл. 3.4 свідчать, що наявність законодавчого акта, який регулює діяльність певного виду парабанківських посередників, не є визначальним фактором його розвитку у майбутньому.

З даних табл. 3.4 видно, що розвиток ломбардів і без прийняття Закону України “Про ломбарди” [204] є динамічним, навіть незважаючи на фінансово-економічну кризу, яка мала значний вплив на діяльність фактично всіх парабанківських посередників, обсяги інвестиційних ресурсів цих установ зросли у 2010 році на 2,0 млрд грн [240]. Отже, з'ясовано, що прямої залежності між обсягами інвестиційних ресурсів парабанківських посередників та наявністю законодавчої бази їх функціонування

немає. Тобто розвиток цих установ залежить, передусім, від удосконалення економічних аспектів функціонування СПП.

Таблиця 3.4

Взаємозалежність між обсягами інвестиційних ресурсів та наявністю законодавчої бази функціонування

№ п/п	Вид парабанківського посередника	Наявність основного законодавчого акта	Обсяг інвестиційних ресурсів у 2012 році, млрд грн	Обсяг інвестиційних ресурсів у 2013 році, млрд грн
1	Страхові компанії	Закон України “Про страхування”	46,93	35,75
2	Недержавні пенсійні фонди	Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення”	1,65	2,07
3	Кредитні спілки	Закон України “Про кредитні спілки”	2,53	2,35
4	Ломбарди	–	8,95	8,37
5	Фінансові компанії	Закон України “Про фінансовий лізинг”	39,15	49,77
6	Інститути спільного інвестування	Закон України “Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)”	157,2	177,5

Джерело: складено на основі [8; 78; 205; 206; 209; 211].

Однією із функцій управління СПП є планування та прогнозування діяльності парабанківських посередників на державному рівні, що вимагає розроблення різноманітних програм розвитку не лише окремих секторів та елементів зазначеної системи, але і її у цілому. У плануванні розвитку парабанківських посередників протягом останніх років найбільша увага приділялася страховим компаніям. Так, 2 лютого 2001 року постановою Кабінету Міністрів України затверджена “Програма розвитку страхового ринку України на 2001–2004 роки” [211; 217], а 23 серпня 2005 року розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено “Концепцію розвитку страхового ринку України до 2010 року”. Проте нормативні документи приймаються, а реалізація основних їх положень виконується дуже повільно, а іноді найбільш важливі аспекти документів взагалі залишаються декларативними. Наприклад, у Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року [138] велику увагу приділено захисту прав споживачів страхових пос-

луг. Однак заходи щодо реалізації цього пункту виконані всього на 50 %. Згідно з Концепцією значна увага повинна бути приділена посиленню контролю до забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, розміру чистих активів і статутного капіталу страховиків, однак фінансово-економічна криза показала, наскільки нестабільним є фінансовий стан страхових компаній у країні. Не створено згідно з цим документом фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, не втілене у життя альтернативне вирішення спорів на ринку страхових послуг, хоча, за словами експертів, “документи для реєстрації страхового третейського суду є і готові на 90 %” [61], але відповідний механізм не працює. Не було створено Центру розвитку страхування, не розроблені Державна цільова програма проведення науково-дослідних робіт у сфері страхування та підготовки фахівців для страхового ринку, Державна цільова програма інформування населення через засоби масової інформації про діяльність ринків фінансових послуг. Таким чином, виникає питання необхідності розроблення та ухвалення такої Концепції.

У 2009 році була прийнята “Концепція захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні” [136]. У цьому документі доволі чітко прописані основні напрямки впровадження заходів щодо захисту прав споживачів послуг парабанківських посередників. Однак, на нашу думку, в документі необхідно було вказати також наступне:

- період дії Концепції, оскільки вона у такому вигляді не може існувати тривалий час, фінансовий ринок є надто динамічним сегментом національної економіки й у майбутньому цей документ необхідно буде переписати з урахуванням актуальних тенденцій;

- деталізувати, які саме установи в цій Концепції відносять до небанківських фінансових установ і які фінансові послуги вважаються небанківськими, оскільки на законодавчому рівні досі ці поняття не визначені;

- визначити єдиний орган державного нагляду, який буде контролювати та аналізувати виконання основних положень концепції;

- визначити сукупність показників, які б якісно та кількісно охарактеризували зміну рівня захисту прав споживачів парабанківських посередників після впровадження Концепції.

Однак доцільно зазначити, що прийняття Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні є дійсно важливою складовою подальшої діяльності СПП, враховуючи, що головним фактором її розвитку є зростання довіри населення до діяльності парабанківських посередників. Проте існує велика імовірність, що цей документ у кращому випадку буде виконаний на 50 % і у майбутньому про нього просто забудуть у процесі підготовки нових програм та концепцій, ефективність впровадження яких є дуже сумнівною. Актуальність розроблення цільової Державної програми розвитку СПП не викликає ніяких сумнівів. Однак варто розуміти, що розроблення програми не є метою регулювання цієї системи. Це лише інструмент. Найбільших зусиль вимагає впровадження підготовлених та затверджених програми, що дасть поштовх розвитку як СПП зокрема, так і фінансового ринку загалом.

Важливою складовою розвитку СПП є також планування діяльності державних органів влади, що регулюють діяльність цих установ. На сьогодні відсутні стратегічні програми розвитку Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Це, відповідно, впливає на діяльність цих державних органів виконавчої влади. Саме тому напрям подальшого розвитку цих установ здебільшого залежить від політичної приналежності їх керівників і постійно переглядається з кожною новою зміною керівництва.

Важливою передумовою подальшої діяльності СПП є збільшення довіри економічних суб'єктів до діяльності цих установ. Фінансово-економічна криза показала певні невирішені проблеми функціонування парабанківських установ в Україні. Проблеми із виплатою страхових відшкодувань, неповернення депозитів фізичним особам, різке зниження вартості цінних паперів українських підприємств підірвали і без того хитку довіру клієнтів до діяльності зазначених установ. Фінансово-економічна криза також продемонструвала, що довіра парабанківських посередників до своїх клієнтів була невинуватою та завищеною. Численні махінації зі страховими виплатами, тотальне неповернення кредитів, неспроможність вчасно виконувати свої зобов'язання за лізинговими угодами привели до серйозного перегляду парабанківськими посередниками політики щодо довіри до своїх клієнтів, що обумовлює об'єктивну необхід-

ність її підвищення. Саме тому, на нашу думку, актуальним стає розроблення та впровадження ефективно діючих механізмів підвищення рівня взаємної довіри економічних суб'єктів та парабанківських посередників (див. рис. 3.3), до яких можна віднести:

1) створення системи гарантування вкладів членів кредитних спілок;

2) створення фонду гарантування страхових виплат компаній страхування життя;

3) створення фонду виплат недержавних пенсійних фондів;

4) створення системи компенсації вкладів фізичних осіб, що вклали свої кошти до ІСІ;

5) ефективне використання послуг бюро кредитних історій;

6) створення реєстру страхових шахраїв.

Уже декілька років обговорюється питання створення Фонду гарантування вкладів членів кредитних спілок, що надало б поштовху до залучення фінансових ресурсів цими установами і сприяло б певній стабілізації їх розвитку. Варто зазначити, що кредитні спілки найбільше співпрацюють з фізичними особами, тому в контексті збільшення довіри населення до парабанківських посередників загалом це питання є дуже важливим і вимагає ефективних шляхів його вирішення [109; 174; 249; 248]. У Верховній Раді України на сьогодні вже зареєстрований проект Закону України “Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок”. Однак цей законопроект був поданий до законодавчого органу ще у жовтні 2008 року, у січні 2010 року був розглянутий і відправлений на повторне перше читання [6, с. 5]. У Проекті цього Закону визначено, що всі кредитні спілки, які залучають депозити, повинні обов'язково брати участь у Фонді [196]. Також зазначено, що Міністерство фінансів України виступить співзасновником Фонду, зробивши внесок у його статутний капітал у розмірі 50 млн грн у вигляді державних облігацій. Кредитні спілки ж повинні будуть перерахувати перший внесок у розмірі 1 % від суми вкладів [62, с. 39].

За своєю суттю проект Закону України “Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок” є подібним до Закону України “Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб”. До речі, на травень 2010 року Фонд гарантування вкладів фізичних осіб вже сплатив більше ніж 86 % боргів вкладникам майже всіх банків, що ліквідовуються. При цьому близько 76 тис. вкладників

отримали компенсації на загальну суму майже 3 млрд грн [54, с. 27]. Слід зауважити, попри всю критику діяльності цієї установи, вона справляється з головною функцією, що була на неї покладена. Відповідно, вкладники кредитних спілок у сучасних умовах не можуть повернути назад свої кошти, що ставить клієнтів банківських структур та кредитних спілок у нерівні умови здійснення діяльності і надає першим значну перевагу.

Необхідною передумовою розвитку парабанківських посередників є створення системи компенсації інвесторам, аналогі якої успішно діють у розвинутих країнах. Так, заслуговує на увагу британська схема компенсації інвесторам, яка почала працювати у 1988 році після серії скандалів щодо фінансових махінацій із залученими від населення коштами. Всі ліцензовані компанії та фонди є учасниками схеми й сплачують внески. Навіть успішні компанії зацікавлені у цьому, оскільки схема підвищує довіру інвесторів, і вони охочіше вкладають свої кошти. Загальна сума внесків за рік з усіх компаній та фондів становить близько 100 млн фунтів стерлінгів. За схемою втрати відшкодовуються лише тим, хто втратив гроші, починаючи з грудня 1986 року і тим, хто робив внески через ліцензовані інвестиційні інститути. Схема не дає гарантій професійним інвесторам, середнім і великим компаніям, державним організаціям, які самі мають змогу орієнтуватися на фондовому ринку. Схема компенсації починає діяти тільки за умови, що сама компанія виявляється неплатоспроможною. Гранична сума відшкодувань становить 48 тис. фунтів стерлінгів на людину у рік [32, с. 102; 256, с. 33].

Створення аналогічної інституції і в Україні дозволила б збільшити довіру населення до ІСІ та сприяти зростанню обсягів коштів, що вкладаються до них фізичними особами. За словами Голови Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, потенціал залучення фінансових ресурсів населення оцінюється експертами у 50 млрд грн. Однак, на думку чиновника, потенціал є значним, але механізмів, стимулів, а головне – гарантій, необхідних для запуску цих грошей у роботу, недостатньо [61, с. 35]. За словами В.М. Гейця, нині у населення нашої країни на руках є від 40 до 60 млрд грн [41], що є величезним інвестиційним потенціалом для подальшого розвитку національної економіки [27].

Для відновлення довіри до європейських фінансових інститутів Єврокомісія розробила законопроект, відповідно до якого роз-

мір компенсацій за приватними вкладками в європейських банках у разі їх банкрутства зростає з 50 до 100 тис. євро, а розмір компенсацій інвесторам фінансових компаній – з 20 до 50 тис. євро. Гарантії передбачені у тому випадку, якщо інвестори довірили свої кошти посередникам [64]. У Росії також звернули увагу на необхідність запровадження механізму компенсації інвесторам втрат. Федеральна служба по фінансовим ринкам Росії підтримала ідею створення фонду для компенсації інвесторам втрат від незаконних дій професійних учасників ринку цінних паперів на базі Агентства по страхуванню вкладів, яке реалізує схожу схему в банківському секторі. Отже, подальший ефективний розвиток інститутів спільного інвестування вимагає створення механізмів виплати компенсацій інвесторам, особливо фізичним особам, знання яких щодо розвитку та функціонування фондового ринку є мінімальними. Впровадження таких механізмів дозволить створити передумови залучення фінансових ресурсів не лише юридичних, але і фізичних осіб.

Таким чином, в Україні є нагальна необхідність створення декількох фондів гарантування виплат фізичним особам. Відповідно, постає питання в доцільності створення окремих фондів гарантування таких виплат, оскільки така ситуація приводить до зростання видатків державного бюджету, якщо створювати такі фонди за принципом побудови Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який відповідно до Закону України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” [207] є державною спеціалізованою установою, яка виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб.

Взагалі логічним було б припустити, що вже створений вищенаведений Фонд можна використовувати і для побудови системи виплат фізичним особам, що є клієнтами парабанківських посередників, однак у Законі України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” у статті 2 зазначено, що учасниками фонду є банки та філії закордонних банків, що унеможливує його використання для створення системи гарантування вкладів клієнтам парабанківських посередників.

Саме тому, враховуючи вищенаведене, на нашу думку, створювати систему гарантування вкладів та внесків фізичних осіб-клієнтів парабанківських посередників можна такими способами:

1) внести зміни до Закону України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” та на базі зазначеного фонду створювати відповідну систему;

2) створювати окремі фонди по кожному випадку необхідності надання державних гарантій по вкладам фізичних осіб;

3) створити єдиний фонд гарантування вкладів (внесків) клієнтам парабанківських посередників.

На нашу думку, найбільш прийнятним є третій варіант, оскільки він дає можливість створити більш ефективну систему гарантування вкладів (внесків) клієнтам парабанківських посередників, що проявляється у наступному:

1) врахування всіх особливостей функціонування тих парабанківських посередників, специфіка діяльності яких вимагає створення такого фонду;

2) зменшення бюджетних витрат на здійснення організації такого фонду та підтримки його роботи у майбутньому;

3) легший контроль за діяльністю такого фонду з боку державних органів влади;

4) краще обслуговування клієнтів у разі здійснення необхідності виплат, оскільки громадяни розуміють куди їм необхідно звертатися у разі виникнення таких проблем;

5) часткове підвищення довіри громадян до діяльності парабанківських посередників тощо.

Отже, створення фонду гарантування вкладів клієнтам парабанківських посередників є, безумовно, важливим кроком до вдосконалення діяльності СПП та вимагає більш окремих ґрунтовних наукових досліджень.

Доречно зазначити також позитивний європейський досвід створення аналогічних систем. У Великобританії, наприклад, створена Система гарантування фінансових послуг (FSCS), яка є незалежним органом, створеним відповідно до Закону України “Про фінансові послуги та ринки” від 2000 р. Зазначена система стала єдиною системою гарантування з 1 грудня 2001 р., замінивши інші системи гарантування. FSCS є гарантійним фондом компаній з надання фінансових послуг: банківський сектор, страхування, страхове посередництво, інвестиційний бізнес та іпотечне посередництво. Для виконання поставлених цілей FSCS розподілений на підсхеми: система гарантування депозитів; страхова система гаран-

тування; система гарантування у страховому посередництві, система гарантування інвестиційних компаній, система гарантування в іпотечному посередництві [258, с. 252; 261].

Важливою складовою стабільного розвитку кредитних установ є використання ними послуг кредитних бюро, що дає змогу цим установам зменшити ризики неповернення виданих коштів [132; 194]. Цей інструмент створює передумови для стабільної діяльності кредитних установ. В Україні зареєстровано згідно з даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, 9 бюро кредитних історій: ТОВ “Українське бюро кредитних історій”, ТОВ «Бюро кредитних історій “Русский стандарт”», ТОВ “Незалежне бюро кредитних історій”, ТОВ «Бюро кредитних історій “Українське кредитне бюро”», ПАТ «Бюро кредитних історій “Фенікс”», ПАТ «Бюро кредитних історій “Кредит сервіс”», ТОВ “Роздрібне бюро кредитних історій” [85; 87; 171, с. 34].

Основними перевагами, що надають бюро кредитних історій, є:

- підвищення поінформованості кредиторів про потенційних позичальників і можливість більш точно спрогнозувати повернення кредитів;
- можливість ефективно визначити ціну кредиту, знизивши ризик несприятливого вибору позичальника;
- зменшення витрат на пошук на перевірку інформації про потенційного позичальника і, відповідно, це сприяє здешевленню кредитів;
- зниження кількості відмов у наданні кредитів добросовісним позичальникам;
- розширення доступу до фінансових послуг для фізичних та юридичних осіб через створення їхньої “кредитної історії” [224].

Використання послуг кредитних бюро на сьогодні є актуальним для всіх кредитних установ, а особливо для кредитних спілок, юридичних осіб публічного права, інших кредитних спілок та фінансових компаній. Однак значної уваги потребує вдосконалення роботи наявних кредитних бюро. Однією з головних проблем є збільшення обсягів інформації про кредитні операції, що є запорукою ефективного використання послуг кредитних бюро. Так, більшість цих організацій збирає інформацію про кредити, що надані

фізичним особам, однак необхідно також активізувати роботу щодо збору та опрацювання інформації про кредити юридичних осіб, суми позичок яких є значно більшими. Важливим аспектом розвитку цих установ є використання закордонного досвіду їх діяльності [147]. Наприклад, у Великобританії кредитні бюро беруть інформацію не лише від кредиторів, але і з судів. У британській судовій системі є реєстраційний департамент, де зберігається інформація про тих, хто притягувався до суду за несплату боргів і кредитні бюро мають доступ до неї [224]. Цей механізм має свої переваги, головною з яких є акумулювання інформації не лише про видані кредити, але і про несплату комунальних боргів, інших рахунків. Ефективне використання послуг бюро кредитних історій є одним з головних напрямів розвитку парабанківських посередників.

Подібну до кредитних бюро структуру необхідно створити і страховим компаніям, оскільки під час фінансово-економічної кризи значно зросла кількість махінацій та різноманітних зловживань з боку клієнтів щодо виплат страхових відшкодувань. За словами Голови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, вже почалася робота щодо створення реєстру збиткових клієнтів, який дозволить більш-менш систематизувати та виявити центри зловживань [58, с. 37]. Питанням здійснення махінацій у страховій сфері в сучасних умовах приділяється недостатньо уваги. У цілому виникла така система, коли кожна страхова компанія самостійно вирішує питання щодо ліквідації наслідків махінацій з боку клієнтів у межах своєї установи. Однак закордонний досвід говорить, що найбільш ефективними є консолідовані заходи щодо протидії зловживанням на страховому ринку. Навіть немає жодних статистичних даних щодо кількості зловживань та обсягів фінансових збитків, що отримали страхові компанії. Відповідно, така ситуація лише сприяє недобросовісним клієнтам, одні з яких протягом останніх років отримували відшкодування від трьох страховиків за схожими страховими випадками.

Головну роль у мінімізації зловживань на ринку страхування необхідно все ж виконувати правоохоронним органам, які повинні тісно співпрацювати у цьому питанні з Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, страховими компаніями та Лігою страхових організацій України.

Так, наприклад, у Канаді боротьба із шахрайством проводиться під егідою спеціально уповноваженого органу, до складу якого входить більшість страхових компаній по майновому страхуванню й асоціацій брокерів. Спеціально створений при бюро комітет розробив систему експертного оцінювання, узагальнив досвід боротьби з шахрайством багатьох страхових компаній і випустив спеціальний посібник, як створити у страховій компанії підрозділ по боротьбі з шахрайством і як побудувати його роботу, щоб це позитивно вплинуло на якість обслуговування клієнтів компанії [24; 155]. На жаль, в Україні роль Ліги страхових організацій як головної організації страхових компаній у боротьбі з шахрайством незначна.

Одним з головних напрямків розвитку СПП, на нашу думку, є відновлення довіри до її діяльності з боку економічних суб'єктів, тобто фізичних та юридичних осіб. Це можливо досягти лише за умови повної інформаційної відкритості діяльності парабанківських посередників [117; 109].

Ми вважаємо, що інформаційна відкритість системи парабанківських посередників полягає у наступному:

1) можливість отримувати інформацію про послуги, що надають парабанківські посередники;

2) інформування економічних суб'єктів про основні тенденції розвитку парабанківських посередників уповноваженими органами державного регулювання;

3) можливість виконувати ґрунтовний аналіз діяльності парабанківських посередників саморегульованими організаціями;

4) постійне висвітлення питань діяльності парабанківських посередників у засобах масової інформації;

5) можливість отримувати статистичну інформацію про діяльність парабанківських посередників;

6) доступність інформації про розвиток регіональних систем парабанківських посередників;

7) можливість отримувати інформацію про загальний фінансовий стан будь-якого парабанківського посередника;

8) отримання інформації про перспективні заходи державного регулювання діяльності СПП;

9) можливість отримувати інформацію про дотримання парабанківськими посередниками встановлених законодавством вимог до діяльності тощо.

Насамперед, на нашу думку, у напрямку підвищення відкритості інформаційного середовища діяльності СПП необхідно:

- запровадити системний підхід до аналізу інформації про діяльність СПП як цілісного елементу фінансового ринку, розробити методики щодо збору, систематизації, оброблення та оприлюднення інформації про її розвиток;

- розширити та поглибити кількість показників щодо діяльності парабанківських посередників, що збираються на сьогодні, внести зміни до чинних нормативних актів щодо надання відповідної інформації;

- особливу увагу приділити збору інформації про діяльність регіональних систем парабанківських посередників, розробити відповідні методики та затвердити механізм її подання до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

- удосконалити інструменти оприлюднення інформації (крім головного сайта Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, варто також публікувати дані у більш скороченому вигляді у періодичній літературі, як це, наприклад, робить Національний банк України);

- удосконалити механізм надання відповідей на письмові звернення громадян з метою отримання інформації про діяльність парабанківських посередників;

- створити гарячу лінію щодо роз'яснення інформації про діяльність парабанківських посередників;

- покращити інформаційну наповненість головного сайта Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

- створити сайти регіональних представництв Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг;

- публікувати основну статистичну інформацію у головному офіційному виданні та здійснювати його розповсюдження.

Збільшення кількісних показників діяльності парабанківських посередників, які подаються до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, насамперед, полягає в отриманні такої інформації щодо:

– кількості створених робочих місць парабанківськими посередниками, оскільки на сьогодні така інформація Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, не надається і, відповідно, не проводиться її аналіз. Причому варто розмежовувати кількість створених робочих місць як у м. Києві, так і у регіонах країни;

– загальних показників вкладення інвестиційних ресурсів у розвиток певних галузей економіки. Нині для деяких парабанківських посередників взагалі не відомо, яким суб'єктам ці установи надають кредити та які цінні папери купують, особливо це стосується діяльності юридичних осіб публічного права, кредитних установ та інститутів спільного інвестування;

– розвитку інститутів спільного інвестування. Зокрема, яка кількість фізичних та юридичних осіб бере участь у розвитку цих установ, скільки укладено з ними угод;

– регіонального розвитку ломбардів, фінансових компаній, у тому числі лізингових та факторингових компаній, по яких взагалі відсутні будь-які дані;

– регіональної діяльності філій, дирекцій та інших підрозділів компаній страхування життя та недержавних пенсійних фондів;

– регіональної діяльності інститутів спільного інвестування. Взагалі, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку приділяє незначну увагу наданню повної інформації щодо діяльності цих установ.

Для вдосконалення системи інформування суспільства про діяльність парабанківських посередників важливою складовою стає підготовка оперативних відповідей на запити громадян. Згідно з новим Законом України “Про доступ до публічної інформації” [198] інформаційний запит у будь-яку інстанцію може подавати кожна зацікавлена особа, а не лише представники засобів масової інформації. Запит цей може бути зробленим у довільній формі, у тому числі за телефоном та електронною поштою. Максимальний термін відповіді на нього скорочений з 30 до 5 днів [51, с. 21]. Така ситуація сприяє більш швидкому отриманню відомостей про діяльність парабанківських посередників громадянами України.

Важливою складовою проведення інформаційної обізнаності економічних суб'єктів щодо парабанківських послуг є видання Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері

ринків фінансових послуг, власного друкованого журналу, в якому повною мірою висвітлювалися б усі важливі аспекти розвитку парабанківських посередників, оскільки доступ до мережі Інтернет є на сьогодні не у всіх громадян. У 2010 році Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, прирівняла до своїх офіційних друкованих видань тижневик “Україна. Бізнес ревію”, але тираж цього журналу є незначним і до того ж він не є власністю цієї установи, тому, відповідно, головну його редакційну політику визначає не зазначений державний орган. Нині видання власних друкованих засобів органами державного регулювання фінансового ринку є майже обов’язковим. Так, Національний банк України видає власний журнал “Вісник національного банку України”, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку видає бюлетень “Відомості Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку”, який є щоденним офіційним друкованим виданням та “Бюлетень. Цінні папери України”.

Особливістю діяльності парабанківських посередників, переважно, є наявність елемента довіри між ними та їх клієнтами у процесі надання фінансових послуг. Саме ця характерна риса вимагає обов’язково втручання держави з метою регулювання діяльності парабанківських посередників, які, виступаючи в основному прибутковими організаціями, намагаються отримати прибутки, не завжди враховуючи права та інтереси своїх клієнтів.

Історія розвитку парабанківських посередників у незалежній Україні свідчить, що недостатній рівень регулювання з боку держави одразу приводить до зловживань на фінансовому ринку з боку фінансових посередників та значно знижує рівень довіри економічних суб’єктів щодо діяльності цих установ, який відновити за короткий термін практично неможливо.

На сучасному етапі в Україні функції уповноважених органів у сфері регулювання за діяльністю парабанківських посередників розподілені між Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України, яка здійснює нагляд за страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами, кредитними спілками, ломбардами, фінансовими компаніями, і Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, яка здійснює контроль за діяльністю інститутів спільного інвестування (рис. 3.5).

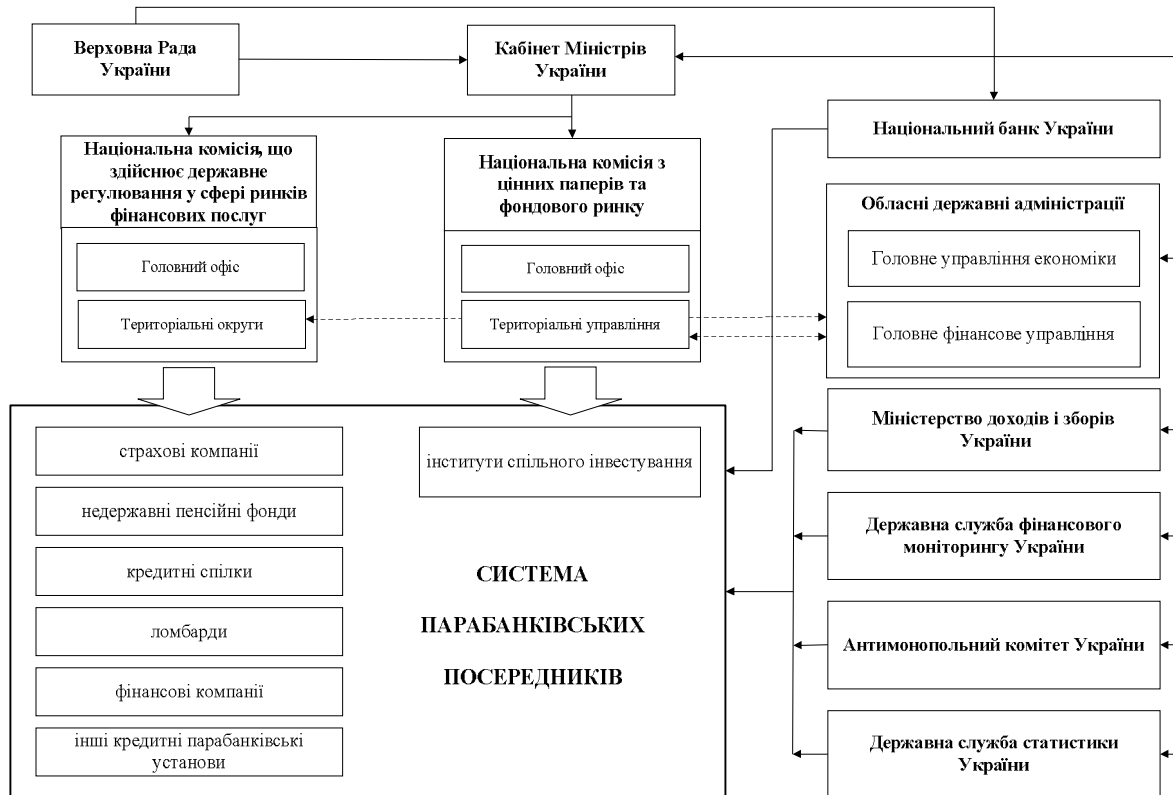

Рис. 3.5. Модель організаційної структури державного регулювання СПП

Також у процесі регулювання СПП опосередковано беруть участь такі державні органи (рис. 3.5):

1) Кабінет Міністрів України – координує діяльність Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; приймає нормативні акти щодо діяльності парабанківських посередників;

2) Верховна Рада України – призначає членів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; приймає законодавчі акти у сфері регулювання діяльності парабанківських посередників;

3) Національний банк України – регулює валютні операції, що здійснюють парабанківські посередники, та надає ліцензії на інші види послуг, що можуть надавати зазначені установи у межах своєї компетенції;

4) Міністерство доходів і зборів України – забезпечує та контролює сплату податків та зборів парабанківськими посередниками;

5) Державна служба фінансового моніторингу України – забезпечує запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, через парабанківські установи;

6) Антимонопольний комітет України – забезпечує рівні можливості розвитку парабанківських посередників, створює умови добросовісної конкуренції між ними;

7) Державна служба статистики України – встановлює порядок подання та збору статистичної інформації щодо діяльності парабанківських посередників в Україні;

8) обласні державні адміністрації – співпрацюють з територіальними органами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку і Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у сфері підтримки розвитку територіальних систем парабанківських посередників.

Особливу увагу також варто приділити питанням реформування діяльності регіональних управлінь. Сучасна територіальна організація представництв Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, і Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку представлені на рис. 3.6.

Рис. 3.6. Система територіальних управлінь Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, і Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку

Таким чином, територіальні управління Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку представлені в усіх обласних центрах України. Натомість територіальні управління Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, існують лише у 8 регіонах: Львівській, Тернопільській, Харківській, Донецькій, Дніпропетровській, Одеській областях, м. Києві та в Автономній Республіці Крим (м. Севастополь) (рис. 3.6).

На нашу думку, актуальними стають питання формування територіальних управлінь Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, у кожному обласному центрі, що обумовлено наступним:

- сучасна територіальна організація представництв зазначеного уповноваженого органу сформована у 2002–2003 роках. Однак на сучасному етапі обсяг наданих фінансових послуг парабанківськими посередниками у декілька разів більший показників 2003 року. Також спостерігається і значне зростання кількості парабанківських посередників, що відповідно впливає на обсяг роботи, що повинні виконувати територіальні управління;

- у майбутньому темпи розвитку банківського сектору поступово будуть зменшуватися, але парабанківські установи розвиватимуться більш динамічно, оскільки мають значний невикористаний потенціал діяльності на фінансовому ринку України. Це приведе до зростання кількості як парабанківських установ, так і обсягів фінансових послуг, що ними будуть надаватися;

- фінансово-економічна криза продемонструвала неефективне державне регулювання діяльності парабанківських посередників в Україні, що негативно вплинуло на функціонування всієї СПП загалом. Збільшення кількості територіальних управлінь Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, дозволить більш оперативно реагувати на скарги економічних суб'єктів щодо діяльності окремих парабанківських посередників та приймати необхідні рішення, оскільки працівники регіональних управлінь краще ознайомлені з діяльністю зазначених установ у своєму регіоні та з їх філіальною мережею;

- частково створення територіальних управлінь необхідно виконати за рахунок деконцентрації працівників головного офісу На-

ціональної комісії, яка здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, що дозволить компенсувати витрати на утримання нових підрозділів за рахунок зменшення кількості працівників, що працюють у м. Києві, та збільшенні їх чисельності у регіонах, де заробітна плата, відповідно, є меншою. Варто також делегувати територіальним управлінням певні функції, що нині виконуються працівниками головного офісу зазначеної установи;

Складним залишається питання фінансування новостворених територіальних управлінь Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Однак, на нашу думку, питання створення таких представництв є необхідною складовою ефективною системою державного регулювання за діяльністю парабанківських посередників, оскільки дає змогу виконувати уповноваженому органу покладені на його функції, головною з яких є захист прав споживачів фінансових послуг.

Варто розуміти, що недостатній контроль з боку держави за діяльністю парабанківських посередників завжди буде призводити до зловживань з їхньої сторони, оскільки ці установи, здебільшого, є прибутковими організаціями. Проте така ситуація дуже негативно впливає на подальший розвиток парабанківських посередників та фінансового ринку країни загалом внаслідок збільшення недовіри до діяльності таких установ з боку економічних суб'єктів, особливо фізичних осіб. Саме тому під час створення територіальних управлінь Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, передусім варто керуватися необхідністю відновлення довіри фізичних та юридичних осіб до діяльності парабанківських посередників.

Також згідно з Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо національних комісій, що здійснюють державне регулювання природних монополій, у сфері зв'язку та інформатизації, ринків цінних паперів і фінансових послуг” Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг віднесена разом з Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку до переліку національних комісій, що лише підсилює її роль як регулятора на фінансовому ринку і дає підстави вимагати більшого фінансування для розширення територіальної мережі своїх управлінь [197].

Доречно зазначити також, що обчислити обсяг додаткових витрат на створення регіональних представництв Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, складно, оскільки цим уповноваженим органом не розкриваються дані про чисельність працівників, що задіяні в територіальних управліннях та про витрати на їх утримання, а надається лише загальна інформація про діяльність зазначеного органу.

Таким чином, розширення територіальних управлінь Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, дасть можливість:

1) сприяти покращенню умов надання фінансових послуг парабанківськими посередниками;

2) збільшити рівень дотримання парабанківськими посередниками встановлених нормативних вимог щодо їх діяльності;

3) отримувати оперативніше парабанківськими посередниками різнобічні роз'яснення щодо правил їх діяльності від уповноваженого органу;

4) надавати парабанківськими посередниками безпосередньо територіальним управлінням фінансову та інші види звітності;

5) здійснювати більш адекватні та оперативні дії зі сторони державного регулятора щодо парабанківських посередників внаслідок отримання скарг від економічних суб'єктів на безправні дії зазначених установ у процесі надання фінансових послуг до територіальних управлінь;

6) здійснювати контроль за достовірністю інформації, що надається парабанківськими посередниками у різноманітних звітах та перевіряти її відповідність встановленим законодавчим вимогам;

7) оперативніше реагувати на проблеми парабанківських посередників [211];

8) більш ефективно здійснювати моніторинг діяльності парабанківських посередників у регіоні, виявляти основні тенденції їх розвитку та здійснювати заходи щодо покращення діяльності цих установ;

9) ефективно взаємодіяти з органами місцевої влади та місцевого самоврядування щодо розвитку парабанківських посередників.

Організація територіальних управлінь Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, є важливою складовою реформування державного регу-

лювання СПП та вимагає зваженого підходу до її побудови. Варто також зазначити, що, створюючи територіальні управління, необхідно враховувати розвиток РСПП у тому або іншому регіоні, оскільки різностороннє територіальне розміщення парабанківських посередників вимагає неоднакових зусиль з боку держави щодо регулювання діяльності зазначених установ.

Отже, подальший розвиток СПП, насамперед, полягає у реалізації загальних напрямів удосконалення її діяльності, серед яких нами виділено такі: вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності СПП; формування механізмів підвищення взаємної довіри економічних суб'єктів та парабанківських посередників; забезпечення інформаційної прозорості діяльності СПП; удосконалення організаційної структури державного регулювання СПП. Реалізація саме цих заходів, на наш погляд, приведе до значного покращення середовища діяльності парабанківських посередників, що, безумовно, матиме позитивний вплив на діяльність СПП та активізує процес формування обсягу її інвестиційного ресурсу, що сприятиме ефективному розвитку фінансового ринку України та національної економіки загалом.

3.3. Концептуальні засади зміцнення фінансово-економічної безпеки держави за допомогою реалізації механізмів активізації діяльності системи парабанківських посередників

Система парабанківських посередників, як уже зазначалося, є важливою складовою розвитку фінансового ринку, оскільки дає можливість формувати інвестиційні ресурси всередині країни, використовуючи передусім внутрішні фінансові кошти фізичних осіб, які на сьогодні знаходяться поза обігом фінансового ринку нашої країни. Враховуючи таку ситуацію, парабанківські посередники відіграють також вагомий роль у забезпеченні економічної безпеки держави, зокрема, у частині формування її фінансової компоненти. Більшість із означених фінансових установ у своїй діяльності використовують кошти населення через надання фізичним особам певного спектра фінансових послуг і, таким чином, перетворюють ці залучені кошти в інвестиційні та кредитні ресурси для інших економічних суб'єктів, які мають у них потребу. Отже, функціонування парабанківських посередників дозволяє

зміцнювати фінансову безпеку держави за допомогою формування додаткових інвестиційних ресурсів для розвитку реального сектору національної економіки, знижувати залежність від закордонних джерел і одночасно залучати додаткові внутрішні джерела, надаючи можливість їх власникам отримувати додатковий дохід, підвищуючи їх фінансові можливості та покращуючи фінансову безпеку таких економічних суб'єктів.

Розглянемо детальніше сутність фінансової безпеки держави та особливості її забезпечення через удосконалення функціонування системи парабанківських посередників. Взагалі у науковій літературі на сьогодні накопичено значний масив різноманітної інформації щодо визначення сутності фінансової безпеки держави. Інколи фінансову безпеку держави асоціюють з фінансовою безпекою як універсальною категорією економічної науки, не акцентуючи уваги на певних розбіжностях і не виділяючи такий тип безпеки як лише окремий її вид, виокремлений за суб'єктною ознакою.

Наявність значної кількості різносторонніх підходів до обґрунтування змісту фінансової безпеки, її компонентів ускладнюють вивчення цього явища загалом та вимагають формування авторської позиції щодо визначення його сутності з метою поглиблення наявних уже наукових напрацювань для застосування їх у дослідженні прикладних аспектів зміцнення фінансової безпеки окремих суб'єктів господарювання, у тому числі і парабанківських посередників. Загалом, у наукових роботах можна знайти використання таких термінів „фінансова безпека держави” та „фінансово-економічна безпека держави”. Аналізуючи наявні трактування зазначених термінів, ми схильні розглядати їх як синонімічні за своєю природою, тому що значних відмінностей між ними, на наше переконання, не існує. З урахуванням положень класичної економічної науки фінансові аспекти існування будь-якого явища є частиною прояву його економічної складової функціонування. У процесі реалізації контент-аналізу основних наукових підходів до трактування сутності явища „фінансової безпеки держави” нами отримані результати, які систематизовано у додатку Н.

Отже, фінансову безпеку держави пропонуємо трактувати таким чином: фінансова безпека держави – важлива складова її економічної безпеки, такий стан існування держави, за якого можливим є забезпечення достатніми обсягами фінансових ресурсів

її стабільного розвитку в довгостроковій перспективі, задоволення першочергових фінансових потреб та сприяння формуванню передумов для ефективного розвитку національної економіки. Взагалі, зрозуміти конкретні аспекти фінансової безпеки країни можна через визначення її компонентного складу та детального аналізу складових.

На нашу думку, для фінансової безпеки держави притаманними є такі особливості.

1. Формування достатніх обсягів фінансових ресурсів для стабільного розвитку, що визначає наявність у розпорядженні центральних та місцевих органів влади бюджетних коштів, формування привабливої інвестиційної політики для залучення інвестицій до розвитку національного господарства. Фактично, забезпечення розвитку держави необхідними фінансовими ресурсами є одним з першочергових завдань, вирішення якого є запорукою формування її економічної безпеки. Також сутність цього аспекту полягає у тому, що фінансова безпека держави настає тоді, коли країна може розвиватися з урахуванням наявності доступних фінансових ресурсів, враховуючи як державний сектор економіки, так і приватний бізнес.

2. Задоволення першочергових фінансових потреб держави. Фактично цей аспект виходить із попереднього, але доречно зазначити, що у цьому контексті робиться акцент, насамперед, на початкових фінансових потребах, оскільки забезпечити загалом усі фінансові потреби держави об'єктивно неможливо. Саме тому, на наше переконання, можливість задоволення невідкладних фінансових потреб, до яких можна віднести такі: оплата боргових зобов'язань, терміни сплати за якими настали, вчасна виплата взятих державою на себе соціальних стандартів, фінансування бюджетної сфери країни загалом, є складовою частиною фінансової безпеки держави. Все це вимагає формування відповідних фондів фінансових ресурсів, оскільки у разі неможливості країни виконувати свої зобов'язання складно говорити про її фінансову безпеку.

3. Створення передумов для ефективного розвитку національної економіки. Враховуючи вищенаведені особливості, фінансова безпека сприяє формуванню передумов для забезпечення економічної безпеки держави та її стабільного розвитку, що може бути визначено через сукупність кількісних та якісних показників функціонування національної економіки.

Таким чином, розглядаючи фінансову безпеку у вузькому контексті, можна стверджувати, що її зміст полягає у формуванні, насамперед, обсягів необхідних фінансових ресурсів для економіки, що визначає важливість розвитку фінансових відносин між різносторонніми економічними суб'єктами у межах національного економічного простору й обумовлює актуальність реалізації системи різноманітних заходів щодо активізації таких відносин та забезпечення їх стабільного розвитку.

Особливо сутність фінансової безпеки можна визначити через дослідження теоретичних та прикладних аспектів її основних компонентів. У науковій літературі на сьогодні немає вичерпного та однозначного переліку складових фінансової безпеки, але, загалом, більшість учених схиляються до думки, що фінансова безпека – це насамперед: 1) бюджетна безпека; 2) податкова безпека; 3) грошово-кредитна безпека; 4) інвестиційна безпека; 5) депозитна безпека; 6) банківська безпека; 7) валютна безпека; 8) безпека фінансового ринку.

Звичайно, зазначений перелік компонентів фінансової безпеки є дещо дискусійним, оскільки не зрозумілим залишається, наприклад, виокремлення банківської безпеки та безпеки фінансового ринку, частиною функціонування якого і є діяльність банківських установ. Зокрема, у Методичних рекомендаціях щодо оцінювання рівня економічної безпеки України визначено, що фінансова безпека – це такий стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, валютної, банківської та податкової системи, який може забезпечити ефективне функціонування держави, підтримуючи її економічну стійкість у глобальному середовищі [163, с. 16].

Досліджуючи окремі складові фінансової безпеки держави, можна ще більше поглибити сутність цієї категорії та визначити окремі її специфічні ознаки. Проте у контексті дослідження, що нами проводиться, важливим, передусім, є визначення сутності фінансової безпеки системи парабанківських посередників та її ролі у формуванні національної фінансової безпеки. Варто наголосити, що у вітчизняній науковій літературі відсутні дослідження сутності цього виду фінансової безпеки. На наше переконання, зміст фінансової безпеки системи парабанківських посередників (ФБСПП) можна визначити через аналіз відповідного рівня безпеки окремих видів парабанківських посередників та узагальнення отриманих результатів.

У структурі фінансової безпеки держави на сьогодні не виділяється рівень фінансової безпеки парабанківських посередників або загалом системи парабанківських установ. Відсутність визначених досліджень вимагає застосування системно-логічного підходу до з'ясування змісту цих дефініцій та визначення їх місця у загальній системі фінансової безпеки держави. На нашу думку, заслуговує на увагу дослідження вже сформованих наукових підходів до вивчення явища фінансової безпеки комерційних банків та банківської системи загалом. Такий підхід дозволить визначити основні специфічні ознаки, яким повинна відповідати і ФБСПП, оскільки вона за своїм змістом є подібною до сутності фінансової безпеки банківських установ, лише у своїй структурі є більш багатоаспектною, тому що враховує особливості функціонування різних парабанківських посередників. Отже, спочатку визначимо сутність фінансової безпеки комерційного банку та дослідимо основні концепції, що трапляються в наукових роботах щодо трактування змісту дефініції „фінансова безпека банківської системи”. У додатку II наведено перелік визначень сутності фінансової безпеки банківських установ.

Отже, фінансову безпеку банківської установи загалом можна ідентифікувати як складову його економічної безпеки, такий стан функціонування комерційного банку, за якого можливим є забезпечення фінансовими ресурсами його стабільного розвитку в довгостроковій перспективі, задоволення нагальних фінансових потреб та сприяння формуванню передумов для ефективного розвитку банківської установи.

Для комерційного банку фінансова безпека безпосередньо пов'язана з такими поняттями, як фінансова стійкість, ліквідність, платоспроможність банку, які за своїм змістом є окремими показниками рівня фінансової безпеки вказаної установи. Саме тому можливість вчасно сплачувати свої зобов'язання у повному обсязі перед фізичними, юридичними особами, іншими комерційними банками є найбільш важливим показником його стабільної діяльності та міцного фінансового становища, що може свідчити про достатній рівень фінансової безпеки банківської установи.

Враховуючи вищезазначену сутність фінансової безпеки банківської установи, визначимо сутність фінансової безпеки банківської системи загалом як важливої складової розвитку національної економіки та формування економічної безпеки держави. У

табл. 3.5 наведено декілька наявних на сьогодні варіантів трактування дефініції „фінансова безпека банківської системи”. Зазначимо, що на відміну від численних визначень категорії „фінансова безпека комерційного банку”, дефініція „фінансова безпека банківської системи” досліджується небагатьма вченими й однозначного підходу до її вивчення не існує.

Таблиця 3.5

Трактування дефініції „фінансова безпека банківської системи”

№ п/п	Тлумачення	Автор, джерело
1	Фінансово-економічна безпека банківської системи – це такий її стан, коли фінансова стабільність чи репутація не може бути підірвана цілеспрямованими діями певної групи осіб і організацій або фінансовою ситуацією, що склалася всередині чи зовні банківської системи	Гриценко Р. Економічна безпека банківської системи України / Р. Гриценко // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 4. – С. 27–28 [55, с. 27]
2	Систему безпеки банківської діяльності можна визначити як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз	Коваленко В. В. Концептуальні основи формування системи безпеки банківської діяльності / В. В. Коваленко // Економічний часопис – XXI. – 2013. – № 1–2 (1). – С. 56–59 [129, с. 57]
3	Фінансова безпека являє собою здатність банківської системи протистояти загрозам, тому під забезпеченням фінансової безпеки, на нашу думку, слід розуміти сукупність економічних відносин, що складаються з приводу формування такої здатності в умовах обмеженості трудових, фінансових, матеріальних ресурсів	Шиян Д. В. Організаційно-методичні аспекти формування механізму фінансової безпеки банківської системи / Д. В. Шиян // Фінансовий простір. – 2014. – № 2 (14). – С. 158–163 [272, с. 159]
4	Фінансову безпеку банківської системи у цілому та її окремих складових слід розглядати у двох аспектах. По-перше, з погляду фінансових наслідків її діяльності для країни в цілому й окремих клієнтів і контрагентів. По-друге, з погляду недопущення та відвернення явних і потенційних загроз фінансовому стану всієї банківської системи країни, НБУ та вітчизняним комерційним банкам	Ткаченко А. М. Вимірювання фінансової безпеки банківської системи / А. М. Ткаченко, К. І. Маменко // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку : зб. наук. пр. – Донецьк : ІЕП НАНУ, 2009. – С. 333–345 [251, с. 336]

Джерело: складено авторами.

Зазначені види фінансової безпеки безпосередньо пов’язані між собою, оскільки стабільність кожної банківської установи приводить до стабільності банківської системи загалом. Проте з погляду аналітичного дослідження все ж таки фінансова безпека банківської установи і банківської системи є різносторонніми категоріями, яким притаманні певні особливості та відмінності, особливо у частині формування системи кількісних та якісних показників, за допомогою яких можна визначити рівень такої фінансової безпеки.

Таким чином, фінансова безпека банківської системи – частина фінансової безпеки країни, такий її стан, який дозволяє забезпечувати нормальні умови функціонування банківських установ, ефективно протидіяти макроекономічним зовнішнім та внутрішнім щодо цієї системи впливам, формувати достатні обсяги фінансових ресурсів для раціонального, прибуткового, а головне, стабільного розвитку національної економіки. Зазначимо також, що, на відміну від фінансової безпеки комерційного банку, яка формується у межах функціонування банківської установи і забезпечується керівництвом банку, зміцнення та забезпечення належного рівня фінансової безпеки банківської системи знаходиться у площині відповідальності НБУ. Отже, фінансова безпека банківської системи досить тісно пов'язана із грошово-кредитною безпекою країни.

Застосуємо метод аналогій щодо дослідження категорії „фінансова безпека системи парабанківських посередників”. Визначимо, насамперед, сутність категорії „фінансова безпека парабанківського посередника”. Як уже зазначалося, дослідження, які б вивчали специфіку функціонування та забезпечення зміцнення безпеки зазначеної установи, фактично відсутні, або такі розроблення за своїм змістом сконцентровані на вивченні безпекознавчих аспектів окремих видів таких посередників. Зокрема, серед наукових робіт нами виявлені теоретичні розроблення особливостей забезпечення фінансової безпеки страхових компаній. Так, А.М. Єрмошенко пропонує під фінансовою безпекою страхової організації розглядати такий її стан, який характеризується збалансованістю системи фінансових показників, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, дозволяє своєчасно та в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, а також забезпечує ефективний розвиток страхової організації в поточному та наступних періодах. При цьому автор обґрунтовує становище, відповідно до якого це поняття можна розглядати як у статистиці, тобто через оцінювання рівня фінансової безпеки, так і в динаміці – через безперервний процес її (фінансової безпеки) забезпечення [86, с. 11]. О.В. Чернявська пропонує фінансову безпеку ринку страхових послуг загалом і конкретного страховика зокрема визначати як такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дозволив би їм у разі потреби відшкодувати обумовлені у договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне

функціонування компанії [263]. Однак наявність тлумачень фінансової безпеки парабанківських посередників у науковій літературі фактично не трапляється. Доречно лише відзначити підхід В.В. Баранової щодо трактування сутності дефініції „безпека небанківських фінансових установ”, під якою автор розглядає наявність таких правових, організаційних, фінансових умов, що дозволяють забезпечувати законну реалізацію фінансових інтересів без виникнення суперечностей з інтересами інших суб’єктів, відносин різних форм власності, стійко функціонувати й протистояти реальній і потенційній внутрішній та зовнішній загрозам та впливам [10]. При цьому науковець не виконує декомпозицію системи безпеки зазначених установ і не деталізує окремі види безпеки, які повинні забезпечуватися у процесі функціонування таких посередників.

Отже, враховуючи наявні підходи до визначення сутності фінансової безпеки держави, фінансової безпеки банківської установи, фінансової безпеки банківської системи, вважаємо за необхідне визначити зміст понять „фінансова безпека парабанківського посередника” та „фінансової безпеки системи парабанківських посередників”. Фінансова безпека парабанківського посередника – складова його економічної безпеки, такий стан функціонування парабанківського посередника, за якого можливим є забезпечення достатніми обсягами фінансових ресурсів його стабільного розвитку в довгостроковій перспективі, задоволення першочергових фінансових потреб та сприяння формуванню передумов для ефективного розвитку такої установи. Тобто загалом за суб’єктного підходу до розгляду фінансової безпеки для всіх підприємств, суб’єктів господарювання визначення фінансової безпеки є універсальним.

Як у порівнянні з фінансовою безпекою банківської системи та фінансовою безпекою банківської установи, фінансова безпека системи парабанківських посередників також відрізняється від аналогічної безпеки парабанківської установи. Пропонуємо фінансову безпеку системи парабанківських посередників розглядати як складову фінансової безпеки держави, складноструктуроване явище, стан якого забезпечує нормальні умови функціонування парабанківських посередників загалом, ефективно протидіяти макроекономічним зовнішнім та внутрішнім щодо цієї системи впливам, формувати достатні обсяги фінансових ресурсів для раціонального, прибуткового, а головне, стабільного розвитку фінансового ри-

нку та національної економіки загалом. Одразу зазначимо, що на відміну від фінансової безпеки банківської системи, ФБСПП є дещо складнішою за своїм змістом, оскільки містить фінансову безпеку різносторонніх фінансових посередників, які були виокремлені та систематизовані за функціональною ознакою мобілізації тимчасово вільних фінансових ресурсів економічних суб'єктів та перетворення їх у кредитні та інвестиційні ресурси, не враховуючи банківські установи. Складність зазначеного виду безпеки та фактична відсутність наукових напрацювань у цій сфері досліджень об'єктивно вимагають ґрунтовного вивчення структури ФБСПП з деталізацією її складових, систематизацією таких компонентів та розкриттям їх змісту. На рис. 3.7 графічно зображена схема ФБСПП, декомпозиція якої виконана на основі застосування суб'єктно-елементного підходу до ідентифікації її елементів.

Зазначимо, що декомпозиція визначеного виду фінансової безпеки є досить складним процесом з теоретичного та методичного погляду, оскільки, з одного боку, ФБСПП є складовою фінансової безпеки держави і тому логічно припустити, що їй притаманні подібні види фінансової безпеки, що є характерними для загального виду визначеної безпеки країни. Однак, з іншого боку, специфічність самої СПП формує особливості її фінансової безпеки, що відрізняє склад такої безпеки від загальнонаціональної структури фінансової безпеки. З урахуванням того, що до цього виду безпеки різні науковці відносять різносторонні складові, ми за основу взяли структуру фінансової безпеки, яка була визначена у Наказі Міністерства економіки України „Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України” [163]. У зазначеному документі у складі фінансової безпеки країни визначено такі компоненти: бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека, торгова безпека, безпека страхового ринку, безпека фондового ринку. На наше переконання, до цих типів варто ще додати банківську безпеку та інвестиційну безпеку, оскільки за своїм змістовним наповненням такі види також є складовими фінансової безпеки держави. Зазначимо, що визначаючи безпеку страхового ринку та фондового ринку як складових фінансової безпеки країни у зазначеному документі, доречно було б виокремити і безпеку кредитного ринку, оскільки наявний вид торгової безпеки не враховує специфіку таких відносин, що формуються між кредиторами та позичальниками (рис. 3.7).

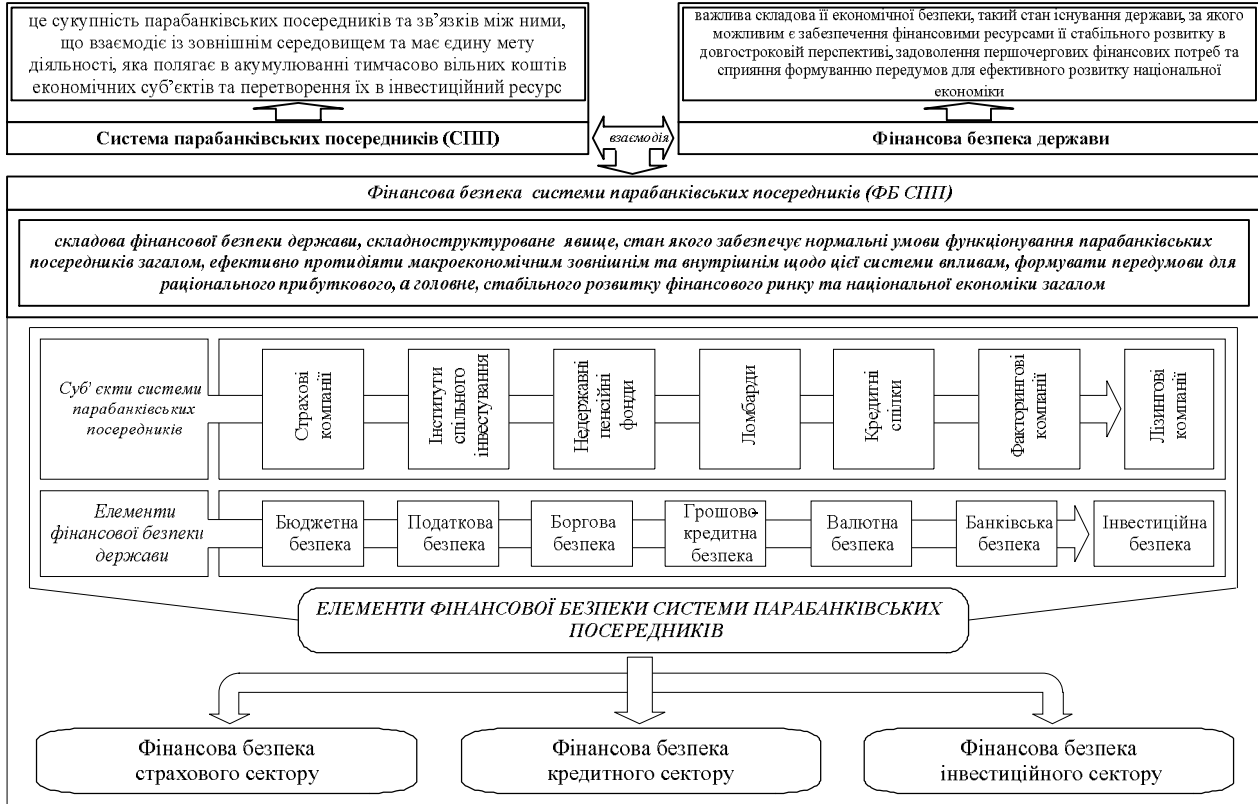

Рис. 3.7. Структурний склад фінансової безпеки системи парабанківських посередників

Джерело: складено авторами.

Враховуючи наявні підходи до визначення структури фінансової безпеки держави та особливості функціонування системи парабанківських посередників на фінансовому ринку країни, на наше переконання, доцільним є формування такого компонентного складу ФБСПП:

- 1) фінансова безпека страхового сектору СПП;
- 2) фінансова безпека кредитного сектору СПП;
- 3) фінансова безпека інвестиційного сектору СПП.

Такий підхід до виокремлення основних складових ФБСПП може бути доповнений іншими видами безпеки, але зазначені є основними з погляду забезпечення стабільності функціонування такої системи. У свою чергу, кожний з видів безпеки різносторонніх секторів СПП також може бути розглянутий як складна підсистема. З'ясуємо зміст кожного з визначених видів ФБСПП.

Фінансова безпека страхового сектору СПП, насамперед, включає забезпеченість достатніми фінансовими ресурсами діяльності страхових компаній, недержавних пенсійних фондів. У Наказі Міністерства економіки України „Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України” визначено, що безпека страхового ринку – це такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування таких установ [163]. Таким чином, фінансова безпека страхового сектору СПП полягає у забезпеченості його фінансової стабільності через формування ефективної державної системи регулювання діяльності страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, яка б сприяла формуванню достатнього рівня фінансової міцності зазначених установ. До особливостей фінансової безпеки страхового сектору СПП варто віднести:

1) можливість вчасно виконувати свої зобов'язання перед клієнтами щодо вчасної виплати страхових відшкодування, пенсійних накопичень;

2) можливість вільно вкладати свої кошти у різнобічні інвестиційні проекти з метою формування додаткового доходу та збереження таких коштів;

3) можливість вільно залучати кредитні кошти для реалізації нових проектів на кредитному ринку країни з подальшим забез-

печенням стабільного фінансового становища страхових компаній та недержавних пенсійних фондів;

4) можливість залучати інвестиційні ресурси на фондовому ринку з метою розширення своєї діяльності і т. ін.

Фінансова безпека кредитного сектору СПП полягає у забезпеченні фінансової стабільності діяльності кредитних парабанківських установ, до яких варто віднести кредитні спілки, ломбарди, факторингові та лізингові компанії. Звичайно, для кожної із визначених установ притаманні свої особливості функціонування і можна дослідити систему фінансової безпеки таких посередників. На наше переконання, до особливостей фінансової безпеки кредитного сектору СПП варто віднести:

1) можливість вчасно виконувати свої зобов'язання перед своїми клієнтами в частині повернення тимчасово вільних ресурсів економічних суб'єктів, які були залучені такими установами;

2) можливість здійснювати ефективну кредитну політику, яка б сприяла формуванню стабільного фінансового становища кредитних установ;

3) можливість залучати кредитні, інвестиційні ресурси для розширення своєї діяльності;

4) можливість забезпечення вчасного повернення позикових коштів, що надані клієнтам таких установ, оскільки це безпосередньо має прямий вплив на фінансову стабільність кредитних парабанківських посередників і, відповідно, на формування їх фінансової безпеки.

Фінансова безпека інвестиційного сектору СПП фактично ґрунтується на забезпеченні достатніми фінансовими ресурсами стабільного розвитку інститутів спільного інвестування, які є основними суб'єктами зазначеного сектору. На нашу думку, до особливостей фінансової безпеки інвестиційного сектору СПП варто віднести:

1) можливість формувати достатні обсяги фінансових ресурсів, яких вистачало б для здійснення стабільної діяльності інвестиційних парабанківських установ;

2) можливість виконувати фінансові зобов'язання перед своїми клієнтами у повному обсязі щодо виплати вкладених коштів з відсотками відповідно до підписаних угод;

3) можливість залучати інвестиційні кошти для реалізації своєї діяльності, її розширення і т. ін.

Зазначимо, що виділення у СПП трьох складових її фінансової безпеки обґрунтовано спільними ознаками та особливостями, що притаманні окремим елементам такої системи. Однак з урахуванням факту, що ФБСПП є складовою фінансової безпеки держави, то логічно припустити, що у кінцевому підсумку цій системі притаманні всі види фінансової безпеки держави, які прийнято виділяти на сьогодні у більшості наукових праць. Таким чином, виділення окремих елементів фінансової безпеки вимагає врахування таких специфічних особливостей.

1. ФБСПП є складовою фінансової безпеки держави, тому окремим парабанківським посередникам також притаманні всі загальноприйняті види зазначеного виду безпеки.

Взагалі, на наше переконання, у багатьох систематизаціях видів фінансової безпеки держави існує методична неузгодженість, оскільки загалом у тому ж Наказі Міністерства економіки України „Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України” [163] визначено, як зазначалося вище, що до складових такої безпеки відносять валютну безпеку, грошово-кредитну безпеку, боргову безпеку, безпеку страхового ринку, безпеку фондового ринку. І одразу виникає цілком слушне запитання: А чи у межах страхового ринку не можна виділити його валютну безпеку, боргову безпеку? Подібне запитання виникає і щодо розгляду структури безпеки фондового ринку, банківської системи і, відповідно, фінансової безпеки парабанківської системи. Така ситуація вимагає більш зваженого та ґрунтовного підходу до визначення окремих складових як фінансової безпеки держави, так і компонентів безпеки макроекономічних складових фінансового ринку.

2. Варто розуміти, що з погляду окремо функціонуючого парабанківського посередника, державних органів влади та, загалом, абстрактної системи зазначених посередників підходи до визначення того самого явища інколи є абсолютно різними. Наприклад, у Наказі Міністерства економіки України „Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України” визначено, що валютна безпека – це такий стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової еко-

номічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках. Таке визначення подано з погляду забезпечення валютної безпеки державними органами влади. З погляду окремого парабанківського посередника валютну безпеку можна визначити як такий стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для розвитку такої установи, залучення нею іноземних інвестицій для стабільного та поступового розвитку в майбутньому. З погляду вже СПП, знову змінюється акцент розгляду валютної безпеки як об'єкта дослідження. У цьому контексті валютна безпека може трактуватися як такий стан курсоутворення, що дає змогу ефективно розвиватися парабанківським посередникам, створює оптимальні умови для їх майбутнього функціонування, забезпечує можливість залучення іноземного капіталу до цієї сфери. Тобто для СПП валютна безпека набуває своїх особливостей, хоча і є загальноновизнаним видом фінансової безпеки держави. З іншого боку, вплив парабанківських посередників також є важливим у забезпеченні стабільності на валютному ринку, оскільки такі установи можуть залучати ресурси в іноземній валюті для своєї роботи.

Також відзначимо, що у прикладі з валютною безпекою, на відміну від загальнодержавного підходу до її трактування, за якого держава може безпосередньо впливати на стан курсоутворення та, відповідно, формувати умови для зміцнення зазначеного виду безпеки, парабанківські посередники загалом та, відповідно, система парабанківських посередників не може формувати механізми управління курсоутворенням, що одночасно дає підстави віднести валютну безпеку до сукупності факторів, що впливають на розвиток зазначеної системи, до існування яких вона повинна пристосуватися. Отже, отримуємо таку закономірність: валютна безпека СПП є складовою валютної безпеки держави, може на неї впливати й одночасно від неї залежить та формується під тиском загальнонаціональної грошово-кредитної, валютної безпеки.

Такий досить ускладнений підхід до декомпозиції основних видів ФБСПП, врахування зазначених особливостей дає підстави виділити такі компоненти.

1. Податкова безпека СПП – такий рівень сплати податків у країні фінансовими установами, який створює умови для їх ефективного розвитку, сприяє формуванню легітимного простору дія-

льності зазначених установ, унеможлиблює ведення напівлегального бізнесу, формує систему мотиваційних чинників реалізації діяльності парабанківськими посередниками виключно у законодавчому полі щодо сплати податків. Податкова безпека СПП також полягає у можливості ведення не лише легального бізнесу парабанківськими посередниками, але і сплати таких обсягів податків, які не зумовлюють погіршення фінансового стану зазначених посередників, а, навпаки, створюють конкурентні переваги для здійснення ними своєї діяльності в Україні.

2. Боргова безпека СПП – такий стан функціонування парабанківських посередників, за якого у зазначених установ є можливість забезпечувати фінансовими ресурсами свої зобов'язання, вчасно виконувати всі умови договорів щодо залучення додаткових інвестиційних ресурсів для здійснення поточної діяльності та розширення ринків збуту своїх послуг, удосконалення якості їх надання тощо.

3. Кредитна безпека СПП – на перший погляд кредитну безпеку СПП варто віднести до боргової безпеки зазначеної системи, оскільки кредит – це також борг, який необхідно віддати власнику позикових ресурсів. Однак, на наше переконання, кредитну безпеку варто віднести до окремого виду фінансової безпеки СПП, оскільки до її складу також необхідно віднести формування ефективного кредитного портфеля багатьох парабанківських посередників, тобто забезпечення, насамперед, повернення позик, які надані клієнтам зазначених установ. Рівень кредитної безпеки безпосередньо пов'язаний з можливістю формувати ефективну систему управління кредитним ризиком у межах конкретних парабанківських посередників та на цій основі аналізувати загалом обсяги кредитних позик, створювати нові механізми управління кредитними ризиками з урахуванням специфіки окремих кредитних парабанківських посередників.

4. Валютна безпека СПП – як вже зазначалося, це стан курсотворення у країні, за якого парабанківські посередники у цілому мають змогу здійснювати стабільну і, що найголовніше, прогнозовану, діяльність у разі необхідності виконання операцій з іноземною валютою. Відповідно до чинного вітчизняного законодавства парабанківські посередники можуть здійснювати валютні операції лише за посередницької участі комерційних банків і тому виступають як звичайні клієнти, не маючи змоги якимось чином вплива-

ти на валютний ринок країни. Особливості функціонування окремих видів парабанківських посередників дає підстави стверджувати, що найбільшу роль валютна безпека відіграє у функціонуванні страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, інститутів спільного інвестування, лізингових та факторингових компаній.

5. Інвестиційна безпека СПП є універсальним видом безпеки, який часто науковці виділяють в окремий тип економічної безпеки, що, на наше переконання, є недоцільним. Інвестиційна безпека СПП характеризує такий стан її розвитку, за якого забезпечується можливість парабанківським посередникам залучати необхідні фінансові ресурси від вітчизняних та закордонних інвесторів для розширення своєї діяльності, формування інвестиційної привабливості для потенційних інвесторів відповідної сфери національної економіки.

6. Безпека банківського обслуговування СПП – є вагомою складовою забезпечення фінансової безпеки та стабільної діяльності парабанківських посередників. У сучасних економічних реаліях України, у межах банківської системи якої існують фінансово нестабільні комерційні банки та з урахуванням неефективного державного контролю за банківською системою держави, формування механізмів гарантування безпеки банківського обслуговування є одним з першочергових завдань зміцнення фінансової безпеки СПП. З урахуванням банкрутства банків, їх фінансової неплатоспроможності, у парабанківських посередників, рахунки яких виключно обслуговуються через банківські установи, часто виникають проблеми щодо використання власних коштів для реалізації зобов'язань перед своїми клієнтами. Фактично блокування фінансових ресурсів парабанківських посередників в одній із банківських установ автоматично призводить до погіршення фінансового стану таких посередників та ускладнює їх функціонування у майбутньому. Саме тому забезпечення безпеки банківського обслуговування стає першоосновою стабільного функціонування загалом СПП.

Вище нами описано сутність окремих видів ФБСПП. Однак варто розуміти, що з урахуванням складності такої системи в її межах можна виокремити додаткові види зазначеного типу безпеки з описом, притаманними їм особливостями та специфічними ознаками. З урахуванням цього пропонуємо розглядати елементний склад ФБСПП у системі, що наведена на рис. 3.8.

Фінансова безпека системи парабанківських посередників (ФБСПП)						
Види ФБСПП, виокремлені за секторальним підходом	↓		↓		↓	
	Фінансова безпека страхового сектору		Фінансова безпека кредитного сектору		Фінансова безпека інвестиційного сектору	
Види ФБСПП, виокремлені за сутнісною ознакою	Страхові компанії	Недержавні пенсійні фонди	Кредитні спілки	Ломбарди	Інститути спільного інвестування	
			Лізингові компанії	Факторингові компанії		
Податкова безпека						
Боргова безпека						
Кредитна безпека						
Валютна безпека						
Інвестиційна безпека						
Безпека банківського обслуговування						

Рис. 3.8. Матриця складових ФБСПП

Джерело: складено авторами.

Таким чином, на рис. 3.8 наведено матрицю різносторонніх компонентів ФБСПП, окремі види яких також можна деталізувати та розглянути у межах окремих парабанківських посередників. Застосування такого підходу дає підстави стверджувати про складність побудови загальної ФБСПП та визначення загальних особливостей функціонування її окремих компонентів. Отже, отримуємо, що структуру ФБСПП можна визначити через її розгляд у трьохвимірній площині:

1) аналіз особливостей функціонування загальних видів фінансової безпеки (податкової, боргової і т. ін.), які притаманні діяльності парабанківських посередників;

2) через застосування секторального підходу до декомпозиції ФБСПП (фінансова безпека страхового, кредитного та інвестиційного секторів);

3) через дослідження специфічних рис забезпечення фінансової безпеки окремих видів парабанківських посередників і на основі синтезу отриманої інформації обґрунтовувати особливості забезпечення ФБСПП.

Визначившись із сутністю ФБСПП, проаналізуємо можливості її впливу на загальнодержавну фінансову безпеку країни та потенційні передумови забезпечення останньої через формування сприятливих умов функціонування для парабанківських посередників. Загалом, ФБСПП, як уже зазначалося, є складовою фінансової безпеки держави, і зазначені категорії досить тісно пов'язані між собою. Зокрема, парабанківські посередники у цілому здійснюють вплив на функціонування фінансового ринку та національної економіки загалом. Це обумовлює їх можливість впливати на фінансову безпеку держави у процесі реалізації своєї діяльності. Звичайно, такий вплив може бути як позитивним, так і негативним. Розглянемо більш детально його прояви. Отже, у площині позитивних моментів забезпечення фінансової безпеки держави роль СПП може полягати у наступному:

1) можливість акумулювати внутрішні ресурси економічних суб'єктів, які тимчасово не залучені до фінансової системи держави, і перетворювати їх на інвестиційні кошти, формуючи передумови для забезпечення інвестиційної безпеки країни та СПП загалом;

2) створювати передумови для фінансування реального сектору економіки через формування пропозиції інвестиційних та кредитних ресурсів;

3) створювати конкуренцію закордонному капіталу через забезпечення потенційних можливостей фінансування національного господарства через залучення, насамперед, вітчизняних коштів, оскільки парабанківські посередники здебільшого, насамперед, працюють із клієнтами – фізичними особами (страхові компанії, кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди і т. ін.);

4) формувати передумови для забезпечення потреб клієнтів у специфічних фінансових послуг, які не надаються іншими фінансовими установами, включаючи комерційні банки, що дає можливість залучити тимчасово вільні кошти фізичних та юридичних осіб через пропозицію нових фінансових продуктів та послуг;

5) забезпечувати можливість створення довгострокових інвестиційних ресурсів для розвитку національного господарства і розширення фінансової бази його функціонування;

6) розвиток самих парабанківських посередників, такої цілої, значної за обсягами та структурою системи дозволяє залучати інвестиційні ресурси до розвитку такого сектору національної економіки, збільшувати кількість робочих місць, створювати

умови для збільшення можливостей для різносторонніх економічних суб'єктів забезпечувати через використання послуг зазначених установ своєї фінансової безпеки, що позитивно впливає на зміцнення фінансової безпеки держави загалом.

Негативний вплив СПП на фінансову безпеку держави, переважно, є наслідком неефективної державної політики регулювання діяльності таких установ та недосконалого законодавчого забезпечення їх функціонування і може полягати у наступному:

1) використання парабанківських посередників для відмивання коштів, що активно відбувається на фінансовому ринку на сьогодні і має досить негативний вплив на формування фінансової безпеки держави;

2) порушення парабанківськими посередниками виконання своїх зобов'язань перед клієнтами через недосконале законодавство щодо забезпечення прав користувачів фінансових послуг;

3) найбільш вагомим недоліком впливу СПП на фінансову безпеку держави є втрата довіри клієнтів таких установ до їх діяльності внаслідок протиправних дій зазначених установ. Тіньові схеми із залученими від юридичних та фізичних осіб коштами, невиконання зобов'язань, уникнення відповідальності, невиплата відшкодувань – все це приводить до зневіри клієнтів до діяльності парабанківських посередників і взагалі до фінансового ринку. Такий процес сприяє формуванню масової недовіри до діяльності не лише парабанківських посередників, але і всіх інших подібних установ, що приводить до відтоку коштів з фінансового ринку країни, доларизації заощаджень та, відповідно, зменшенню обсягів інвестиційних ресурсів, підвищенню їх вартості, що у результаті формує передумови до зниження темпів розвитку національної економіки.

Саме тому, як уже відзначалося, розвиток парабанківських посередників є важливою складовою функціонування фінансового ринку країни. У сучасному світі не можна забезпечити належний рівень економічного розвитку країни, створюючи умови для діяльності виключно, наприклад, банківських установ, і не зважати на особливості функціонування парабанківських посередників, які також потребують ґрунтового державного регулювання. Питання ФБСПП на сьогодні вимагають реалізації додаткових наукових досліджень як сутності зазначеної категорії, її структури, так і особливостей формування та зміцнення фінансової безпеки окремих парабанківських посередників.

ВИСНОВКИ

Наукові результати монографічного дослідження дають змогу вирішити важливе наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад механізму формування системи парабанківських посередників як складової фінансового ринку з метою вирішення практичних завдань щодо мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів для активізації економічного зростання країни та сформулювати такі висновки і пропозиції.

1. Важливою складовою формування інвестиційних ресурсів соціально-економічного розвитку країни є мобілізація та використання тимчасово вільних коштів фізичних та юридичних осіб. На сучасному етапі функціонування фінансового ринку значний резерв акумуляції ресурсів становить система парабанківських посередників, яка через специфічні інструменти (залучення страхових внесків, надання депозитних послуг, продаж цінних паперів) створює можливість формувати обсяги доступних фінансових ресурсів та спрямовувати їх на розвиток реального сектору економіки.

2. На фінансовому ринку України, згідно з проведеною систематизацією, діють дві групи фінансових посередників: кредитно-інвестиційні (банківські, парабанківські) та інфраструктурні (розрахункові, депозитарні, організатори торгівлі цінними паперами, біржові та ін.). Парабанківські посередники, особливість діяльності яких полягає у наданні специфічних фінансових послуг економічним суб'єктам (послуги страхування, альтернативні банківським варіанти отримання кредитів, послуги у терміновому отриманні позик, в управлінні портфелями цінних паперів не тільки великих, але й дрібних інвесторів тощо), мають значний потенціал акумуляції внутрішніх інвестиційних ресурсів, який на сьогодні залишається невикористаним.

3. Система парабанківських посередників здійснює прямий та опосередкований вплив на розвиток країни. Прямий вплив полягає у створенні інвестиційного ресурсу в межах системи парабанківських посередників, який спрямовується у реальний сектор економіки. Опосередкований вплив має економічний, організаційний та операційний аспекти. Врахування різних форм впливу системи парабанківських посередників на розвиток економіки дало можли-

вість виокремити напрями управлінських дій для прискорення процесу інституціоналізації окремих установ такої системи.

4. Вирішальне значення у розвитку фінансового ринку відіграє дотримання принципу транспарентності, сутність якого проявляється у трьох аспектах: забезпечення парабанківських посередників необхідною інформацією щодо державного регулювання їх діяльності; надання інформації економічним суб'єктам з боку парабанківських посередників про умови отримання фінансових послуг, що ними надаються; встановлення прозорих правил поведінки парабанківських установ на фінансовому ринку, які б гарантували збереження коштів клієнтів, а також безпеку і стабільність діяльності таких установ.

5. Методичний підхід до оцінювання стану системи парабанківських посередників дозволив здійснити моніторинг сучасного стану не лише системи парабанківських посередників у цілому, але й визначити перспективи розвитку окремих її секторів. За допомогою визначення інтегрального індексу розвитку, обчислення якого запропоновано здійснювати на основі індексів розвитку окремих компонентів системи, виявлені певні проблеми функціонування парабанківських посередників, які вимагають розроблення комплексу заходів для підвищення ефективності їх діяльності в межах фінансового ринку України.

6. Інструментарій комплексного оцінювання регіональних особливостей функціонування системи парабанківських посередників підтвердив регіональну асиметрію розвитку такої системи на основі використання бального методу, що дало можливість визначити рівень розвитку парабанківських установ у регіонах, які було розподілено за наведеною оцінкою на три групи (з прискореним, помірним та уповільненим рівнем розвитку), що є основою для розроблення диференційованих підходів до визначення пріоритетів діяльності парабанківських посередників на окремих територіях.

7. Механізм формування системи парабанківських посередників, під яким розуміють сукупність принципів його побудови (прозорості, обґрунтованості, ресурсного забезпечення, динамічності та інші), груп методів (правових і політичних, економічних, організаційних, інформаційних) та відповідних інструментів їх реалізації дозволяє забезпечити цілеспрямований управлінський вплив на

діяльність парабанківських установ для її підпорядкування стратегічним цілям соціально-економічного розвитку країни.

8. До напрямів удосконалення діяльності системи парабанківських посередників, реалізація яких безпосередньо пов'язана із застосуванням механізму формування зазначеної системи, віднесені такі:

1) удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності системи парабанківських посередників;

2) формування механізмів підвищення взаємної довіри економічних суб'єктів та парабанківських установ;

3) забезпечення інформаційної прозорості діяльності системи парабанківських посередників;

4) удосконалення державного регулювання системи парабанківських посередників.

9. Система парабанківських посередників здійснює вплив на фінансово-економічну безпеку держави, зміцнення якої таким чином залежить від рівня розвитку зазначеної системи. Це обумовлює підвищення важливості реалізації досліджень особливостей фінансової безпеки такої системи. Виділено три рівні формування ФБСПП (загальний, секторальний та елементний), визначено кореляційні зв'язки між ними, що дозволило через використання суб'єктно-елементного підходу щодо дослідження структури фінансової безпеки зазначеної системи визначити її основні компоненти. З урахуванням таких теоретико-методичних засад було систематизовано позитивні та деструктивні потенційні впливи СПП на зміцнення фінансової безпеки держави.

На переконання авторів, послідовне впровадження зазначених заходів у сферу функціонування фінансового ринку дозволить створити необхідні умови для розвитку системи парабанківських посередників як його складової та матиме позитивний вплив на діяльність окремих видів парабанківських установ з метою здійснення максимально можливої мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів для досягнення цілей соціально-економічного розвитку країни у контексті забезпечення її фінансово-економічної безпеки.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А

*Підходи до тлумачення дефініції “фінансовий посередник”
та “фінансове посередництво” [72, с. 210–211]*

№ п/п	Визначення	Автор, джерело
1	2	3
<i>у широкому значенні</i>		
1	Фінансовим посередництвом є діяльність, пов’язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. Фінансове посередництво здійснюється установами банків та іншими фінансово-кредитними організаціями	Господарський кодекс України. – Гл. 35. – Параграф 1. – Стаття 333. – П. 3 [53, с. 136]
2	Фінансове посередництво означає професійну діяльність банківських і небанківських фінансових установ щодо задоволення економічних потреб клієнтів через надання їм відповідних фінансових послуг. Сукупність банківських і небанківських фінансових установ як економічних одиниць сектору фінансових корпорацій (у термінології системи національного рахівництва) прийнято називати фінансовими посередниками. Фінансові посередники є спеціалізованими професійними операторами фінансового ринку – кредитно-інвестиційними установами, що пропонують і реалізують фінансові послуги як особливий товар на умовах провадження виняткових і поєднаних видів діяльності	Корнєєв В.В. Модифікація форм фінансового посередництва в Україні // Фінанси України. – 2008. – № 1. – С. 77–85 [138, с. 78]
3	Фінансова система може переміщувати кошти від заощадників до позичальників і не прямо, а через фінансових посередників. Ці інститути залучають кошти заощадників та інвестують їх у боргові зобов’язання або власний капітал позичальників. Така форма фінансування відома як фінансове посередництво. Подібно до фінансових ринків фінансові посередники виконують два завдання: 1) забезпечення взаємодії заощадників і позичальників; 2) надання послуг зменшення ризику, забезпечення ліквідності та інформації	Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка: підручник: пер. з англ. – К.: КНЕУ, 2004. – 889 с. [39]
<i>у вузькому значенні</i>		
4	Фінансові посередники – інститути, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг та опосередковують у своїй діяльності рух фінансових ресурсів завдяки їх залученню та вкладенню мобілізованих ресурсів у різноманітні фінансові активи. Фінансове посередництво – це система опосередкованого фінансування, що полягає у залученні фінансових ресурсів із метою їх подальшого розміщення у фінансові активи	Фінансова енциклопедія / О.П. Орлюк, Л.К. Воронова, І.Б. Заверуха [та ін.]; за заг. ред. О.П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 472 с. [264, с. 433–434]

Продовження табл. А

1	2	3
5	Фінансові посередники, здебільшого, – це великі фінансові структури (фінансові установи). До них належать: банківська система, небанківські кредитні інститути, контрактні фінансові інститути. Фінансові посередники практично створюють нові фінансові активи. Вони мають можливість отримувати прибуток за рахунок економії, що обумовлена зростанням масштабу операцій, здійснюючи аналіз кредитоспроможності потенційних кредиторів, розроблення порядку надання позик і розрахунків за них, рівномірно розподіляючи ризики	Ходаківська В.П., Беляєв В.В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика: навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 616 с. [268, с. 95]
6	Фінансове посередництво – процес непрямого інвестування, при якому фінансові посередники пов'язують кредиторів-заощадників і позичальників-витратників. Фінансові посередники – інститути, що позичають кошти у тих, хто заощадив, і, у свою чергу, надають позики іншим. До фінансових посередників відносять банки, страхові компанії, взаємні фонди, пенсійні фонди, фінансові компанії тощо	Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. – К.: Основи, 1998. – 963 с. [164]
7	Фінансові посередники – спеціалізовані інститути, що опосередковують рух фінансових ресурсів, залучаючи їх через розміщення фінансових інструментів власного випуску (в тому числі виражених у формі цінних паперів) серед індивідуальних інвесторів та вкладаючи закумуляовані таким чином кошти в різноманітні фінансові активи. Фінансове посередництво – це система опосередкованого фінансування, яка полягає в залученні фінансових ресурсів з метою їх подальшого розміщення у фінансові активи	Зимовець В.В., Зубик С.П. Фінансове посередництво: навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004. – 288 с. [95]
8	Фінансове посередництво, яке є першим сегментом ринку фінансових послуг, відображає відносини, які складаються на фінансовому ринку у процесі руху фінансових ресурсів і грошових коштів. Функціонування більшої частини фінансового ринку забезпечують фінансові посередники, які здійснюють, з одного боку, мобілізацію тимчасово вільних ресурсів, а з іншого – їх продаж	Опарін В.М. Фінанси: навч. посіб. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с. [177]
9	Фінансові посередники – суб'єкти, що є самостійними і рівноправними суб'єктами грошового ринку, які формують власні вимоги та зобов'язання і на цій підставі емітують власні фінансові інструменти, які стають об'єктом торгівлі на грошовому ринку	Савлук М.І., Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф. Гроші та кредит. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с. [56]
10	Фінансові посередники – це сукупність фінансових установ (банки, страхові компанії, кредитні спілки, пенсійні фонди тощо). Ці установи акумулюють кошти фізичних та юридичних осіб, у тому числі і завдяки випуску цінних паперів, а потім на комерційних засадах надають ці кошти позичальникам	Герасимова С.В. Роль фінансових посередників в організації інвестиційної діяльності акціонерних товариств // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С. 103–111 [42]

Закінчення табл. А

1	2	3
11	<p>Фінансові посередники – найбільш представлена група фінансових інститутів, яка об'єднує банківську систему, небанківські та контрактні фінансові інститути, інвестиційно-кредитні фінансові інститути, які акумулюють кошти індивідуальних інвесторів і використовують їх для інвестування або кредитування, також надають посередницькі послуги у процесі здійснення операцій з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами.</p> <p>Фінансові посередники – це банківські установи, інвестиційні, фінансові та страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні товариства та інші установи, що здійснюють посередницькі операції, беруть участь в операціях з купівлі-продажу фінансових активів ринку, мобілізують і перерозподіляють грошові кошти.</p> <p>Фінансові посередники – фінансові установи, до яких належать суб'єкти банківської та депозитарно-клірингової системи, небанківські фінансові та кредитні інститути і контрактні фінансові інститути</p>	<p>Еш С.М. Фінансовий ринок: навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 528 с. [84]</p>
12	<p>Фінансові посередники – 1) інвестиційно-кредитні фінансові інститути, які акумулюють кошти індивідуальних інвесторів і використовують їх для інвестування або кредитування; 2) фінансові організації, що надають посередницькі послуги у процесі здійснення операцій із цінними паперами</p>	<p>Маслова С.О., Опалов О.А. Фінансовий ринок: навч. посіб. – К.: Каравела, 2003. – 344 с. [161]</p>
13	<p>Фінансові посередники – сукупність фінансових установ (банки, страхові компанії, кредитні спілки, пенсійні фонди тощо), чії функції полягають в акумулюванні коштів громадян та юридичних осіб і подальшому їх наданні на комерційних засадах у розпорядження позичальників</p>	<p>Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Ринок фінансових послуг: термінологічний словник. – Львів: Бескид Біт, 2008. – 544 с. [89]</p>
14	<p>Фінансовий посередник – юридична особа, що на підставі ліцензії (дозволу) здійснює визначену законодавством України комерційну (інвестиційні фонди та інвестиційні компанії), представницьку (довірчі товариства) або посередницьку (торговці цінними паперами, комерційні банки) діяльність стосовно обігу приватизаційних паперів, або філія цієї юридичної особи</p>	<p>Ковальчук А.Т. Фінансовий словник. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2006. – 287 с. [131]</p>
15	<p>Фінансові посередники – організації, що залучають кошти через відкриття чекових, ощадних, страхових рахунків і використовують їх для надання різних позик, придбання кредитних заставних і цінних паперів держави та корпорацій</p>	<p>Федоренко В.Г. Інвестування: підручник. – К.: Алерта, 2006. – 443 с. [259]</p>
16	<p>Фінансові посередники – це фінансові інститути, які акумулюють вільні грошові кошти економічних суб'єктів, розміщують їх на ринку позичкових капіталів у формі кредитів і вкладень у різні цінні папери. У процесі своєї діяльності вони створюють нові вимоги та зобов'язання, які стають товаром на фінансовому ринку</p>	<p>Гладчук О. Парабанківська система як важлива складова фінансового сектору // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – № 1. – С. 40–45 [45]</p>

Додаток Б

Основні саморегульовані організації та асоціації, що взаємодіють з парабанківськими посередниками

№ п/п	Назва
1	Міжнародна асоціація працівників небанківських фінансових установ
2	Асоціація “Українські фондові торговці”
3	Професійна асоціація реєстраторів та депозитаріїв
4	Українська асоціація інвестиційного бізнесу
5	Ліга страхових організацій України
6	Федерація страхових посередників України
7	Асоціація “Українське медичне страхове бюро”
8	Асоціація страховиків аграрного сектору України
9	Товариство актуаріїв України
10	Всеукраїнська асоціація аварійних комісарів
11	Всеукраїнська асоціація ломбардів
12	Національна асоціація кредитних спілок України
13	Всеукраїнська асоціація кредитних спілок
14	Національна асоціація недержавних пенсійних фондів України та адміністраторів НПФ
15	Асоціація українських банків
16	Асоціація “Українське об’єднання лізингодавців”
17	Асоціація приватних інвесторів України
18	Об’єднання кредитних спілок “Програма захисту вкладів”

Додаток В

Основні показники розвитку парабанківських посередників

Таблиця В.1

Основні показники діяльності страхових компаній

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Зміна, 2013/2012	
												абс. знач.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Кількість страхових компаній	од.	398	411	446	469	450	456	442	414	407	-7	98,31
	у т. ч. ризикові страхові компанії	од.	348	356	381	397	378	389	378	352	345	-7	98,01
	компанії страхування життя	од.	50	55	65	73	72	67	64	62	62	0	100,00
2	Кількість договорів, укладених страховими компаніями	од.	336824000	554578861	599766992	675997558	574972217	619112012	617992500	178156800	185280500	7123700	104,00
3	Валові страхові премії	млн грн	12853,5	13829,9	18008,2	24008,6	20442,1	23081,7	22693,5	21 508,2	28 661,9	7153,7	133,26
	у т. ч. ризикові страхові компанії	млн грн	12532,2	13379,2	17224,3	22913,0	19614,7	22175,2	21347,1	19698,7	26185,2	6486,5	132,93
	компанії страхування життя	млн грн	321,3	450,8	783,9	1095,5	827,3	906,5	1346,4	1 809,5	2 476,7	667,2	136,87
4	Валові страхові виплати	млн грн	1894,2	2599,6	4212,9	7050,7	6737,2	6104,6	4864,0	5 151,0	4 651,8	-499,2	90,31
	у т. ч. ризикові страхові компанії	млн грн	1884,5	2583,6	4189,0	7013,0	6674,5	6052,0	4793,4	5068,9	4502,6	-566,3	88,83
	компанії страхування життя	млн грн	9,7	16,0	23,9	37,7	62,7	52,6	70,6	82,1	149,2	67,1	181,73
5	Рівень страхових виплат	%	14,7	18,8	23,4	29,4	33,0	26,4	21,4	23,9	16,2	-7,7	67,78
	у т. ч. ризикові страхові компанії	%	15,0	19,3	24,3	30,6	34,0	27,3	22,5	25,7	17,2	-8,5	66,93
	компанії страхування життя	%	3,0	3,6	3,0	3,4	7,6	5,8	5,2	4,5	6,0	1,5	133,33

Закінчення табл. В.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
6	Активи страхових компаній (по балансу)	млн грн	20920,1	23994,6	32213	41930,5	41970,1	45234,6	48122,7	56 224,7	66 387,5	10162,8	118,08
7	Активи, визначені ст. 31 ЗУ "Про страхування"	млн грн	12346,5	17488,2	19330,3	23904,9	23690,9	27695,0	28642,4	48 831,5	37 914,0	-10917,5	77,64
8	Страхові резерви	млн грн	5045,8	6014,1	8423,3	10904,1	10141,3	11371,8	11179,3	12 577,6	14 435,7	1858,1	114,77
	у т. ч. резерви зі страхування життя	млн грн	345,4	608,3	991,3	1609,0	1789,2	2185,2	2663,8	3 222,6	3 845,8	623,2	119,34
	технічні резерви	млн грн	4700,4	5405,8	7432,0	9295,1	8352,1	9186,6	8515,5	9 355,0	10 589,9	1234,9	113,20

Джерело: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Таблиця В.2

Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Зміна, 2013/2012	
												абс. знач.	%
1	Загальна кількість НПФ	од.	54	79	96	110	108	101	96	94	81	-13	86,17
2	Загальна кількість укладених пенсійних контрактів	од.	30596	41527	55938	62257	62475	69741	75044	61400	61400	0	100,00
	у т. ч. з фізичними особами	од.	21268	28517	41277	47400	48476	53557	59909	48000	48400	400	100,83
	з юридичними особами	од.	9328	13010	14661	14857	13996	15184	15135	13400	13000	-400	97,01
3	Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами	тис. осіб	88,4	193,3	278,7	482,5	497,1	569,2	594,6	584,6	840,6	256	143,79
4	Пенсійні внески	млн грн	36,4	119,4	234,4	582,9	754,6	925,4	1102,0	1 313,7	1 587,5	273,8	120,84
5	Пенсійні виплати	млн грн	1,7	4,0	9,1	27,3	90,1	158,2	208,9	251,9	300,2	48,3	119,17
6	Загальні активи НПФ	млн грн	46,0	137,4	280,7	612,2	857,9	1144,3	1386,9	1 660,1	2 089,8	429,7	125,88
7	Інвестовані активи	млн грн	41,37	130,97	271,32	598,99	834,0	1108,6	1349,8	1650,8	2070,5	419,7	125,42
8	Сума інвестиційного доходу	млн грн	9,7	23,4	68,1	86,8	236,7	433,0	559,9	727,0	953,3	226,3	131,13

Джерело: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Таблиця В.3

Основні показники діяльності кредитних установ

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Зміна, 2013/2012	
												абс. знач.	%
Кредитні спілки													
1	Загальна кількість кредитних спілок	од.	723	764	800	829	755	659	613	617	624	7	101,13
2	Кількість членів кредитних спілок	тис. осіб	1231,0	1791,0	2391,6	2669,4	2190,3	1570,3	1062,4	1095,9	980,9	-115	89,51
3	Кількість членів кредитних спілок, які мають внески на депозитних рахунках	тис. осіб	78,8	103,0	245,3	164,0	117,0	78,9	48,0	44,9	40,3	-4,6	89,76
4	Кількість членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори	тис. осіб	496,5	566,1	561,5	578,1	423,6	343,0	249,3	254,0	233,6	-20,4	91,97
5	Активи кредитних спілок	млн грн	1940,0	3241,2	5261,0	6064,9	4218,0	3432,2	2386,5	2656,9	2598,8	-58,1	97,81
6	Капітал кредитних спілок	млн грн	669,0	1097,9	1552,0	1714,0	765,8	1117,3	942,9	1088,7	1055,6	-33,1	96,96
7	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	1146,0	1926,5	3451,3	3951,1	2959,3	1945,0	1185,5	1287,5	1330,1	42,6	103,31
8	Обсяг виданих кредитів	млн грн	1442,0	2596,7	4512,3	5572,8	3907,3	3349,5	2237,4	2531,0	2349,1	-181,9	92,81
Основні показники розвитку юридичних осіб публічного права													
9	Загальна кількість установ	од.	0	14	27	29	29	29	30	30	30	0	100,00
10	Активи установ	млн грн	0	–	1931,1	3269,9	4513,2	6430,4	5509,1	4552,9	4445,9	-107	97,65
11	Капітал установ	млн грн	0	–	262,8	460,2	494,8	2482,7	2570,3	1386,8	1257,8	-129	90,70
12	Обсяг виданих кредитів	млн грн	0	–	1865,4	2898,2	2561,7	2421,4	3116,3	3275,8	2732,2	-543,6	83,41
Основні показники розвитку інших кредитних установ													
13	Загальна кількість інших кредитних установ	од.	2	3	7	20	32	42	49	61	85	24	139,34
14	Активи установ	млн грн	–	–	1138,9	3253,5	3092,1	2498,9	3903,6	4439,0	8137,8	3698,8	183,33
15	Капітал установ	млн грн	–	–	25,2	168,7	719,4	843,5	1441,7	1835,6	2434,4	598,8	132,62
16	Обсяг виданих кредитів	млн грн	–	–	1151,5	2901,0	1805,4	1408,4	2064,9	1888,0	3981,8	2093,8	210,90

Примітка: – дані відсутні.

Джерело: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Таблиця В.4

Основні показники діяльності ломбардів

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Зміна, 2013/2012	
												абс. знач.	%
1	Загальна кількість ломбардів	од.	322	315	309	314	373	426	456	473	479	6	101,27
2	Активи ломбардів	млн грн	291,71	315,36	367,7	525,3	618,9	888,2	1203,8	1558,4	1518,6	-39,8	97,45
3	Капітал ломбардів	млн грн	72,52	89,78	106,2	222,28	349,9	627,5	842,6	1035,2	995,3	-39,9	96,15
4	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	38,25	47,96	62,53	93,8	79,9	80,0	137,1	181,2	179,1	-2,1	98,84
5	Обсяг виданих кредитів	млн грн	1438,6	1560,0	1955,2	2126,8	3505,0	5503,1	7325,1	8945,4	8368,2	-577,2	93,55
6	Кількість виданих кредитів	од.	2185930	3029189	3913181	4907196	6758771	9247201	9388500	12267800	12131300	-136500	98,89

Джерело: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Таблиця В.5

Основні показники діяльності фінансових компаній

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Зміна, 2013/2012	
												абс. знач.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Загальна кількість фінансових компаній	од.	74	116	170	193	208	328	397	504	574	70	113,89
	у т. ч. лізингові компанії	од.	24	25	27	33	43	51	70	115	157	42	136,52
	факторингові компанії	од.	25	29	39	47	64	78	110	146	163	17	111,64
	юридичні особи лізингодавці	од.	82	—	—	—	209	199	217	243	254	11	104,53
2	Кількість договорів фінансового лізингу	од.	1517	4188	9293	9776	3012	5104	10920	10832	11083	251	102,32
3	Кількість договорів факторингу	од.	213	717	1852	5662	2600	5264,8	12105	20524	70819	50295	345,05

Закінчення табл. В.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
4	Активи фінансових компаній	млн грн	1871,2	4824,6	3274,6	6011,8	-	-	-	-	-	-	-
5	Обсяг залучених ресурсів лізинговими компаніями та юридичними особами лізингодавцями	млн грн	566,1	-	-	7075,5	1676,6	3524,7	8391,0	11178,7	23915,0	12736,3	213,93
6	Обсяг залучених ресурсів факторинговими компаніями	млн грн	62,0	140,9	485,1	1446,9	1595,1	6407,9	6845,2	11702,8	10039,5	-1663,3	85,79
7	Загальний обсяг фінансових послуг	млн грн	1212,6	3794,7	12347,2	9503,13	4026,4	12213,4	19425,0	39148,8	49771,9	10623,1	127,14
	у т. ч. юридичних осіб лізингодавців	млн грн	830,9	3284,6	11648,8	7729,73	2217,5	4965,0	11327,7	14708,8	31536,6	16827,8	214,41
	фінансових компаній	млн грн	381,7	510,1	698,4	1773,40	1808,9	7248,4	8097,3	24440,3	18235,3	-6205	74,61
	у т. ч. лізингові компанії	млн грн	14,1	9,8	12,2	10,2	5,2	7,6	9,7	1,7	16,5	14,8	970,59
	факторингові компанії	млн грн	62,00	141,00	429,1	1448,2	1594,9	6407,9	6845,2	11702,8	10039,5	-1663,3	85,79

Джерело: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Таблиця В.6

Основні показники діяльності фінансових компаній, що здійснюють управління майном з метою фінансування будівництва житла та отримання доходу від здійснення операцій з нерухомістю

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Зміна, 2013/2012	
												абс. знач.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Фонди фінансування будівництва (ФФБ)													
1	Загальна кількість управліть типу А, що мають ліцензії	од.	49	80	101	111	95	-	-	-	-	-	-
2	Кількість компаній, що створили ФФБ	од.	26	48	70	82	82	87	88	60	49	-11	81,67
3	Кількість фондів, що працюють	од.	68	209	311	362	313	-	-	-	-	-	-

Закінчення табл. В.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
4	Загальна кількість довірительів	осіб	2154	6470	10656	11950	11561	12212	12790	12850	13334	484	103,77
5	у т. ч. фізичні особи	осіб	2041	6310	10125	11624	11376	12090	12673	12736	13218	482	103,78
6	юридичні особи	осіб	113	160	531	326	185	122	117	114	116	2	101,75
7	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	570,5	2723,32	5920,0	7950,0	7840,0	7510,1	8088,2	8611,8	9933,5	1321,7	115,35
Фонди операцій з нерухомістю (ФОН)													
8	Загальна кількість компаній, що має право здійснювати емісію сертифікатів ФОН	од.	2	5	10	10	10	10	12	с	15	-	-
9	Кількість компаній, що створили ФОН	од.	-	2	4	4	4	4	4	4	4	-11	81,67
10	Кількість створених ФОН	од.	-	2	5	5	5	4	4	6	6	-	-
11	Кількість власників сертифікатів ФОН	осіб	-	-	78	87	87	86	16	15	15	484	103,77
12	у т. ч. фізичні особи	осіб	-	-	76	85	85	85	15	15	15	482	103,78
13	юридичні особи	осіб	-	-	2	2	2	1	1	-	-	2	101,75
14	Обсяг залучених ресурсів	млн грн	-	-	95,15	127,34	137,6	68,2	51,0	43,1	43,1	1321,7	115,35

Примітка: – дані відсутні.

Джерело: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Таблиця В.7

Основні показники діяльності інститутів спільного інвестування

№ п/п	Назва показника	Одиниці виміру	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Зміна, 2013/2012	
												абс. знач.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Кількість зареєстрованих інститутів спільного інвестування, що досягли нормативів	од.	284	519	834	888	985	1095	1125	1222	1250	28	102,29
2	Вартість активів інститутів спільного інвестування	млн грн	6903,82	17145,22	40780,38	63265,05	82540,93	108126,47	126790,0	157201	177523	20322	112,93

Закінчення табл. В.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	у т. ч. відкриті	млн грн	–	62,04	571,93	593,31	240,72	286,07	230,08	163,16	104,15	-59,01	63,83
	інтервальні	млн грн	–	37,78	294,65	185,05	256,19	252,53	186,19	163,90	126,82	-37,08	77,38
	закриті	млн грн	–	1273,5	3292,76	3785,99	6015,8	8351,82	9471,92	10961,77	9108,64	-1853,13	83,09
	усі (невенчурні)	млн грн	–	1373,41	4328,4	4564,35	6512,71	8890,41	9888,19	11288,83	9339,61	-1949,22	82,73
	венчурні	млн грн	–	15771,81	36451,98	58694,0	76028,21	99236,05	116901,41	145912,29	168183,38	22271,09	115,26
3	Вартість чистих активів інститутів спільного інвестування	млн грн	4898,04	13926,27	–	54611,05	72574,19	96454,11	112691,07	139260,58	158424,47	19163,89	113,76
	у т. ч. відкриті	млн грн	27,96	61,96	463,18	517,35	234,35	281,35	227,01	160,54	103,20	-57,34	64,28
	інтервальні	млн грн	31,26	37,07	241,82	182,09	247,95	245,22	181,85	156,0	122,38	-33,62	78,45
	закриті	млн грн	341,05	1077,82	2414,90	3354,59	5429,78	7775,72	8625,3	9445,63	8318,15	-1127,48	88,06
	усі (невенчурні)	млн грн	400,27	1176,82	3119,90	4054,03	5912,08	8302,29	9034,16	9763,16	8543,63	-1219,53	87,51
	венчурні	млн грн	4497,76	12743,71	–	50557,02	66662,11	88151,82	103656,91	129498,42	149880,84	20382,42	115,74
4	Доходність												
	у т. ч. відкриті	%	38,55	23,8	66,2	-30,33	18,09	12,7	-21,5	-12,63	0,64	0,132718	-5,08
	інтервальні	%	19,34	14,96	52,3	-35,15	34,18	14,8	-18,7	-12,13	7,02	0,191483	-57,86
	закриті	%	35,54	36,99	83,99	-5,46	99,9	32,5	-8,3	-2,84	16,18	0,190154	-569,56
	венчурні	%	62,11	40,36	100,32	22,98	42,74	61,9	–	–	–	–	–

Примітка: – дані відсутні.

Джерело: Українська асоціація інвестиційного бізнесу, <http://www.uaib.com.ua/>.

Формування інвестиційного ресурсу СПП

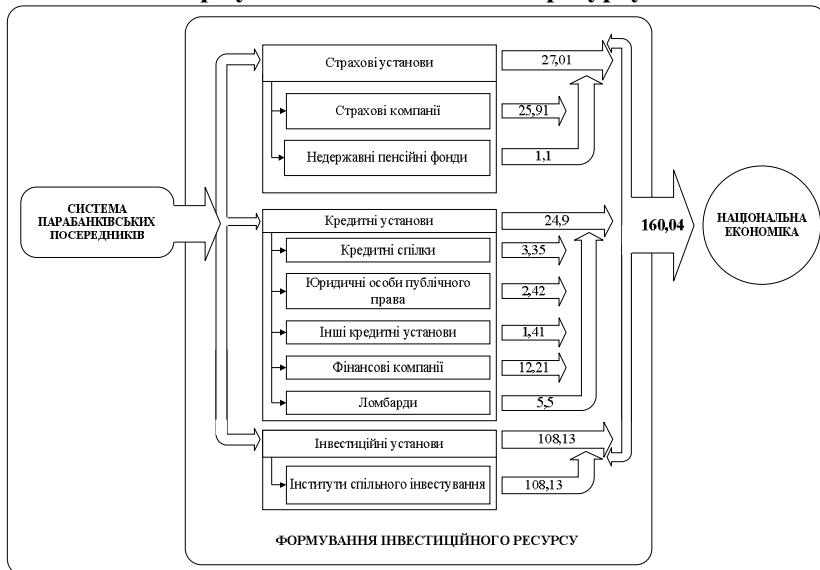

Рис. Г.1. Формування інвестиційного ресурсу СПП у 2010 році, млрд грн

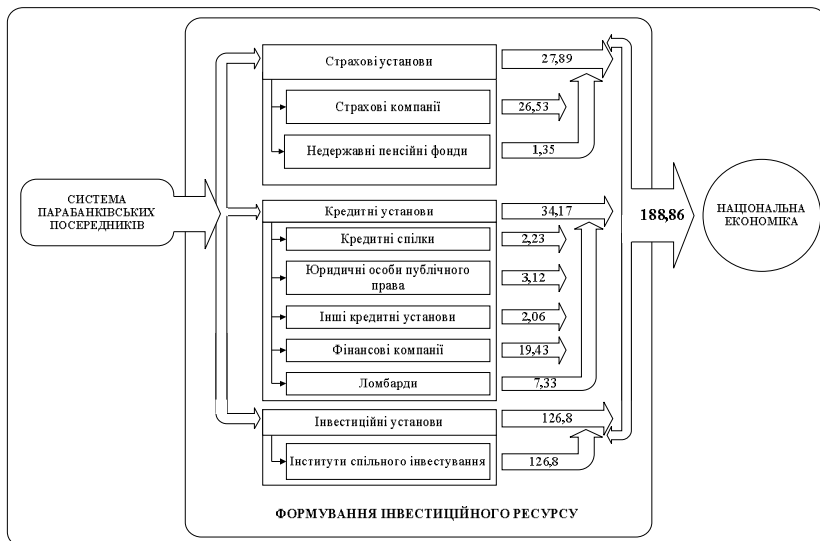

Рис. Г.2. Формування інвестиційного ресурсу СПП у 2011 році, млрд грн

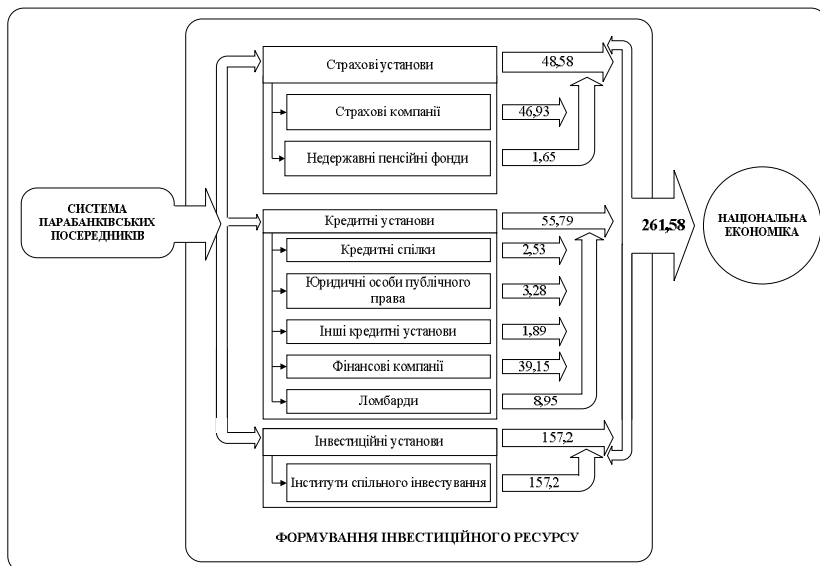

Рис. Г.3. Формування інвестиційного ресурсу СПП у 2012 році, млрд грн

Додаток Д

Темпи росту окремих елементів СПП у 2006–2013 роках

Таблиця Д.1

Темпи росту страхових компаній

№ п/п	Назва показника	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Темп росту загальної кількості страхових компаній (І К ^{с.к.})	1,03	1,09	1,05	0,96	1,01	0,97	0,94	0,98
2	Темп росту валових страхових премій (І ВСП)	1,08	1,30	1,33	0,85	1,13	0,98	0,95	1,33
3	Темп росту валових страхових виплат (І СВ)	1,37	1,62	1,67	0,96	0,91	0,8	1,06	0,9
4	Темп росту активів страхових компаній (І А ^{с.о.})	1,15	1,34	1,30	1,00	1,08	1,06	1,17	1,18

Таблиця Д.2

Темпи росту недержавних пенсійних фондів

№ п/п	Назва показника	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Темп росту загальної кількості НПФ (І К ^{н.п.ф.})	1,46	1,22	1,15	0,98	0,94	0,95	0,98	0,86
2	Темп росту пенсійних внесків (І ПВ)	3,28	1,96	2,49	1,29	1,23	1,19	1,19	1,21
3	Темп росту пенсійних виплат (І ПВЛ)	2,35	2,28	3,00	3,30	1,76	1,32	1,21	1,19
4	Темп росту активів НПФ (І А ^{н.п.ф.})	2,99	2,04	2,18	1,40	1,33	1,21	1,2	1,26

Таблиця Д.3

Темпи росту кредитних спілок

№ п/п	Назва показника	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Темп росту загальної кількості кредитних спілок (І К ^{к.с.})	1,06	1,05	1,04	0,91	0,87	0,93	1,01	1,01

Закінчення табл. Д.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	Темп росту активів кредитних спілок ($I A^{K.c.}$)	1,67	1,62	1,15	0,70	0,81	0,7	1,11	0,98
3	Темп росту капіталу кредитних спілок ($I K_{ан.}^{K.c.}$)	1,64	1,41	1,10	0,45	1,46	0,84	1,15	0,97
4	Темп росту обсягу виданих кредитів ($I K P^{K.c.}$)	1,80	1,74	1,24	0,70	0,86	0,67	1,13	0,93

Таблиця Д.4

Темпи росту ломбардів

№ п/п	Назва показника	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Темп росту загальної кількості ломбардів ($I K^{л.}$)	0,98	0,98	1,02	1,19	1,14	1,07	1,04	1,01
2	Темп росту активів ломбардів ($I A^{л.}$)	1,08	1,17	1,43	1,18	1,44	1,36	1,29	0,97
3	Темп росту капіталу ломбардів ($I K_{ан.}^{л.}$)	1,24	1,18	2,09	1,57	1,79	1,34	1,23	0,96
4	Темп росту обсягу виданих кредитів ($I K P^{л.}$)	1,08	1,25	1,09	1,65	1,57	1,33	1,22	0,94

Таблиця Д.5

Темпи росту фінансових компаній

№ п/п	Назва показника	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Темп росту загальної кількості фінансових компаній ($I K^{ф.к.}$)	1,57	1,47	1,14	1,08	1,06	1,80	1,27	1,14
2	Темп росту активів фінансових компаній ($I A^{ф.к.}$)	2,58	0,68	1,84	1,08	1,06	–	–	–
3	Темп росту обсягу фінансових послуг ($I ФП^{ф.к.}$)	3,13	3,25	0,77	0,42	1,23	3,91	2,02	1,27
4	Темп росту обсягу залучених коштів ($I ЗР^{ф.к.}$)	3,06	3,24	0,86	0,51	1,33	3,50	1,94	1,18

Таблиця Д.6

Темпи росту юридичних осіб публічного права

№ п/п	Назва показника	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Темп росту загальної кількості юридичних осіб публічного права (ІК ^{ю.о.п.п.})	–	–	1,07	1,00	1,00	1,03	1,00	1,00
2	Темп росту активів (ІА ^{ю.о.п.п.})	–	–	1,69	1,38	1,42	0,86	0,83	0,98
3	Темп росту капіталу (ІК ^{ю.о.п.п. кап.})	–	–	1,75	1,08	5,02	1,04	0,54	0,91
4	Темп росту обсяг виданих кредитів (ІКР ^{ю.о.п.п.})	–	–	1,55	0,88	0,95	1,29	1,05	0,83

Таблиця Д.7

Темпи росту інших кредитних установ

№ п/п	Назва показника	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Темп росту загальної кількості інших кредитних установ (ІК ^{і.к.у.})	–	–	2,86	1,60	1,31	1,17	1,24	1,39
2	Темп росту активів (ІА ^{і.к.у.})	–	–	2,86	0,95	0,81	1,56	1,14	1,83
3	Темп росту капіталу (ІК ^{і.к.у. кап.})	–	–	6,69	4,26	1,17	1,71	1,27	1,33
4	Темп росту обсягу виданих кредитів (ІКР ^{і.к.у.})	–	–	2,52	0,62	0,78	1,47	0,91	2,11

Таблиця Д.8

Темпи росту інститутів спільного інвестування

№ п/п	Назва показника	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Темп росту загальної кількості інвестиційних установ (ІК ^{і.у.})	1,83	1,61	1,06	1,11	1,11	1,03	1,09	1,02
2	Темп росту активів (ІА ^{і.у.})	2,48	2,38	1,55	1,30	1,31	1,17	1,24	1,13
3	Темп росту чистих активів (ІЧА ^{і.у.})	2,84	2,45	1,60	1,33	1,33	1,17	1,24	1,14

**Показники територіального розвитку
парабанківських посередників**

Таблиця Е.1

*Основні показники діяльності ризикових страхових компаній
у регіонах за 2009 рік*

№ п/п	Місце знаходження	Страхові платежі, млн грн	Страхові виплати, млн грн	Рівень страхових виплат, %
1	Дніпропетровська обл.	1 680,33	396,76	23,61
2	Донецька обл.	3 265,95	1 143,9	35,03
3	Житомирська обл.	13,99	1,99	14,22
4	Запорізька обл.	283,11	84,78	29,95
5	Івано-Франківська обл.	97,93	1,71	1,75
6	Київська обл.	529,51	98,99	18,69
7	м. Київ	11 903,09	3 777,81	31,74
8	Луганська обл.	17,26	4,19	24,28
9	Львівська обл.	73,29	26,61	36,31
10	Миколаївська обл.	40,99	0,51	1,24
11	Одеська обл.	360,19	55,91	15,52
12	Полтавська обл.	133,20	13,06	9,80
13	Сумська обл.	3,55	0,95	26,76
14	Харківська обл.	1 163,22	1 122,67	96,51
15	Черкаська обл.	0,54	0,03	5,56
16	Чернігівська обл.	6,23	1,06	17,01
17	АР Крим	42,33	6,23	14,72
18	у т. ч. м. Севастополь	11,85	1,74	14,68
Всього		19 615,16	6 737,23	34,35

Примітка: в інших регіонах центральні офіси страхових компаній не зареєстровані.

Джерело: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Таблиця Е.2

Основні показники діяльності страхових компаній, що займаються страхуванням життя у регіонах за 2009 рік

№ п/п	Місце знаходження	Кількість укладених договорів, од.	Кількість фізичних осіб, застрахованих на кінець звітного періоду, осіб	Страхові премії, млн грн	Страхові виплати, млн грн	Рівень страхових виплат, %	Страхові резерви, млн грн
1	Дніпропетровська обл.	15,0	2 059,0	0,03	0,043	141,67	1,66
2	Донецька обл.	1 139,0	9 858,0	1,31	0,13	10,09	0,81
3	Запорізька обл.	713,0	58 636,0	3,56	0,71	19,89	0,78
4	Київська обл.	17,0	417,0	0,52	0,05	10,42	1,41
5	м. Київ	320 392,0	2 916 633,0	789,70	59,84	7,58	1703,55
6	Львівська обл.	0,0	798,0	0,00	0,00	–	0,00
7	Одеська обл.	531,0	2 907,0	5,49	0,02	0,35	18,61
8	Рівненська обл.	724,0	986,0	0,87	0,95	10,92	0,61
9	Харківська обл.	1 836,0	138 022,0	25,86	1,79	6,91	61,75
Всього		325 367,0	3 130 316,0	827,35	62,68	7,58	1789,18

Примітка: в інших регіонах центральні офіси страхових компаній не зареєстровані.

Джерело: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Таблиця Е.3

Основні показники діяльності структурних підрозділів страховиків у розрізі регіонів за 2009 рік

№ п/п	Місце знаходження	Кількість філій по областях	Кількість дирекцій по областях	Кількість відділень по областях	Кількість представництв по областях	Страхові платежі (премії, внески), млн грн	Страхові виплати та страхові відшкодування, млн грн
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Вінницька обл.	53	5	36	6	79,4	29,1
2	Волинська обл.	51	6	24	5	63,6	20,2
3	Дніпропетровська обл.	114	12	43	11	279,0	104,2

Закінчення табл. Е.3

1	2	3	4	5	6	7	8
4	Донецька обл.	91	14	57	11	300,4	106,4
5	Житомирська обл.	43	7	27	4	52,3	20,9
6	Закарпатська обл.	43	6	22	4	81,2	22,9
7	Запорізька обл.	78	13	30	9	181,0	71,9
8	Івано-Франківська обл.	46	5	23	6	60,0	19,7
9	Київська обл.	47	4	34	3	89,3	42,5
10	Кіровоградська обл.	39	5	22	4	43,9	34,1
11	м. Київ	104	16	42	9	1470,9	808,0
12	Луганська обл.	94	6	35	10	138,4	49,0
13	Львівська обл.	99	8	46	8	207,6	84,6
14	Миколаївська обл.	47	7	29	4	69,0	30,4
15	Одеська обл.	76	9	54	8	234,4	95,1
16	Полтавська обл.	58	8	38	7	78,2	28,8
17	Рівненська обл.	44	6	26	3	61,2	15,0
18	Сумська обл.	42	5	24	4	47,6	17,4
19	Тернопільська обл.	40	5	23	4	47,2	14,0
20	Харківська обл.	67	6	41	11	178,5	69,8
21	Херсонська обл.	47	6	27	5	57,4	22,2
22	Хмельницька обл.	49	6	31	6	53,6	19,4
23	Черкаська обл.	48	6	27	5	63,4	27,5
24	Чернівецька обл.	31	4	13	5	37,6	9,5
25	Чернігівська обл.	60	5	29	5	55,3	17,3
26	АР Крим	75	14	32	9	154,3	79,7
27	у т. ч. м. Севастополь	17	5	4	1	43,1	19,0
Всього		1603	199	839	167	4227,8	1878,6

Джерело: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів у регіонах за 2009 рік

№ п/п	Місце знаходження	Загальна кількість учасників фондів, осіб	Кількість укладених контрактів, тис. од.			Пенсійні внески, млн грн	Пенсійні виплати, млн грн	Загальні активи, млн грн	Сума інвестиційного доходу, млн грн
			всього	з фізичними особами	з юридичними особами				
1	Дніпропетровська обл.	32 076	1452	1390	62	8,52	1,05	11,27	4,15
2	Донецька обл.	9347	3638	215	3423	55,98	11,87	39,27	10,39
3	Запорізька обл.	56	54	53	1	0,066	0	0,067	0,005
4	Івано-Франківська обл.	4219	3884	1016	2868	3,32	0,40	3,57	1,01
5	Київська обл.	88 800	9967	8932	1035	674,14	14,74	157,41	43,36
6	м. Київ	355 198	39 546	35 729	3817	539,22	58,96	629,63	173,43
7	АР Крим	2958	3597	968	2629	6,18	2,12	5,13	2,59
8	у т. ч. м. Севастополь	443,7	539	145	394	0,93	0,32	0,77	0,39
9	Львівська обл.	3241	145	68	77	3,89	0,84	5,27	1,42
10	Одеська обл.	426	12	10	2	0,09	0,00	0,12	0,019
11	Харківська обл.	727	175	13	162	2,36	0,88	2,33	0,29
12	Херсонська обл.	18	5	2	3	0,054	0,0041	0,045	0,003
Всього		497 066	62 475	48 396	13 996	754,6	90,07	854,11	236,67

Примітка: в інших регіонах на сьогодні не зареєстровані недержавні пенсійні фонди.

Джерело: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Таблиця Е.5

Основні показники діяльності кредитних спілок у регіонах за 2009 рік

№ п/п	Місце знаходження	Кількість членів кредитної спілки, осіб	Кількість членів кредитної спілки, які мають внески (вклади) на депозитних рахунках, осіб	Кількість членів кредитної спілки, які мають заборгованість за кредитами, осіб	Сума виданих кредитів, млн грн	Внески на депозитні рахунки, млн грн
1	2	3	4	5	6	7
1	АР Крим	15 609,00	3 669,00	3 924,00	110,36	76,72
2	Вінницька обл.	52 674,00	2 587,00	18 925,00	102,69	86,13
3	Волинська обл.	9 809	887	3 006	42,03	15,30
4	Дніпропетровська обл.	34 964	2 158	11 545	62,81	37,03
5	Донецька обл.	210 253	10 588	43 091	265,77	228,95
6	Житомирська обл.	21 763	797	4 472	18,96	17,92
7	Закарпатська обл.	120 114	5 214	33 909	144,59	96,47
8	Запорізька обл.	61 272	3 204	12 377	126,55	87,32
9	Івано-Франківська обл.	80 638	5 784	16 354	73,82	47,67
10	Кіровоградська обл.	16 937	2 144	5 995	53,34	40,66
11	м. Київ	179 799	11 543	53 778	801,89	427,15
12	Київська обл.	20 671	610	4 702	47,88	16,21
13	Луганська обл.	117 553	6 785	24 694	162,74	129,36
14	Львівська обл.	206 047	5 925	34 031	115,48	80,89
15	Миколаївська обл.	31 118	2 937	6 930	86,69	71,76
16	Одеська обл.	527 883	24 317	45 616	765,59	843,87
17	Полтавська обл.	34 169	2 622	4 611	59,03	47,02
18	Рівненська обл.	13 319	751	2 940	21,38	15,01
19	м. Севастополь	11 598	759	3 226	60,42	30,52
20	Сумська обл.	14 555	376	3 314	12,81	6,80
21	Тернопільська обл.	87 004	3 402	19 038	60,14	45,00
22	Харківська обл.	85 000	2 434	12 545	181,12	126,68

Закінчення табл. Е.5

1	2	3	4	5	6	7
23	Херсонська обл.	29 454	2 718	6 345	86,16	63,47
24	Хмельницька обл.	58 430	1 691	14 850	51,35	39,20
25	Черкаська обл.	91 529	10 042	18 485	269,59	206,08
26	Чернівецька обл.	14 663	889	3 761	58,20	32,91
27	Чернігівська обл.	44 580	2 139	11 570	67,70	46,00
Всього по Україні		2 191 405	116 972	424 034	3907,36	2959,3

Джерело: Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Таблиця Е.6

*Основні показники регіональної діяльності інститутів спільного інвестування
у 2008–2009 роках (з венчурними)*

№ п/п	Місце знаходження	Кількість інститутів спільного інвестування, од.		Вартість активів, млн грн	
		2008	2009	2008	2009
1	2	3	4	5	6
1	Вінницька обл.	–	–	–	–
2	Волинська обл.	1	1	–	–
3	Дніпропетровська обл.	80	80	7553,85	9409,67
4	Донецька обл.	25	26	2783,66	3466,72
5	Житомирська обл.	1	1	–	–
6	Закарпатська обл.	–	–	–	–
7	Запорізька обл.	22	28	518,77	752,04
8	Івано-Франківська обл.	12	15	189,8	275,14
9	Київська обл.	120	138	8970,99	11704,3
10	м. Київ	502	554	35883,93	46817,22
11	Кіровоградська обл.	1	1	12,65	18,34
12	Луганська обл.	–	–	–	–

Закінчення табл. Е.6

1	2	3	4	5	6
13	Львівська обл.	18	23	594,69	862,1
14	Миколаївська обл.	1	1	12,65	18,34
15	Одеська обл.	18	19	898,36	1238,11
16	Полтавська обл.	8	10	246,73	357,67
17	Рівненська обл.	–	–	–	–
18	Сумська обл.	–	–	–	–
19	Тернопільська обл.	–	–	–	–
20	Харківська обл.	62	66	4839,78	6520,73
21	Херсонська обл.	7	9	37,96	55,03
22	Хмельницька обл.	–	–	–	–
23	Черкаська обл.	1	1	31,63	45,85
24	Чернівецька обл.	–	–	–	–
25	Чернігівська обл.	1	1	18,98	27,51
26	АР Крим	8	10	670,61	972,16
27	у т. ч. м. Севастополь	6	4	233,66	340,26
Всього		888	985	63 265,05	82 540,93

Примітка: у регіоні відсутні інститути спільного інвестування.

Джерело: Українська асоціація інвестиційного бізнесу, <http://www.uaib.com.ua/>.

Додаток Ж

Таблиця Ж

Кількість наявного населення по регіонах України у 2009 році

Регіон	Населення, тис. осіб
Вінницька обл.	1650,6
Волинська обл.	1036,7
Дніпропетровська обл.	3355,5
Донецька обл.	4466,7
Житомирська обл.	1285,8
Закарпатська обл.	1244,8
Запорізька обл.	1811,7
Івано-Франківська обл.	1380,7
Київська обл.	1721,8
Кіровоградська обл.	1017,8
Луганська обл.	2311,6
Львівська обл.	2549,6
Миколаївська обл.	1189,5
Одеська обл.	2391,0
Полтавська обл.	1499,6
Рівненська обл.	1151,6
Сумська обл.	1172,3
Тернопільська обл.	1088,9
Харківська обл.	2769,1
Херсонська обл.	1093,4
Хмельницька обл.	1334,0
Черкаська обл.	1295,2
Чернівецька обл.	904,4
Чернігівська обл.	1109,7
АР Крим	1965,3
м. Київ	2785,1
м. Севастополь	380,5
Всього	45962,9

Джерело: Державна служба статистики України, www.ukrstat.gov.ua.

Додаток К

Таблиця К

Середні значення показників розвитку окремих елементів РСПП

Регіон	Ризикові страхові компанії		Компанії страхування життя			Структурні підрозділи страхових компаній			Недержавні пенсійні фонди			Кредитні спілки			Інститути спільного інвестування (ІСІ)	
	Страх. платежі, млн грн	Страх. виплати, млн грн	Страх. прем., млн грн	Страх. виплати, млн грн	Страх. резерви, млн грн	Всього структурних підрозділів на 1 тис. осіб	Страх. платежі (прем., внески), млн грн	Страх. випл. та страхові відшк., млн грн	Пенс. внески, млн грн	Пенс. випл., млн грн	Загальні активи, млн грн	Кільк. членів кредитних спілок, чол	Сума виданих кредитів, млн грн	Внески на депозити, млн грн	Кількість ІСІ, од. на млн осіб	Вартість активів, млн грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Вінницька обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,06	48,10	17,63	0,00	0,00	0,00	3,19	62,21	52,18	0,00	0,00
Волинська обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,08	61,35	19,48	0,00	0,00	0,00	0,95	40,54	14,76	0,96	0,00
Дніпропетровська обл.	500,77	118,24	0,01	0,01	0,49	0,05	83,15	31,05	2,53	0,31	3,36	1,04	18,72	11,04	23,84	2804,25
Донецька обл.	731,18	256,10	0,29	0,03	0,18	0,04	67,25	23,82	12,53	2,66	8,79	4,71	59,50	51,26	5,82	776,13
Житомирська обл.	10,88	1,55	0,00	0,00	0,00	0,06	40,68	16,25	0,00	0,00	0,00	1,69	14,75	13,94	0,78	0,00
Закарпатська обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,06	65,23	18,40	0,00	0,00	0,00	9,65	116,16	77,50	0,00	0,00
Запорізька обл.	156,27	46,80	1,97	0,39	0,43	0,07	99,91	39,69	0,04	0,00	0,37	3,38	69,85	48,20	15,46	415,10
Івано-Франківська обл.	70,93	1,24	0,00	0,00	0,00	0,06	43,46	14,27	2,40	0,29	2,59	5,84	53,47	34,53	10,86	199,28
Київська обл.	307,53	57,49	0,30	0,03	0,82	0,05	51,86	24,68	78,36	8,56	91,42	1,20	27,80	9,41	80,15	6797,71
Кіровоградська обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	43,13	33,50	0,00	0,00	0,00	1,66	52,41	39,95	0,98	18,02
Луганська обл.	7,47	1,81	0,00	0,00	0,00	0,06	59,87	21,20	0,00	0,00	0,00	5,09	70,40	55,96	0,00	0,00
Львівська обл.	28,75	10,44	0,00	0,00	0,00	0,06	81,42	33,18	1,53	0,33	2,07	8,08	45,29	31,73	9,02	338,13
Миколаївська обл.	34,47	0,43	4,62	0,02	15,65	0,07	58,01	25,56	0,00	0,00	0,00	2,62	72,88	60,33	0,84	15,42
Одеська обл.	150,64	23,38	0,00	0,00	0,00	0,06	98,03	39,77	0,04	0,00	0,05	22,08	320,20	352,94	7,95	517,82

Закінчення табл. К

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Полтавська обл.	88,83	8,71	0,00	0,00	0,00	0,07	52,15	19,21	0,00	0,00	0,00	2,28	39,36	31,36	6,67	238,51
Рівненська обл.	0,00	0,00	0,76	0,82	0,53	0,07	53,14	13,03	0,00	0,00	0,00	1,16	18,57	13,03	0,00	0,00
Сумська обл.	3,03	0,81	0,00	0,00	0,00	0,06	40,60	14,84	0,00	0,00	0,00	1,24	10,93	5,80	0,00	0,00
Тернопільська обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	43,35	12,86	0,00	0,00	0,00	7,99	55,23	41,33	0,00	0,00
Харківська обл.	420,07	405,43	9,34	0,65	22,30	0,05	64,46	25,21	0,85	0,32	0,84	3,07	65,41	45,75	23,83	2354,82
Херсонська обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,08	52,50	20,30	0,05	0,00	0,04	2,69	78,80	58,05	8,23	50,33
Хмельницька обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	40,18	14,54	0,00	0,00	0,00	4,38	38,49	29,39	0,00	0,00
Черкаська обл.	0,42	0,02	0,00	0,00	0,00	0,07	48,95	21,23	0,00	0,00	0,00	7,07	208,15	159,11	0,77	35,40
Чернівецька обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,06	41,57	10,50	0,00	0,00	0,00	1,62	64,35	36,39	0,00	0,00
Чернігівська обл.	5,62	0,96	0,00	0,00	0,00	0,09	49,83	15,59	0,00	0,00	0,00	4,02	61,01	41,45	0,90	24,79
АР Крим	18,27	2,66	0,00	0,00	0,00	0,06	65,78	33,98	2,63	0,90	2,19	1,16	47,05	32,71	4,26	414,43
у т. ч. м. Севастополь	31,14	4,57	0,00	0,00	0,00	0,20	113,27	49,93	2,44	0,84	2,02	3,05	158,79	80,21	10,51	894,24
Всього	167,79	64,39	0,82	0,08	1,86	0,06	59,04	22,88	4,69	0,69	4,90	4,38	66,29	54,49	9,36	777,23

Додаток Л

Таблиця Л

Визначення балів за показниками розвитку окремих елементів системи парабанківських посередників

Регіон	Ризикові страхові компанії		Компанії страхування життя			Структурні підрозділи страхових компаній			Недержавні пенсійні фонди			Кредитні спілки			Інститути спільного інвестування	
	Страхові платежі, млн грн	Страхові виплати, млн грн	Страхові премії, млн грн	Страхові виплати, млн грн	Страхові резерви, млн грн	Всього структурних підрозділів на 1 тис. осіб	Страхові платежі (премії, внески), млн грн	Страхові виплати та страхові відшкодування, млн грн	Пенсійні внески, млн грн	Пенсійні виплати, млн грн	Загальні активи, млн грн	Кількість членів кредитної спілки	Сума виданих кредитів, млн грн	Внески на депозитні рахунки, млн грн	Кількість інститутів спільного інвестування, од. на млн осіб	Вартість активів, млн грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Вінницька обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	2,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	2,00	0,00	0,00
Волинська обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,00	2,00	2,00	0,00	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,00
Дніпропетровська обл.	3,00	3,00	1,00	1,00	1,00	2,00	3,00	3,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00	3,00	3,00
Донецька обл.	3,00	3,00	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	3,00	3,00	3,00	2,00	2,00	2,00	1,00	2,00
Житомирська обл.	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	2,00	0,00	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,00
Закарпатська обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	2,00	0,00	0,00	0,00	3,00	3,00	3,00	0,00	0,00
Запорізька обл.	2,00	2,00	3,00	3,00	1,00	2,00	3,00	3,00	1,00	0,00	1,00	2,00	2,00	2,00	3,00	1,00
Івано-Франківська обл.	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	3,00	2,00	1,00	2,00	1,00
Київська обл.	3,00	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	3,00	3,00	3,00	1,00	1,00	1,00	3,00	3,00
Кіровоградська обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	3,00	0,00	0,00	0,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00
Луганська обл.	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	2,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	2,00	0,00	0,00
Львівська обл.	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	2,00	3,00	3,00	1,00	1,00	1,00	3,00	2,00	1,00	2,00	1,00
Миколаївська обл.	1,00	1,00	3,00	1,00	3,00	2,00	2,00	2,00	0,00	0,00	0,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00
Одеська обл.	2,00	1,00	0,00	0,00	0,00	2,00	3,00	3,00	1,00	0,00	1,00	3,00	3,00	3,00	2,00	1,00

Закінчення табл. Л

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Полтавська обл.	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	2,00	0,00	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00
Рівненська обл.	0,00	0,00	2,00	3,00	1,00	2,00	2,00	1,00	0,00	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00	0,00	0,00
Сумська обл.	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	1,00	0,00	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00	0,00	0,00
Тернопільська обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	1,00	0,00	0,00	0,00	3,00	2,00	2,00	0,00	0,00
Харківська обл.	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	3,00	3,00
Херсонська обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	1,00
Хмельницька обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	1,00	0,00	0,00	0,00	2,00	1,00	1,00	0,00	0,00
Черкаська обл.	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	2,00	0,00	0,00	0,00	3,00	3,00	3,00	1,00	1,00
Чернівецька обл.	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	1,00	0,00	0,00	0,00	1,00	2,00	2,00	0,00	0,00
Чернігівська обл.	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	3,00	2,00	2,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	2,00	1,00	1,00
АР Крим	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	2,00	2,00	3,00	1,00	2,00	1,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,00
у т. ч. м. Севастополь	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	3,00	3,00	3,00	1,00	2,00	1,00	2,00	3,00	3,00	2,00	2,00

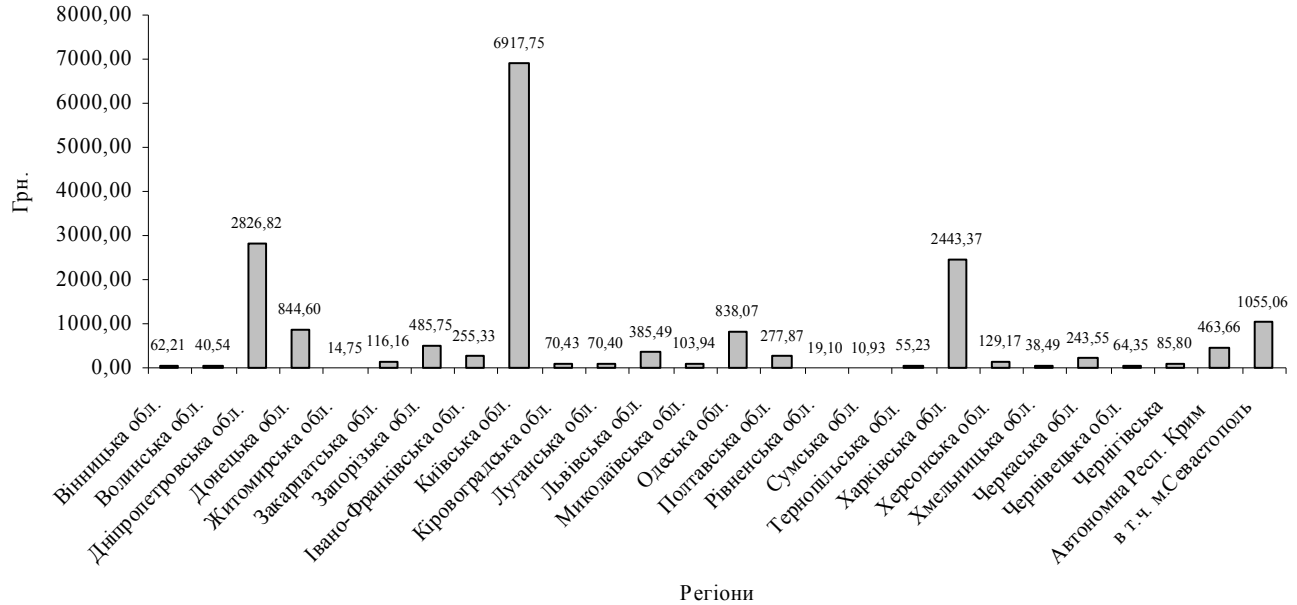

Рис. М. Обсяг залучених ресурсів регіональними системами парабанківських посередників

Джерело: розраховано авторами на основі статистичної інформації Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, <http://www.dfp.gov.ua>.

Трактування сутності категорії “фінансова безпека держави”

№ п/п	Тлумачення	Автор, джерело
1	Фінансова безпека – це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання	Крупка І.М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І.М. Крупка // Бізнес Інформ. – 2012. – № 6. – С. 168–175 [149, с. 169]
2	Фінансова безпека держави – цілеспрямований комплекс заходів фіскальної та монетарної політики з метою досягнення стабільності фінансової системи та створення сприятливого інвестиційного клімату	Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами / С. Кульпінський // Фінансова консультація. – 2000. – № 5. – С. 34 [151, с. 34]
3	Фінансова безпека держави – це її здатність здійснювати самостійну фінансово-економічну політику згідно зі своїми національними інтересами	Головченко О.М. Фінансова безпека держави: сутність проблеми та механізми забезпечення [Електронний ресурс] / О.М. Головченко. – Режим доступу: http://univd.edu.ua/dir/1421/materiali-mizhnarodno-naukovo-praktichnoi-internet-konferentsii-aktualni-pitannya-bezpeki-finansovoi-sistemi-derzhavi [48]
4	Фінансова безпека держави – важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери	Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, С.М. Макуха та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2009. – 312 с. [82, с. 112]
5	Фінансова безпека держави – багатопланове поняття, яке визначається конкретними показниками її функціонування, головними з яких є розмір внутрішнього та зовнішнього боргу, рівень інфляції, стійкість національної валюти, сальдо платіжного балансу, рівень бюджетних надходжень та ін.	Оперенко Г. Проблеми та перспективи забезпечення фінансової безпеки України / Г. Оперенко // Євроатлантикінформ. – 2006. – № 1 (7). – С. 34–36 [178, с. 34]
6	Фінансова безпека – це такий стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, валютної, банківської та податкової системи, який може забезпечити ефективне функціонування держави, підтримуючи її економічну стійкість у глобальному середовищі	Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. С.І. Пирожкова. – К.: НППМБ, 2003. – 42 с. [163, с. 16]
7	Финансовая безопасность – это состояние финансово-кредитной сферы страны, характеризующееся устойчивостью к внешним и внутренним угрозам, а также способностью обеспечивать устойчивое экономическое развитие государства	Побережный С.Н. Модели и методы обеспечения банковской безопасности: монография / С.Н. Побережный, Б.А. Дадашев, А.Л. Пластун. – Сумы, 2010. – 239 с. [192, с. 25]

Джерело: складено авторами.

Трактування дефініції “фінансова безпека банку”

№ п/п	Тлумачення	Автор, джерело
1	2	3
1	<p>Фінансова безпека банку – це такий стан банку (банківської системи в цілому), що характеризується здатністю протистояти можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам банківської діяльності для забезпечення нормального функціонування та розвитку в умовах дестабілізуючого впливу оточуючого середовища та захищеності фінансових інтересів зацікавлених сторін (власників, клієнтів, працівників, керівництва, держави), а основною метою безпеки банку є забезпечення конкурентоспроможності як окремого банку, так і банківської системи в цілому на ринку банківських послуг та недопущення можливості отримання збитків або втрати частини прибутків внаслідок внутрішніх та зовнішніх загроз</p>	<p>Вовк В.Я. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку / В.Я. Вовк // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 200–204 [38, с. 202]</p>
2	<p>Фінансову безпеку банківської установи в цілому та її окремих компонентів слід розглядати в двох аспектах. По-перше, з погляду фінансових наслідків її (їх) діяльності для країни в цілому та окремих клієнтів і контрагентів. По-друге, з погляду недопущення та відвернення явних і потенційних загроз фінансовому стану всієї банківської системи країни, НБУ та вітчизняним комерційним банкам.</p> <p>Фінансова безпека комерційного банку – сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей</p>	<p>Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7–25 [11, с. 11–13]</p>
3	<p>Фінансова безпека – стан банківської установи, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку</p>	<p>Болгар Т.М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / Т.М. Болгар. – Суми, 2009. – 24 с. [22, с. 6]</p>

Закінчення табл. П

1	2	3
4	Фінансова безпека банку є головним елементом його економічної безпеки. Водночас певною мірою вона є самостійним елементом і являє собою такий стан фінансових ресурсів банку, за якого забезпечується його ефективна діяльність, захист фінансових інтересів та здатність зберігати свої фінансові можливості під впливом різних небезпек і загроз	Зубок М.І. Безпека банківської діяльності: підручник / М.І. Зубок, С.М. Яременко. – К.: КНЕУ, 2012. – 477 с. [97, с. 268]
5	Фінансова безпека банку є важливою складовою фінансової, а отже, і національної безпеки, і є таким станом банківської установи, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, її здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку	Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. ред. А.О. Єпіфанова, [А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський та ін.]. – Суми, 2009. – 295 с. [262, с. 151]

Джерело: складено авторами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Азаренков Г. Ф.* Регіональні чинники розвитку страхової діяльності в Україні / Г. Ф. Азаренков // *Фінанси України*. – 2005. – № 7. – С. 147–153.
2. *Аналітичний огляд ринку ІСІ в Україні (за даними сайту Української асоціації інвестиційного бізнесу)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uaib.com.ua/analituaib/year_analit_uaib/125263.html.
3. *Аникин А. В.* Юность науки: Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса / А. В. Аникин. – М. : Политиздат, 1985. – 367 с.
4. *Антология экономической классики* : в 2-х т. – М., 1993. – 475 с.
5. *Арапов А. А.* Теория организации и системный анализ / А. А. Арапов. – М. : Московский государственный университет экономики, статистики и информатики, 2003. – 74 с.
6. *Аржевітін С. М.* Чому і як слід реформувати систему гарантування вкладів / С. М. Аржевітін // *Вісник НБУ*. – 2010. – № 11. – С. 3–7.
7. *Аристотель.* Политика [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.koob.ru/aristotel/politics>.
8. *Арістова А. М.* Аналіз діяльності небанківських фінансових установ / А. М. Арістова // *Фінанси України*. – 2004. – № 12. – С. 77–82.
9. *Афинский К.* Домострой [Электронный ресурс] / К. Афинский. – Режим доступу : <http://ancientrome.ru/antlitr/ksenoph/socratic/ds.htm>.
10. *Баранова В. В.* Безпека небанківського фінансового сектора та її місце у безпеці фінансової системи держави [Електронний ресурс] / В. В. Баранова // *Актуальні питання безпеки фінансової системи держави* : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 21 лютого 2014 р.). – Режим доступу : <http://univd.edu.ua/dir/1421/materiali-mizhnarodnoi-naukovo-praktichnoi-internet-konferentsii-aktualni-pitannya-bezpeki-finansovoi-sistemi-derzhavi>.
11. *Барановський О. І.* Банківська безпека: проблема виміру / О. І. Барановський // *Економіка і прогнозування*. – 2006. – № 1. – С. 7–25.
12. *Бачо Р. Й.* Проблеми розвитку страхового підприємництва в Закарпатській області [Електронний ресурс] / Р. Й. Бачо. – Режим доступу : <http://intkonf.org/bacho-ry-problemi-rozvitku-strahovogo-pidpriemnitstva-v-zakarpatskiy-oblasti/>.
13. *Берездивин В. В.* Управленческий аудит в инвестиционном банке / В. В. Берездивин // *Аудит и финансовый анализ*. – 2000. – № 2. – С. 69–108.
14. *Бессонова С. И.* Влияние небанковских финансовых учреждений на развитие экономики Донецкого региона / С. И. Бессонова // *Вісник СНУ ім. В. Даля*. – 2004. – № 10 (80), ч. 1. – С. 25–30.

15. *Беленький П. Ю.* Інфраструктура фінансового ринку в системі соціально-економічного розвитку регіону / П. Ю. Беленький, В. І. Шевченко-Марсель, О. О. Другов. – Львів, 2004. – 121 с.
16. *Біблія.* Книга Священного Писання Ветхого и Нового Завета. – Санкт-Петербург : Лениздат, 2007. – 1247 с.
17. *Білоченко А. М.* Розвиток фінансового ринку Республіки Польща / А. М. Білоченко // *Фінанси України.* – 2007. – № 5. – С. 86–95.
18. *Бірюк С. О.* Розвиток інституційних інвесторів у двох протилежних типах фінансових систем / С. О. Бірюк, І. І. Дороніна // *Інвестиції: практика і досвід.* – 2009. – № 19. – С. 3–7.
19. *Бланк И. А.* Финансовый менеджмент : учебный курс / И. А. Бланк. – 2-е изд. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.
20. *Бобышев А. А.* Типичные стратегии и финансовое посредничество. Препринт BSP/01/047R / А. А. Бобышев. – М. : Российская экономическая школа, 2001. – 48 с.
21. *Богатирьова Л. Д.* Основи менеджменту : навч. посіб. / Л. Д. Богатирьова. – Одеса : ОНАЗ, 2004. – 160 с.
22. *Болгар Т. М.* Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / Т. М. Болгар. – Суми, 2009. – 24 с.
23. *Более* подробная история страхования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tristar.com.ua/1/doc/bolee_podrobnaia_istoriia_strahovaniia.html.
24. *Борьба* с мошенничеством в сфере страхования: российский и зарубежный опыт [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.vuzlib.net/beta3/html/1/3132/3490/.
25. *Бурганова Л. А.* Теория управления : учебное пособие / Л. А. Бурганова. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 153 с.
26. *Бюджетний* кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17.
27. *Васильченко З. М.* Кошти населення у формуванні фінансових ресурсів банків / З. М. Васильченко // *Фінанси України.* – 2002. – № 4. – С. 94–103.
28. *Васильченко З. М.* Методологічні аспекти дослідження сутності банківських установ як фінансових посередників / З. М. Васильченко // *Банківська справа.* – 2008. – № 4. – С. 11–24.
29. *Васильченко З. М.* Структурні диспропорції у розвитку банківської системи України / З. М. Васильченко // *Фінанси України.* – 2005. – № 9. – С. 140–150.
30. *Васильчук І. П.* Оцінка ролі фондів прямих інвестицій в економіці / І. П. Васильчук // *Економіка. Фінанси. Право.* – 2008. – № 4. – С. 3–9.

31. *Ватаманюк З. Г.* Небанківські фінансові інститути в економічній системі США / З. Г. Ватаманюк, О. Л. Дорош // *Фінанси України*. – 2003. – № 3. – С. 119–127.
32. *Ватаманюк З. Г.* Небанківські фінансові інститути у країнах Західної Європи / З. Г. Ватаманюк, О. Л. Дорош // *Фінанси України*. – 2003. – № 12. – С. 98–106.
33. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
34. *Версаль Н. І.* Теорія кредиту : навч. посіб. / Н. І. Версаль, Т. В. Дорошенко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2007. – 483 с.
35. *Версаль Н. І.* Фінансове посередництво в Україні: теоретичні та практичні аспекти / Н. І. Версаль // *Фінанси України*. – 2005. – № 9. – С. 99–108.
36. *Вірченко В. В.* Фінансові інститути та їх роль у суспільно-економічному відтворенні в умовах переходу до ринкової економіки / В. В. Вірченко // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2006. – № 7. – С. 3–7.
37. *Внукова Н. М.* Ощадна справа : навч. посіб. / Н. М. Внукова, П. М. Куліков, В. А. Череватенко. – Х., 2005. – 480 с.
38. *Вовк В. Я.* Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку / В. Я. Вовк // *Проблеми економіки*. – 2012. – № 4. – С. 200–204.
39. *Габбард Р. Глен.* Гроші, фінансова система та економіка : підручник : пер. з англ. / Р. Глен Габбард. – К. : КНЕУ, 2004. – 889 с.
40. *Ганін В. І.* Методологія соціально-економічного дослідження : навч. посіб. / В. І. Ганін, Н. В. Ганіна, К. Д. Гурова. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 224 с.
41. *Геєць В. М.* Я розпоряджався би передусім своїми коштами, а не запозиченими, бо ми вже є жертвою кредитної експансії [Електронний ресурс] / В. М. Геєць. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/2000/2020/65590/>.
42. *Герасимова С. В.* Роль фінансових посередників в організації інвестиційної діяльності акціонерних товариств / С. В. Герасимова // *Фінанси України*. – 2007. – № 4. – С. 103–111.
43. *Гладчук О. М.* Небанківські фінансові інститути на фінансовому ринку України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / О. М. Гладчук. – К. : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2010. – 22 с.
44. *Гладчук О. М.* Небанківські фінансові інститути на фінансовому ринку України : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / Ольга Михайлівна Гладчук. – К. : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2010. – 216 с.

45. *Гладчук О. М.* Парабанківська система як важлива складова фінансового сектору / О. М. Гладчук // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – № 1. – С. 40–45.
46. *Голева О. И.* К вопросу об институциональных основах финансового посредничества / О. И. Голева // Вестник Финансовой академии Финансового университета при Правительстве Российской Федерации. – 2007. – № 4. – С. 48–52.
47. *Голець І.* Фінансові посередники на ринку капіталів / І. Голець // Ринок цінних паперів України. – 2002. – № 1–2. – С. 64–72.
48. *Головченко О. М.* Фінансова безпека держави: сутність проблеми та механізми забезпечення [Електронний ресурс] / О. М. Головченко // Актуальні питання безпеки фінансової системи держави : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Харків, 21 лютого 2014 р.). – Режим доступу : <http://univd.edu.ua/dir/1421/materiali-mizhnarodnoi-naukovo-praktichnoi-internet-konferentsii-aktualni-pitannya-bezpeki-finansovoi-sistemi-derzhavi>.
49. *Гонта О. І.* Політика транснаціоналізації економіки регіонів: теорія, методологія, практика : монографія / О. І. Гонти. – Чернігів : Чернігівський ЦНТЕІ, 2008. – 496 с.
50. *Гонта О. І.* Формування політики транснаціоналізації економіки регіонів : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.05 “Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка” / О. І. Гонти. – К. : Рада по вивченню продуктивних сил України, 2010. – 40 с.
51. *Горбач Д. А.* Ради нескольких строчек в газете / Д. А. Горбач // Бизнес. – 2011. – № 1–2. – С. 20–21.
52. *Горбач Л. М.* Ринок фінансових послуг : навч. посіб. / Л. М. Горбач, О. Б. Каун. – К. : Кондор, 2009. – 436 с.
53. *Господарський кодекс України.* – К. : ВЕЛЕС, 2004. – 164 с.
54. *Гриньков Д.* Фонда отдача / Д. Гриньков // Бизнес. – 2010. – № 20. – С. 27.
55. *Гриценко Р.* Економічна безпека банківської системи України / Р. Гриценко // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 4. – С. 27–28.
56. *Гроші та кредит* / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за заг. ред. М. І. Савлука. – К. : КНЕУ, 2001. – 602 с.
57. *Грудзевич У. Я.* Регіональні фактори впливу на розвиток фінансового ринку та їх класифікація / У. Я. Грудзевич // Збірник наукових праць НАН України. – 2002. – Вип. 1. – С. 248–255.
58. *Гусев Ю.* Грешат “схемными” операциями почти все участники страхового рынка / Ю. Гусев // Бизнес. – 2010. – № 28. – С. 37–40.

59. *Гусев Ю.* Контрольный выстрел / Ю. Гусев // Бизнес. – 2009. – № 38. – С. 25.
60. *Гусев Ю.* На троих / Ю. Гусев // Бизнес. – 2009. – № 30. – С. 12–13.
61. *Гусев Ю.* Регулятор, как представитель государства, должен быть выше любого участника рынка / Ю. Гусев // Бизнес. – 2010. – № 24. – С. 34–37.
62. *Гусев Ю.* Тратить поздно / Ю. Гусев // Бизнес. – 2010. – № 25. – С. 39.
63. *Данілов О. Д.* Інвестування : навч. посіб. [Електронний ресурс] / О. Д. Данілов, Г. М. Івашина, О. Г. Чумаченко. – Ірпінь, 2001. – 377 с. – Режим доступу : http://www.vuzlib.net/invest_D/5.htm.
64. *Джорджуа Т.* ЕС удвоит ставку по вкладчикам [Электронный ресурс] / Таміла Джорджуа. – Режим доступа : www.kommersant.ua/doc.html?DocID=1419287&IssueId=7000508.
65. *Діяльність фінансових компаній, ломбардів та лізингодавців у 2009 році // Фінансовий ринок України.* – 2010. – № 5. – С. 8–11.
66. *Довбенко М. В.* Видатні незнайомці (наукові ідеї, здобутки та життя економістів – лауреатів Нобелівської премії) / М. В. Довбенко. – К., 2000. – 320 с.
67. *Долан Э. Дж.* Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э. Дж. Долан ; пер. англ. В. Лукашевича и др. – СПб., 1994. – 496 с.
68. *Дорош О. Л.* Небанківські фінансові інститути в економічній системі України : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.01.01 / Оксана Львівна Дорош. – Львів, 2003. – 192 с.
69. *Дубина М. В.* Інвестиційний ресурс системи парабанківських посередників як фактор розвитку національної економіки / М. В. Дубина // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія “Економіка і управління”. – 2010. – Вип. 16. – С. 263–271.
70. *Дубина М. В.* Механізм управління системою парабанківських посередників у національній економіці / М. В. Дубина // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2011. – № 1 (48). – С. 85–92.
71. *Дубина М. В.* Оцінка рівня спроможності регіонів до мобілізації внутрішніх джерел інвестування / М. В. Дубина, О. І. Гонта // Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1. Економіка : збірник наукових праць. – Чернігів : ЧДІЕУ, 2010. – № 3(7). – С. 67–78.
72. *Дубина М. В.* Передісторія виникнення фінансових посередників / М. В. Дубина // Збірник наукових праць Черкаського державного

технологічного університету. Серія “Економічні науки”. – Черкаси : ЧДТУ, 2010. – Вип. 25, ч. II. – С. 86–91.

73. *Дубина М. В.* Періодизація історії виникнення фінансових посередників / М. В. Дубина // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія “Економічна теорія та економічна історія”. – Луцьк, 2010. – Вип. 7 (28), ч. 1. – С. 222–229.

74. *Дубина М. В.* Підвищення ролі небанківських установ на ринку фінансових послуг України / М. В. Дубина, Я. В. Жарій // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2008. – № 32. – С. 86–94.

75. *Дубина М. В.* Проблеми розвитку регіональної системи небанківських фінансово-кредитних посередників / М. В. Дубина, В. П. Ільчук // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2010. – № 41. – С. 5–14.

76. *Дубина М. В.* Регіональні аспекти розвитку страхового ринку України / М. В. Дубина, О. І. Панченко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2009. – № 38. – С. 102–115.

77. *Дубина М. В.* Стан та перспективи розвитку ломбардів в Україні / М. В. Дубина, О. І. Гонта, Т. О. Романенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2010. – № 2 (50). – С. 233–241.

78. *Дубина М. В.* Стан та перспективи розвитку системи парабанківських посередників / М. В. Дубина // Науковий Вісник: фінанси, банки, інвестиції. – Сімферополь : Національна академія природокористування та курортного будівництва, 2010. – № 3(8). – С. 52–57.

79. *Дубина М. В.* Стан та перспективи розвитку страхового ринку Чернігівського регіону / М. В. Дубина, О. І. Панченко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2009. – № 39. – С. 101–110.

80. *Дубина М. В.* Тенденції залучення іноземного капіталу до банківської системи України / М. В. Дубина, Я. В. Жарій // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2007. – № 31. – С. 143–153.

81. *Дубина М. В.* Удосконалення класифікації фінансових посередників в Україні / М. В. Дубина // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2009. – № 39. – С. 209–219.

82. *Економічна безпека держави: сутність та напрями формування* : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. ; за ред. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2009. – 312 с.

83. *Енциклопедичний словник* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://allforall.ru/showpage.php?s=&pageid=3440>.

84. *Еш С. М.* Фінансовий ринок : навч. посіб. / С. М. Еш. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 528 с.
85. *Єдиний реєстр бюро кредитних історій* (за даними сайту Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/inshi-reestri-ta-pereliki.html>.
86. *Єрмошенко А. М.* Механізм забезпечення фінансової безпеки страхових організацій : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 “Економіка, організація і управління підприємствами” / А. М. Єрмошенко. – К., 2006. – 21 с.
87. *Жуковська Г.* Кредитні бюро і бюро економічної інформації у польській банківській системі / Г. Жуковська, Р. Олейнюк // Журнал європейської економіки. – Т. 4 (№ 2). – С. 216–222.
88. *З чого все почалось. Відкритий недержавний пенсійний фонд “Соціальний стандарт”* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.soc-standart.com/other_pension/beginning.html.
89. *Загородній А. Г.* Ринок фінансових послуг : термінологічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – Львів : Бескид Біт, 2008. – 544 с.
90. *Законы вавилонского царя Хаммурапи* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/hammurap.htm>.
91. *Звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2008 рік* (за даними сайту Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=12>.
92. *Звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2009 рік* (за даними сайту Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=12>.
93. *Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України за 2008 рік* (за даними сайту Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/742.html>.
94. *Звіт про роботу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України за 2009 рік* (за даними сайту Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/742.html>.
95. *Зимовець В. В.* Фінансове посередництво : навч. посіб. / В. В. Зимовець, С. П. Зубик. – К. : КНЕУ, 2004. – 288 с.

96. Злупко С. М. Історія економічної теорії : підручник / С. М. Злупко. – К.: Знання, 2005. – 719 с.
97. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності : підручник / М. І. Зубок, С. М. Яременко. – К. : КНЕУ, 2012. – 477 с.
98. *Из истории* ломбардов [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rubin-smolensk.ru/lombard/history/>.
99. *Историческое* развитие ломбардов [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://altnet.ru/~lombard/info_1.htm.
100. *История* возникновения факторинга [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.factoring.co.ua/history/6-istorija-vozniknovenija-factoringa.html>.
101. *История* институтов совместного инвестирования [Електронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kua.avantazh.ua/index.php?id=37>.
102. *История* кредитных союзов [Електронный ресурс]. – Режим доступа : <http://naripoteka.spb.ru/page.php?id=46>.
103. *История* лизинга [Електронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.citadelavto.ru/lizing/?lizing_history.
104. *История* лизинга [Електронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.setcom.com.ua/leasing/history.html>.
105. *История* развития и современная практика факторинга [Електронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.raexpert.ru/researches/factoring/factoring/part2/>.
106. *История* страхования [Електронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bgt.in.ua/ru/istoriya-strahovaniya.html>.
107. *История* страхования жизни [Електронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.allianzrosnolife.ru/info/history.php>.
108. *Ільченко-Сюйва Л. В.* До проблем використання потенціалу кредитних спілок у забезпеченні економічного зростання: сучасна парадигма і реалії України / Л. В. Ільченко-Сюйва // Економіка та держава. – 2009. – № 1. – С. 66–69.
109. *Ільченко-Сюйва Л. В.* Небанківські фінансові установи: досвід Європейського Союзу та можливості України / Л. В. Ільченко-Сюйва // Економіка та держава. – 2008. – № 11. – С. 76–78.
110. *Іоненко К. В.* Формування та оцінка фінансового потенціалу регіону : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / К. В. Іоненко. – К. : Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України, 2007. – 196 с.
111. *Історія* виникнення лізингу [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://lease.org.ua/news/2009-07-17-383>.
112. *Історія* економічних вчень : підручник : у 2-х ч. Ч. 1 / за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2005. – 567 с.

113. *Історія економічних учень* / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко, А. М. Поручник та ін. ; за ред. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко. – К. : КНЕУ, 2001. – 564 с.
114. *Історія кредитного руху в Україні* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/kreditspilki2008/7/33/1.html>.
115. *Історія розвитку ринку спільного інвестування* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
116. *Історія страхування* : підручник / С. К. Реверчук, Т. В. Сива, С. І. Кубів, О. Д. Вовчак. – К. : Знання, 2005. – 213 с.
117. *Камінський А. Б.* Дослідження інформаційної прозорості інститутів спільного інвестування / А. Б. Камінська, Я. В. Соломка // *Фінанси України*. – 2010. – № 3. – С. 74–81.
118. *Камінський А. Б.* Інформаційна прозорість у діяльності ІСІ: теоретичне обґрунтування і практика реалізації / А. Б. Камінський // *Фінанси України*. – 2010. – № 11. – С. 60–70.
119. *Канаев А. В.* Банковская деятельность в свете теории финансового посредничества: традиции и инновации / А. В. Канаев // *Вестник СпбГУ*. – 2006. – № 3. – С. 113–123.
120. *Каракулова І. С.* Небанківські фінансові інститути на ринку фінансових послуг України : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / Ірина Станіславівна Каракулова. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2008. – 234 с.
121. *Картамишева О.* Правові форми та методи державного регулювання діяльності небанківських фінансових установ / О. Картамишева // *Підприємництво, господарство і право*. – 2009. – № 7. – С. 46–49.
122. *Катренко А. В.* Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації : навч. посіб. / А. В. Катренко. – Львів : Новий світ–2000, 2000. – 424 с.
123. *Кейнс Дж. М.* Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей / Дж. М. Кейнс. – К., 1999. – 189 с.
124. *Кисельова О. М.* Фактори, які впливають на розвиток страхового ринку України / О. М. Кисельова // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2007. – № 2. – С. 76–80.
125. *Кінашук Л. Л.* Страхування: теорія та практика проведення : монографія / Л. Л. Кінашук. – К. : Атіка, 2004. – 112 с.
126. *Класифікація інституційних секторів економіки України* [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.uapravo.net/data/base20/ukr20879.htm>.

127. *Клейн С.* Звездно-полосатая пенсия [Электронный ресурс] / С. Клейн. – Режим доступа : <http://www.fundshub.ru/14421/>.

128. *Клиновий Д. В.* Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 728 с.

129. *Коваленко В. В.* Концептуальні основи формування системи безпеки банківської діяльності / В. В. Коваленко // Економічний часопис – XXI. – 2013. – № 1–2 (1). – С. 56–59.

130. *Коваленко І. І.* Вступ до системного аналізу : навч. посіб. / І. І. Коваленко, П. І. Бідюк, О. П. Гожий. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2004. – 148 с.

131. *Ковальчук А. Т.* Фінансовий словник / А. Т. Ковальчук. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2006. – 287 с.

132. *Колісник М. К.* Проблеми та перспективи функціонування бюро кредитних історій в Україні / М. К. Колісник // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2009. – Вип. 19.2. – С. 208–219.

133. *Коллективные инвестиции* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bridgeinvest.ru/bridgeinvest/index.html>.

134. *Колодій О. А.* Еволюція банківської справи / О. А. Колодій // Науковий вісник. – 2007. – № 17.2. – С. 177–184.

135. *Конкурентний потенціал небанківських фінансових інститутів на ринку кредитних ресурсів* / З. М. Васильченко, А. С. Криклій, Л. М. Алексеєнко, І. С. Каракулова // Економіка та держава. – 2006. – № 10. – С. 8–10.

136. *Концепція захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=239756858.

137. *Концепція розвитку страхового ринку України до 2010 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=369-2005-%F0>.

138. *Корнеєв В. В.* Модифікація форм фінансового посередництва в Україні / В. В. Корнеєв // Фінанси України. – 2008. – № 1. – С. 77–85.

139. *Корнеєв В. В.* Розвиток ринку фінансових послуг небанківських посередників / В. В. Корнеєв // Економіка і прогнозування. – 2001. – № 3. – С. 79–96.

140. *Корнеєв В. В.* Фінансові посередники як інститути розвитку / В. В. Корнеєв. – К. : Основа, 2007. – 192 с.

141. *Костюченко О. А.* Банківське право. Банківська система. Національний банк. Комерційні банки. Розрахунки і кредитування. Ринок цінних паперів. Національне валютне законодавство. Банківські системи

зарубіжних країн. Інститут банківської таємниці : підручник / О. А. Костюченко. – К. : А.С.К., 2003. – 928 с.

142. *Кравець В. М.* Західноєвропейський банківський бізнес: становлення та сучасність / В. М. Кравець, О. В. Кравець. – К. : Знання-Прес, 2003. – 470 с.

143. *Кредитні бюро* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ua.all-biz.info/publications/?pubid=122.

144. *Кредитные союзы – история возникновения* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.credit-serpukhov.ru/history.htm>.

145. *Криклій А. С.* Еволюція становлення небанківських фінансових інститутів в Україні / А. С. Криклій, І. С. Каракулова // Економіка та держава. – 2006. – № 6. – С. 9–11.

146. *Криклій А. С.* Небанківські фінансові інститути: досвід функціонування у фінансовій системі США / А. С. Криклій, І. С. Каракулова // Економіка та держава. – 2006. – № 12. – С. 14–16.

147. *Криклій А. С.* Фінансові компанії як особливий вид небанківських фінансових інститутів в Україні / А. С. Криклій, І. С. Каракулова // Економіка та держава. – 2006. – № 11. – С. 11–13.

148. *Кротюк В. Л.* Соціально-економічна ефективність діяльності небанківських фінансових інститутів та методи її оцінки / В. Л. Кротюк, А. С. Криклій, І. С. Каракулова // Економіка та держава. – 2007. – № 3. – С. 8–10.

149. *Крупка І. М.* Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І. М. Крупка // Бізнес Інформ. – 2012. – № 6. – С. 168–175.

150. *Кузнєцова А.* Оцінка впливу іноземного капіталу на функціонування банківської системи / А. Кузнєцова // Вісник НБУ. – 2007. – № 1. – С. 24–27.

151. *Кульпінський С.* Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами / С. Кульпінський // Фінансова консультація. – 2000. – № 5. – С. 34.

152. *Лапішко З. Я.* Розвиток інституту фінансового посередництва як елемент становлення регіонального ринку цінних паперів в Україні / З. Я. Лапішко // Регіональна економіка. – 2007. – № 4. – С. 177–181.

153. *Лапішко М. Л.* Механізм державного забезпечення конкурентоспроможності небанківських фінансових установ / М. Л. Лапішко, О. П. Сідельник // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.8. – С. 194–202.

154. *Лебедев А. В.* Воздействие финансовых инноваций на общественное благосостояние: классификация эффектов / А. В. Лебедев // Вес-

тник Финансовой академии Финансового университета при Правительстве Российской Федерации. – 2005. – № 3. – С. 102–113.

155. *Лук'яненко І. Г.* Економетрика : підручник / І. Г. Лук'яненко, Л. І. Краснікова. – К. : Знання, КОО, 1998. – 494 с.

156. *Лычагин М. В.* Важные вехи в истории банковского дела и страхования / М. В. Лычагин, Н. М. Шехтман // Финансовые инновации: Методы изучения. – Новосибирск : Изд-во СО РАН, 1998. – Т. I. – С. 196–210.

157. *Майдаченко І. В.* Інвестиційна діяльність страхових компаній – шлях до економічного зростання / І. В. Майдаченко // НТГ. – 2006. – № 3. – С. 41–44.

158. *Малькова Т. Н.* История банков и денег в Древней Греции и Риме [Электронный ресурс] / Т. Н. Малькова. – Режим доступа : http://www.elitarium.ru/2003/12/18/istorija_bankov_i_deneg_vdrevnejj_grecii_i_rime.html.

159. *Маркс К.* Капитал : у 2 т. Т. 2, кн. 2 / Карл Маркс. – Санкт-Петербург, 1952. – 530 с.

160. *Маршалл А.* Принципы экономической науки : в 3-х т. Т. 1 / А. Маршалл. – М. : Прогресс, 1993. – 415 с.

161. *Маслова С. О.* Фінансовий ринок : навч. посіб. / С. О. Маслова, О. А. Опалов. – К. : Каравела, 2003. – 344 с.

162. *Мащенко В. П.* Споживча кооперація Чернігівщини: історія та розвиток / В. П. Мащенко // Сіверський літопис. – 2002. – № 1. – С. 88–92.

163. *Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. С. І. Пирожкова.* – К., 2003. – 42 с.

164. *Мишкін Ф. С.* Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін. – К. : Основи, 1998. – 963 с.

165. *Мищенко С. В.* Проблеми вдосконалення системи саморегулювання на фінансовому ринку / С. В. Мищенко // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С. 43–52.

166. *Мухин В. И.* Основы теории управления / В. И. Мухин. – М., 2002. – 255 с.

167. *Науменкова С. В.* Зарубіжний досвід організації систем регулювання й нагляду за діяльністю фінансових установ / С. В. Науменкова // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 20–27.

168. *Науменкова С. В.* Інституційний розвиток фінансового сектору України / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 53–71.

169. *Науменкова С. В.* Проблеми розвитку інститутів спільного інвестування / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко // Економіка та держава. – 2009. – № 11. – С. 46–48.

170. *Науменкова С. В.* Функціонування недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг України / С. В. Науменкова // *Фінанси України*. – 2010. – № 4. – С. 3–16.
171. *Невмержицький Є.* Історія та сучасний стан розвитку кредитних бюро/ Є. Невмержицький // *Вісник НБУ*. – 2009. – № 8. – С. 32–35.
172. *Ніколаєв Є. Б.* Підвищення ролі небанківських фінансово-кредитних установ / Є. Б. Ніколаєв // *Фінанси України*. – 2002. – № 12. – С. 107–113.
173. *Новиков Д. А.* Механизмы функционирования многоуровневых организационных систем / Д. А. Новиков. – М., 1999. – 161 с.
174. *Новіков В.* Кредитне бюро: проблеми та рішення / В. Новіков // *Вісник НБУ*. – 2002. – № 8. – С. 52–58.
175. *Новікова І. Е.* Передумови виникнення банківської системи ринкового типу в Україні в другій половині XIX століття / І. Е. Новікова // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2007. – № 11. – С. 41–47.
176. *О лизинге* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.konok.ru/>.
177. *Опарін В. М.* Фінанси : навч. посіб. / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с.
178. *Оперенко Г.* Проблеми та перспективи забезпечення фінансової безпеки України / Г. Оперенко // *Євроатлантикінформ*. – 2006. – № 1 (7). – С. 34–36.
179. *Основні показники діяльності банків України на 1 серпня 2010 року* // *Вісник НБУ*. – 2010. – № 9. – С. 71.
180. *Офіційний сайт Міжнародної Ради кредитних спілок* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wocsu.org.
181. *Офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=INSIND.
182. *Панасенко Г. О.* Особливості взаємодії фінансових посередників на шляху поліпшення інвестиційних процесів в Україні та ключові фактори їх успіху / Г. О. Панасенко // *Вісник НБУ*. – 2010. – № 5. – С. 16–22.
183. *Партин Г. О.* Роль небанківських фінансових посередників у фінансуванні інноваційного розвитку / Г. О. Партин, О. І. Тивончук // *Вісник НБУ*. – 2005. – № 5. – С. 46–51.
184. *Пасинков О. С.* Феномен ростовщичества [Електронний ресурс] / О. С. Пасинков. – Режим доступу : <http://www.usurydata.narod.ru/contents.htm>.

185. *Пашковский В. С.* Деньги, кредит, банки [Электронный ресурс] / В. С. Пашковский. – Режим доступа : <http://bookz.com.ua/17/17.htm>.

186. *Перконос П. П.* Особливості розвитку інститутів спільного інвестування в Україні на етапі відновлення національної економіки / П. П. Перконос // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 5. – С. 49–54.

187. *Питер Дж.* Происхождение денег и банков [Электронный ресурс] / Дж. Питер, Ник Торп. – Режим доступа : http://www.elitarium.ru/2004/01/20/proiskhozhdenie_deneg_ibankov.html.

188. *Підсумки* діяльності кредитних установ у 2010 році [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України. – Режим доступу : www.dfp.gov.ua/733.html.

189. *Підсумки* діяльності ринків небанківських фінансових послуг України у 2007 році [Електронний ресурс] // Звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України. – Режим доступу : www.dfp.gov.ua/733.html.

190. *Підсумки* діяльності страхових компаній у 2010 році [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/742.html>.

191. *Підсумки* діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2010 рік [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України. – Режим доступу : www.dfp.gov.ua/731.html.

192. *Побережный С. Н.* Модели и методы обеспечения банковской безопасности : монография / С. Н. Побережный, Б. А. Дадашев, А. Л. Пластун. – Сумы, 2010. – 239 с.

193. *Положення* про внесення інформації щодо фінансових компаній до Державного реєстру фінансових установ та встановлення вимог до облікової та реєструючої системи фінансових компаній [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.nau.ua/doc/?uid=1030.1246.78&nobreak=1.

194. *Положення* про порядок внесення інформації про фінансові установи – юридичні особи публічного права до Державного реєстру фінансових установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.dfp.gov.ua/217.html?&tx_ttnews\[backPid\]=64&tx_ttnews\[pointer\]=7&tx_ttnews\[tt_news\]=2469&cHash=a60e2e2d26](http://www.dfp.gov.ua/217.html?&tx_ttnews[backPid]=64&tx_ttnews[pointer]=7&tx_ttnews[tt_news]=2469&cHash=a60e2e2d26).

195. *Портфельне інвестування* : навч. посіб. / А. А. Пересада, О. Г. Шевченко, Ю. М. Коваленко, С. В. Урванцева. – К. : КНЕУ, 2004. – 408 с.

196. *Порядок розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках* [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2011 р. № 6. – Режим доступу : <http://ovu.com.ua/articles/9231-pro-zatverdzhennya-yaruyadku-rozmischennya-timchaso>.

197. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо національних комісій, що здійснюють державне регулювання природних монополій, у сфері зв'язку та інформатизації, ринків цінних паперів і фінансових послуг* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3610-17.

198. *Про доступ до публічної інформації* : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10. – С. 29.

199. *Про засади державної регіональної політики* [Електронний ресурс] : Проект Закону України. – Режим доступу : <http://www.minregionbud.gov.ua/index.php?id=2500>.

200. *Про затвердження напрямів інвестування галузей економіки за рахунок коштів страхових резервів* : Постанова Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1051.115.0>.

201. *Про інвестиційну діяльність* : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. – К. : Парлам. вид-во, 1991. – № 47. – С. 646.

202. *Про інститути спільного інвестування* : Закон України від 05.07.2012 р. № 5080-VI. – К. : Парлам. вид-во, 2012. – № 63. – С. 62.

203. *Про кредитні спілки* : Закон України від 20.12.2001 № 2908-III. – К. : Парлам. вид-во, 2002. – № 15. – С. 101.

204. *Про ломбарди в Україні* [Електронний ресурс] : Проект Закону України. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2002_11_19/JD1VC00A.html#.

205. *Про недержавне пенсійне забезпечення* : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. – К. : Парлам. вид-во, 2003. – № 47–48. – С. 372.

206. *Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1961-15&fpage=1&text=%EE%F0%E3%E0&x=8&y=7>.

207. *Про систему гарантування вкладів фізичних осіб* [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.

208. *Про страхування* : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96–ВР. – К. : Парлам. вид-во, 1996. – № 18. – С. 78.

209. *Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг* : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. – К. : Парлам. вид-во, 2002. – № 1. – С. 1.

210. *Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок* [Електронний ресурс] : Проект Закону України. – Режим доступу : www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF2IP00B.html.

211. *Програма розвитку страхового ринку України на 2001–2004 роки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=98-2001-%EF>.

212. *Прокопенко В. Ю.* Бюро кредитних історій: еволюція, становлення та розвиток можливостей / В. Ю. Прокопенко // *Проблеми економіки*. – Х., 2010. – № 4. – С. 101–110.

213. *Прокопенко В. Ю.* Недержавне пенсійне забезпечення як складова соціальної безпеки: закордонний досвід / В. Ю. Прокопенко // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія “Економіка”*. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – Вип. 2. – С. 130–136.

214. *Прокопенко В. Ю.* Сутність і природа кредиту / В. Ю. Прокопенко // *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. – 2007. – № 634. – С. 152–154.

215. *Прокопенко В. Ю.* Экономическая безопасность страхового рынка Украины / В. Ю. Прокопенко // *Бизнес Информ*. – 2007. – № 6. – С. 108–111.

216. *Пшик Б. І.* Розвиток фінансового посередництва – шлях до вдосконалення інвестиційної політики / Б. І. Пшик // *Вісник НБУ*. – 2002. – № 11. – С. 44–47.

217. *Пыrkova Г. X.* Экономическая сущность финансового посредничества / Г. X. Пыrkova // *Вестник Казанского государственного финансово-экономического института*. – 2007. – № 1 (6). – С. 14–17.

218. *Раделицький Ю. О.* Державне регулювання ринку фінансових інвестицій: зарубіжний досвід і національні реалії / Ю. О. Раделицький // *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 242–248.

219. *Развитие* пенсионной системы в мире [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://rusvklad.ru/history/world/>.

220. *Регіональне управління: інноваційний підхід* / М. П. Бутко, О. О. Зеленська, С. М. Зеленський та ін. ; за заг. ред. М. П. Бутка. – К. : Знання України, 2006. – 560 с.

221. *Реєстр* саморегульованих організацій професійних учасників ринку цінних паперів [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Націона-

льної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=381>.

222. *Рибак С. О.* Інституційні інвестори фінансової системи: сучасний стан та перспективи розвитку / С. О. Рибак, О. П. Коваль // *Фінанси України*. – 2010. – № 10. – С. 60–64.

223. *Рикардо Д.* Начала политической экономии и налогового обложения [Электронный ресурс] / Давид Рикардо. – Режим доступа : <http://scilib.narod.ru/Economics/Ricardo/index.html>.

224. *Руда Я. О.* Чи потрібне кредитним спілкам бюро кредитних історій? [Електронний ресурс] / Я. О. Руда. – Режим доступу : www.cuukr.org.ua/presentations/credit%20bureau_article1.pdf.

225. *Савченко Л.* Європейська індустрія спільного інвестування у 2009 році / Л. Савченко // *Цінні папери України*. – 2010. – № 12. – С. 12.

226. *Савченко Л.* Тенденції світового ринку спільного інвестування / Л. Савченко // *Цінні папери України*. – 2009. – № 21. – С. 23.

227. *Самійленко Г. М.* Формування та розвиток структурних сегментів промислового комплексу регіону : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / Г. М. Самійленко. – Чернігів : [б. в.], 2011. – 248 с.

228. *Самко О. О.* Стратегічні імперативи нарощування та активізації використання туристичного потенціалу регіону : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / О. О. Самко. – Чернігів : [б. в.], 2010. – 260 с.

229. *Самуэльсон П.* Экономика / П. Самуэльсон. – М. : АЛГОН, 1992. – 333 с.

230. *Сарик Р. І.* Механізм управління в системі місцевого самоврядування: сутність і основні характеристики [Електронний ресурс] / Р. І. Сарик. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/e-journals/.../REGIONALNE%5C06srisoc.pdf.

231. *Свердел М. О.* Вплив недержавних пенсійних фондів на соціально-економічну систему / М. О. Свердел // *Фінанси України*. – 2005. – № 8. – С. 50–53.

232. *Свердел М. О.* Небанківські фінансові установи на фінансовому ринку України / М. О. Свердел // *Фінанси України*. – 2003. – № 3. – С. 145–147.

233. *Семенов А. К.* Основы менеджмента : учебник / А. К. Семенов, В. І. Набоков. – 5-е изд. – М. : Дашков и К, 2008. – 556 с.

234. *Сєвка В. Г.* Страхування діяльності торговельних підприємств : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.07.05 “Економіка торгівлі та послуг” / В. Г. Сєвка. – Донецьк, 2002. – 246 с.

235. *Сильви де Куссерг.* Новые подходы к теории финансового посредничества и банковская стратегия / Сильви де Куссерг // *Вестник финансовой академии*. – 2001. – № 1. – С. 35–48.

236. *Сідельник О.* Залучення заощаджень населення небанківськими фінансовими установами / *О. Сідельник* // *Регіональна економіка.* – 2006. – № 3. – С. 144–148.
237. *Славова Н.* Правове становище кредитних спілок в Україні / *Н. Славова* // *Підприємництво, господарство, право.* – 2007. – № 8. – С. 61–63.
238. *Смит А.* Исследование о природе и причинах богатства народов [Электронный ресурс] / *Адам Смит.* – Режим доступа : http://www.library.tane.edu.ua/files/EVD/HTML/smit_a.html.
239. *Соколова А.* Організаційно-економічний механізм функціонування кооперативів в Україні / *А. Соколова* // *Вісник КНТЕУ.* – 2009. – № 2. – С. 88–95.
240. *Сороківська З. К.* Особливості діяльності ломбардів в умовах фінансової кризи / *З. К. Сороківська* // *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє.* – 2010. – Вип. 14–15. – С. 261–268.
241. *Співак Л. С.* Функціонування та взаємодія банків і небанківських інститутів в Україні / *Л. С. Співак, І. С. Каракулова* // *Вісник НБУ.* – 2006. – № 7. – С. 46–48.
242. *Стан розвитку інститутів спільного інвестування на міжнародному рівні* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.uaib.com.ua/files/articles/170/95_4.pdf.
243. *Стеченко Д. М.* *Методологія наукових досліджень : підручник* / *Д. М. Стеченко, О. С. Чмир.* – К. : Знання, 2005. – 309 с.
244. *Столяров И. А.* *Антология экономической классики* / *И. А. Столяров.* – М., 1993. – 486 с.
245. *Сурмін Ю. П.* *Майстерня вченого : підручник для науковця* / *Ю. П. Сурмін.* – К., 2006. – 302 с.
246. *Сурмін Ю. П.* *Теория систем и системный анализ : учебное пособие* / *Ю. П. Сурмін.* – К. : МАУП, 2003. – 368 с.
247. *Сухарський В. С.* *Ошадно-банківська справа* / *В. С. Сухарський, В. В. Сухарський.* – Тернопіль : Астон, 2003. – 464 с.
248. *Терещенко Г. М.* Становлення й розвиток бюро кредитних історій в Україні / *Г. М. Терещенко, Ю. В. Топчий* // *Фінанси України.* – 2010. – № 10. – С. 65–72.
249. *Терещенко Г. М.* Шляхи забезпечення вкладів членів кредитних спілок / *Г. М. Терещенко, О. О. Луцишин* // *Фінанси України.* – 2010. – № 12. – С. 80–88.
250. *Ткач О.* Уроки пенсійної історії / *О. Ткач* // *Пенсія.* – 2005. – № 4. – С. 30–32.
251. *Ткаченко А. М.* Вимірювання фінансової безпеки банківської системи / *А. М. Ткаченко, К. І. Маменко* // *Стратегія і механізми регу-*

лювання промислового розвитку : зб. наук. пр. – Донецьк : ІЕП НАНУ, 2009. – С. 333–345.

252. *Ткаченко Н. В.* Роль недержавних пенсійних фондів у розвитку фінансового ринку України / Н. В. Ткаченко, Н. А. Цікановська // *Фінанси України*. – 2010. – № 12. – С. 69–79.

253. *Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений [Электронный ресурс]*. – Режим доступа : <http://www.ozhegov.org/words/15796.shtml>.

254. *Тропіна В. Б.* Роль інститутів спільного інвестування у розвитку національної економіки / В. Б. Тропіна // *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. – 2011. – № 1 (48). – С. 20–26.

255. *Туган-Барановський М. І.* Політична економія. Курс популярний / М. І. Туган-Барановський. – К. : Наукова думка, 1994. – 263 с.

256. *Уляницькая А.* Пятилетка капитала / А. Уляницькая // *Бизнес*. – 2010. – № 39. – С. 31–33.

257. *Уманців Ю.* Розвиток національної банківської системи в умовах глобалізації світової економіки // *Вісник НБУ*. – 2006. – № 10. – С. 60–65.

258. *Фарат О. І.* Передумови створення в Україні ефективної системи гарантування виплат у сфері страхування життя згідно з Європейськими стандартами / О. І. Фарат // *Науковий Вісник національного лісотехнічного університету України*. – 2007. – Вип. 17.8. – С. 249–256.

259. *Федоренко В. Г.* Інвестування : підручник / В. Г. Федоренко. – К. : Алерта, 2006. – 443 с.

260. *Федосов В. М.* Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку / В. М. Федосов, В. М. Опарін, С. В. Львовичкін // *Фінанси України*. – 2008. – № 12. – С. 3–21.

261. *Філіповський О. В.* Пайові інвестиційні фонди: досвід Росії / О. В. Філіповський // *Регіональна економіка*. – 2004. – № 2. – С. 237–245.

262. *Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія* / А. О. Стіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін. ; за заг. ред. А. О. Стіфанова. – Суми : ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2009. – 295 с.

263. *Фінансова безпека соціально-економічного розвитку держави: сучасні проблеми та стратегічні орієнтири : монографія* / за заг. ред. О. В. Чернявської. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – С. 327–337.

264. *Фінансова енциклопедія* / О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха та ін. ; за заг. ред. О. П. Орлюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.

265. *Фінансові результати діяльності банків України за станом на 01.07.2010 (у розрізі банків)* // *Вісник НБУ*. – 2010. – № 9. – С. 62–67.

266. *Флорескул Н. Л.* Роль недержавного пенсійного забезпечення в соціальному захисті громадян України / Н. Л. Флорескул // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 1. – С. 150–155.

267. *Фрідмен М.* Кількісна теорія грошей [Електронний ресурс] / М. Фрідмен. – Режим доступу : http://www.koob.ru/fridmen_milton/kolichestvennaya_teoriya_deneg.

268. *Ходаківська В. П.* Ринок фінансових послуг: теорія та практика : навч. посіб. / В. П. Ходаківська, В. В. Беляєв. – К. : ЦУЛ, 2002. – 616 с.

269. *Шабардіна Ю. В.* Рекреаційний потенціал як складова продуктивних сил регіонального економічного простору : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / Ю. В. Шабардіна. – Чернігів : [б. в.], 2011. – 242 с.

270. *Шадура-Никипорець Н. Т.* Евентуальні засади розвитку регіональних харчопродовольчих комплексів в умовах поглиблення інтеграційних процесів : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / Н. Т. Шадура-Никипорець. – Чернігів : [б. в.], 2011. – 273 с.

271. *Шарапов О. Д.* Економічна кібернетика : навч. посіб. / О. Д. Шарапов, В. Д. Дербенцев, Д. Є. Семьонов. – К. : КНЕУ, 2004. – 231 с.

272. *Шиян Д. В.* Організаційно-методичні аспекти формування механізму фінансової безпеки банківської системи / Д. В. Шиян // Фінансовий простір. – 2014. – № 2 (14). – С. 158–163.

273. *Школьник І. О.* Фінансове посередництво в Україні: сучасний стан розвитку / І. О. Школьник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2008. – № 1. – С. 105–109.

274. *Шумпетер Й. А.* Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер. – М. : Директмедиа Паблицинг, 2008. – 355 с.

275. *Alfred Marshall.* Principles of Economics / Alfred Marshall. – [8th edition]. – Macmillan and Co., Ltd., 1920 [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.econlib.org/library/Marshall/marPCContents.html>.

276. *Anna Cora Evans, David C. Richardson.* Polish credit union development: building a sustainable network of financial services to serve low-income masses / Anna Cora Evans, C. David // World council of credit unions. Research monograph series. – 1999. – 32 p.

277. *Financial Services Compensation scheme* [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.fscs.org.uk>.

278. *Markowitz, H. M.* Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments. New York: John Wiley & Sons. (reprinted by Yale University Press, 1970).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Шкарлет Сергій Миколайович
Гонта Олена Іванівна
Маргасова Вікторія Геннадіївна
Дубина Максим Вікторович

**МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
ПАРАБАНКІВСЬКИХ ПОСЕРЕДНИКІВ НА
ФІНАНСОВОМУ РИНКУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

МОНОГРАФІЯ

Літературний редактор
Коректор
Комп'ютерна верстка і макетування

Л.М. Сила
О.С. Смелова
В.М. Олефіренко
Т.В. Коваленко

Підписано до друку 25.03.2015. Формат 60×84/16. Друк різнографія.
Гарнітура Times New Roman. Умов. друк. арк. – 15,8.
Тираж 300 пр. Замовлення № 260/15.

Редакційно-видавничий відділ
Чернігівського національного технологічного університету
14027, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.